Siirad tänud neile paljudele inimestele Eestis, Venemaal, Ukrainas, Lätis, Soomes, Rootsis, kelle abita ei oleks see raamat ilmunud. Eraldi tahan tänada oma peret kannatlikkuse ja Ain Vanatoad toetuse eest.

© Toomas Kümmel
Tallinn 2004

Toomas Kümmel

Isamaa rüüstajad

Dokumentaaluurimus suurimast pangaröövist tänapäeva-Eestis

SISUKORD

5	SISSEJUHATUS.	MIKS SEE RAAMAT KIRJUTATI
12	I	MIKS KÜLMUTATI NLIIDU VÄLISMAJANDUS-PANGAS EESTI RAHA
30	II	KUIDAS EESTI PANK OMA VALUUTAARVETE KÜLMUTAMISEST TEADA SAI
41	III	MIKS LOODI PÕHJA-EESTI AKTSIAPANK
52	IV	KUIDAS EESTI PANK LAHENDAS 1992. AASTA PANGAKRIISI
67	V	KUIDAS ÕNNESTUS ÄRA PETTA RAHVA-SAADIKUD JA HOIUSTAJAD NING LUUA RIIKLIK VEB-FOND
79	VI	KIRJAVAHETUS URMAS KAJUGA
102	VII	MIKS MUUTUS VEB-FOND MÜSTILISEKS SALAÜHINGUKS EHK KAS VAHUR KRAFT ON JUMAL
120	VIII	MIKS EESTI ETTEVÕTTED VÕLGU TAGASI EI MAKSNUD
137	IX	KES TEENISID KASU RIIGI VÕLAKIRJADEST
146	X	MIKS KÜLMUTATUD RAHA LIIKUMISE JA KOKKULIITMISEGA ON NII PALJU SEGADUST
164	XI	KUHU KADUSID „KÜLMUTATUD ARVELT" 4,66 MILJONIT INGLISE NAELA
179	XII	20,5 MILJONI DOLLARI AFÄÄR
195	XIII	KUIDAS EESTI PANK JA ÜHISPANK KRIMI-NAALSET TEHINGUT SOORITADA ÜRITASID
213	XIV	KUIDAS RIIK SIIM KALLASELE JA ÜHIS-PANGALE KUNINGLIKU KINGITUSE TEGI
	LÕPPSÕNA.	MIDA VEEL ON ÖELDA LÕPETUSEKS

SISSEJUHATUS. MIKS SEE RAAMAT ON KIRJUTATUD?

Kui riigi viljavaru on ära varastatud, saab sellest iga inimene aru. Ka riigi strateegilisest reservist gaasimaskide filtrite pihtapanek on üsna mõistetav. Kui tegemist on aga pankadest kadunud ja riigilt tuulde lennanud sadade miljonitega, peidetakse varguse fakt majandusterminitest pungil olevate keeruliste seletuste taha, viidatakse riigisaladusele või tõestatakse must valgeks tippadvokaatide hästi kinnimakstud esinemistega. Kust tekib tolm, kuhu kaob valgus? Heal juhul mõistetakse teisejärgulistes süütegudes süüdi mõni ullikesest tankist. Sõnast „tankist" on üldse tänapäeva Eestis saamas samasugune ajastule iseloomulik termin, nagu olid kommunistliku režiimi ajal „leti alt" ja „vene värk".

Lugu Eesti Pangast ja müstilisest VEB-Fondist on kui lakmuspaber, sümboolne killuke kogu teise iseseisvusaja pangandusest, ärieliidist, hämaratest tehingutest, riigi rahakoti kallal maiustamisest, poliitikute ja ärieliidi salasobingutest, salastatusest ja varjamisest, pettustest ja valest, lohakusest ja uhkeldamisest. Öeldakse küll, et ei tasu küsida, kuidas on teenitud esimene miljon. Aga ükskord tuleb asju ometi nimetada õigete nimedega. Eriti, kui Euroopa Liitu astumisega on Eesti astunud „klubisse", kus on au sees sadade aastate vanune ärikultuur, üksikinimese väärtus ja riigimehelikkus.

1

Eesti majandusedu taga on suuresti panganduse hoogne areng. NSV Liidu alt vabanemise järel oli tahtmist rohkem kui kapitali. Tuli alustada nullist. Kiireim viis majanduse käikulükkamiseks ja investeeringute tekitamiseks oli pangaäri. Muidugi mängisid suurt rolli kommunistliku režiimi tegelaste sidemed ja endise NSV Liidu territooriumil oli küllaga, mida maha müüa ja ära varastada. Pangad andsid soodsa võimaluse selliselt tekkinud rahavoogusid omavahel jagada

ja suunata. Endine kommunistlik nomenklatuur oli uutes oludes aldis just panganduse valdkonda tungima. Suuresti on praegune Eesti majanduseliit kujunenud just panganduse toel. Panganduses olijad ja nende lähikondlased said investeeringuid äritegevuse alustamiseks tollastes sogastes oludes. Panganduse rajatud majandusareng haaras sisuliselt kõiki majandusvaldkondi. Pangad toimetasid vahenduskaubanduses, metallitehingutes, erastamistehingutes, mere- ja reisilaevanduses, metsanduses, ehituses, kinnisvaraturul – ühesõnaga kõikjal, kust võis loota kiiret kasumit. Selline ebanormaalne pangandus sai tekkida vaid ühel põhjusel: ainult pankadel oli raha, millega arendada uut turumajandust. Pangad ei põlanud ka igal võimalusel sirutamast kätt riigi rahakoti järele, kui see vaid poliitikute lühinägelikkust ja naiivsust ära kasutades õnnestus. Ja õnnestus liigagi tihti. Muidugi oli panganduses üksikuid erandeid, inimesi, kes algusest saadik korralikku klassikalist pangandust üles ehitama hakkasid. Kuid isegi Hansapank ei suutnud alustada ilma vanemate „seltsimeeste" Tõnu Laagi, Rein Kaarepere, Olari Taali ja Toomas Sildmäe toeta.

2

Tagantjärele on muidugi kõik targad ja tagantjärele tarkus ei maksa mitteimidagi. Võib-olla oli see ainuke võimalus Eesti kiiresti jalule upitada ja väikeriigi äärmiselt kitsa ja suletud, omavahel toimetava, lootusetult põimunud äri- ja poliitilise eliidi olemasolu paratamatu. Või oleks praeguseks ülihea mainega Eesti Pank suutnud seda „pangandusorgiat" ohjeldada ja pidanudki seda tegema? Eesti Pank oli tegelikult vabaduse saabumise järel panganduses kõige mõjukam nööritõmbaja. Eesti Pank oli ka üllataval kombel suur pangamaastiku otsene kujundaja. Ehkki oleme kuulnud lõpmatuseni korrutatavat, kuidas keskpanga ülesanne ei ole kommertspangandus, koondus Eesti Panga kätte ühel ajal märkimisväärne hulk kommertspanku – Põhja-Eesti Aktsiapank, Põhja-Eesti Pank, Hoiupank, Investeerimispank, Sotsiaalpank, Arengupank. Otseselt oli Eesti Pank tegev ka piirkondlike väikepankade liitmisel Ühispangaks 1993.aastal. Sedapankade loetelu iseloomustavad Eesti

Panga suurtehingud nn päästeoperatsioonide ja osaluse müümise nime all. Enamik nendest tehingutest kütab kirgi praeguse ajani. Ehkki Eesti Pank on kujundanud endast müüdi kui mingist riigist riigis, kes justkui käsutaks oma isiklikku rahakotti, on tuulde lennanud ikka riigi raha, sest riik on meil lõppkokkuvõttes see üks ja ainus – Eesti.

3

Eesti krooni püsimajäämise on taganud eelkõige Eesti inimeste usaldus selle vastu. Seda usaldust on oma hiilguse läikimalöömiseks kasutanud aga eelkõige Eesti Pank. Iga kord, kui pinnale kerkis järjekordne skandaal, pasundas Eesti Pank ruuporisse: „Krooni püsimajäämine on hädaohus!" Sellele sekundeerisid pangajuhtide mesimagusad kinnitused, et kõike tehakse ju Eesti majandustervise nimel, lihtsate pangahoiustajate nimel. Ajakirjandus võib aga „rohtu süüa", sest kõik keskpanga asjad on loomulikult riiklik saladus. See on olnud osav ja mõjus propagandatrikk ning sotsioloogilistes küsitlustes troonib Eesti Pank usaldusväärsuse tipus. See on midagi samasugust, nagu õpetas natsi-Saksamaa propagandafüürer doktor Joseph Paul Goebbels. Kui enne sõda levisid kuuldused, et Berliinis Tegeli linnaosa vanglas piinatakse metsikult režiimi vastaseid, teatas Goebbels välisajakirjanikele, et sellist linnaosa ja veel vähem sellist vanglat ei ole üldse olemas. Ning siis hakati visalt tõestama, et on küll selline linnaosa Berliinis olemas, visamad jõudsid koguni tõestada, et ka selline vangimaja eksisteerib!

Krooni usalduse varjus on Tallinna kesklinna luksuslikuks mukitud kvartalis laiutamas uhkeldav ja toretsev Eesti Pank. Iseseisvast iseseisvaima asutuse imposantsust ei ole suutnud kõigutada ei seaduste eiramine, Riigikontroll, norivad saadikud Riigikogus ega ajakirjandus, veel vähem mõni valitava panganõukogu üksik urgitsev liige. Haruldane enesekindlus ja ülbus. Väga vähestel valitutel on õnnestunud heita pilku selle paraadmundri hõlma alla ja näha selle tõelist sisu. Jääb mulje, et selle ärahoidmine ongi Eesti Panga üks esmaseid jõupingutusi, selleks on kontoritäied inimesi kallites kabinettides koodlukuga uste taga kaamerate ja turvameeste hoolsa valve all.

Ei tasu unustada, et Eesti Panga uue iseseisvusaja esimene president Rein Otsason käis välja julge idee: Eesti majandus hakkab arenema ainult siis, kui meil on oma raha. Ümberringi räägiti siis veel visalt ostutšekist ja konventeeritavast rublast. Ei tasu unustada sedagi, et meie uskumatult lihtsa ja ilmastikukindla valuutakomitee süsteemi joonistas ühes Tallinna vanalinna restoranis paberile oikumeeniline šokiteraapiaguru Jeffrey Sachs. Missugune on selle lollikindla rahasüsteemi puhul keskpanga roll, seda maalib meile hästi Eesti Panga endine nõunik Urmas Kaju: „Pahatahtlikumad on pannud valuutakomitee esimehe töökoormuse kahtluse alla, õela viitega krooni seadusega jäigalt fikseeritud rahakursile ja asjaolule, et keskpank siinse süsteemi puhul rahaturu regulaatorina ja kommertspankadele laenuandjana majanduskasvu peamise mõjuri – laenuintresside kujundamises vähimalgi määral ei osale. Selliseid asjatundmatuid etteheiteid soodustab arvatavait meedias levinud stamp nimetada Eestis töötavat valuutakomiteed rahvusvahelist traditsiooni järgides keskpangaks, valuutakomitee esimest ametnikku ja administraatorit aga presidendiks. Ometi võivat Estonia puiestee kabinetis näha hilisööni põlemas laualampi ja kuulda kalkulaatori klõbinat: ja enne iga hommikut on ikka ja jälle teada kuni tuhandiku täpsusega kalkuleeritud tulemus – 1 Saksa mark = 8 Eesti krooni!" Aeg on edasi läinud ja krooni kursi arvestuse aluseks on euro, kuid valuutakomitee süsteemis ei ole muutunud midagi.

4

Ehk on autor oma sissejuhatuses liiga õel ja kirjeldab Eesti Panga rolli liiga tumecates toonides? Või jäi autoril koguni osa isiklikke sääste näiteks Tartu Kommertspanka? Ei midagi säärast ja ka VEB-Fondis ei seisa autoriga seotud ettevõtete külmutatud raha.

Eesti Pangast ja VEB-Fondist raamatu kirjutamise idee eest peab tegelikult tänama advokaat Leon Glikmanit. Eesti aasta advokaadiks nimetatud Glikman on VEB-Fondiga seotud kohtuprotsessidel osalenud ammust ajast. Kord on ta olnud VEB-Fondi võlausaldajate poolel, nõudes kohtu kaudu fondi koondatud nõuete esindajate üldkoosoleku kokkukutsumist, nagu Riigikogu otsus ette nägi, kord esindas ta firmasid,

kellel oli nõudeid VEB-Fondis. Viimati on aga Glikman esindanud riigi poolt Kunda Tehaseid, kes nõukogude aja lõpul Moskvast Välismajanduspangast (VEB) valuutalaenu said ning iseseisvumiseufoorias selle tagasi maksta unustasid. Seega on Glikman esindanud kohtus vastaspooli! See oleks sama, kui kultusfilmis "Viimne reliikvia" oleks Gabrieli ja tema kurja poolvenda Ivo Schenkenbergi mänginud üks ja sama näitleja. Tohutu ümberkehastumisvõime igal juhul ja Eestis tihti esitatud advokaadi eetika küsimus. Aga Kunda Tehaste vastase kaitsetaktika on Glikman rajanud Eesti Panga ametlikule versioonile, mis on algusest lõpuni üks suur vassimine koos otsese valetamisega. Ja sellesama vassimise vastu esindas Glikman oma kliente enne VEB-Fondi nõuete asjas! Just sealt tekkis huvi uurida, kuidas tegelikult Eesti Pank käitus VEB-Fondi luues ja selle ümber siiani toimetades.

Missugustes oludes pidi VEB-Fondi lugu üle kahe aasta uurima, materjale otsima, asjaosalistega vestlema ja ametiasutustesse teabenõudeid tegema?

- Kõik vähegi valgustkartvad dokumendid, lepingud ja kokku-lepped on peidetud keskpanga juhtide isiklike seifide kõige tagumistesse pimedatesse soppidesse. Need on peidetud nii hästi, et vahel ei tea nende olemasolust isegi ükski teine ametkond, ei Riigikogu ega Riigikontroll.

- Kui asjaga seotud inimestega vesteldes puudutada valgustkartvaid teemasid – VEB-Fondi ja Eesti Panga tegevust selles –, kohtab kolme tüüpi vastuseid. Esimesed tõttavad kohe vabandama, et ei tea asjast midagi, sest pole nendega kokku puutunud ja kõik räägitu tuleb ka neile üllatusena. Samas ei unusta nad heatahtlikult viitamast kellelegi, kes kindlasti peaks asja kohta midagi teadma. Teisel juhul öeldakse otse, et sinusugusel pole küsitud materjalidega tutvumiseks mitte mingisugust võimalust, sealjuures viidatakse vahel ka hästi segaselt mingitele udustele korraldustele ja reeglitele, kokkulepetele, pangasaladusele, nn headele tavadele või koguni seadustele. Kolmandal juhul tehakse sulle reeglina ülbelt selgeks, et oled loll ja ei tea midagi ei pangandusest, majandusest ega seadusandlusest. Lollile pole aga ju mõtet midagi seletada ega tutvumiseks mingeid keerulisi dokumente

anda. Et sa loll oled, tuvastatakse hetkega isegi sinu meili iseloomu või telefonis kostva hääle tooni järgi!

- Kavalalt ja propagandistlikult kasutatakse ära, et VEB-Fondi teke ja arengulugu ning Eesti Panga seotus sellega on tihedalt seotud Eesti ja Venemaa impeeriumi haardest vabanemise eelsete rahaliste ja pangandussuhetega. Kuna kõik paha ja halb saab tulla ainult Venemaalt, siis kõik järeldused ja faktid, mis kaudseltki viitavad võimalusele, et meie ettevõtetele ja maksumaksjatele võisid rasked probleemid tekkida ka Eesti poole süül, saavad loomulikult olla vaid Venemaalt lekitatud provokatsioon, alatus või koguni Vene luure vandenõu. Et kujunenud ebanormaalset olukorda võisid meie pangan-dussektori vallutamisel osavalt enda kasuks pöörata Rootsi pangad, on muidugi lausa püha-duseteotamine.

5

Aastate jooksul Eesti Panga ja VEB-Fondi ümber toimunu hämaruses hoidmise tagajärjeks on tegelikult see, et me oleme ise mänginud Venemaale kätte tugevad trumbid meid rünnata. Venelased teavad suurepäraselt, mida tehti, kuidas tehti ja kuidas sellest kõigest on püütud vaikides mööda hiilida ning head nägu teha. Moskva pisaraid ei usu. Samas on Kremlil pihus tegelased, kes hämarate tehingute taga on olnud. Erinevalt meist teavad nemad täpselt nimesid ja aadresse. Kas me peame jääma ootama Venemaa valusaid rünnakuid Eesti riigi vastu või katsume ise välja selgitada need inimesed, kes selleks eeldused on loonud. Konkreetsed inimesed, kelle otsuste ja tegevuse tagajärjel on VEB-Fond ka praegu Ühispangale, Eesti Pangale ja Eesti riigile probleemiks, ei ole veel Eesti riik. Nende kahe asja põhimõtteline eristamine võikski olla selle raamatu kirjutamise kõige peamine eesmärk.

Üks mu hea sõber sõnastas enne Eesti Euroopa Liitu astumise rahvahääletust otsuse tegemise dilemma umbes nii: „Ega ma seda Euroopa Liitu nüüd nii väga ka ei toeta, aga vähemalt üks hea asi kaasneb sellega kindlasti, ehk võetakse siis üles ka meie nn eliidi hulka kuuluvate inimestega seotud hämarad tehingud." Selles tõdemuses

peitub tegelikult kurb tõdemus, et Euroopa kultuuris oma rahva ja isamaa teenimisel toimivad avatus, ausus ja riigimehelikkus on Eestis veel võõrad nähtused. Kas tõesti peab meid keegi kogu aeg valitsema, et kodukrattide tegevusele piiri panna? Olgu selleks siis mõisatallis piitsaga ähvardav kubjas, Moskvast saadetud kõrge uurimiskomisjon kohalikke sulitempusid vaagimas või Brüsselist Euroopa Liidu peamajast tulev näpuviibutus, et nüüd, poisid, lõpetame sellise jama ära. Kurb. Või prooviks ikka ise oma kodukrattidega hakkama saada – haldussuutlikkuse indikaator seegi.

Endistes NSV Liidu vabariikides ja kommunistliku bloki Ida-Euroopa riikides etendab siiani suurt osa eliidiks kujunenud seltskonna tegevuse kindlustamisel nn administratiivne ressurss. Olete ehk isegi tähele pannud, et teatud seltskonnal on riigiaparaadi näol tagatud kindel kaitse kõigi võimalike „õnnetusjuhtumite" vastu. Kaotab keegi neist oma varanduse või mõne suurettevõtte juhtkonnas või riigiaparaadis mugava positsiooni, esitatakse nende vastu kohtus süüdistus või kirjeldab ajakirjandus nendega seotud korruptsioonijuhtumeid – ikka tulevad nad kõigest puhtalt välja ja maanduvad alati taas jalgadele. Väikestele ühiskondadele on korporatiivsus eriti ohtlik, sest võimalused nn teflon-eliidi tekkeks on märgatavalt suuremad, eriti kui selle käes on kõikvõimas administratiivne ressurss. Administratiivse ressursi valdamine võimaldab muuta seadusi vajalikus suunas, mõjutada kohtuprotsesside tulemust, liigutada investeeringuid meeldivas suunas, kujundada avalikku arvamust soovitava nurga alt, summutada skandaale jne.

Selles raamatus tuleb esile kõik see, millest sissejuhatuses juttu on. Ehk saame selle läbi paremaks, kui räägime asjadest nii, nagu nad on olnud, olgu see siis kui tahes ebameeldiv. Eesti on Euroopa Liidu ja NATO liige, astugem siis üheskoos Eesti Panga varjulisest tagakambrist korraks välja valguse kätte!

I MIKS KÜLMUTATI NSV LIIDU VÄLISMAJANDUSPANGAS EESTI RAHA

Lambad ei vaja liberalismi... Nad vajavad õrna marinaadi ja kàredal tulel küpsetamist...
Hillar Metz

Kui võtta Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse (EP VOV) ja Balti Ühispanga (UBB) valuutakontode külmutamine NSV Liidu Välismajanduspangas (VEB) kokku nende rohkete teadetega, mida on kõrgelt tribüünilt rahvale edastanud Eesti Pank ja keskpanga meele järgi joonduda püüdnud poliitikud, võib selle kokku võtta ühte lühikesse lausesse – **venelased võtsid meie raha ära!** Seda lühikest käibefraasi oleme pidanud viimase 12 aasta jooksul kuulma kõikvõima'ikes variatsioonides, kuid sisu on ikka üks – **venelased võtsid meie raha ära!** Kui ühte asja korrutada ja korrutada nagu pesupulbri ja hügieenisidemete reklaami, jäävad seda lõpuks uskuma ka ütlejad ise, kuulajatest rääkimata. Nii on juhtunud Eesti Panga ja UBB valuutaarvete külmutamisega Moskvas 1992. aasta alguses.

Ning peaaegu mitte keegi ei ole nende pikkade aastate jooksul esitanud ühte lihtsat küsimust – miks venelased meie raha ära võtsid. Aga esitatud ei ole seda sellepärast, et enamik seda ei tea ja on jäänud uskuma palju korrutatud fraasi – venelased võtsid meie raha ära. Teadjad on teinud aga kõik, et tollal toimunud rahade külmutamise tagamaid hoolikalt varjata ja et tõde ei tuleks iial päevavalgele. Miks? Aga sellepärast, et Moskvas VEB-is Eesti Panga ja UBB kontode külmutamisest algab sisuliselt Eesti panganduse lugu, algab selle in etu looga, mille seemneid raputati isamaa mulda siis, mille vilju nopiti põhiliselt aastatel 1997-1999 ja mille õite noppimise aeg pole veel käes. Kui see aeg kätte jõuab, võime kõigi kohkumiseks tunda, et need õied on õige mürgised.

See kõik meenutab kevadist looduse ärkamist, kui talveunest ärganud sitikad kõiki takistusi halastamatult maha tallates päikesele ja veele võimalikult lähedale trügivad. Sest see tagab elu. 1990. aastate

algus tähendas paljudele kommunistlikku eliiti kuulunud tegelastele olukorra muutust. Käest libisenud võimu pidi asendama raha, et hiljem oleks selle abil taas võimalik võimuohje enese kätte haarata. Parimaks vahendiks oli vaesunud ja nullist alustavas riigis haarata enda kätte pangandus. Ning väga paljuski need plaanid täitusid. VEB-ist alguse saanud trügimine päikese ja vee poole kestab täniri, jättes meie riigi kodanikele kestva pärandusena inetuid ja vääituid tegusid, sest keegi ju ei küsi, ei vaidle vastu, ei aruta. Õigupoolest on see ka arusaadav, sest kõik VEB Fondi tegemised on aastate jooksul toimunud täieliku saladuskatte all.

Aga alustame sellest, kuidas siis venelased meie raha ära võtsid ja mida tegid meie pangad, eesotsas keskpangaga.

1

Mida kujutab enesest NSV Liidu Välismajanduspank (VEB)? VEB-i ajalugu algab revolutsioonilise Venemaa 1920. aastatel. VEB oli NSV Liidu riigipank, mille kaudu tehti valuutaarveldusi teiste maailma riikidega, sest rubla oli maailmamajandusest isoleeritud maksevahend. 1988. aastal toimus NSV Liidu majanduses olulise tähtsusega muutus – organisatsioonid ja asutused said õiguse avada valuutaarveid. Kuid mis kõige tähtsam, asutused said õiguse kasutada oma valuutaarveid oma äranägemise järgi väljaspool ministeeriumide ette antud valuuta kasutamise limiiti ja riiklikku plaani. VEB-i litsentsiga said mõned väljavalitud organisatsioonid koguni õiguse võtta valuutakrediiti otse läänest. See tähendas ka VEB-i tegevuse muutumist. Kiiresti hakkas arenema VEB-i agendifunktsioon – NSV Liitu ühisettevõtete moodustamiseks välisinvesteeringute tegemisel. VEB-ile anti õigus anda ettevõtetele otsekrediiti valuutas. VEB omakorda võis kasutada oma klientide kontodel olnud valuutat krediteerimise ressursina. Ühesõnaga, VEB hakkas muutuma tavaliseks pangaks lääne majanduse mõttes.

Samal ajal asutas VEB oma osakondi mitmesse NSV Liidu piirkonda, et muutunud majandusoludes ettevõtteid paremini teenindada. VEB-i harukontor loodi ka Tallinna. Eesti NSV ettevõtted asusid kasutama uusi võimalusi valuutakrediidi saamiseks VEB-ist. Muidugi anti selliseid

laene vaid neile ettevõtetele, kes tegid eksporttoodangut ja teenisid sellega ise valuutat. Eestist kasutasid võimalust valuutalaene saada tootmiskoondis Tootsi, tootmiskoondis Eesti Fosforiit, Järvakandi Tehased, tootmiskoondis Eesti Kalatööstus, Tartu Riiklik Ülikool, tootmiskoondis Eesti Tsement jpt. Jälgides seda, kuidas need ettevõtted laenu kasutasid, torkab silma saadud raha paigutamine uutesse, loodavatesse ühisettevõtetesse, kus sageli oli üheks osapooleks Eesti ettevõtte juhtkond. Seega võib öelda, et VEB-i avanenud valuutakrediit andis suurettevõtete juhtkonnale võimaluse alustada eraäri loomist. Samal ajal tekkisid NSV Liidus ka esimesed kommertspangad. Äri alustanud pöörasid pilgud Venemaa ja uute kommertspankade poole. Samal 1988. aastal loodi ka Eestis esimene kommertspank, Tartu Kommertspank. Reaalnevõimalus pankasid asutada oli suurettevõtetel. Sellest alates kujunes välja suurettevõtete juhtkonna ja panganduse murdumatu ja vankumatu liit. **Villu Zirnask** on oma kahtlemata parimas Eesti uue iseseisvusaja panganduse arengu ülevaates iseloomustanud tollast arusaama, mis valitses majanduse vereringeks nimetatud majandussektoris: „Peaaegu keegi ei mõelnud panganduse kui iseseisva äri peale, mis pole ka ime, sest plaanimajanduses oli pangal umbes samasugune roll nagu ettevõttes raamatupidajal. Panku loodi selleks, et oma äriprojektide käimalükkamiseks raha hankida ehk omaenda majandustegevuse finantseerimiseks. Hoiustajate ees tekkivad kohustused olid üks viimaseid asju, mis tollal panga asutajatele muret tegi." (Zirnask, 2002, lk 17.)

2

1990. aastate alguseks oli NSV Liidu maksebilanss kõigi lääneriikidega halvenenud. Ekspordiplaanid muutusid utoopiliseks, samal ajal importis NSV Liit jätkuvalt läänest esmatarbekaupu – toiduaineid, ravimeid, varuosi jne. Impordi tarbeks hakati valuutat võtma VEB-i klientide arvetelt. NSV Liidu kokkuvarisemise hetkeks olid VEB-i klientide arved praktiliselt ära kulutatud – ära söödud, kui otse öelda. Võla jälgimise ja teenindamise ning aktivate (varade) kasutamise riikidevahelisenõukogu otsusega (17. detsembril 1991) peatati VEB-i klientide

arvetelt väljamaksete tegemine. Veel varem, 28. oktoobril 1991, olid 10 endist liiduvabariiki kirjutanud alla üksteisemõistmise memorandumile, milles nad väljendasid oma solidaarsust NSV Liidu välisvõla tasumisel. 4. detsembril 1991 kirjutasid aga endised liiduvabariigid alla lepingule välisvõla jaotamise kohta. (**История Внешэкономбанка**, lk 155.)

Ehkki Balti riigid läbirääkimistel ja lepingule allakirjutamisel ei osalenud, määrati ka neile endise NSV Liidu välisvõlast vastav osa: Eestile 0,62%, Lätile 1,14% ja Leedule 1,41%. (**История Внешэкономбанка**, lk 156.) Eesti osa moodustas USA dollariteks ümber arvestatuna NSV Liidu välisvõlast 599 miljonit. Kuid see ei tähenda, et Eesti kohal varitseks Venemaalt laekuva hiigelsuure võlanõude oht.

NSV Liidu kokkuvarisemise hetkel teenindas VEB 95% riigi välisvõlast. 13. jaanuaril 1992 külmutas Vene Föderatsiooni Ülemnõukogu Presiidiumi otsus VEB-i klientide arved. Sama otsusega kinnitati VEB-ile uus ülesanne – endise NSV Liidu välisvõla teenindamises osalemine ja probleemi lahendamine.

Üksteisemõistmise memorandumi alusel kirjutasid laenu andnud riigid ja NSV Liidu õigusjärglased riigid 4. jaanuaril 1992 alla lepingule, et põhilaenu tagasimaksmine ajatatakse pikema ajajärgu peale. Endised liiduvabariigid, kes kokkuleppele alla kirjutasid, loobusid praktiliselt aga oma osa maksmisest. Seetõttu nõustusid endised liiduvabariigid sügisel 1992 sellega, et läbirääkimisi NSV Liidule laenu andnud riikidega peaks Venemaa. Üksteise järel hakkasid endised liiduvabariigid Venemaaga alla kirjutama kokkulepetele nn 0-variandi kohta – kogu NSV Liidu välisvõla tasumine jäi Venemaa peale, endised liiduvabariigid omakorda loobusid kõigist NSV Liidu välisvaradest Venemaa kasuks.

Eesti iseseisvuse taastamisel õigusliku järjepidevuse alusel valitses algusest peale selge seisukoht, et NSV Liidu välisvõla tasumises ei ole Eestil mingit alust osaleda. Samuti ei pretendeerinud Eesti NSV Liidu välisvaradele. Hoopis teine probleem oli aga NSV Liidu eksisteerimise lõpuaastatel kujunenud sisemine välisvõlg. Kõik liiduvabariigid, sh Eesti, pidid maksma üleliidulisse nn valuutafondi, mille vahendite arveltosteti läänest tsentraliseeritud korras eelkõige esmatarbekaupu. Kui räägitakse Eesti ettevõtete VEB-is külmutatud kontodest, toonitatakse tavaliselt,

et Venemaa seob kontodelt raha lahtisulatamise Eesti osa emisega kunagise NSV Liidu välisvõla tasumisel. Sisemist valuutavõlga, mille arvelt valuuta eest ostetud kaubad ka Eestisse saabusid, enamasti teadlikult ei mainita.

3

1989. aasta lõpul asus pärast 49-aastast sunnitud pausi taas tegutsema Eesti Pank. Loomulikult oli Eesti keskpanga esmane ülesanne raharingluse ja panganduse üle kontrolli saavutamine. 1990. aastal algas üleliiduliste pankade ülevõtmine. Kõige raskem ülesanne oli muidugi VEB-i Tallinna osakonna ülevõtmine. Oli ilmselge, et Kremli rahandus- ja poliitikaringkonnad ei tahtnud loobuda sellest panga osakonnast, mis tegeles vabalt konverteeritava välisvaluuta arveldamisega. Ometi õnnestus tollasel Eesti Panga presidendil **Rein Otsasonil** VEB-i Tallinna osakond üle võtta rahulikul teel ja moodustada sellest Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsus (EP VOV). Loomulikult sai selline ületulek mõeldavaks vastavate lepingute sõlmimisega VEB-i ja Eesti Panga vahel. Need puudutasid nii EP VOV VEB-is olevaid korrespondentkontosid kui ka VEB-ist valuutalaene saanud Eesti ettevõtete laenu tasumise garantiisid. Arvatavasti just viimane leping on Eesti Panga jaoks üks kõige hellemaid teemasid, kui räägitakse tema suhetest VEB-iga ja sealsetel kontodel külmutatud rahast. Mitme aasta jooksul püüdis selle raamatu autor saada Eesti Pangast mingisugustki ülevaadet selle lepingu sisust, kuid kõik üritused põrkasid vastu keskpanga kõrget ja paksu vaikimismüüri. Kui nüüd esitada väljavõtteid nendest lepingutest, taipab lugeja kiiresti, miks Eesti Pank eelistaks kõike unustada ja maha salata. Siinkohal ei tasu vist lisadagi, et kindlasti on Eesti Pank kuulutanud need lepingud pangasaladuseks, et mitte kellelgi ei tekiks võimalust neid lugema sattuda – hoidku Jumal selle eest. Pole aimu lepingu sisust, pole ka probleemi.

30. oktoobril 1990 sõlmisid Eesti Pank ja VEB kokkuleppe „NLiidu Vnešekonombanki ja Eesti Panga vahel NLiidu VEB-i Tallinna osakonna likvideerimisega seotud rea küsimuste lahendamise korra suhtes". Osapooled leppisid kokku, et VEB-i Tallinna osakonna operatsioonide

teostamine lõpetatakse 1. detsembril 1990, millele järgneb ühe kuu pikkune üleminekuperiood. VEB-i Tallinna osakond lõpetas oma tegevuse 1. jaanuaril 1991. Sellest hetkest alates jätkas Tallinnas Narva maantee 7 ruumides tegevust Eesti Panga juurde moodustatud Välisoperatsioonide Valitsus (VOV). Muuhulgas teavitas VEB-i Tallinna osakond oma kliente likvideerimisest ning andis neile võimaluse oma kontod üle viia teistesse VEB-i asutustesse või need üldse sulgeda ja kanda nendel olevad jäägid üle teistesse pankadesse, sealhulgas ka Eesti Panka, millel oli tolleks ajaks õigus sooritada välisvaluutaoperatsioone. Kooskõlas NSVLiidu Riigipangaga avas VEB Eesti Panga korrespondentkonto välisvaluuta jaoks.

Eesti Pank kohustus Välisoperatsioonide Valitsusse tööle võtma kõik VEB-i Tallinna osakonna töötajad, kes selleks soovi avaldavad. Kuid lepingus sõlmiti ka kokkulepe, et Eesti Pank hakkab „kaasa aitama nende laenude õigeaegsele tagastamisele, mida on väljastanud NSV Liidu Välismajanduspank Eesti Vabariigi territooriumil tegutsevatele ettevõtetele ja organisatsioonidele". Kuidas Eesti Pank kohustub kaasa aitama VEB-ist välisvaluutat laenanud ettevõtete laenude õigeaegsele tagastamisele, selleks sõlmisid Eesti Pank ja VEB 23. jaanuaril 1991 juba eraldi kokkuleppe.

30. oktoobril VEB-i ja Eesti Panga vahel sõlmitud kokkulepe kannab pealkirja „NLiidu VEB-i ja Eesti Panga vahel välisvaluutas võetud laenude kustutamise korra kohta". Just see on kokkulepe, millest Eesti Pank kõik need aastad on eelistanud vaikida nagu haud. Kui ajakirjanduses ongi harva ja „pooljuhuslikult" mõne teema käsitlemisel jõutud lähedale selle kokkuleppe sõlmimise hetkele, on Eesti Panga ametlikus vastuses viidatud ükskõik millele muule, aga mitte Eesti ettevõtete laenude tagasimaksmise kokkuleppele. Ainult korra on see Eesti Panga ja VEB-i vahel sõlmitud kokkulepe Eesti ajakirjanduses jutuks tulnud (Äripäev, 07.03.2001), VEB-i nõudeid koondava firma juht **Dimitri Nikolajev** viitas eespool tsiteeritud kokkuleppele. Selle kirjutise ilmumisele järgnes Eesti Panga ametlik väga vihane „vastulöök" (Äripäev, 13.03.2001). Eesti Panga :ollane avalike suhete osakonna juhataja **Kaja Kell** kirjutab:

„Tõsiasi on, et mingeid kohustusi automaatselt võõrriigi panga huve kaitsta ja tema nimel firmade pankrotiprotsesse jälgida pole Eesti Pank

kunagi võtnud. Eesti ettevõtetega sõlmitud lepingu kohaselt kohustus Eesti Pank juhul, kui laenuvõtjate ja/või garanteerijate valuutakontodel puuduvad täielikult või osaliselt vajalikud vahendid, automaatselt blokeerima need kontod ja saatma nendele laekuvad summad VEB-i laenuvõlgnevuse koheseks kustutamiseks, väidab Nikolajev. See ei pea paika."

Kell lihtlabaselt valetab ja ühes sellega valetab ka Eesti Pank, sest avalike suhete eest vastutav isik edastab ju tööandja ametlikku seisukohta. Mitte Nikolajev ei mõelnud midagi välja, vaid nii seisab must valgel kirjas Eesti Panga ja VEB-i vahel 31. oktoobril 1991 sõlmitud kokkuleppes.

Miks on siis Eesti Pank kuni tänase päevani nii väga tahtnud seda lepingut unustada? Aga sellepärast, et Eesti Pank asus viidatud kokkuleppega VEB-i ja sealt välisvaluutalaene saanud Eesti ettevõtete omavaheliste finantssuhete kolmandaks pooleks. Aga nüüd kõigest järgemööda.

Selle ülisalajaseks tehtud kokkuleppe artiklis 1 lepiti kokku, et kõik operatsioonid välisvaluutas laenu saanud Eesti ettevõtete suhtes teeb VEB. Eesti Pank kohustus andma igakülgset kaasabi välisvaluutalaenude õigeaegsel tagasimaksmisel. Edasi täpsustatakse juba välisvaluutalaenude tagasimaksmise üksikasju, arvestades VEB-i Tallinna osakonna likvideerimist ja kohustuste üleminekut Eesti Pangale.

„Eesti Pank kannab laenuvõlgnevuse tagasimaksmise tähtaegade saabudes maha tähtajaliste maksete summad laenusaaja ja/või garandi valuutaarvelt (-arvetelt), mis on avatud Eesti Pangas ning kannab sama tähtajaga nimetatud summad NLiidu VEB-ile NLiidu VEB-i korrespondentarvel kajastamisega või muul viisil."

Ja edasi:

„Juhul kui kindlaksmääratud tähtajaks laenusaaja ja/või garandi valuutaarvel (-arvetel) puuduvad laenu alusel tähtajaliste maksete sooritamiseks piisavad vahendid, blokeerib Eesti Pank automaatselt need arved ja kannab kõik neile laekuvad vahendid NLiidu VEB-i laenude tähtajaliste kohustuste täitmiseks..."

„Kõik Eesti Panga poolt tehtavad vahendite ülekanded, mis on laenusaajatelt ja/või garantidelt maha kantud ja suunatud NLiidu

VEB-i krediitide tagasimaksmisele, teostatakse täies summas ilma mingisuguste kinnipidamisteta, väljaarvamisteta ja vastastikuste nõuete tasaarveldamiseta NLiidu VEB-is."

„Eesti Pank osutab NLiidu VEB-ile kaasabi laenusaajatega ja garantidega läbirääkimiste läbiviimises laenude kustutamise küsimustes, võetud kohustuste õigeaegse täitmata jätmise põhjuste küsimustes, samuti laenusaajatega ja garantidega peetavas kirjavahetuses, kui NLiidu VEB pöördub vastava järelpärimisega."

Kas Eesti Pank on seda kokkulepet täitnud? Võib-olla täitis 1991. aasta suveni, kui enamik Eesti ettevõtteid lõpetas laenude tagasimaksmise VEB-ile. Sealt edasi ei ole Eesti Pank kokkuleppest kinni pidanud, andes Venemaale võimaluse igal ajal meile võlgu nina alla hõõruda. Praeguseks on algne laenujääkide summa viiviste ja trahvide näol kasvanud juba hiigelsuureks. Meile ebasobival ajal võib see nina alla hõõrumine üpris valus olla, sest need, kelle süül lepingut ei ole täidetud, ei vastuta loomulikult millegi eest. Nagu Eestis kombeks.

Kas on see juhus või mitte, aga Eesti Panga lepingus võetud kohustus jälgida ja tagada meie ettevõtete laenude tagasimaksmist „unustati" suvel 1991, kui keskpanga presidendi toolil vahetas **Rein Otsasoni** välja **Siim Kallas**.

Kas Eesti Panga ja VEB-i vahel sõlmitud kokkulepe kehtib ka praegu? Kehtib küll, sest pooled leppisid ju kokku:

„Käesolev kokkulepe jõustub allkirjastamise kuupäevast ja kehtib kuni laenusaajatele väljastatud kõikide laenude täieliku kustutamise janeende poolt NLiidu VEB-i ees olevate kohustuste täitmise kuupäevani."

Kuidas puudutas NSV Liidu välisvõla ja sisemise valuutavõla probleem Eesti pangaklientide VEB-is külmutatud arveid, sellest lähemalt Eesti Panga ja VEB-i vahel juba 1993. aastal toimunud kirjavahetuse taustal.

Millised olid Vene poole seisukohad NSV Liidu välisvõla, arvete külmutamise ja Eestiga tasaarveldamise küsimuses tegelikult? Laskem siinkohal rääkida Eesti Panga endisel asepresidendil **Enn Teimannil** ning VEB-i endisel välisvõla teenindamise ja aktivate juhtimise osakonna juhatajal **A. I. Atškasovil**.

A. I. Atškasovi kiri Eesti Panga asepresidendile Enn Teimanniile 12.07.1993.

Lugupeetud härra Teimann

Vastavalt meie 20. mail 1993 vestluse käigus saavutatud kokkuleppele saadan Teile endise NSV Liidu välisvõlaga seotud materjalid, mis on vajalikud selle probleemi lahendamiseks.

Nagu teame, esitab Eesti pool vastavalt Eesti Panga 30. märtsi 1993 memorandumile (Vahur Krafti koostatud memorandum VEB-ile. – TK) nõudmise VEB-ile tagastada ettevõtetele ja organisatsioonidele - Eesti residentidele kuuluvad valuutavahendid.

Meie arvates peab selle probleemi jagama kaheks:

1) vahendid, mis saabusid enne 1. jaanuari 1992;

2) 1992.-1993. aastal saabunud vahendid.

Esimese punkti (1) kohta arvame, et küsimust peaks arutama valitsuste tasemel. Meie arvates tuleks Eesti poolel see probleem lahendada samaselt Venemaa lähenemisele, s. t. võtma kohustused oma juriidiliste isikute ees enesele, seejuures iseseisvalt määrates sisemise valuutavõla lahendamise teed.

Seoses 1991. aastal tekkinud kriitilise valuutaolukorraga suunati VEB arvetele laekunud vahendid endise NSV Liidu valitsuse otsusel võimalikult maksimaalses mahus riigi esmaste kohustuste eest tasumise kindlustamiseks, aga samuti riigi jaoks esmatähtsate importkaupade – toiduainete, ravimite, varuosade jt. – eest tasumiseks, mida muuhulgas saadeti ka Eestisse. Viidatud kaupade eest toimus maksmine liidulis-vabariikliku valuutafondi vahendite arvelt. Vastavalt NSV Liidu ministrite kabineti määrusele 30. aprillist 1991 nr. 215-55 „Maksebilansist 1991. aastaks" pidi Eesti kandma liidulis-vabariiklikku fondi 15,5 miljonit dollarit (sea,l-

hulgas 12,2 miljonit arveldusteks Ida-Euroopa riikidega ja 6,2 miljonit dollarit välisvõla kustutamise fondi). Kuid selliseid ülekandeid 1991. aastal ei toimunud. Sel moel peaks Eesti Vabariigil meie arvates alles olema osa ressursse oma sisevälisvõla kustutamiseks.

Peale selle juhime Teie tähelepanu sellele, et vastavalt Vene Föderatsiooni presidendi ukaasile võtab Venemaa enesele kohustuse alates 01.07.1993 kustutada sisevälisvõlg kõigi füüsiliste isikute – endiste NSV Liidu residentide – ees VEB arvetel, see vähendab Eesti sisevälisvõla arveldusliikku summat.

Teise punkti (2) kohta. Vastavalt Vene Föderatsiooni valitsuse määruses 17. maist 1993 nr. 459 esitatud Venemaa positsioonile ja avalduses Pariisi klubile, kes faktiliselt solidariseerus sellega, saab küsimust vabalt konverteeritavas valuutas vahendite ülekandmise kohta Eesti ettevõtete arvetele Eesti pankades lahendada alles pärast 0-variandi kokkuleppe sõlmimist, aga samuti küsimuste ja arvelduste reguleerimist poolte pankade vahel summade üle, millest räägitakse järgnevalt.

Samuti on vaja rõhutada, et Eesti poole nõue kanda tema arvele vahendeid vabalt konverteeritavas valuutas kliiring-valuuta ja ülekanderublade eest Eesti Panga poolt kasutatava kursi järgi on igal juhul vastuvõetamatu. Mis puudutab Eesti juriidiliste isikute VEB arvetel olevate kliiring-valuuta ja ülekanderublade vahendite kasutamise võimalust, siis selle küsimuse lahendamine ei ole üheselt selge:

- *esiteks, valuuta kasutamine mittetoimivatel (suletud) kliiringutel on loomulikult võimatu;*
- *teiseks, valuuta kasutamine toimivatel kliiringutel on põhimõtteliselt võimalik. Kuid küsimust tuleb sel juhul vaadelda igal konkreetsel puhul, sest seoses olemasolevate kliiringarvelduste tasakaalustamatusega on vaja teise poole nõusolekut;*
- *kolmandaks, küsimus ülekanderublade kasutamise kohta jääb üldse lahendamatuks. Kuid peab märkima, et näiteks Valgevene võttis enesele kohustuse kustutada ka see osa võlast oma juriidiliste isikute ees.*

Tahaksime juhtida Teie tähelepanu faktile, et Eesti ettevõtete ja organisatsioonide VEB-st saadud krediitide pikendatud võlgnevused on meie andmetel 01.05.1993 üle 29 miljoni dollari (arvestades trahviprotsente).

Me oleme sunnitud seda asjaolu pidama teguriks, mis suurendab Eesti võlgnevust VEB ees.

Tuleb rõhutada, et isegi kui Eesti Vabariik nõustub 0-variandi lepingu tingimustega, on 1992-1993 valuutavahendite tagastamise küsimust võimalik lahendada alles pärast poolte vastavate pankade vaheliste arvelduste kontrollimist.

Selleks on vaja:

a) korrespondentarvetel olevate vahendite jääkide kontrollimise teostamist;

b) lahendada küsimus Eesti poole järjepidevusest VEB-st Eesti ettevõtetele ja organisatsioonidele antud valuutakrediitide suhtes (kaasa arvatud reaalsete garantiide andmine õigeaegseteks tagasimakseteks kooskõlas olemas-olevate graafikutega võla kustutamiseks tulevikus);

c) lahendada arveldused debitoorse ja kreditoorse rublavõlgnevuse osas, kaasa arvatud MFO arveldused.

Meie arvates tuleb ülaltoodud probleemide üle läbirääkimisi jätkata, et töötada välja kokkuleppe projekt endise NSV Liidu välisvõlaga seotud küsimustes.

Lugupidamisega

A. I. Atškasov

VEB-i kiri ei jäänud vastuseta, kuid Eesti Panga asepresidendi Teimanni vastus järgnes alles detsembris.

Enn Teimanni kiri A. I. Atškasovile (NSV Liidu Välismajanduspanga endise NSV Liidu välisvõla teenindamise ja aktivate juhtimise osakonna juhatajale, 02.12.1993)

E. Teimann märgib oma kirjas lühidalt, et NSV Liidu välisvõla probleemi lahendamine 0-variandi kokkuleppe sõlmimisega kuulub Eesti ja Venemaa valitsuste kompetentsi. Edasi pakub E. Teimann välja Eesti Panga poolse lahenduse, kuidas VEB-ist valuutalaene saanud Eesti ettevõtete võlgnevust likvideerida:

„VEB-i poolt Eesti ettevõtetele ja organisatsioonidele saamata jäänud valuutakrediidid on võimalik tagasi saada külmutatud vahenditest, mis laekusid Eesti ettevõtete ja organisatsioonide arvetele VEB-is aastatel

1992-1993. Külmutatud vahendite jääk, mis laekus 1992.-1993. aastal, kantakse Eesti Panga poolt näidatud korrespondentarvele.

(...)

Külmutatud summade reguleerimiseks ja krediidisummade täpsustamiseks on meie pool nõus läbi viima arvete kontrollimise. Arvestuste kontrollimise ja reguleerimise kiirendamiseks teeme ettepaneku töögrupi loomiseks..."

Meie keskpanga asepresidendi ettepaneku üle tasub veidi mõelda. Miks oleksid pidanud oma valuutast ilma jäänud ettevõtted andma oma teenitud raha teiste ettevõtete võla katteks? Miks oleks keegi pidanud kinni maksma kellegi teise võlgu, mida need teised tagasi maksta ei tahtnud? Milliste jõuvõtetega oleks Eesti Pank sundinud VEB-ile võlgu jäänud ettevõtteid võlga tasuma teistele ettevõtetele, kelle arvelt need oleks võetud? Täiesti arusaamatu loogika keskpanga asepresidendilt.

Sisuliste ettepanekute poolest suhteliselt hõredale kirjale sai E. Teimann Atškasovilt vastuse.

A. I. Atškasovi vastus Enn Teimannile 21.12.1993

„Nagu on märgitud varem meie kirjas 330/02 – DVD 12. juulist 1993, endise NSV Liidu ettevõtete ja organisatsioonide vahendid, mis saabusid nende arvetele VEB-i enne 1. jaanuari 1992, olid juba kulutatud endistesse NSV Liidu vabariikidesse, sealjuures ka Eestisse tarnitud esmatarbekaupade eest tasumiseks. Seetõttu ei saa me nõustuda teie ettepanekuga VEB-i poolt Eesti ettevõtetele ja organisatsioonidele antud valuutakrediitide kustutamiseks „blokeeritud arvetelt". Meie arvates võivad Eesti residentide VEB-ist saadud valuutakrediitide kustutamise küsimuse arutelul võlgade kustutamise allikatena kõne alla tulla vaid reaalselt olemas olevad vahendid. Üheks selle küsimuse lahendamise variandiks on Venemaa ettevõtete võlgade vahetamine Eesti ettevõtete ja organisatsioonide võlgade vastu, s. o. operatsiooni „svop" variant, mis nõuab muidugi hoolikat eeltööd.

Teiseks valuutakrediitide kustutamise võimaluseks on meie arvates nende vahendite kasutamine, mis laekusid Eesti ettevõtete ja organisatsioonide arvetele aastatel 1992-1993."

Seejärel kirjavahetus soikus.

5

Kui kaugele siis Eesti Vabariik ja Vene Föderatsioon NSV Liidu välisvõla tasumise üle peetud läbirääkimistel jõudsid? Mitte kuhugi. Kuid kuidas hinnata Eesti Panga väiteid, et nad on teinud kõik endast oleneva külmutatud raha kättesaamiseks VEB-i kontodelt? 1995. aastal VEB-Fondi tegevust kontrollinud Riigikontrolli peakontrolöri otsusest (18.03.1996) leiame meid huvitava küsimuse kohta ainult ühe lakoonilise lause:

„VEB-is külmutatud rahast on kõneldud Eesti ja Venemaa riikidevahelistel läbirääkimistel. Konkreetseid materjale fond läbirääkimisteks ei ole ette valmistanud."

Mis muud, kui vaatame läbi Eesti-Vene läbirääkimiste kõik voorud ja selgitame, mida seal siis tegelikult VEB-i kontodel kasutamiseks blokeeritud valuutast, NSV Liidu välisvõlast ja nende probleemide lahendamise võimalustest räägiti.

Eesti Panga poolt osalesid Eesti delegatsioonis aktiivsemalt keskpanga asepresident **Enn Teimann** ja arveldusvalitsuse juhataja **Vladimir Mihailov**.

Läbirääkimised 9.-10. septembrini 1992 Nahhabinos

NSV Liidu sisevõla küsimust ei olnud võimalik läbirääkimiste selles voorus arutada, kuna Eesti ja Vene ekspertide esitatud algandmed ei langenud kokku. Pooled leppisid kokku, et jätkavad lähiajal seda tööd, vahetamaks selles küsimuses kokkuleppe projekte.

Läbirääkimised 2.-4. märtsini 1993 Lohusalus

Läbirääkimiste käigus tegi Eesti pool ettepaneku arutada Venemaa Välismajanduspangas (VEB) valuutaarvete kinnikülmutamisega seotud küsimusi.

Pooled leppisid kokku, et Vene pool teeb VEB-ile ettepaneku, et see koos Eesti Panga esindajatega vaataks läbi Eesti poole pre-

tensioonid ja ettepanekud kinnikülmutatud valuutaarvete osas ja ühtlasi teataks oma seisukohad Vene ja Eesti delegatsiooni läbirääkimiste 10. voorus.

Eesti pool tegi Vene poolele ettepaneku korraldada enne läbirääkimiste 10. vooru töökohtumine riiklike pankade esindajate vahel. Eesti soovis arutada küsimusi vastavalt Eesti-Vene valitsustevahelsele kokkuleppele, mis käsitles vastastikuseid kohustusi seoses oma valuuta käibelevõtmisega Eestis:

- pankadevahelised arveldused aastatel 1990-1992, enne oma valuuta käibelevõtmist ja võlgnevuste kustutamine 20. juuni 1992. aasta seisu põhjal,
- endise NSV Liidu Hoiupangas hoitud Eesti inimeste rublahoiuste kompenseerimine,
- endise NSV Liidu sisevõla (rublavõlg) probleemid,
- rahareformi käigus kogutud rublade ülekandmine Venemaa keskpanga Tallinna filiaalis olevatele Eesti korrespondentarvetele.

Pooled jätkasid NSV Liidu välisvõla ja aktivate (varade) Venemaa ja Eesti vahelise kokkuleppe projekti arutamist. Ühiselt koostati projekti uus redaktsioon, mis pärast kooskõlastamist vastavates ametkondades pidi esitatama allakirjutamiseks.

Läbirääkimised 6.-7. aprillini 1993 Moskvas

VEB-is külmutatud kontode probleemi arutamisel võtsid pooled teadmiseks, et probleemi osaliseks lahendamiseks likvideerib Venemaa vastavalt presidendi määrusele (07.12.1992) võlgnevuse füüsiliste isikute – endiste NSV Liidu residentide – ees. Lepiti kokku jätkata juriidiliste isikute arvete lahtisulatamise küsimuse arutelu järgmises läbirääkimiste voorus.

Läbirääkimised 12.-13. maini 1993 Lohusalus

Võttes arvesse paljusid märkusi ja ettepanekuid, mida tegid Venemaa ministeeriumid ja ametkonnad, ning seda, et töögrupi koosolekult puudus VEB-i esindaja, leppisid pooled kokku korraldada enne läbirääkimiste 12. vooru Eesti Panga ja VEB-i ekspertide kohtumine, et ette valmistada informatsioon Eesti ja Venemaa riiklike delegatsioonide jaoks

VEB-is külmutatud arvete lahtisulatamise küsimustes ja ettepanekute tegemiseks vastavatesse kokkulepete projektidesse. Eesti märkused ja ettepanekud esitati VEB-ile Eesti Panga märgukirjas.

Märgiti, et Eesti Panga initsiatiivil vaadati kohtumisel Venemaa keskpanga esindajatega 28. aprillil 1993 läbi vastastikuste kohustustega seotud küsimused.

Läbirääkimised 13.-14. juulini 1993 Lohusalus

Pooled arutasid NSV Liidu välisvõla küsimuste reguleerimisega seotud kokkuleppe eelnõude erinevaid variante.

Läbirääkimised 13.-14. septembrini 1993 Moskvas

Vene pool lubas, et saadab võlakohustuste ja nõuete reguleerimise kokkuleppe projekti Eesti poolele 10. oktoobriks.

Läbirääkimised 1.-2. märtsini 1994 Lohusalus

NSV Liidu välisvõla reguleerimisega seotud kokkuleppe projekti läbivaatamisel ilmnes kaks erinevat lähenemist probleemile:

Eesti pool oli nõus esitama kokkuleppe projekti parafeerimiseks tingimusel, et NSV Liidu aktivate hulka ei arvata Eesti Vabariigile kuni 17. juunini 1940 kuulunud vara.

Vene pool märkis, et Eesti poole ettepanek ei ole kooskõlas varem Eesti ja Venemaa poolt kooskõlastatud põhimõtetega, mille järgi omandi küsimused lahendatakse eraldi kokkuleppega.

Läbirääkimised 5.-6. aprillini 1994 Moskvas

Eesti pool andis üle NSV Liidu välisvõla ja aktivatega seotud küsimuste reguleerimise kokkuleppe projekti uue redaktsiooni.

Siinkohal läbirääkimised katkesid.

Niisiis tuleb VEB-i korrespondentkontodel külmutatud välisvaluuta probleemi juures rääkida eelkõige NSV Liidu sisemisest valuutavõlast, mille tekke põhjuseks olid üleliidulistest fondidest ostetud lääne kaubad. Neid jaotati üleliiduliste limiitide alusel kõigile endistele liiduvabariikidele, sealhulgas Eestile. Kui palju Eesti kaupu sai, kuidas toimusid arveldused ning kes kellele võlgu jäi, tuleb küsida Edgar Savisaare ministritelt.

Ja nüüd vaatame uuesti, kuidas esitasid probleemi näiteks VEB-is külmutatud vahendite nõudeid koondanud VEB-Fondi juhid Eest avalikkusele. VEB-Fondi juhtis aastatel 1993-1996 **Enn Teimann**. Kirjeldades "Eesti Päevalehele" (17.04.1997), kuidas Eesti Panga delegatsioon külastas VEB-i 1996. aastal, nentis keskpanga tollane asepresident:

„Moskva-poolne seisukoht oli konkreetne – kui Eesti riik võtab ühe osa NLiidu välisvõlast enda kanda, tuleb ehk kõne alla osa kinni-külmutatud raha vabastamine."

VEB-Fondi 1997-2003 juhtinud **Vladimir Mihailov**:

„NLiidu VEB-i varad anti üle Vene Keskpangale, kes teatas, et külmutatud kontodest hakatakse rääkima pärast NLiidu välisvõla jagamise kokkulepet." (Postimees, 21.09.2000)

6

NSV Liidu sisemise välisvõla probleem on Eestis siiani lahti rääkimata. See on ka mõistetav, sest laulva revolutsiooni aastatel oleks olnud poliitiline enesetapp avalikult arutada, kui palju Eesti üleliidulistest fondidest välisvaluutaeest ostetud esmatarbekaupu sai. Ajal, kui puudus oli kõigest, sai valitsus väikseimagi kauba lettidele ilmumise kirjutada oma osava poliitika teeneks. Missugune hind oli sellisel hetkepoliitilisel reklaamil hilisematele riikidevahelistele suhetele, sellele ei olnud ilmselt kellelgi tol ajalaega mõelda. Üleüldine vabaduseufooria lõi poliitikutele pealegi selliseks tegevuseks suurepärase tausta. Kulisside taga, avalikkuse eest varjatult, oli küsimus **Edgar Savisaare** ja **Tiit Vähi** valitsuse ajal ometi pidevalt päevakorras.

1992. aasta alguses teatas **Edgar Savisaare** valitsuse Välismajandusameti peadirektor **Mehis Pilv**, et Eestil välisvõlga ei ole. (Äripäev, 01.02.1992.) Tegelikult ei olnud asjad sugugi nii roosilised, nagu Pilv väitis. Võib-olla oli Välismajandusamet lihtsalt unustanud, et NSV Liitu enam ei eksisteeri ja ka Venemaa on Eesti jaoks muutunud välismaaks.

Märtsis 1992 nurises Tiit Vähi valitsuse tööstus- ja energeetikaministri esimene asetäitja **Riivo Sinijärv**, et 28. detsembril 1991 sõlmitud Eesti-Vene kaubanduskokkulepet ei täideta:

„Selles dokumendis on punkt, mille kohaselt kahe nädala jooksul oleks tulnud paika panna kahe riigi omavaheliste rahaliste arvelduste kord. Meie poolt määrati vastutajaks Rahandusministeerium koos Eesti Pangaga. Kahjuks on arvelduste kord siiani kehtestamata."

Kõige enam näis vastastikuste arvelduste pärast tollal muret tundvat Eesti Panga asepresident **Galina Litvinova**, kes aga paar nädalat pärast 1992. aasta rahareformi ootamatult suri. Kevadel 1992 oli Litvinova avaldanud muret:

„On selgunud, et oleme Venemaale raha võlgu, kuid keegi ei tea täpselt öelda, kui suur see summa on. Ometi keeldub Venemaa selle „võla" tõttu Eestile sularaha andma." (Äripäev, 25.03.1992.)

Enne rahareformi läbiviimist muutus Venemaaga tehtavate arvelduste kord ja omavaheline võlaküsimus eriti aktuaalseks. 20. juunil 1992 sõlmiti Eesti ja Venemaa vahel kaks lepingut, mis pidid reguleerima omavahelisi arveldusi pärast krooni kasutuselevõtmist Eestis. Huvitaval kombel ei ole nende lepingute tekste Eestis avaldatud. Vastavale järelepärimisele saabus Välisministeeriumist rohkem kui kummaline vastus:

„Meie andmetel peaksid lepingute koopiad olema olemas Riigiarhiivis. Avaldatud neid tõesti kusagil ei ole ja Välisministeeriumil on olemas väga kehva kvaliteediga koopiad, mis ilmselt poleks loetavad, kui need Teile faksida või kopeerida."

Eesti nõuded ja kohustused endise NSV Liidu sisemises valuutavõlas Venemaa riigipanga õlendi järgi (01.02.2002)

EESTI NÕUDED

Nr	Nõude liik	Valuuta	Summa
			miljonites
	Valuutavahendite jääk arvetel 01.01.1992		
1	Eesti ettevõtted ja organisatsioonid	USA dollarid	1,14*
2	Põhja-Eesti Aktsiapanga korrespondentarvel	USA dollarid	17,89
	VEB-is (külmutatud arve)		
3	Venemaa transpordiministeeriumi	USA dollaric	4,05
	meretransportdiameti „Morinrastšet" arvel		
	Kokku	USA dollarid	23,08
	Valuutavahendite jääk arvetel 01.01.1992		
1	Põhja-Eesti Aktsiapanga korrespondentarvel	USA dollaric	1,21
	VEB-is (avatud arve, teenib protsente)		
2	Eesti merelaevandusele laekunud vahendid	USA dollarid	0,006
	Kokku	USA dollarid	1,22

EESTI KOHUSTUSED

nr	nõude liik	Valuuta	summa
			miljonites
1	Eesti territooriumil asunud ettevõtete	USA dollarid	42,1
	ja organisatsioonide võlad VEB-is		
2	AS Kolle rublalaenu võlg	rublad	0,23**
3	Kanded välisvõla kustutamise fondi 1991.aastal	USA dollaric	3,8
4	Kanded üleliidulis-vabariikidkku	USA dollaric	15,5
	valuutafondi 1991.aastal		
5	Arveldused endise VEB-i Tallinna osakonnaga	rublad	0,1**
	Kokku	rublad	0,33**
		USA dollarid	61,40

* ilma Venemaa juriidiliste isikute vahenditeta neil arvetel

** Rublaarvestustest on arvestatud 1998.aasta rubla denominiseerimist

II KUIDAS EESTI PANK OMA VALUUTAARVETE KÜLMUTAMISEST TEADA SAI

Vahur Kraft
„Hulijulgus ja pettused, mida viimse hetkeni püütakse varjata, ilmnevad aga pangandUses tavaliselt väga suures ulatuses. Teiseks elementaarseks põhjuseks pankade nurjumisel on halb juhtimine ja omanike vähene kontroll. Ka Eestis 1992. aasta lõpul asetleidnud pangakriis oli osalselt sellest põhjustatud."
(Postimees, 13. juuni 1998)

Meile püütakse vägisi jätta muljet, et Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse (EP VOV) ja Balti Ühispanga (UBB) valuutakontode külmutamine Moskvas VEB-is tuli täieliku ootamatusena, nagu välk selgest taevast. Igal juhul püüab sellist muljet jätta Eesti Panga esitatud ametlik versioon. See on üks neist paljudest väiksematest valedest, mis saadavad suurt valet, mille nimi on VEB-Fond. Midagi ei tulnud tegelikult ootamatult, vähemalt Eesti Panga jaoks. Põhjus, miks Eesti Panga president **Siim Kallas** ohumärkidele õigel ajal ei reageerinud ning miks ta pärast olukorra selgeks saamist avalikkusele võltsoptimistlikke teateid andes lihtsalt luiskas, võib tegelikult peituda ka Nõukogude ajas, kui head suhted seal kus vaja aitasid probleeme lahendada. Oli ju **Siim Kallas** Eesti NSV Rahandusministeeriumi partorgina, Hoiukassade Peavalitsuse juhatajana ja kompartei tippnomenklatuuri kuulunud inimesena (ametiühingute juhi ja kompartei häälekandja asejuhi kohal) seda kõike ise läbi elanud ja tunnetanud. Pealegi oli Eesti Panga energia tol mälestusväärsel 1992. aastal läinud põhiliselt rahareformi ettevalmistamisele ja läbiviimisele. Rahareformi edukus tagas **Siim Kallase** jäädvustamise uue iseseisvusaja kroonikaraamatusse kuldsete tähtedega ning pani aluse tema poliitilisele tähelennule. Mida tähendas rahva seas heatahtlikult „kroonionuks" kutsutud keskpanga presidendile mingi u 70 miljonit USA dollarit kusagil Moskvas mingi raskustesse sattunud riigipanga külmunud kontode? Mitte midagi peale sügava-tähendusliku poliitilise avalduse, et näete, mida venelased jälle teg d,

võtsid meie raha ära. Mica tähendas see valuuta kaotanud Eesti ettevõtetele, seal töötanud inimestele, tervetele piirkondadele, kus need ettevõtted tööd andsid? Teadagi mida, pankrotte, kokkuvarisemist, tühjaks tassimist ja varastamist, töötust ning ränki sotsiaalseid probleeme. Aga Eesti majandus tuli pöörata otsustavalt läände. Moskvas oma valuuta kaotanud ettevõtted muutusid kergeks saagiks uue põlvkonna pankuritele ja ärimeestele, kes need sentide eest üles ostsid ja kasumlikult läänelikule ärile edasi müüsid või lihtsalt üle võtsid.

1

Eesti Panga kodulehel on VEB-Fondiga seotud sündmustele pühendatud lausa eraldi ülevaade – „Ülevaade VEB Fondi asutamisest ja fondi tegevusest". *(http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/selgitused/_20000919_2.html)* Eesti Panga ametlikus ülevaates öeldakse: „Tõrked arveldustes VEB-i kaudu jätkusid, 1991. aasta lõpus katkesid arveldused üleüldse. Mingeid selgitusi ei järgnenud. Kõikjalid teadmatuses. Pankade klientide hulgas valitses paanika. Visalt hakkasid levima kuuldused kontode blokeerimisest VEB-is. Pöördumised VEB-i ja Vene Föderatsiooni peaministri poole jäid vastusteta."

Alles 24. märtsil 1992 saabus Eesti Panka VEB-i kiri, millega ametlikult teatati pankade kontode blokeerimisest. Selgus, et kontode blokeerimise aluseks oli Vene Föderatsiooni Ülemnõukogu Presiidiumi määrus "NSVL Välismajanduspanga tegevusest" nr 2172-1 13. jaa-nuaril 1992.

Keegi ei teadnud justkui midagi ja alles 24. märtsil 1992 suvatses Venemaa ametlikult teatada kontode külmutamisest. Ilus, aga kahjuks vale. Vaatame nüüd, kuidas olid asjad tegelikult.

3. mail 1993. aastal avaldas ajaleht "Rahva Hääl" **Ilmar Eiskopi** kirjutise „Nii külmutatigi Eesti valuuta". Ei enne ega pärast seda kirjutist ei tea keegi midagi sellenimelisest ajakirjanikust. Kui meenutada, et **Siim Kallas** töötas omal ajal Eestimaa Kommunistliku Partei ametliku häälekandja peatoimetaja asetäitjana ning sama ajalehe majandustoimetusest siirdus Eesti Panka ka keskpanga pressiesindaja **Kaupo Pollisinski**, võime teha mõningaid oletusi tundmatu autori töökabineti

asukoha kohta. See selleks. „27. märtsil saabus hommikuse postiga Moskvast UBB-sse teade panga valuutaarve külmutamisest. Seda teatati kahe masinakirjalehekülje lise informatsioonilise kirjaga, millele olid alla kirjutanud kaks ametnikku: Venemaa Panga esimees **G. Matjuhhin** ja NLiidu VEB-i operatiivjuhtimise komitee esimees **J. Ponomarjov**." Seda tähelepanuväärset kirja tuleb selles raamatus tsiteerida mitu korda.

Miks räägitakse Moskvast UBB-sse saabunud kirjast ning miks kuupäev ei klapi? No võis ju olla, et kiri saadeti Moskvast välja 24. märtsil ja see jõudis Eestisse 27. märtsil. Aga kuidas sai kiri jõuda Eesti Panka ikkagi juba 24. märtsil? Uurime edasi. 12. mail 1992, seega pärast ametliku teate saamist kontode külmutamise kohta, läkitati Venemaa keskpanga esimehele **Gennadi Matjuhhinile** ja Venemaa peaministrile **Jegor Gaidarile** Eesti tollase rahandusministri **Rein Milleri** allkirjaga kiri, milles paluti kanda VEB-is külmutatud vahendeid edasi Rootsi, Svenska Handelsbankenis olevatele korrespondentkontodele. Kuid selles kirjas viidatakse samuti, et ametliku teate kontode külmutamisest VEB-is sai UBB alles 27. märtsil. Informatsiooniline kiri ise kandis kuupäeva 12. veebruar 1992. Kirjas ei ole aga üldse nimetatud, et Eesti Pank oleks märtsis saanud Moskvast mingit sellist ametlikku kirja, kuigi viidatakse samale, 12.02.1992 saadud ametlikule teatele kontode külmutamise kohta. Kummaline! Aga uurime edasi.

2

28. veebruaril 1992 kandis EPVOV juhataja **Einu Reitsnik** Eesti Panga presidendile Kallasele ja asepresidendile Kraftile ette:

„26. veebruaril käesoleval aastal viibisin koos asepresidendi pr. **G. Litvinova** abi hr. **I. Luiskaga** Venemaa Keskpangas seal korraldatud nõupidamisel teemal „Endise NLiidu õigusjärglusest tema kohustustes suhtes NLiidu Välismajanduspanga klientide valuutaarvete järgi." Nõupidamisele olid kutsutud SRÜ kõikide liikmesriikide välispankade esindajad, mitteliikmetest oli esindatud vaid Eesti Pank. Nõupidamist juhtis Venemaa Keskpanga esimehe asetäitja hr. **D. Jubin**, ettekandega esines NLiidu Välismajanduspanga operatiivse juhtimise komitee esimees hr. **J. Ponomarjov**.

Koosolekul ei esitatud osalejatele mitte mingisuguseid dokumente ega nende projekte, küll aga suunati nõupidamisest osavõtjaid hr.-de Ponomarjovi ja Jubini poolt nõustuma moodustama SAR nn. „välispanganduse ekspertide komisjon", et see annaks soovitused kõigi kohalviibijate allkirjadega, pankade osalemiseks välis- ja sisevõla tasumiseks. Kogu võlasummaks nimetati ca 80 miljardit USD, s.h. välisvõla summaks ca 10,6 miljardit USD. Kuivõrd NLiidu Välismajanduspangas on seisuga 01.01.1992.a. külmutatud kõikide endiste liiduvabariikide korrespondentarved, siis nende suhtes:

1) esialgu lubatakse 1992. a. kasutada vaid neid summasid, mis laekuvad peale 01.01.1992,

2) korrespondentarvete külmutatud jääkide läbivaatamiseks ja täpsustamiseks palutakse tulla arvete valdajatel NLiidu Välismajanduspanka,

3) korrespondentarvete külmutatud jääkide kasutamise viis selgub peale ühise protokolli koostamist ja allakirjutamist. Kui Eesti seda ei tee, siis võib küsimuse lahendada ainult hr. B. **Jeltsin** kas SRÜ või Venemaa nimel või nende kõrgemad juhtorganid. Mingisuguseid volitusi Eesti (ja ka teiste endiste liiduvabariikide) suhtes ei Venemaa Keskpank ega ka hr. Ponomarjovi poolt juhitav komitee ei oma. Lisati vahemärkusena, et pöörduge kasvõi rahvusvahelistesse õigusorganitesse.

Koosolekul avaldasid rahulolematust (küll vaid volituste puudumisel esineda ekspertidena) Ukraina, Gruusia ja veel paar riiki. Koosolek kutsuti uuesti kokku järgmisel päeval protokollide allakirjutamiseks, milles ma enam ei osalenud. Küll palusin hr. Tulinil saata Eesti Panka nimetatud protokoll, aga ka Venemaa Keskpanga informatsiooniline kiri Venemaa Välismajanduspangale välisvõla kohta, Venemaa ÜN Presiidiumi otsus 13.01.1992. a. NLiidu Välismajanduspanga tegevuse lõpetamise kohta (...)"

Just seetõttu ei olnudki postiljonil enam märtsis 1992 Eesti Panka asja, et kogu informatsioon VEB-is valuutakontode külmutamise kohta oli ammu olemas. Muidugi tekib veelgi valusam küsimus: miks Eesti Pank ei teatanud midagi UBB-le, et see pidi arvete külmutamise uudist kuulma alles 27. märtsil Moskvast saadetud ametliku kirja kaudu? Sedagi on raske uskuda, et UBB enne seda midagi ei teadnud. Oli ju UBB

juht **Valentin Porfirjev** endise VEB-i Tallinna osakonna juhataja ning kindlasti säilisid tal sidemed ka Moskvas VEB-i peakontoris. Vastupidist väita oleks küll tõeline kanapimedus. Pärast EP VOV juhataja Reitsniku Moskvast nõupidamiselt saabumist ja ülevaate tegemist Kallasele ja Kraftile koostas Eesti Panga infoteenistus VEB-i valuutakontode külmutamise kohta ametliku avaliku teadaande, mis avaldati ka ajakirjanduses.

3

Eesti Panga infoteenistuse pressiteade valuutakontode külmutamise kohta VEB-is kandis pealkirja „Mis juhtus Eesti korrespondentkontoga NLiidu välismajanduspangas?". Juba pressiteate pealkiri on eksitav ning selles ilmneb tendents, mida Eesti Pank edaspidigi jõudsalt hämamiseks kasutas. VEB-is ei olnud mingeid uduseid „Eesti korrespondentkontosid", vaid kahe Eesti Panga – EP VOV ja UBB – korrespondentkontod. Eesti Pank püüdis võimalikult ähmastada oma osa kontode külmutamises juba siis ja on aina jõudsamalt teinud seda järgnevate sündmuste käigus. 1993. aastal loodi EP VOV baasil koguni 100% Eesti Pangale kuulunud, rekordliselt lühiealine Põhja-Eesti Aktsiapank (PEAP). Kui PEAP oma (ehk siis tegelikult Eesti Panga) korrespondentkontode külmutamise tõttu suurtesse raskustesse sattus, püüti Eesti Panka mitte enam meenutada.

Eesti Panga infoteenistuse 1992. aasta 28. veebruari (seega peaaegu kuu enne väidetava ametliku teate saabumist) pressiteates öeldi:

„Viimastel nädalatel on Eesti ettevõtjates ja üldsuses erutust tekitanud teade, et Eesti Panga korrespondentkonto NLiidu Välismajanduspangas on külmutatud.

Mitte mingit ametlikku teadet Eesti Pangal selle kohta ei ole. Küll on meie oma mitteametlik uurimistöö asjasse veidi selgust toonud." EP VOV juhataja Reitsnik ja keskpanga asepresidendi abi Luiska olid äsja saabunud Moskvast nõupidamiselt, kus arutatigi VEB-is külmutatud kontodega seotud probleeme ning jagati olukorra kohta teavet. Isegi Reitsniku kirjalik ülevaade nõupidamisest lebas juba Kallase ja Krafti laual, aga Eesti Panga infoosakond räägib avalikkusele mingist „oma

mitteametlikust uurimistööst"! Pressiteate lõpus selguvad pisut lähemalt ka selle „mitteametliku uurimistöö allikad": „Kogu see info on kogutud möödunud aasta detsembri ja tänavuse jaanuari Kommersantidest (Venemaa mõjukas majandusleht. – TK)." Tore muidugi, et Eesti Pangas ajalehti loeti ja niiviisi teada saadi, mis ka laias maailmas toimub!

Infoosakonna pressiteade seletab üpris täpselt Moskvas VEB-i külmutatud kontode ümber kujunenud olukorda ja võimalusi nende lahtisulatamiseks. „Oma suhetes NLiidu VEB-iga lähtus Eesti Pank võimalust mööda EP ja NLiidu VEB-i koostöölepingust, mis sõlmiti 10. jaanuaril 1991. Selle lepinguga avati EP korrespondentkonto NLiidu VEB-is, määrati arvlemise tingimused ning ka see, et juhindutakse rahvusvahelises panganduses omaks võetud reeglitest ja standarditest." Seegi on ühe iseloomuliku tendentsi algus, mida Eesti Pank VEB-i loos ikka ja jälle korrutab. Aga kõik teavad, et üheks tõhusaks propagandatrikiks on läbi aegade olnud allikate valikuline tsiteerimine. Pärast VEB-i Tallinna osakonna lahkumist ja selle ümberkujundamist EP VOV-iks sõlmisid Eesti Pank ja VEB uues olukorras omavaheliseks suhtlemiseks mitu lepingut, mis puudutasid panganduse erinevaid valdkondi, ning neid lepinguid tuleb vaadelda ühtse kogumina, mitte viidata iga kord vaid kõige üldisemale raamlepingule, nagu on seda teinud Eesti Pank. Miks Eesti Pank seda teeb, on muidugi mõistetav, sest ainult üldise raamlepingu üldistavatest punktidest suudab ta leida tuge oma versioonile. Teised lepingud, eriti see, mis puudutas Eesti Panga kohustusi jälgida ja tagada Eesti ettevõtete VEB-ist võetud laenude tagasimaksmist, jätaksid keskpanga häbisse, sest ta lihtsalt ei täitnud neid kokkuleppeid. Järelikult tuleb teisi lepinguid hoida saladuses. Sellise taktika valiski Eesti Pank edaspidiseks.

4

Eesti Panga infoosakonna pressiteade avab silmad muu kohtagi: „Eelkirjeldatu (Eesti Panga VEB-i valuutakontode külmutamise – TK) võimalikkust rõhutasid Eesti Panga töötajad ja president **Siim Kallas** juba möödunud aasta novembris oma avalikes esinemistes." Missugune Kallase ja Eesti Panga töötajate ettenägemisvõime, ainult kuidas siis

kõik nagu välk selgest taevast sai tulla ja kuidas Eesti Pangas hoiustatud Eesti ettevõtete raha Moskvas kinni külmutada lasti? Kuhu siis see ettenägemisvõime kadus?

Esimesed ärevad signaalid, et midagi on VEB-is korrast ära, saabusid tõepoolest Eesti Panka juba detsembris 1991. 19. augustil 1992 saatis PEAP-i juhataja Reitsnik **Siim Kallasele** kirja, milles ta meenutab, et alates detsembri teisest poolest 1991 hakati viivitama korrespondentkontodelt valuuta ülekandmisega lääne pankadesse. Reitsnik toob näiteks 17. detsembril Eesti Panga poolt tehtud korralduse valuuta ülekandmiseks VEB-ist Svenska Handelsbankenisse. „Alles 1992. aasta jaanuari lõpus teatati meile, et neid summasid ei saa hetkel üle kanda. Valmistasime ette Eesti Panga allkirjaga kirja Venemaa peaministrile J. Gaidarile, kuna meie komandeeringuga Moskvasse selgus, et tegemist meie ülekannete peatamisel olevat tema poolt allakirjutatud mingi dokumendiga," meenutas Reitsnik Kallasele. Tõepoolest saatis Eesti Pank Venemaa peaministrile **Jegor Gaidarile** juba 7. veebruaril 1992 Kallase allkirjaga kirja, milles ta palus teha ülekandeid VEB-i arvetelt lääne pankade kontodele. Niipalju siis Eesti Panga mitteametlikust iseseisvast uurimistööst ja "Kommersandi" lugemisest.

Reitsnik meenutas Kallasele saadetud kirjas sedagi: „Nimelt Eesti Panga endise presidendi (**Rein Otsasoni** – TK) korraldusel eesmärgiga kiirendada klientide teenindamist teostati väliskorrespondentpankade osakonna toomisest Välisoperatsioonide Valitsuse koosseisu alates kõigi NLiidu Väismajanduspanga korrespondentkontode klientide teenindamine lääneriikide korrespondentpankade kaudu, kusjuures vastavalt vajadusele kanti ilma igasuguste takistusteta NLiidu Välismajanduspangast vajalikud summad korrespondentarvetele läänemaades." Sellest pikast kantseliitlikust lausest saab ometi järeldada, et Eesti Panga esimene president **Rein Otsason** suutis valuutaarveldamise tuua Eesti kontrolli alla, suunata klientide teenindamist põhiliselt lääne pankade korrespondentkontode kaudu ning et mingi ajani täitis VEB Moskvas korraldusi valuuta ülekandmiseks Eesti Panga kontodelt lääne pankadesse korralikult. Aga seda enam oleks pidanud Eesti Panka ärevaks tegema ülekannete venima hakkamine juba detsembris 1992.

Ilmselt oleks siiski pidanud tegema midagi enamat kui "Kommersanti" lugema ja mitteametlikku isese svat uurimist läbi viima.

Mida rääkisid keskpanga juhid tollal ajakirjanduses ja mida nad inimeste ja ettevõtete rahustamiseks luiskasid? Esimesed teated Eesti Panga valuutakontode külmutamisest VEB-is ilmusid meie ajakirjandusse 1992. aasta 19. veebruari "Päevalehes". **Toomas H. Liivi** kirjutis kandis selget ja arusaadavat sõnumit: „Venemaa külmutas Eesti valuutaarve?". Eesti Panga presidendi kommentaarid olid selles kirjutises nii tähelepanuväärsed, et tema valetamist tasub tsiteerida pikemalt:

„Päevaleht sai usaldusväärsetest allikatest teada, et Venemaa külmutas Eesti (tegelikult muidugi EP VOV ja UBB – TK) valuutaarve endises Vnešekonombankis. Jutt on mõnekümnest miljonist USA dollarist, mida Eesti ei jõudnud õigel ajal Moskva pangast üle kanda. Eesti Panga presidendi **Siim Kallase** sõnul olevat praegu tegu ainult „külmutamise ohuga", mida ta ei soovinud täpsemalt kommenteerida. Eilses telefoniusutluses kinnitas Kallas Päevalehele, et Venemaa pole Eesti valuutaarvet veel külmutanud. „Oleme küll saanud kirja, mida võib hoiatusena tõlgendada," ütles **Siim Kallas**. Ta ei soovinud kommenteerida kõne all oleva valuutasumma suurust, ent nõustus, et jutt võib olla „mõnekümnest miljonist USA dollarist". Selle summa edasine saatus selguvat Eesti ja Venemaa läbirääkimistel, kus tuleb kõne alla ka Eesti võimalik osalemine endise NLiidu välisvõla kustutamises." Niisiis saame teada, et tegelikult oli Eesti Panka juba ametlikult hoiatatud kontode külmutamisest VEB-is. Ilmselt ei olnud keskpanga presidendil julgust olukorda selgitada. Poliitiline võim elas sel ajal samuti üle segast perioodi, sest valitsuse juhile **Edgar Savisaarele** oli eriolukorra kehtestamise soovi ja võiladudesse sissemurdmise järel umbusaldus: avaldatud, uus valitsusjuht **Tiit Vähi** alles alustas majanduses toimuva selgitamist. Kuid kes teab, kas Eesti Panga president esimestest ohusignaalidest VEB-i valuutakontode asjus üldse valitsust informeeriski.

5

EP VOV-i juhataja Reitsnik oli Moskvas nõupidamisel ja kuulas selgitusi VEB-i kontode külmutamise kohta, kui ajalehed avaldasid 26.

veebruaril 1992 selle kohta uudisteagentuuri BNS teate.

„Moskva keskpanga otsusega 13. veebruarist on määramata ajaks külmutatud Vnešekonombankis asuv Eesti Panga valuutaarve. Nii on talitatud ka kõigi teiste endiste liiduvabariikide valuutaarvetega. Eesti Vabariigi saadik Venemaal **Jüri Kahn** ütles BNS-ile, et juba sügisel tegi Venemaa ettepaneku kasutada Moskva pangas olevat Eesti raha NLiidu välisvõla kustutamiseks. Eesti pool ei ole kunagi ametlikult eitanud, et ta keeldub tasumast teatavat osa impeeriumi välisvõlast. Samas peetakse vajalikuks määrata võla täpne suurus läbirääkimiste käigus." No näete nüüd, ka Eesti suursaadik Venemaal **Jüri Kahn** teadis juba 1991. aasta sügisel suurepäraselt, et kriisis olev Venemaa ei suuda tagasi maksta välisvõlga ning otsib võlgade kustutamiseks abi ka VEB-i valuutakontodelt. Kui see ei olnud kindel ohusignaal, siis mis see oli?

Siinkohal on sobilik tsiteerida ka Eesti Panga nõukogu tollase esimehe **Ants Veetõusme** kriitikat 1992. aasta lõpul raskustesse sattunud UBB otsuse kohta külmutada alates 16. novembrist 1992 kõigi riigiettevõtete ja riiklike aktsiaseltside arved ning tähtajalised hoiukontod. UBB põhjendas tavatut otsust sellega, et Eesti valitsus polnud suutnud sõlmida Venemaaga kokkulepet NSV Liidu VEB-is asunud Eesti arvetel olnud raha kättesaamiseks. Veetõusme kommenteeris:

„Juba eelmise aasta lõpuks oli selge, et Venemaa sellistele sanktsioonidele läheb. Kui pangajuhid väidavad, et nemad said sellest teada alles märtsis, oleksid nad vähemalt pidanud koheselt kõigile ome klientidele teatama, et nende arvetele enam raha üle ei kantaks."

Mais 1992 käis Eesti Panga president **Siim Kallas** ka ise Moskvas VEB-is külmutatud kontode olukorda uurimas. Ajakirjanduse kaudu oli tal teatada ainult positiivseid uudiseid. 14. mail ajakirjanduses avaldatud BNS-i uudises ütles Kallas: „Venemaa kavatseb Eestile tagastada 14,5 miljonit USA dollarit, mis omal ajal deponeeriti NLiidu Välismajanduspanka ja mis seal aastavahetusel külmutati. Vastav kokkulepe saavutati eilsel kohtumisel Venemaa keskpanga presidendi **Georgi Matjuhhiniga**. Venemaa pangajuht andis samas ka lubaduse, et edaspidi Eesti arveid ei blokeerita."

16. mai "Äripäev" küsitles Kallast veel kord Moskvas kuuldud uudiste kohta. Kallas teatas jällegi: „Sain kinnituse, et juba lähikuudel hakatakse

meie valuutaomanikele, kellel on arve Välismajanduspangas, välja andma obligatsioone. Maailmas peetakse riigiobligatsioone üldiselt 0-riskiga väärtpaberiteks." "Äripäeva" reporter küsis Kallaselt, kas siis dollareid ei anta tagasi, ning Kallas vastas: „Venemaal neid lihtsalt pole!"

21. mail oli Kallase võltsoptimism BNS-ile olukorda kommen-teerides haripunkti jõudnud: „Välismajanduspangas külmutatud Eesti (tegelikult Eesti Panga ja UBB – TK) raha kättesaamine on reaalne veel sel aastal. Kokkuleppe sõlmimiseks on vaja paari valitsuste tasandil tehtud poliitilist otsust."

Mis andis Kallase optimismile alust? Võiks ju arvata, et Moskvast lubatigi ehk midagi ja Kallas polnud viitsinud lugeda VEB-is arvete külmutamise kohta Venemaa välja antud kõrgemate võimuorganite korraldusi, määrusi ja otsuseid. Kõike seda võiks ju uskuda, kui Kallas ise ennast sisse ei räägiks. Ilmselgelt olid Kallase sõnad mõeldud Eesti Pangas valuutahoiuseid omanud ettevõtete rahustamiseks. Samal ajal aga valmistuti juba keskpanga Välisoperatsioonide Valitsuse ümberkujundamiseks kommertspangaks, et kiiresti Eesti Panga kohustusi, mis tal on hoiustajate ees, kuhugi kaugemale ja umbmäärasemasse pangaasutusse tõrjuda. Pangandust tundva inimesena pidi Kallas teadma, et Moskva ajas siis ja ajab kuni praeguseni asju nende külmutatud kontode omanikega. Korrakem siis uuesti ja uuesti: külmutatud valuutakontode omanikeks olid kaks Eestipanka, Eesti Pank oma Välisoperatsioonide Valitsuse kaudu ja UBB. Ei teadnud ja ei pidanudki teadma nende pankade valuutahoiustajad, kus pangad peavad vajalikuks ja kõige kindlamaks nende raha hoida. Hoiustajate iseseisvad püüdlused oma probleeme VEB-is lahendada ei tulnud kõne alla ja ei nakanud ka Vene pool lahendama pankade hoiustajate valuutakontode probleemi nendega ükshaaval suheldes ja neid ükshaaval üles otsides. VEB ja Venemaa keskpank oleksid saanud asju ajada nende valuutakontode konkreetsete omanikega, kelleks olid kaks Eesti panka. Kui **Siim Kallas** püüdis rahustuseks rääkida mingit muud juttu, siis oli ta panganduses täielik võhik, kes oleks tulnud päevapealt oma ametist lahti lasta, või valetas ta teadlikult.

Vaieldamatult seni parima pangandusülevaate kirjutanud **Villu Zirnask** käsitleb oma raamatus „15 aastat Eesti uut pangandust" ka seda ajajärku ja vaadeldud probleeme:

„1992.-1993. aastal olukorra lootusetust veel selgelt ei tajutud – Eestis usuti, et tegu on ajavalise Vene korralageduse või vaenulikkusega ning asja on võimalik lahendada, kui vaid õigete inimestega õigesti rääkida.

UBB ja PEAP-i (siin teeb ka Zirnask tüüpilise vea ja räägib Eesti Panga asemel hiljem moodustatud PEAP-ist – TK) juhid oleksid pidanud mõistma, et ülimalt riskantne on hoida rohkem kui poolt oma varadest raskes majandusolukorras ja poliitiliselt mitte eriti sõbraliku riigi riiklikus pangas. Et seda riski tol ajal ei tajutud ega jälgitud, tõestab fakt, et pärast 76 miljoni dollari külmutamist 1992. aasta alguses, maksid PEAP (ikka EP VOV – TK) ja UBB sellest klientidele muude vahendite arvel välja üle 30 miljoni dollari, eeldades, et küll „ajutiselt külmutatud" raha probleem kuidagi laheneb.

UBB ja PEAP-i (tegelikult EP VOV – TK) juhtide hoolimatus muutub arusaadavamaks siis, kui arvestada, et mõlema panga juured olid NLiidu Välismajanduspanga süsteemis: sealt pärines nende personal, oskusteave ja suurem osa kliente. Sellistel eeldustel pole lihtne organisatsiooni tegevust kiiresti ümber korraldada, see tähendaks kõigi asjaosaliste jaoks revolutsiooni, nende harjumuspärase töökorralduse segipaiskamist. Kõigele lisaks olid head sidemed Välismajanduspangaga algselt mõlema rahaasutuse üks konkurentsieelis teiste pankade ees."

Ühe ja võib-olla et peamise teguri jätab Zirnask siiski tähele panemata – Eesti Panga käitumise, mis kujutas endast olukorra varjamist ja tegelike olude selgitamisel ka otsest valetamist. Sellega anti hättasattunud Eesti ettevõtetele, kelle raha EP VOV ja UBB kontodel Moskvas külmutati, valesignaale ning neil oli väga raske midagi ette võtta, et leida oma olukorra päästmiseks muid võimalusi.

III MIKS LOODI PÕHJA-EESTI AKTSIAPANK

Kaupo Poilisinski
„Ja ega Narva maantee välisoperatsioonide valitsusest tehtud enne rahareformi ka ilmaasjata iseseisvat kommertspanka – ikka selleks, et keskpangal ei oleks kaelas äririski."
(Ester Šank. Peategelane. Tallinn, 2001, lk 270)

Eesti Panga taskupangana loodud Põhja-Eesti Aktsiapanga (PEAP) tekke põhjuseid tuleb eelkõige otsida EP VOV-i VEB-i korrespondent-kontode külmutamise tõttu tekkinud raskustest ning teistest ebaõnnestumistest. Eesti Pank ei tahtnud näha plekki oma valge ülikonnal ning otsustas ilmselt enese prohmakad, mis olid tekkinud VEB-is valuutaga arveldamisel, endast kuhugi kaugemale lükata. Hilisemad Eesti Panga juhtide seletused kinnitavad seda. Neis seletustes püütakse täielikult unustada, et VEB-is külmutati EP VOV-i ehk teisisõnu keskpanga ühe osakonna korrespondentkontodel olnud vahendid. Ikka ja jälle on kõik need aastad korrutatud: Moskva külmutas 1992. aasta algul PEAP-i ja UBB kontod. Miks on seda teaclikult esitatud valet suudetud edukalt ühiskonna teadvusse kultiveerida? Miks nii lihtsalt ümberlükatav väide on osutunud nii elujõuliseks? Ega ometi eesti rahvas ei sarnane sellest nõukogulikust ajuloputusest läbi käinud massiga, kelle mälu ühe endise NSV Liidu te sitimõtleja sõnul „kustub igal õhtul täielikult koos televiisori kinnipanemisega".

1

Eesti Panga president **Vahur Kraft** teatas „Eesti panga 1999. aasta aruande kinnitamise" eelnõu arutelul Riigikogus rahvasaadikute küsimustele vastates täiesti iseenesest mõistetavalt:

„... teatavasti moodustati VEB-Fond Riigikogu otsusega 1993. aastal seetõttu, et Venemaa Vnešekonombank külmutas täiesti ühepoolselt kahe meie panga, nimelt Põhja-Eesti Aktsiapanga ja Balti Ühispanga varad Moskvas."

Isegi uuriva ajakirjanduse raskel põllul sügavaid vagusid kündnud **Raivo Palmaru** libastub külmutatud kontodest rääkides:

„Sündmusteahel, mis tõi kaasa arvukalt vaidlusi ja kohtuprotsesse, sai alguse 1992. aasta jaanuaris, kui endine NLiidu Välismajanduspank (VEB) külmutas oma arvetel olnud Eesti klientide raha. Tookord jäi VEB-i kinni 67 miljonit dollarit. Põhiosa sellest summast asus Balti Ühispanga (UBB) ja Põhja-Eesti Aktsiapanga (PEAP) kontodel Moskvas." (Luup, 12.07.1999.)

Ka põhjalik **Villu Zirnask** libastub oma ülevaatlikus raamatus „15 aastat Eesti uut pangandust" sellel lihtsal faktil – temagi jätab märkamata PEAP-i tekkimise põhjused ning lülitub sujuvalt traditsioonilisele Eesti Panga seletusele, et Moskvas VEB-is külmutati PEAP-i ja UBB klientide kontod: „Balti Ühispanga (UBB) ja Põhja-Eesti Aktsiapanga (PEAP) moratoorium ei tekitanud pooltki nii palju poleemikat kui Tartu Kommertspanga oma. Põhjus on ilmne – kui ikka pank peaaegu kahest kolmandikust oma varadest (PEAP 40 miljonist ja UBB 36 miljonist NSV Liidu Välismajanduspangas hoitud dollarist) ilma jääb, siis ei saa pangajuhid väita, et pangal on vaid ajutisi raskusi." (Lk 66.) Ning seda „pisikest" faktiviga tähele panemata viib Zirnask arutlust edasi: „UBB ja PEAP-i juhid oleksid pidanud mõistma, et ülimalt riskantne on hoida rohkem kui pool oma varadest raskes majandusolukorras ja poliitiliselt mitte eriti sõbraliku riigi riiklikus pangas. Et seda riski tol ajal ei tajutud ega jälgitud, tõestab fakt, et pärast 76 miljoni dollari külmutamist 1992. aasta alguses maksid PEAP ja UBB sellest klientidele muude vahendite arvel välja üle 30 miljoni dollari, eeldades, et küll „ajutiselt külmutatud" raha probleem kuidagi laheneb." (Lk 68.)

Kuid me teame, et tegelikult ei külmutatud Moskvas VEB-is mitte PEAP-i (keda siis veel olemaski ei olnud), vaid Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse (EP VOV) kontod. Ja ega välisoperatsioonide valitsus ei olnud ju midagi muud kui Eesti Panga struktuuriüksus, mille keskpank oli saanud pärandusena VEB-i Tallinna osakonna ülevõtmisel. Asendame nüüd Zirnaski tekstilõigus valed nimed õigete nimedega – PEAP-i Eesti Pangaga – ja peakski selgeks saama, miks Eesti Panga juhid on läbi aegade seda tõsiasja paremameelega unustada püüdnud.

Endine Eesti Panga jurist **Urmas Kaju** püüab oma elevust tekitanud raamatus „Eesti Pank: persoonid ja saladused" küll asju õigete nimedega nimetada, kuid ajab asjad ajaskaalal lootusetult segamini.

"Umbes kuus kuud pärast Eesti rahareformi, 1993. aasta jaanuaris (õige on 1992. aasta jaanuaris – TK) tegi Moskvas asunud NSV Liidu Välismajanduspank (Vnešekonombank) otsuse selles pangas asunud Eesti juriidiliste isikute kontode külmutamise kohta. Selgituseks: kuni 1992. aastani kasutasid veel niimõnedki selles pangas NSV Liidu päevil kontot omanud kliendid (peamiselt juriidilised isikud) selle panga teenuseid edasi, kuna Vnešekonombank jätkas täiesti tavalise krediidiasutusena sama nime all ka pärast NLiidu lagunemist. Formaalselt oli selles pangas kirjeldatud sündmuste ajal ainult kaks sellist juriidilist isikut. Paraku olid need mitte tavalised juriidilised isikud, vaid pangad, Balti Ühispank (JBB) ja Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsus, kelle taga olid omakorda tuhanded (kui mitte enam) kliendid," kirjutab Kaju. Niisiis ütleb Kaju selgelt ja arusaadavalt, et Moskvas VEB-is külmutati Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse kontod: „Teine kannataja, Eesti Panga „Välisoperatsioonide Valitsus", tegelikult aga ikkagi Eesti Pank, oli riigi keskpank. Kes klientide õigustatud nõuete rahuldamiseks pidanuks avama oma varakambri uksed ja sisuliselt krooni kattevarast need nõuded kinni maksma."

Selles mõttes õnnestus Eesti Panga pettemanööver hästi, et PEAP-i tormaka moodustamisega raharingluse ja arvelduste kulgemise seisukohalt nii ebasobival ajal suuceti pikemas perspektiivis tõepoolest ähmastada tegelikku olukorda, mis valitses VEB-is külmutatud arvete osas.

2

VEB-i Tallinna osakonna ületulek Eesti Panga alluvusse 1991. aasta alguses sai tegelikult hiljem saatuslikuks keskpanga presidendile **Rein Otsasonile**. 1991. aastal pingestusid tollase valitsusjuhi **Edgar Savisaare** ja **Rein Otsasoni** suhted äärmuseni. Selle põhjuseks peetakse üsna üksmeelselt seda, et nende seisukohad Eesti raharingluse korraldamise ja iseseisva toimimise kohta olid erinevad. Savisaar, kes ilmselt ei

arvestanud Eesti täieliku iseseisvumise võimalusega, surus läbi ideed mingist surrogaatrahast ehk ostutšekist. Otsason see-eest võitles viimse veretilgani oma raha – krooni – eest. 11. novembril tühistas **Indrek Toome** juhitud Eesti NSV ministrite kabinet ostutšeki loomise määruse ning otsustas alustada tööd Eesti oma raha koheseks juurutamiseks. 1990. aastal Eesti NSV valitsuse juhiks tõusnud Savisaar ei suutnud Otsasonile kaotust andestada. Lisaks sellele ägenes võimuvõitlus Eesti Panga pärast. Savisaar lootis allutada Eesti Panga valitsusele, Otsason kaitses aga kõigi vahenditega keskpanga võimalikult suurt sõltumatust. 1997. aastal rahareformi 5. aastapäevale pühendatud raamatus iseloomustab tollast võimuvõitlust ning selle järelmõju Eesti Panga kujunemisele väga tabavalt praegune keskpanga president **Vahur Kraft** (Eesti rahareform 1992. Nelja mehe ettepanekust oma rahani. Tartu, 1997):

„See oli aeg, kus käis võitlus Eesti Panga koha üle ühiskonnas – kas Eesti Pank on iseseisev või on ta valitsuse ripats. Võibolla võib ka Savisaare-Otsasoni konflikti vaadelda sellel taustal – oleks valitsus tollal saanud Eesti Panga üle kontrolli, oleks hiljem ka rahareform tulnud läbi viia teistmoodi kontseptsiooni alusel. Otsasoni kompromissitu võitlus andis Eesti Pangale hiljem võimaluse oma selgemaid eesmärke lihtsamini saavutada. Võib öelda, et sellest sai alguse Eesti Panga sõltumatus valitsusest."

1991. aasta suvel-varasügisel otsis Savisaar ettekäänet Otsasonist lahtisaamiseks. Ja võimalused avanesid. Üheks selliseks kujunes Otsasoni katse eraldada VEB-i Tallinna osakonnast keskpanga alluvusse tulnud Välisoperatsioonide Valitsus iseseisvaks kommertspangaks.

„Oluliselt tõsisem ja rohkelt vaidlusi põhjustanud ettevõtmine oli NLiidu Välismajanduspanga ehk Vnešekonombanki (VEB) vabariikliku panga ületoomine Eesti Panga alluvusse. Selle asutuse kaudu toimis pea kogu Eesti valuutaringlus, iseseisva välisarvelduste õiguse olid seni saanud vaid Eesti Pank, Tartu Kommertspank ja loodav Balti Ühispank (UBB). Neil oli kokku umbes paarsada klienti, Vnešekonombankil viis tuhat." (Eesti rahareform ..., lk 62.)

„Välismajanduspanga juht **Valentin Porfirjev** oli samal ajal ka Balti Ühispanga asutajaid. Välismajanduspanga vabariiklik pank ütles Eesti Pangale ruumide kasutamise lepingu üles, eesmärgiga anda need UBB-

le, samuti meelitas Porfirjev spetsialiste üle." (Päevaleht, 22.03.1991.) Lõpuks maandus UBB siiski Tallinnas Tõnismäel asunud Eestimaa Kommunistliku Partei arhiivi ja instituudi majja. Midagi ütleb seegi.

Tagantjärele hindas Rein Otsason VEB-i Tallinna osakonna 1991. aasta alguses toimunud ülevõtmist positiivseks:

„Üleandmine oli väga korrektne, sest sealsed juhid olid meelestatud positiivselt meie suhtes ja kriitiliselt oma panga endise Tallinna juhtkonna suhtes. Kõik siin välja antud laenud võttis Moskva emapankoma bilanssi, nii et ta tuli üle täiesti puhtalt. Ilma omakapitalita ja ühegi väljastatud krediidita." (Eesti rahareform..., seals)

Ja ega Eesti Pangal erilisi valikuvõimalusi ei olnudki. Ilmselt tehti selles olukorras parim, mis teha sai:

„Eesti Pangal oli valida kahe võimaluse vahel – kas lasta välisarvlemine Eestis üldse ära lõpetada (mis tähendanuks tuhandete Eesti ettevõtete arvelduste üleviimist Moskvasse, Leningradi või Riiga) või võtta NLiidu VEB-i osakonna ülesanded ise üle. Teise tee eelistamisel tuli ette võtta üleandmis-vastuvõtmise valuline protseduur." (Äripäev, 12.12.1990.)

Mida pidas "Äripäev" silmas „valulise üleandmis-vastuvõtmise protseduuri" all, on praegu raske arvata. Valuliseks on kujunenud need Eesti Panga ja VEB-i vahelised lepingud, milles meie keskpank sisuliselt garanteeris, et VEB-ist valuutalaene saanud Eesti ettevõtted need ka korralikult tagasi maksavad. 1991. aasta iseseisvumisest ja NSV Liidu lagunemisest lugesid paljud ettevõtted ilmselt välja, et vanu laene pole vaja enam kunagi tagasi maksta. Pealegi olid VEB-ist saadud valuutalaenud läinud paljudel juhtudel suurte riiklike ettevõtete juhtkonna uute erafirmade rajamiseks. Uued kapitalistid võtsid kahjuks kaasa nõukogulikud kombed. Kui me praegu räägime ikka veel Eesti Panga ja UBB VEB-i korrespondentkontodel blokeeritud valuutast, siis üheks põhjuseks, miks VEB keeldub raha tagasi maksmast, on ka Eesti ettevõtete tagasi maksmata jäetud laenud.

Otsason ütleb ise hiljem sündmusi hinnates, et vastupidiselt UBB-le ei lasknud Eesti Pank Moskvas suuremate valuutasummadel koguneda. „Kandsime pidevalt valuutat VEB-ist otse Rootsi üle, mida meil

vastavalt lepingule ei takistatud. Moskvas asuvat valuutaarvet saime nii hoida väga madalal tasemel." (Eesti rahareform, seals.)

3

Üks peamine asi, mis Otsasonile Eesti Pangast ukse näitamiseks üles puhuti, oligi siis EP VOV-i kommertspangaks muutmise katse. Ajakirjandusväljaannete pealkirjades sai see sündmus nimetuse „Eesti Panga erastamise katse".

Tüüpiline käsitlus kõlab nii:

„Augustiputši aegu alustas Otsasoni-Usina (**Rein Usin** oli tollal VOV-i juhataja – TK) tandem eelkäsitletud Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse likvideerimist ehk sisuliselt erastamist loodavale AS-ile Eesti Kommertspank, mille asutajateks olid Otsason ja Usin ise. 16. augustil sai formaalselt **Rein Usina** juhitav Eesti Kommertspank **Rein Otsasonilt** kui Eesti Panga presidendilt tegevuslitsentsi ja valuutaoperatsioonide teostamise õiguse.

Kaks nädalat hiljem likvideeris **Rein Otsason** käskkirjaga 30. septembrist 1991 Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse ning esitas keskpanga nõukogule otsuse projekti, mille kohaselt müüdaks osakonna vara Eesti Kommertspangale. Välisoperatsioonide Valitsuse 70 töötajat vabastas Otsason seoses üleminekuga Eesti Kommertspanka *in corpore* töölt.

Eesti Panga nõukogu aga ei olnud Eesti Kommertspanga loomisega nõus. 17. septembril toimunud nõukogu istungi põhiaja võttis enda alla **Rein Otsasoni** ja välisoperatsioonide osakonna juhataja **Rein Usina** personaalküsimus. Lisaks erastamisskandaalile leidis nõukogu Otsasoni juhitud keskpanga töös hulga teisi puudusi. Otsasoni umbusaldati, Usin soovitati vallandada. Pingestunud olukord vajas lahendit ja Otsason kirjutaski lahkumisavalduse." (Eesti rahareform..., lk 63–64.) Lisaks sellele tegi nõukogu peaprokurörile **Leo Urgele** avalduse, milles palus selgitada, kas Eesti Panga, Eesti Kommertspanga ning selle loomisel aktiivselt osalenud aktsiaseltsi ROUT Kommerts tegevus vastab Eestis kehtivatele seadustele. 18. septembril Eesti Ülemnõukogus esinedes kinnitas Otsason, et Eesti Kommertspanga loomine oli õigustatud. Tagasi-

astumispalve esitanud Otsason nägi probleemi hoopis selles, et keegi teine tahtis keskpanga välisoperatsioonidega tegelevat osakonda enese alluvusse saada. (Juhan Aare. Päästetud kroon. Tallinn, 2002, lk 168.) Kui Otsasonist lahtisaamise tuhin oli vaibunud, ilmus ka ajakirjanduses tagasihoidlik nupuke, et Eesti Panga endise presidendi tegevuse kontrollimine on lõpetatud ning selle käigus ei tuvastatud midagi seadusevastast. (BNS, 17.10.1991.)

Eesti Kommertspanga asutajateks olid aktsiaselts ROUT Kommerts, Tallinna Vineeri- ja Mööblikombinaat, AS Viru Õlu, Tallinna Mööblimaja, Tarmeko, Marat, Viljandi Metsakombinaat, Tallinna Uussadam, Elektrotehnika, Pioneer, Kreenholmi Manufaktuur ja mõned teised firmad, kes olid EP VOV-i kliendid. Asutajate hulgas polnud eraisikuid. Kõik need ettevõtted nõustusid eraldama asutatava panga põhikirjafondi reaalset raha ja võtma enesele tema tegevusega seotud riskid. (Juhan Aare, lk 165.)

„10. septembril 1991 toimunud panganõukogu istungil tegi Eesti Panga president ettepaneku arutada välisoperatsioonide valitsuse varade üleandmist. Panganõukogu arvates oli see seadusevastane. **Välisoperatsioonide valitsuse likvideerimine viib panganõukogu arvates selleni, Eesti Pank ei hakka tegelema nende välismajandusülesannetega, millega keskpank peab tegelema.**" (Juhan Aare, lk 166.)

Kuivõrd vastuolus hilisemate avaldustega oli tollane panganõukogu avaldus! Hiljem korcas Eesti Pank kõigi suurte pangaskandaalide puhul, millesse ta segatud oli, et keskpanga ülesanne ei ole tegeleda kommertspangandusega! Seda kordasid Otsasoni järeltulijad **Siim Kallas** ja **Vahur Kraft** ning aastaid hiljem pidi Eesti Kommertspanga loomise katset kommenteerinud Otsason nukrusega tõdema:

„Hiljem, kui Eesti Pangal oli juba uus president, kujundati välisoperatsioonide valitsus ikkagi kommertspangaks, mille nimeks sai Põhja-Eesti Pank. Kuid selles pangas säilis Eesti Panga osalus. Mõne aastaga viis see pank end nii raskesse seisu, et riik pidi kulutama enam kui 500 miljonit krooni selleks, et katta nimetatud pangaga seotud kahjusid. Täitusid ennustused just nende ohtude suhtes, mida olime 1991. aastal püüdnud vältida." (Juhan Aare, lk 169.)

Nagu me edaspidi näeme, kasvab Otsasoni välja öeldud 500 miljonit kahjuks jõudsalt. Hoiupank alustas samuti sisuliselt 100% Eesti Pangale kuuluvana. Kas olete kuulnud kunagi midagi Hoiupanga erastamise konkursist? EP VOV-ist loodud PEAP-i riismetele rajatud Põhja-Eesti Pank (PEP) anti võileivahinna eest Ühispangale, koos hilisemate lisaboonustega, mis küündisid sadadesse miljonitesse kroonidesse jne. Aeg oli selline, nagu nüüd öelda tavatsetakse, ainult tegijad ei olnud Otsasoni & Co näol need „õiged".

4

Eesti Panga käskkirjaga nr 2 (14. aprillil 1992) alustati EP VOV-i ja väliskorrespondentpankade allosakonna alusel uue panga – Põhja-Eesti Aktsiapanga (PEAP) – loomist. Täielikult Eesti Pangale kuulunud 30 miljoni rublase aktsiakapitaliga PEAP avas ametlikult uksed 18. juunil. Kui seda Eesti Panga taskupanka võrrelda loomariigiga, siis sobiks võrdluseks hästi amööb. PEAP jääb Eesti panganduse ajalukku kui üks kõige lühema elueaga pank, sest juba viis kuud pärast avamist kuulutati välja panga moratoorium! Niisiis viis kuud kuulsusetut eksisteerimist. PEAP-i lühikese eluea põhjus seisneb selles, et ta loodi suurte probleemidega ja et ta lõpetas veelgi suuremateg. PEAP sai kaasavaraks surmasuudluse ehk EP VOV-i VEB-i korrespondentkontodel asunud hoiustajate blokeeritud valuuta.

Miks üldse sellises olukorras oli vaja hakata jändama keskpanga ühe osakonna kujundamisega iseseisvaks kommertspangaks? Tervele mõistusele veidi arusaamatu enesehävitajalik ettevõtmine.

PEAP-i juhataja **Einu Reitsniku** kiri **Siim Kallasele** 19. augustil 1992, kaks kuud pärast panga avamist, avab selle kuristiku, kuhu pank kohe alguses visati.

„Alles aprilli alul teatati meile ettevalmistatavast kirjast korrespondentarvete kinnikülmutamise ja edasise kasutamise korrast, mille kohta 13.04.1992 allakirjutatud kiri jõudis meieni 23.04.1992," kurdab Reitsnik Kallasele. Huvitav, kõigis Eesti Panga ametlikes üllitistes on alati väidetud, et ametlik teade Eesti Panga VEB-i korrespondentarvete blokeerimise kohta jõudis keskpanka alles 24. märtsil 1992. Isegi kui

see vastaks tõele, miks siis Eesti Pank seda oma taskupanga PEAP-i juhtide eest varjas? Või miks ei viitsinud PEAP-i juhataja Reitsnik lugeda Eesti Panga infoteenistuse 1992. aasta 28. veebruari teadet, et VEB-i kontodel olevad vahendid on blokeeritud? Midagi siin ei klapi. Kuid jätkame Reitsniku kirja tsiteerimist:

„Teades kirja sisust, külmutasime alates 09.04 meie klientide arved, kuid alates 1991. aasta detsembri keskelt kuni 1992. aasta aprilli alguseni, mil saabus ametlik teadaanne, oli selliselt (läänepankade kasutamisega NLiidu Välismajanduspanga asemel) ära voolanud nagu selgus nende saldode võrdlemisel Moskvaga ja ettevõtetega 28,7 miljonit USD. Lisaks kõigele lubati Moskvast kuni aprilli alguseni korrespondentarve peatset vabastamist seoses läbirääkimistega Venemaa ja Eesti vahel."

Tuleb välja, et Reitsnik on selgeltnägija. VEB-i 13. aprilli kiri saabus PEAP-i 23. aprillil, aga kuna pangas teati ettevalmistatavast kirjast, siis eelneva vastusammuna külmutati oma hoiustajate arved 9. aprillil! Otsige neist väidetest nüüd kinnitust, et Reitsnik ei ole selgeltnägija.

Peale Reitsniku selgeltnägemisvõime saame kirja põhjal teha ka sügavamaid järeldusi. 9. aprillil külmutas PEAP oma hoiustajate arved, kelle vahendid olid blokeeritud VEB-is. 14. aprillil võttis Eesti Pank vastu otsuse nr 2 – luua PEAP! Selle otsuse täitmiseks koostati 16. juunil 1992 akt, millest loeme, et Moskva korrespondentkonto üle hakkab läbirääkimisi pidama Eesti Pank ning Moskva korrespondentkonto summa jääb PEAP-i bilanssi! PEAP-i asutamise korralduskomisjoni esimehena on alla kirjutanud **Vahur Kraft**, komisjoni liikmetena **Einu Reitsnik**, Eesti Panga pearaamatupidaja **Andres Penjam**, tollane Eesti Panga arveldusvalitsuse juhataja **Vladimir Mihailov**, kes selles raamatus veel kuulsust kogub, jmt.

Märtsis 1990 ütles Siim Kallas kui demokraatliku ühiskonna tundja ajakirjandusele ühetähenduslikult:

„**Kõik tsiviliseeritud riigid kaitsevad oma hoiustajate huve.**" (Ester Šank. Peategelane. Siim Kallase rollid, 2001, lk 99.) Miks siis PEAP-i moodustades Siim Kallas korraga unustas, kuidas tsiviliseeritud riigid oma hoiustajatega käituvad? Mida Eesti Pank siis tegi? Moskvas VEB-is Eesti Panga korrespondentkontol blokeeriti sinna kuni 1. jaanuarini

1992 laekunud valuuta. Pärast seda on korrespondentkontolt ülekannete tegemisega suuri raskusi ja võib-olla aitavad neid teha vaid tutvused või veel mingid nõukogulikud nipid. Eesti Panga VOV-i hoiustajate raha muudku: koguneb korrespondentkontole. Korduvad kinnitused, et korrespondentkontolt ülekannete tegemine sumbub sootuks, pangale korda ei lähe. Hoiustajatele, kelle raha hoiab pank VEB-is blokeeritud kontol, makstakse summasid välja lääne pankade korrespondentarvetelt ehk teisisõnu teiste arvelt. Ja siis korraga külmutab EPVOV oma nende klientide arved, kelle raha on takerdunud Moskvas VEB-is olevale Eesti Panga korrespondentkontole. Oleks loomulik, et Eesti Pank asuks nagu emalõvi võitlema oma hoiustajate raha eest, nagu tsiviliseeritud riikides kombeks, aga ei! Kohe järgneb uus reaktsioon ja Eesti Pank teatab uue panga asutamisest, sinna viiakse juba avamise hetkel hoiustajate külmutatud arved ning bilansis kajastatakse hiigelpuudujääk. Samal ajal kinnitab Eesti Pank, et PEAP ärgu tõmmelgu ei hoiustajate külmutatud arvete pärast ega hiigelpuudujäägi pärast – Moskvaga ajab asju keskpank! Kui midagi säärast võtaksid ette **Fjodor Dostojevski** romaani „Idioot" või Eesti filmi „Hullumeelsus" peategelased, oleks ehk isegi andestatav. Aga seda teevad Eesti Panga juhid!

Kaks kuud pärast algust oli PEAP-i olukord nii halb, et panga juhataja pidi Siim Kallasele saadetud kirjas kurvalt konstateerima fakti:

„Käesoleval ajal, kui käibest on ära tõmmatud ligi 335 miljonit EEK, on pangal suuri raskusi klientide teenindamisega. Pidevalt oleme deebetsaldo lähedal, käesoleval ajal ei ole seoses EEK nappusega võimalik eelpool toodud põhjusel konverteerida valuutat, kuna korrespondentkontode jäägid on välispankades minimaalsed.

Käesoleval ajal ei ole näiteks võimalik konverteerida EV Rahandusministeeriumi valuutajääke 26 miljoni EEK ulatuses pensionide maksmiseks ja üle kanda need Sotsiaalpanka.

... palume Eesti Panga kui aktsiapanga omaniku kohest abi tekkinud olukorra leevendamisel kuni korrespondentarvete vabastamiseni Moskvas."

Sellest kirjast möödus veel kolm kuud, kuni PEAP-ile kuulutati välja moratoorium. Sealt edasi läks veel pea kuu, kuni leiti lahendused PEAP-i päästmiseks. Missugune oli lõpuks selle päästmise hind, tuleb jutuks

edaspidi. Kuid mida tegid kogu selle aja Eesti Panga juhid? Ning muidugi küsimus, miks oli vaja kogu seda janti PEAP-i loomisega üldse ette võtta, sest tulemus oli ju pimedalegi näha ja kurdilegi kuulda. Ainukene põhjus, mis välja koorub, on see, et pärast Eesti Panga suurt puudujääki, mis tekkis seoses VEB-i korrespondentkontode blokeerimisega, ning pärast klientide arvete vastukülmutamist otsustati vastutus ebameeldivuste eest üle kantida uude, vormiliselt iseseisvasse panka.

IV KUIDAS EESTI PANK LAHENDAS 1992. AASTA PANGAKRIISI

http://www.eestipank.info/pub/et/yldine/pank/ajalugu/Ajalugu/

„1992. a. novembris puhkes tõsine panganduskriis, mistõttu kolmele tollasele suuremale pangale - Tartu Kommertspangale, Põhja-Eesti Aktsiapangale ning Balti Ühispangale kuulutati moratoorium. Eesti Panga radikaalne tegevus kriisi likvideerimisel oli välismaailma jaoks muljet-avaldav. Tartu".

1992. aasta sügise sattusid kolm panka – Tartu Kommertspank, UBB ja PEAP – ületamatutesse raskustesse. Panganduse korrastamine vajas tõsist kirurgilist vahelesegamist. Eesti Pank haaraski skalpelli ning asus opereerima kolme operatsioonilaual lebavat patsienti.

Eesti Panga esialgne optimism, et päästmisoperatsioon läheb kiiresti, taandus järk-järgult, kuni lõpuks leiti lahendus, üks maailma kummalisimaid pankade korrastamise skeeme. Eesti Pank toonitas sel ajal peaaegu igal sammul, et Eesti rahasüsteem on Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) valvsa pilgu all ning et finantspoliitiliste otsuste tegemisel tuleb järgida valuutafondi ranget reeglistikku. Ometi hülgas Eesti Pank IMF-i tsiviliseeritud maailmale kohase pankade päästeoperatsiooni kava! See, kuidas keskpank igal võimalikul juhul toonitas oma seotust IMF-i reeglitest ja õpetussõnadest kinnipidamisega, seletab vaid üht: IMF-i päästeoperatsiooni tagasilükkamiseks pidid olema erakordsed põhjused. Missugused need erakordsed põhjused olid? Ainukene põhjus ja seletus, mis põhjalikul uurimisel eredalt esile tõuseb, on segadus VEB-is külmutatud rahaga, segadus VEB-i arvetelt tehtud tehingutega. Ju oli Eesti Pangal mõjuvaid põhjusi seda kõike varjata. Muud seletust lihtsalt ei ole. Või miks muidu hakkas demokraatlikke ja kohati väga liberaalseid vaateid propageeriv **Siim Kallas** läbi suruma heade tavade, võrdse kohtlemise printsiibi ja üheselt mõistetava

seaduslikkuse peale vilistavat päästeoperatsiooni.

Eesti Pank riputas pankade päästeoperatsiooni läbiviimisel vastutuse Eesti valitsuse ja Riigikogu kaela. Peab ütlema, et **Siim Kallasel** õnnestus see hiilgavalt! Operatsiooni käigus kaotasid kõik, välja arvatud Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse baasil arusaamatutel põhjustel kiirkorras moodustatud Põhja-Eesti Aktsiapank. Iseennast ja keskpanka suutis Kallas päästa teiste kätega. Pikas perspektiivis läks hingusele ka päästeoperatsiooni käigus moodustatud Põhja-Eesti Pank (PEP), neelates oma rahutu ja lühikese eluea jooksul sadu ja sadu miljoneid kroone riigi raha. PEP-i finaal oli eriti pidulik, uued sajad miljonid, riigi võlakirjad, uhked esindushooned Tallinna kesklinnas, võimalus pääseda ligi VEB-i blokeeritud kontol asuvale rahale. See oli hind, mida Eesti Pank ja **Tiit Vähi** valitsus heldelt annetasid PEP-i kaasavarana kosilasele Ühispangale.

1

18. novembril 1992. aastal kuulutas Eesti Panga nõukogu kolmele kommertspangale – Tartu Kommertspangale, Põhja-Eesti Aktsiapangale (PEAP) ja Balti Ühispangale (UBB) – moratooriumi. Moratooriumiga läksid need kolm panka Eesti Panga otsejuhtimise alla ja nende endised juhid **Rein Kaarepere** (Tartu Kommertspank), **Valentin Porfirjev** (UBB) ja **Einu Reitsnik** (PEAP) vabastati ametist. Tartu Kommertspanga suhtes kasutas Eesti Pank sundlikvideerimist, UBB varad ja kohustused müüdi riigile, PEAP päästeti panga poolt külmutatud raha eelnevalt päästeoperatsiooni käigus loodud VEB-Fondi tõstes.

Siim Kallas toonitas, et moratoorium ei ole pankrot, vaid katse taastada panga normaalset tööd. „Eesti pangandus on sügavas kriisis," tõi keskpanga tollane juht välja ka moratooriumi kuulutamise peamise põhjuse. Kallas rõhutas sedagi, et PEAP-i ja UBB probleemid on sarnased, kuna Moskvas VEB-is külmutati nende pankade korrespondentkontodel suured valuutasummad. See oli ilmselt ka põhjus, mis sundis Kallast loobuma esialgsest plaanist lasta sarnaselt Tartu Kommertspangaga põhja ka UBB. Osa rahast maksti hoiustajatele välja lääneriikides, eelkõige Rootsi pankades asunud korrespondent-

kontodelt, millele ei olnud katet. VEB-i korrespondentkontodel blokeeritud vahendeid peetigi PEAP-i ja UBB probleemide peamiseks allikaks ning ega see seisukoht ei ole aja jooksul muutunud. Kuid oli ka teisi arvamusi. Hansapanga tollase asepresidendi Rain Lõhmuse arvates olid UBB maksejõuetuse taga tegelikult kergemeelsed laenud:

„Venemaa Välismajanduspanka jäänud dollarid on osaline tõde ja pangasisese kommertsriski küsimus. Näiteks Hansapank ei kavatse avada arveid Nigeerias, sest igaüks teab, et see on kõrgendatud riski piirkond."

Ka PEAP-i probleemide seas ei märgitud aastal 1992 mitte ainult Moskvas külmutatud raha, vaid ka pahasid laene. PEAP-i moratooriumi haldur ja pärastine PEP-i juht **Peeter Vähi**:

„PEAP-il on probleeme ka laenude tagasimaksmisega. Pangajuht hindas 25-30% väljaantud laenudest lootusetuteks, mille tagasimaksmist ta ei näe. PEAP-i laenusummad on 100 miljonit krooni."

Sellest on räägitud vähe, kuid paljud võlad kanti hiljem lihtsalt maha kui täiesti lootusetud. Tollased UBB ja PEAP-i võlgnike nimekirjad on ilmselt ammu hävitatud, kuid nendes võiks peidus olla palju tuttavaid nimesid, kes tänases Eesti nn ärieliidis ilma teevad. Aeg oli selline, nagu tavatsetakse öelda... Kuid võib-olla oleks erastamine läinud hoopis teistmoodi. On, mille üle mõelda.

Moratooriumi suhtes olid väga kriitilised UBB omanikud, eriti paistis keskpanga terava kritiseerimisega silma **Sulo Muldia**:

„UBB suhtes moratooriumi kehtestamise üks peamine õigustus Siim Kallase poolt oli fakt, et Eesti Pank ei teadnud UBB tegelikku olukorda. Olen arvamusel, et Eesti Pank teadis UBB tegelikku olukorda ning kui ka ei teadnud, on olukorrast ülevaate saamiseks võimalik korraldada revisjon, mitte moratoorium. Moratooriumil on mõte siis, kui sellega soovitakse parandada panga üldist maksevõimet. Kuivõrd **Siim Kallas** on deklareerinud, et riik ja Eesti Pank UBB kohustuste eest ei vastuta, on selge, et moratooriumiga panga üldist maksevõimet ei paranda ning see ei saanud olla eesmärk.

Enne UBB järelvalvenõukogu avalduse tegemist vestlesime **Siim Kallasega** ning teatasime talle, et juhul kui riik oma võlga UBB-le ära ei tasu, on panga järelvalvenõukogu sunnitud alustama pankroti-

menetlust. Järelikult ka pankroti väljakuulutamiseks polnud moratooriumi tarvis.

Selle koha peal lõpeb mul mõistus otsa. Seal aga, kus loogika lõpeb, algab minu jaoks tavaliselt poliitika."

Mida peab Muldia silmas riigi UBB-le võlgu olemise all? Muldia nendib, et Moskvas VEB-is korrespondentkontodel blokeeritud vahendite kättesaamine on riigi ja Eesti Panga ülesanne, aga kuna Eesti keeldus osalemast NSV Liidu välisvõla (tegelikult sisemise valuutavõla – TK) tagasimaksmises, siis karistas Moskva kontode lahtisulatamisest keeldumisega ka UBB-d. Muidugi olid UBB omanikul omad huvid panga säilitamiseks, kuid Muldia kibedaid sõnu ei saa ka täielikult vaid selle arvele kirjutada.

Hoopis üllatav võib järgnenud sündmuste taustal tunduda UBB moratooriumi halduriks määratud **Olari Taali** optimism panga tuleviku suhtes. 1992. aasta 21. novembri "Postimehes" teatas Taal, et ta on UBB suhtes optimistlik. Taal lisas sedagi, et Moskva VEB ei ole UBB 36 miljonit dollarit ametlikult külmutanud, vaid kogu aeg arveldusi edasi lükanud! Taali sõnad ja teod on tema pika ärimehe- ja poliitikukarjääri jooksul alatasa erinenud nagu öö ja päev ja tegelikult on tema seisukohavõttudest raske aru saada. Samal ajal nimetas Siim Kallas pangakriisi tekke põhjusena just Moskvas külmutatud raha:

„Selle raha kättesaamiseks on praegu vaid üks võimalus – Venemaale sõda kuulutada. Kui Venemaalt ei saa raha tagasi Jaapan, Rootsi ja teised maad, ei saa ka Eesti." Kuid ka Kallase seisukohad muutusid pangakriisiaegsel sügisel nagu kevadine ilm.

Eesti Panga ametnike Aare Järvani ja Urmas Kaju koostatud PEAP-i ja UBB bilansid ja nende muutumine ametnike koostatud pääste-operatsiooni käigus annavad meil hea võimaluse vaadata, milline oi Moskvas külmutatud raha ja pankade omavahendite seis probleemide tekkimisel. Väidetavalttegid pangad mingi ajani oma klientidele Moskvas VEB-is külmutatud korrespondentkonto arvelt ülekandeid lääneriikide korrespondentkontodele laekunud vahenditest. Kui VEB külmutas PEAP-i ja UBB korrespondentarved, külmutasid pangad nende hoiustajate arved, kelle raha jäi VEB-is nende korrespondentkontodele. PEAP-il oli VEB-i kontol külmutatud vahendeid 477,5 miljonit krooni, millest panga

enda väljamaksed (muudest allikatest) olid 225,5 miljonit krooni ja klientide vastukülmutatud arved 252 miljonit krooni. UBB vastavad arvud olid 132 miljonit krooni ja 281 miljonit krooni. Seega tegi UBB omavahendite arvel märksa vähem ülekandeid klientidele, kelle raha tegelikult oli VEB-is panga blokeeritud kontol. Neid summasid peetakse pankade hättasattumise peamisteks allikateks.

Võrdleme nüüd ka kahe panga muude varade ja kohustuste suhet. PEAP-il oli see 222,5 miljonit krooni ja UBB-l 122 miljonit krooni. Seega olid UBB VEB-i korrespondentkonto külmutatud vahenditest tekkinud miinus ja muust tegevusest tekkinud miinus peaaegu võrdsed – 132 ja 122 miljonit krooni! PEAP-i puhul olid vastavad suhtarvud 225,5 ja 222,5, samuti peaaegu võrdsed! Seega ei saa tõepoolest väita, et PEAP-i ja UBB maksejõuetus oli põhjustatud vaid nende VEB-i korrespondentkonto vahendite külmutamisest. Ainult umbes poole nende hädadest sai ajada Moskva kaela.

2

Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) eksperdid esitasid Eesti Pangale kolme hätta sattunud panga päästmise kava, mida keskpank aga vastu ei võtnud. Ometi oleks kõik võinud minna teisiti. Paljud ettevõtted, kes kaotasid oma raha, mida PEAP ja UBB hoidsid Moskvas VEB-i külmutatud korrespondentkontodel, läksid kiiresti pankrotti, praeguseks on külmutatud raha VEB-i kontolt haihtunud teadmata kelle taskusse ning riik on maksnud ning maksab jätkuvalt sadu miljoneid kroone maksumaksja raha VEB-iga põhjendatud musta auku. Eesti Pank ei ole selle masendava tulemuse eest pidanud kandma aga mitte vähimatki vastutust!

Põhieesmärgiks seadsid IMF-i eksperdid maksesüsteemi kaitsmise, kriisi ohjeldamise, usalduse taastamise Eesti rahasüsteemi vastu nii kodu- kui ka välismaal ning riigivõimule kriisi kompetentse lahendamise võimaluse andmise. IMF-i plaanis rõhutati: „Tähtis on näidata, et kulud katavad kõik asjasse segatud pooled võrdselt, sest sellisel juhul on operatsioon ka poliitiliselt vastuvõetav.“ Riiklike võlakirjadega oleks

kompenseeritud nii pankade kui ka nende pankade hoiustajate külmutatud vahendid.

1. Eesti valitsus oleks ostnud moratooriumi satturud Tartu Kommertspanga, UBB ja PEAP-i, igaühe 1 krooni eest, ning ühendanud nad Eesti Kommertspangaks, mille ainuomanikuks oleks olnud valitsus.

Eesti Pank ja valitsus oleksid määranud uue meeskonna, kes oleks hakanud uut panka juhtima. Eelistatud oleks sealjuures inimesi, kes poleks olnud seotud mitte ühegagi kolmest nimetatud pangast.

2. Valitsus oleks omandanud Moskvas VEB-i arvetel külmutatud vahendid ja vahetanud need 850 miljoni krooni väärtuses valitsuse võlakirjade vastu. Võlakirjadest oleks 250 miljoni krooni väärtuses väljastatud valitsuse lühiajalisi ja 600 miljoni krooni väärtuses pikaajalisi rahalisi kohustusi Moskvas VEB-is külmutatud vahendite eest.

3. Eesti Pank oleks taganud uuele Eesti Kommertspangale lühiajalise laenu 200 miljonit krooni.

4. Nende operatsioonide tegemiseks oleks enne Eesti Kommertspanga avamist vähendatud kõiki hoiuseid 10% võrra (v.a pärast pankadele moratooriumi kuulutamist laekunud summad ja alla 2000-kroonised hoiused).

5. Valitsus oleks saanud Maailmapangalt 25 miljonit dollarit toetuslaenu ning pannud selle Eesti Kommertspanka deposiithoiusele. Eesti Pank oleks oma laenu Eesti Kommertspangast tagasi võtnud, et säilitada Eesti Panga IMF-i programmi raames ette nähtud reserve.

6. Valitsus oleks pidanud läbirääkimisi Eesti Kommertspanga müümiseks välisinvesteerijatele.

7. Panga erakätesse müümise järel oleks valitsus Maailmapanga laenu tagasi maksnud.

3

Eesti Pank, kes oli terve aasta kolme panga agooniat rahulikult pealt vaadanud, pidi IMF-i päästmisoperatsiooni taustal asuma tegutsema. Rahvusvahelise Valuutafondi pankade päästmise kava kannab kuupäeva 10. detsember 1992. Eesti Panga arvamus, mille on sõnastanud

selle kava kohta **Siim Kallas**, kannab kuupäeva 13. detsember 1992. Ilmselt oli kiire!

„Koostöös Rahvusvahelise Valuutafondi ekspertidega on valminud kolme moratooriumi all oleva panga päästmise programmi variant, mis toetub IMF-i ekspertide arvamusele. Kuna see tekst on olemas ka valitsuse liikmetel, piirdume siinkohal vaid Eesti Panga poolsete mõtetega selle kava realiseeritavusest," annab Kallas oma kirjas teada.

Edasi asub Kallas juba päästeoperatsiooni konkreetsete punktide juurde:

„Valitsus kuulutab kõik kolm panka pankrotis olevaks, edasi peaks valitsus sunniviisiliselt need pangad sümboolse tasu eest (1 kroon = 1 pank) omanikelt ära ostma. Ühendab need kolm panka üheks pangaks," kirjeldab Kallas IMF-i poolt pakutut ning annab sellele omapoolse hinnangu:

„Pakutud sammude juriidiline alus ja kindlustatus on küsitavad. Eesti Pank näeb ette palju kulukaid ja pikki kohtuprotsesse, mis sel juhul tekivad."

Kallase jutt ei ole tõsiselt võetav. Selleks ajaks oli Eestis vastu võetud pankrotiseadus ja mitte miski ei oleks takistanud pankrotti seaduslikkust järgides läbi viimast. Vastupidi, IMF-i kava asemel realiseeritud Eesti Panga kava oli seaduslikkuse seisukohalt küsitav, sest PEAP-i ja UBB klientide nõuded tõsteti ebaseaduslikult, neilt selleks mingit luba küsimata, sumult sündinud moodustisse VEB-Fondi. Ja kohtuprotsesse on VEB-Fondi lugu praeguseks ka juba piisavalt tekitanud. Kogu VEB-Fondi moodustamise kava kohal hõljub algusest peale väga tõsine kahtlusevari, et seaduslikku pankrotivarianti püüti iga hinna eest vältida. Sel juhul oleks kogu sellest raha külmutamise sasipuntrast võinud välja tulla midagi sellist, mis Eesti Panga ametliku versiooni rahade liikumisest pea peale pöörab, ja järgmistes peatükkides just see juhtubki!

Edasi kirjutab Kallas:

„Kolme panga põhjal loodava uue panga moodustamine. Uue juhtkonna leidmine on pikk ja vaevarikas protsess. Tartu Kommertspangal ja UBB-l on nulgaliselt filiaale, milliste saatus ja staatus tuleb arvesse võtta."

Pärast moratooriumi väljakuulutamist määras Eesti Pank moratooriumihalduriteks Tartu Kommertspanka **Vahur Krafti**, UBB-sse **Olari Taali** ja PEAP-i **Peeter Vähi**. Hiljem sai Vähist kahe moratooriumipanga riismetele loodud uue panga – PEP-i – juht, Olari Taal pandi juhtima esialgu täielikult Eesti Pangale kuulunud Hoiupanka, Vahur Kraft aga tõusis Kallase parteitööle siirdumise järel keskpanga presidendiks. Järelikult kõik kolm meest kõlbasid Eesti Pangale! Ka see Kallase jutt pole seega tõsiselt võetav. Aga läheme edasi:

„Uue panga maksujõulisuse loomine. IMF-i ekspertide arvates tuleks panga maksejõulisus tagada (vanade pankade summaarne maksejõulisus taastada) valitsuse 850 miljoni krooni suuruse võlakohustuse emissiooniga, mis jaguneks pika ja lühiajalise kohustuse vahel.

Võlakohustuste struktuuris nähakse suurt osa vabalt ostetavatele ja müüdavatele riigi väärtpaberitele. Valitsuse senised kogemused riigi väärtpaberite müügil ja sotsioloogilised uurimused näitavad, et riigi väärtpaberid on momendil kõige madalamalt koteeritud raha paigutamise viis Eesti majandusagentide hulgas.

Vajalik summa on võrreldavas suurusjärgus praeguse krooni emissiooniga. Sellise võlakohustuse emissioon tekitab suuri eelarvelisi raskusi perioodil, kui võlakohustusi tuleb lunastama hakata.

Pakutavast summast üle poole on sellist raha, mis juba kolmveerand aastat on niikuinii ringlusest väljas olnud. Uute võlakohustuste lunastamine tooks turule uue rahamassi, millega valitsus soodustaks eelarve vahendite abil inflatsiooni."

Kogu see mõtteavaldus on pärl Kallase tolleaegsete arusaamade seas, kui ta alles kasvas nõukogude nomenklatuuri kuulunud Eesti NSV tegelasest tubliks kapitalistliku ühiskonna liberaalse maailmavaate visionääriks. Aga ikka jääb hingesoppi kahtlus, kas on võimalik, et midagi seesugust pani kirja Kallas. Võib-olla oli Eesti Pangas mingi provokaator, punavanake, kes Kallase nime all teadlikult lolle avaldusi levitas? Ei, selle on kirja pannud **Siim Kallas**!

Küll tahaks näha Eesti Panga sotsioloogilist uurimust, mis selgitab, et riigi väärtpaberid ei ole Eesti elanike seas üldse populaarsed. Kes mõtles 1993. aasta alguse Eestis, kas riigi väärtpaberite paigutamine on kasulik investeering või mitte? Kui keegi, siis ehk pangad, kes suutsid

kriisi üle elada. Kuid mida oli Siim Kallas ajakirjanduse kaudu Eesti rahvale teatanud veidi üle poole aasta enne selle kirja kirjutamist? „Sain kinnituse, et juba lähikuudel hakatakse meie valuutaomanikele, kellel on arve Välismajanduspangas, välja andma obligatsioone. Maailmas peetakse riigiobligatsioone üldiselt 0-riskiga väärtpaberiteks," oli suure visionääri sõnum! Niisiis, Venemaa riigi võlakirjad olid head ja toredad, 0-riskiga, Eesti inimesed aga vihkasid Eesti riigi võlakirju!? Vihkasid nii metsikult, et tervitasid palavalt nende raha ilma neilt nõusolekut küsimata mingisse arusaamatusse fondi kantimist. Parem jääme rahast ilma, aga IMF-i kavas pakutud riigi võlakirju me ei taha, pidid rahata jäänud PEAP-i ja UBB kliendid Kallase arvates skandeerima. Nagu siin, nii ka edaspidi laskuvad Eesti Panga juhid VEB-i asjadest rääkides selliste valedeni, et see ei ole enam midagi muud kui mõnitamine. Millega küll on rahata jäänud omaaegsed Eesti ettevõtted ära teeninud sellise põlguse Eesti Pangalt?

Veel saame Kallaselt teada, et pakutavast summast üle poole on sellist raha, mis juba kolmveerand aastat on niikuinii ringlusest väljas olnud, ja et uute võlakohustuste lunastamine tooks turule uue rahamassi, millega valitsus soodustaks eelarve vahendite abil inflatsiooni. Jah, see on tõsi, PEAP ja UBB külmutasid oma klientide arved, mida nad hoidsid Moskvas VEB-i korrespondentarvetel ja mis seal blokeeriti. Nagu selgub PEAP-i juhataja **Einu Reitsniku Siim Kallasele** kirjutatud kirjast, külmutati Eesti Panga taskupangas selliste klientide arved juba 9. aprillil 1992. Millal selline vastukülmutamine UBB-s toimus, kahjuks ei selgu. 8 kuud oli **Siim Kallasel** aega sekkuda Eesti Panga 100%-lise osalusega PEAP-i tegevusse, et taskupanka korrale kutsuda. Ei, mingit korralekutsumist ei toimunud. Vastupidi, Kallas oli vait nagu sukk, aga nüüd ta veel rõõmustab selle üle! Keskpanga president rõõmustab selle üle, et küll on hea, et osa pangaklientide raha on külmutatud. Las ta olla ja Jumala pärast jäägugi külmutatuks, sest kui nad peaksid oma raha kätte saama või selle eest mingit kompensatsiooni saama, siis see on ju väga paha, nad võivad inflatsiooni põhjustada. Uskumatu, aga just nii Kallas mõtleb! Kommunistlikus Vietnamis lahendati omal ajal pensionäride probleem väga efektiivselt – nad pandi kõik teatud vanusesse jõudes koondus-laagritesse, kus nad tegid riigi jaoks tasuta ühiskondlikku tööd. Ja

majanduslikult oli see ka väga kasulik. Eesti Pank oleks ju võinud siis ka rahareformi teistmoodi korraldada. Oleks tulnud kõigilt rublad ära võtta ja mitte midagi vastu anda, poleks kunagi mitte mingisugust inflatsiooni tulnud! Eesti Panga juhid ja mõned nende poolt valitud sõbrad oleks võinud ju siiski näidiskroone saada, et inimesed oleks vähemalt teada saanud, missugune see oma raha õieti välja näeb. Ja Eesti Panga muuseumi oleks ka võinud oma raha näidised vaatamiseks välja panna, et IMF-i delegatsioonide päevakavva kohustuslik muuseumikülastus kavandada – näete, meil on oma raha!

Kõige halvem on see, et Kallase mõttemaailm realiseerus tegelikkuses: hoiustajate külmutatud arved jäidki külmutatuks. Kui sealt hiljem miljonid dollarid haihtuma hakkasid, ei haihtunud need mitte nende seaduslike omanike rahakotti, vaid hoopis kusagile mujale, aga sinna me veel jõuame.

Pole põhjust Kallase oopust edasi tsiteerida, see jätkub samas vaimus. Kirja lõpuosa on siiski niivõrd tähelepanuväärne, et seda tasub tutvustada:

„Eest Pank palub valitsust kõnealust plaani hoolikalt kaaluda koos arvatavate kulude ja realiseerimiskiirusega. Juhuks kui valitsus otsustab selle plaani kasuks, on Eesti Pangal välja pakkuda kogu operatsiooniks vajalik dokumentide pakett."

Me ei tea, kuidas valitsus otsustas. Suure tõenäosusega usaldas **Mart Laari** valitsus Eesti Panka niivõrd pimesi, et ütles umbes nii: tehke, mida ise kõige õigemaks peate. Ja Eesti Pank tegigi, sest rahareformi oreool lasi **Siim Kallasel** paljude silmis teda ilmeksimatuna paista.

4

Siim Kallasel oli varuks ka teine plaan, mis IMF-i kavast kivi kivi pealegi ei jätnud. Veel samal päeval, 13. detsembril 1992 kirjutas Kallas pankade päästeoperatsiooni kohta veel teisegi kirja, mis kandis pealkirja „Rahvusvahelise Valuutafondi pankade päästmise plaani minimiseeritud rakendamisest Balti Ühispanga kohta".

Eesti Panga taskupank PEAP tuli iga hinna eest päästa, aga UBB

päästmiseks nagu õiget tahet ei tundunud olevat. Seda seisukohta ei varjanud Kallas isegi ajakirjanduses:

„PEAP on NLiidu Välismajanduspanga endine Eesti osakond ning kuulub täielikult Eesti Pangale. Seetõttu võtab riik endale mõningaid kohustusi PEAP klientide ees.

UBB oli ise süüdi, et valis oma partneriks ebausaldatava panga Venemaal. Seetõttu ei võta Eesti Pank ja riik endale kohustusi UBB klientide päästmise suhtes."(Äripäev, 19.11.1992.)

Õnnetuseks meenutasid aga UBB hädad Moskvas VEB-is külmutatud arvetega PEAP-i hädasid. UBB-d oli raske lihtsalt tuimalt põhja lasta, nagu seda tehti Tartu Kommertspangaga.

Kallas kirjutab:

„Samaaegselt Rahvusvahelise Valuutafondi ekspertide koostatud kolme moratooriumi all oleva panga päästmise kavaga töötas Eesti Pank välja teise plaani, mille sisu on lühidalt selles, et:

Eesti Pank võtab omanikuna enda kanda kõik Põhja-Eesti Aktsiapanga saneerimisega seotud kulud. See tähendaks seda, et Eesti Pank ei saa enam teiste pankade saneerimisel kaasa lüüa.

Tartu Kommertspanga ja Balti Ühispanga saatus jääks siis täielikult aktsioäride otsustada ilma lootuseta kõrvalisele abile.

Riigi rahakotile oleks see vaieldamatult kõige odavam olukorra lahendamise viis."

Ehkki eelmises kirjas mainib Kallas moka otsast IMF-i pankade päästmise kava ja toob absurdseid põhjendusi, miks seda kasutada ei saa, esitab ta teises kirjas varjamatult oma tõelise seisukoha – Eesti Pank kavatseb päästa vaid enda taskupanga PEAP-i, teiste päästmine on nende eneste mure. Siiski pakub ta välja ka nn vähem karmi vahevariandi UBB saneerimiseks:

„Vahevariandina tuleks kõne alla IMF-i pakutud päästeskeemi rakendamine Balti Ühispanga kohta, kus on tegemist NLiidu Välismajanduspangas külmutatud rahaga, mida väga tinglikult võib liigitada välise vääramatu jõu mõju all olevaks rahaks."

Lõppkokkuvõttes realiseeruski selline vahevariant, et UBB-d päris põhja ei lastud.

Kuna pankade päästmisega oli kiireks läinud, tuli 1992. aasta detsembri jooksul Eesti Pangast erinevaid ideid ja päästeskeeme.

5

Vaatame nüüd punktide kaupa, kuidas realiseerus Eesti Panga pankade päästmise kava.

Põhieesmärgiks seadis Eesti Pank oma taskupanga Põhja-Eesti Aktsiapanga (PEAP) päästmise riigi raha kasutades. Tartu Kommertspank lasti pankrotti. Keerulisem oli Balti Ühispanga (UBB) saatus. Ühelt poolt olid UBB raskused seotud (nagu PEAP-ilgi) VEB-is blokeeritud vahenditega, mistõttu selle pankrotti laskmist oleks avalikkusele raske serveerida olnud. Teiselt poolt ei tahtnud Eesti Pank võtta UBB päästmiseks eriti midagi ette. „Hundid söönud, lambad terved" lahenduseks kujunes lõpuks, pärast UBB puhastamist VEB-i blokeeritud rahast, tervikvara müük riigile. Nende hoiustajate arved, kes ei olnud seotud UBB VEB-is blokeeritud rahaga, anti üle uue riikliku panga bilanssi. UBB omanikud jäid pangast ilma.

UBB ja PEAP-i hoiustajatelt, kelle raha jäi nende pankade Moskvas NSV Liidu Välismajanduspangas (VEB) külmutatud kontodele, nõu ei küsitud ja need vahendid kanti üle õiguslikult väga segase staatusega Eesti Panga kontrollitavasse VEB-Fondi, kus probleemi lahendamine lükati edasi määramatusse tulevikku.

1. UBB-l oli Välismajanduspangas (VEB) väidetavalt külmutatud 413 miljonit ja Põhja-Eesti Aktsiapangal (PEAP) 477,5 miljonit krooni. Need kaks nõuet VEB-i vastu koondati Riiklikku VEB-Fondi, mille ülesandeks sõnastati Venemaaga läbirääkimiste pidamine külmutatud rahade kättesaamiseks.

Edasi said UBB 413 miljoni krooni ja PEAP 477,5 miljoni krooni eest VEB-Fondi nn sertifikaate.

2. Järgmisena pidid UBB ja PEAP bilansist välja arvama kõigi nende klientide raha, mida pangad hoidsid Moskvas VEB-i kontodel. Klientide nõuded koondati ilma neilt mingit nõusolekut küsimata VEB-Fondi. Seejärel jäi UBB-le 132 miljoni ja PEAP-il 225,5 miljoni krooni väärtuses nõudeid VEB-i vastu.

Eesti Panga seletuses eelnes sellele kogu operatsiooni võimalikuks ähmastamiseks ja tegelike eesmärkide varjamiseks lisatud vaheetapp: „Järgmisena kompenseerivad nimetatud pangad saadud VEB-sertifikaatidega neile klientidele raha, kes arveldasid läbi Moskva Välismajanduspanga ja kelle arved „vastukülmutati" pärast UBB ja PEAP arvete külmutamist Moskvas."

3. VEB-Fondi koondati ilma pankade klientidelt nõusolekut küsimata VEB-i vastu nõudeid 533 miljoni krooni väärtuses.

4. Esialgse kava kohaselt pidid UBB ja PEAP ühinema Põhja-Eesti Pangaks (PEP), kuid viimasel minutil ostis hoopis Eesti valitsus UBB tervikvarana pärast nõuetest puhastamist. UBB varad ja kohustused liideti seejärel PEP-iga. Uuele pangale (PEP) jäi VEB-i vastu nõudeid 357,5 miljoni krooni väärtuses.

5. Eesti Pank andis uude panka – PEP-i – 100 miljonit krooni sularaha ja sai vastu 100 miljoni krooni väärtuses VEB-i sertifikaatideks nimetatud VEB-i-vastaseid nõudeid.

Operatsiooni lõpuks jäi VEB-i vastu nõudeid (nn VEB-Fondi sertifikaate) PEP-ile 257,5 miljoni, Eesti Pangale 100 miljoni ja kahe kõrbenud panga klientidele 533 miljoni krooni eest.

6. Seejärel ostis Eesti valitsus Eesti Pangalt PEAP-i aktsiad 3 miljoni ja UBB-lt 10 miljoni krooni VEB-i sertifikaatide eest.

7. Valitsus emiteeris 300 miljoni krooni väärtuses võlakirju, mille eest ta ostis 257 miljoni krooni väärtuses PEP-i VEB-i-nõudeid ja 43 miljoni krooni väärtuses võlakirju paigutas PEP-i aktsiakapitaliks.

Operatsiooni lõpus jäi PEP-ile 300 miljoni krooni eest valitsuse võlakirju ja 100 miljonit krooni sularaha, VEB-i-nõudeid jäi Eesti valitsusele 244 miljoni, Eesti Pangale 103 miljoni, UBB endistele omanikele 10 miljoni ja UBB ning PEAP-i klientidele 533 miljoni krooni eest.

Omaette lugu on see, kuidas Eesti Pank suutis oma plaani läbi suruda Riigikogus.

PEAP-i ja UBB kriisi ärlatandaeks vajalikest abinõudest (Eesti Panga tegevuskava)

Pankade reorganiseerimise bilansiline analüüs (koostanud Aare Järvan, Urmas Kaju)

A

UBB				PEAP				FOND			
M	413	KM	281	M	477,5	KM	252				
A	223,5	P	345.5	A	264,5	P	487				
		A/K	10			A/K	3				
	636,5		636,5		742		742				

UBB				PEAP				FOND			
FS	413	KM	281	FS	477,5	KM	252	M	890,5	FS	890,5
A	223.5	P	345,5	A	264,5	P	487				
		A/K	10			A/K	3				
	636,5		636,5		742		742		890,5		890,5

B

UBB				PEAP				FOND			
FS	132	P	345,5	FS	225,5	P	487	M	890,5	FS	890,5
A	223,5			A	264,5						
		A/K	10			A/K	3				
	355,5		355,5		490		490		890,5		890,5

M Külmutatud arved VEB-is

KM Vastukülmutatud arved kommertspankades

A Kommertspankade muud varad

P Kommertspankade muud kohustused

A/K Aktsiakapital

FS Fondi sertifikaadid

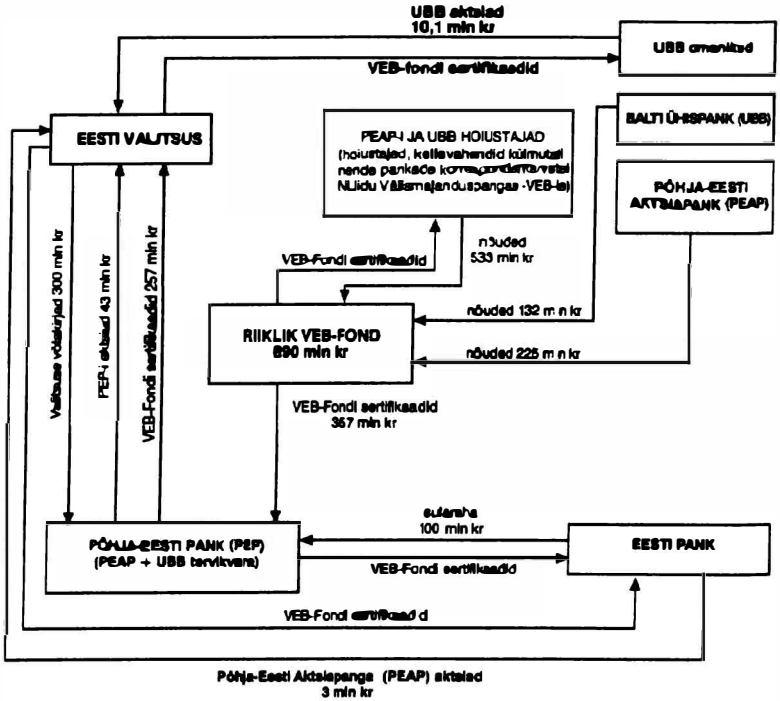

RIIKLIKU VEB-FONDI KOONDATUD NÕUDED VEB-I VASTU

PEAP-i ja UBB hoiustajad	533 mln kr
Eesti Valitsus	244 mln kr
Eesti Pnk	103 mln kr
UBB omanikud	10 mln kr
KOKKU	890 mln kr

V KUIDAS ÕNNESTUS ÄRA PETTA RAHVASAADIKUD JA HOIUSTAJAD NING LUUA RIIKLIK VEB-FOND

„Noh, ehk tegime ka mõne vea. Võib-olla VEB Fondi asi läks natuke viltu. See on juriidiliselt nii komplitseeritud lahendus, et tekitab siiani erinevaid tõlgendusi ja probleeme – järelikult pole laitmatu. Selle asemel oleks ju võinud võtta mõne räigelt lihtsalahenduse, nõlteks oleksime võinud lasta ka UBB ja PEAPI pankrotti."
Siim Kallas
(Ester Šank. Peategelane. Tallinn, 2001, lk 156)

Ei ole vist Eesti Riigikogu ajaloos ühtegi teist võrreldavat majandusküsimuse arutelu, kui oli VEB-Fondi loomise otsuse puhul 20. jaanuaril 1992. Sellel ajaloolisel arutelul puudusid rahvasaadikute teravad küsimused, puudus muidu nii tavaline kirglikkus. Kuid mis peamine, puudus rahvasaadikute arusaamine probleemist. Tagantjärele on paljud tollased rahvasaadikud tunnistanud, et tegelikult nad ei saanud üldse aru, mida otsustatakse ja miks otsustatakse. Milleça suutis siis Eesti Pank lummata rahvasaadikute mõistmisvõime? Kahe maagilise lausega – venelased võtsid meie raha ära ning seetõttu on nüüd kroon hädaohus. Aga kroon oli tookord midagi nii püha, et sellise „pühaduse teotamise" mõte ei võinud ühelegi rahvasaadikule pähe mahtuda.

1

Aga pöördume tagasi kahe mälestusväärse päeva juurde Riigikogu ajaloos. Niisiis Eesti parlamendi 19. ja 20. jaanuari istungid.

Viimase päevakorrapunktina tuli 19. jaanuaril 1992 Riigikogus arutlusele otsuse „NLiidu Välismajanduspangas Vene Föderatsiooni

poolt külmutatud Eesti pankade kontode kohta" eelnõu arutelu. Ettekandeks sai sõna rahandusminister **Madis Üürike**:

„Lugupeetud Riigikogu esimees, lugupeetud Riigikogu! Kuna seda küsimust on arutatud nii valitsuses kui ka Eesti Panga juhatuses ja seda tööd on väga palju tehtud Eesti Pangas, siis ma palun kaasettekandjat **Siim Kallast** ettekandjaks."

Kõnepulti astus **Siim Kallas**, et rahvasaadikutele pidulikult dramaatilise häälega teatada: „Kõrgeauline Riigikogu, see probleem, millega me oleme pikka aega pead murdnud ja mille kohta ka erinevaid lahendusi pakkunud, erinevaid käike teinud, on nüüd lõpuks toodud Riigikogusse. Ülemöödunud aastal (01.01.1992 – TK) külmutati Eesti pankade hoiused Moskvas endise NLiidu Vnešekonombankis. Osa sellest külmutamisest on seadusandliku organi poolt fikseeritud, osa on fikseerimata. Nii või teisiti, Eesti pankadel, täpsemalt öeldes kahel pangal on Moskvas kinnikülmutatud raha kokku 890 miljoni Eesti krooni eest. Seda raha ei ole vahetatud Eesti krooniks nagu vahepeal ajakirjanduses vilksas. See on tüüpiline välisvaluuta deposiit selle väikese eripäraga, et seda ei saa kasutada. Nüüd on küsimus selles, et **need kaks panka, kes on selle ohvriks langenud, külmutasid aprillikuus nende klientide arved, kelle rahad olid teistpidi tulnud Moskvasse.** Selega külmutasid nad kinni 533 miljonit krooni. Et sellest olukorrast välja tulla, on meil tarvis leida mingisugune lahendus. Väga lihtne oleks, kui Eesti Vabariigis oleks see 890 miljonit krooni, siis me lihtsalt võiksime selle asja välja osta ettevõtete ja pankade käest ja majandus läheks edasi. Sellist raha meil ei ole ja seetõttu on pakutud välja terve lahenduskäik, mille esimene osa on külmutatud Vnešekonombanki arvete koondamine ühtekokku nn VEB-Fondi. Selle kohta käib see esimene otsus. See peaks olema optimaalne variant, mis vastab kõikide nende arvete omanike ja ka pankade huvidele, st me korjaksime seadusandliku organi otsusega pankadest ära selle külmutatud arve, nii aktiva kui passiva poolelt..."

Rääkides kahest pangast, kelle arved Moskvas VEB-is külmutati, ei maini Eesti Panga president kordagi, et üks nendest pankadest oli Eesti Pank ise (EP VOV, kelle baasil moodustati alles suvel 1992 täielikult Eesti Pangale kuulunud Põhja-Eesti Aktsiapank – PEAP). Muidugi ei

tahtnud Kallas välja öelda peamist tõde – „Austatud Riigikogu liikmed, mõtlesime välja kavala skeemi, kuidas päästa iseennast ehk Eesti Panka olukorrast, kuhu me kergemeelsuse, lohakuse ja mõtlematuse tõttu oleme sattunud, kui välisvaluuta: ebakindlas Venemaa pangas hoidsime jaseda sealt õigel ajal lääne pankades asunud korrespondentkontodele üle ei kandnud, nagu tegid seda teised Eesti kommertspangad. Meie valuutakontode blokeerimisest VEB-is tekkis segadus, kus pankade hoiustajaist sai osa mingeid rahasid kasutada, teised ei saanud. Siiani ei ole selge, missugused ülekanded 1992. aasta alguses toimusid. Viskame PEAP-i ja UBB hoiustajate neis pankades vastukülmutatud arvetel oleva raha kuhugi määramatusse fondi ja vaadaku nad ise, kuidas oma raha tagasi saavad. Venelased tahavad meiega rääkida Eesti ettevõtetele antud võlgade tagasimaksmisest ja endise NLiidu sisemise valuutavõla jagamisest, aga meie saadame nad kuu peale, pole meie asi venelastega asju ajada. Meie vaatame, kuidas Eesti Pank saaks kogu supist puhta nahaga välja tulla, muu meid ei huvita. Teie, lollid ranvasaadikud, kiitke kõik meie otsused heaks, on nad seaduslikud või mitte!" Seda ei tahtnud Siim Kallas rahvasaadikutele öelda, sest dramaatiline pilt sellest, kuidas venelased on meie raha ära võtnud ja selle tõttu kroon suurde ohtu on sattunud, välistas rahvasaadikutel tekkida võivad vastikud küsimused. Ning Kallase arvestus tabas kümnesse. **Mitte ainsalgi Eesti Riigikogu liikmel, mitte ainsalgi, ei tekkinud Kallase ettekande kohta mitte ühtegi küsimust! Eesti Riigikogu ajaloos korduma tu!**

Mõelgem veel ka Kallase ettekande lõpuosas kõlanud lause üle: „See (VEB-Fond – TK) peaks olema optimaalne variant, mis vastab kõikide nende arvete omanike ja ka pankade huvidele, st me korjaksime seadusandliku organi otsusega pankadest ära selle külmutatud arve, nii aktiva kui passiva poolelt..."

Ilmselt väga täpse arvestusega täielik jama, kus Eesti Panga president eksis panganduse elementaarsete põhitõdede vastu. Pankade, õigemini ainult Eesti Pangast välja kasvanud PEAP-i huvidele vastas see muidugi, sest selle bilanss puhastati Moskvas külmutatud rahast. Aga Moskvas külmutati kahe panga välisvaluutakontod, mitte nende pankade hoiustajate kontod. Hoiustajad olid PEAP-i ja UBB kliendid

ja polnud nende otsustada, kus pangad nende raha hoidsid. Kallase ettekandest saime teada, et nimetatud kaks panka olid omakorda külmutanud nende oma klientide arved, kelle valuutat need pangad Moskvas VEB-is hoidsid. Aga mitte ühelgi Riigikogu liikmel ei tulnud pähe küsida Kallase käest, mida arvavad kõigest sellest need õnnetud hoiustajad, kelle raha mingisugusesse arusaamatusse fonci visati. Aga vaja oli päästa Eesti Panka, mitte tülikaid hoiustajaid. Hoiustajate probleemi juurde tuleme veel tagasi. Seniks jälgime Riigikogu ajaloolist istungit edasi.

2

VEB-Fondi loomise eelnõu menetlemise juhtivaks komisjoniks oli Riigikogu eelarve- ja maksukomisjon. Selle esimees **Heiki Kranich** teatas Riigikogu liikmetele, et komisjon toetab VEB-Fondi loomise kava.

Ja siin leidus üks Riigikogu saadik – majandusprofessor **Raoul Üksväravv** –, kes ainsana söandas Kranichile argliku küsimuse esitada. Professor Üksväravat huvitas, missuguse üldise hinnangu tõenäosuse järgi annaks eelarve- ja maksukomisjoni esimees külmutatud vahendite tagasisaamisele.

„... selge on see, et nende vahendite koondamine ühte fondi loob tunduvalt konkreetsema olukorra, nende nõuetega tegeleja on üks konkreetne organisatsioon, sellega ei tegele enam eri pangad, eri juriidilised isikud, see annab meile võimaluse mõningal määral kontsentreerida jõupingutusi selles valdkonnas ja kahtlemata suurendab lootust raha Moskvast kätte saada," vastas Kranich. Rohkem küsimusi rahvasaadikutel ei olnud.

Sel hetkel oli Lääne-Eesti Panga skandaalse pankrotini veel aega ja **Heiki Kranich** oli selle panga kaudu tihedalt seotud pangandusküsimustega. Aga ometimeenutab Kranichi vastus sellise inimese juttu, kes pangandusest midagi ei ole kuulnud. Kranichi arvates oleks üks ebamäärase staatusega fond parem läbirääkija VEB-is külmutatud raha tagasisaamiseks kui kaks konkreetset panka, kelle arved ju VEB-is külmutati! Omapärane arusaam kahtlemata. „Eri pankade" ja „eri juriidiliste isikute all" tuleb mõista kahte konkreetset panka. Ilmselt on

Kranichi arust üks ikka parem kui kaks! Aga kas VEB ka tunnistab, et korraga on kusagil tehtud mingi otsus, et tema kahe Eesti panga külmutatud kontodelt tuleb raha nõudma mingi fond? Sellele oleks Kranich eelkõige pidanud mõtlema, aga ei mõelnud või ei tahtnud mõelda. Oli ju Eesti Pank selgelt mõista andnud: kroon on hädaohus. See pidi olema sama kõva appihüüd nagu „Isamaa on hädaohus" Vabadussõja lävel. Miks muidu hakkasid inimesed millegi nimel tehtud kahtlaseid samme nii lollisti põhjendama? Peaks vist ka lisama, et Kranichi lootus tunduvalt konkreetsema VEB-Fondi kaudu külmutatud raha Moskvast kätte saada pole täitunud tänase päevani. Või arvab nüüd keegi tõemeeli, et VEB-Fond moodustati selleks, et aidata Eesti Panga ja UBB hoiustajaid, kelle raha need pangad VEB-is hoidsid ja mis sinna külmutati?

VEB-Fondi moodustamise eelnõu arutelu jätkus Riigikogus järgmisel päeval, 20. jaanuaril. Öö jooksul pidi eelarve- ja maksukomisjon vastu võtma eelnõu parandamise ettepanekuid, kuid neid ei laekunud ühtegi! Läbirääkimiste ajal soovisid sõna kaks rahvasaadikut – **Liina Tõnisson** ja **Katrin Linde**.

Liina Tõnissoni sõnavõtu avaakord oli ehk selle ajaloolise otsustamise kõige sügavam tõehetk.

„Täna arutluse all olev teema on selles mõttes harukordne, et ma usun, et siin saalis on vähem kui 10 inimest, kes seda teemat valdavad, ja mina nende hulka ei kuulu," tunnistas rahvasaadik Tõnisson.

„Pankadega on ju olukord tõepoolest keeruline, keegi meist ei välista seda. Kuna enamus meist ei valda seda teemat, siis teen ma Keskfraktsiooni nimel ettepaneku, et me peataksime selle lugemise ja korraldaksime niinimetatud ärakuulamise, mis on enamuses maailma parlamentides kõige tavalisem nähtus. Ühe laua taha koguneksid nii Eesti Panga kui ka valitsuse esindajad ning rahvasaadikud ja me saaksime suu puhtaks rääkida ning jõuaksime üksteisemõistmiseni. Need üks või kaks küsimust, mida me saalis ettekandjatele esitada saame, ei tee meile probleemi selgeks."

Praegu äärmiselt mõistlikuna kõlanud Liina Tõnissoni ettepaneku poolt hääletas 30 Riigikogu liiget, vastu oli 53 ning 5 rahvasaadikut jäid erapooletuks.

Rahvasaadik Katrin Linde arvas oma sõnavõtus, et tõenäoliselt suudetakse ainult Venemaaga suheldes seda probleemi väga vähe lahendada ja seetõttu peaks abi otsima välisriikidelt.

Sellega lõppes kogu arutelu ning VEB-Fondi moodustamise otsuse eelnõu pandi hääletusele. Otsuse poolt hääletas 65, vastu ei olnud kedagi ja erapooletuks jäi 11 Riigikogu liiget. Selgub, et osa Riigikogu liikmeid eelistas üldse mitte hääletada.

3

Kohe järgmise otsusena hakkas Riigikogu arutama otsuse „Vabariigi Valitsuse tähtajaliste võlakohustuste väljalaskmine" eelnõu projekti. Ja kõik kordus uuesti juba VEB-Fondi loomise eelnõu arutelult tuttava stsenaariumi järgi. Ettekandeks sai sõna rahandusminister **Madis Üürike**:

„Lugupeetud Riigikogu! Kuna päevakorrapunkt Eesti Vabariigi Valitsuse tähtajaliste võlakohustuste kohta on seotud eelmise päevakorrapunktiga ja kuna see on sisuliselt pangas välja töötatud, kooskõlastatud valitsusega, siis palun jällegi härra **Siim Kallast** ette kandma."

Riigikogu eelmise otsusega olid UBB ja PEAP-i hoiustajad, kelle valuutavahendeid pangad hoidsid VEB-i korrespondentkontodel, teada saanud, et nüüd peavad nad raha tagasi küsima mingist VEB-Fondist. Samasse fondi kanti ka nende pankade endi VEB-i-nõuded. Tegelikult tähendas see seda, et tülikatest pangaklientide nõuetest oli lahti saadud ning need võis unustada ja sellele probleemile igaveseks käega lüüa. Nagu ajalugu näitas, täpselt nii ka läks. Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsusest (EP VOV) ümberkanditud Põhja-Eesti Aktsiapank (PEAP) tuli aga Eesti Pangal iga hinna eest päästa. Selle baasil moodustatava Põhja-Eesti Panga (PEP) VEB-i-nõuded maksti kinni kuninglikult, ainult lõppude lõpuks läks see pank koos turgutuseks saadud sadade miljonitega ikkagi õhtule, nõudes valitsuselt ja Eesti Pangalt isegi „kirstu panekul" ja matuste korraldamisel uusi sadu miljoneid. Aga see oli siis alles tulevik ja Kallas pidi võhikutest rahvasaadikutele tõestama, kui tähtis on Eesti majandusele, Eesti pangandusele, Eesti julgeolekule, krooni püsimajäämisele, iseseisvuse säilitamisele ja ilmselt ka planeetidevahelise tasakaalu püsimisele maksta Moskvas külmutatud raha

riigi rahaga kinni Eesti Panga õigusjärglasele pangale.

Niisiis, rahvasaadikute ette astus Siim Kallas:

„Kui me oleme VEB-Fondi kaudu pankade bilansid sellest võlast puhastanud, siis jääb meil ikka probleem: ühel pangal jääb bilansi aktivapoolele 132-miljoniline auk, teisel jääb 225-miljoniline auk."

Huvitaval kombel ütleb Kallas selgelt välja, et VEB-Fondi kaudu puhastati need pangad võlast oma hoiustajate ees. Pärast seda ei ole ühegi Eesti Panga ega VEB-Fondi juhi suust sellist asjade tegeliku olemuse selget väljaütlemist kuulda olnud. Selle koha pealt on nad üksteist aastat vaikinud nagu haud.

„Kui Riigikogu aktsepteerib obligatsiooni (valitsuse võlakiri, millega ostetiväljapankade VEB-is külmutatud vahendid – TK) väljalaskmise, siis nende pankade aktivapoolele ilmub valitsuse turukõlblik väärtpaber ja need bilansid selle abinõuga saneeritakse, see tähendab, et kliendid saavad pärast seda oma raha vabalt kasutada. Ma rõhutan, et küsimus on eelkõige klientide summade lahtipäästmises ja klientide päästmises, mitte nende pankade päästmises."

Siin Kallas lihtsalt valetab ja teeb seda eriti küünilisel t. Nagu eelmisest peatükist nägime, pakkus just Rahvusvaheline Valuutafond välja päästeoperatsiooni, millega oleks valitsuse võlakirjadega kompenseeritud klientide nende pankade korrespondentkontodel külmutatud raha. Eesti Panga president Kallas lükkas valuutafondi kava mäletatavasti tagasi. Kogu Eesti Panga päästeoperatsiooni tõeline ja ainus eesmärk oli iga hinna eest päästa talle kuulunud PEAP. Ning pisut allpoo tunnistab Kallas seda oma ettekandes ka ise!

Või kuidas hinnata järgmist Kallase väidet?

„Põhja-Eesti Pank on Eesti Panga omanduses. Me arutasime juba suvel Põhja-Eesti Aktsiapanga pankrotti laskmist. Jõudsime järeldusele, et see oleks tõlgendatav kelmusena, kuigi võibolla isegi juriidiliselt ja formaalselt leiaks konkse, mille taha pugeda, aga võimalik, et neid konkse ei ole seoses pankrotiseaduse vastuvõtmisega. Kuna Põhja-Eesti Aktsiapanga ja Venevõla probleem oli juba enne pankrotiseaduse vastuvõtmist ja enne selle panga loomist, siis me oleme neec variandid üsna detailselt läbi uurinud. **Põhja-Eesti Aktsiapanga me peame igal juhul välja päästma!**"

Mis on suure visionääriga juhtunud, et ta esitas rahvasaadikutele sellist seosetut juttu ja arusaamatut põhjendust? Ilmselt Kallas improviseeris ja läks oma jutuga lihtsalt rappa. Mida tähendab, et PEAP-i pankrotti laskmist arutati juba suvel, kui alles suvel see pank Eesti Pangast eraldati, et VEB-i külmutatud arvete tülikast probleemist lahti saada. Kas siis PEAP tehti ainult selle jaoks, et Eesti Panga pankrotti laskmise vältimiseks sealt praht ruttu välja kanda ja see siis teise nime all pankrotti lasta, või kuidas sellestaru saada? Või kuidas seda pankrotti laskmise väidet uskuda selle taustal, mida Kallas teatas hiljem „Reklaamitelevisiooni äriuudistele" antud intervjuus, et Eesti Pank andis likviidsuskrediiti kokku umbes 200 miljoni krooni ulatuses. Need pangad olid PEAP, Tartu Kommertspank ja Hoiupank. Kõige suurema laenu saajaks oli PEAP! Kas te usute, et Siim Kallas mõtles detailselt PEAP-ile pankroti väljakuulutamise peale ja samal ajal andis likviidsuslaenu? Andke andeks, aga naeruväärne. Pealegi oleks ametlik pankrotiprotsess tähendanud pankrotihalduri määramist, panga bilansi detailset uurimist, laenude struktuuri ülevaatamist jne, mis vaevalt oleks Eesti Pangale meeldinud. Moratooriumi puhul tutvusid pankade olukorraga omad usaldusväärsed inimesed.

Edasi peatus Kallas UBB probleemi lahendamisel:

„Balti Ühispanga pankrot tekitaks terve rea probleeme. Kõigepealt finantsilise probleemi ja siis ka natuke juriidilise, kuna me ikkagi ei tunnista, et see Vnešekonombank on täiesti must auk, et see on kadunud. See oli meie põhiline eriarvamus ka valuutafondiga, kuna nemad kirjutasid sinna sisse, et see Moskva arve on kadunud, aga meil ei ole mingit alust väita, et see kadunud on."

Huvitav, paar kuud enne oli Kallas teatanud, et selle raha kättesaamiseks on ainult üks võimalus – Venemaale sõda kuulutada. (Äripäev, 19.11.1992.) 11 aastat hiljem me teame, et muidugi oli õigus valuutafondil ja mitte Siim Kallasel. Aga täna teame ka seda, et see raha on omaaegsete UBB ja PEAP-i hoiustajate jaoks siiani kadunud. Pankade külmutatud raha sai kinni makstud, ja nagu me edaspidi näeme, on keegi ka VEB-i külmutatud kontolt raha, ja mitte väikest, ometi liigutanud.

Edasi kirjeldab Kallas, et ka UBB Moskvasse jäänud vahendid ostab valitsus võlakirjade eest ära ja UBB allesjäänud osa liidetakse uue

PEAP-i baasil tekkiva PEP-iga. UBB omanikud said aga panga valitsusele müümise eest samuti VEB-Fondi sertifikaate.

„Seepeale annab valitsus Eesti Pangale ja Balti Ühispanga omanikele vastava summa eest Vnešekonompanga (tegelikult muidugi VEB-Fondi – TK) sertifikaate. See on suhteliselt optimaalne lahendus. Kui raha tagasi saadakse, saavad ka omanikud raha tagasi. Kui ei saa, on neil see paber, millega kas on midagi ette võtta või ei ole ette võtta."

Siim Kallase ettekande teksti võiks anda analüüsimiseks professor **Ülo Vooglaiule**, kes on uurinud demagoogia kasutamise võtteid. Professor leiaks tänuväärse näitliku materjali, mida õpilastele loenguid pidades kasutada. Aga lugege Kallase lauset VEB-Fondi sertifikaadi kohta uuesti: „... paber, millega kas on midagi ette võtta või ei ole ette võtta." Sellist juttu rääkis rahvasaadikutele Eesti Panga president, kes alles hetk enne seda oli kinnitanud, kui hea as on VEB-Fondi sertifikaat. Ning rahvasaadikud pidid otsustama, kas Kallase esitatud skeemiga on midagi ette võtta või ei ole ette võtta. Otsustati, et on midagi ette võtta. See otsus oli sügavalt ekslik.

4

Kui väljendada Eesti Panga endise nõuniku **Urmas Kaju** kombel, kes VEB-Fondi moodustamise otsuse välja töötas, siis PEAP-i ehk Eesti Panga ja UBB hoiustajatele, kelle valuutaarveid need pangad Moskvas VEB-is hoidsid, oligi Riigikogu otsuse vastuvõtmise hetkel „tehtud dünamo". Kogu skeemi üks autoreid Kaju kirjeldas seda käesoleva raamatu autorile saadetud kirjas:

„Kahelt suurimalt sertifikaadiomanikult – UBB-lt ja PEAP-lt – ostis Eesti Valitsus sertifikaadid reaalset väärtust omavate võlakirjade eest ära, kapitaliseerides Põhja-Eesti Panga sünni ja rikkudes võlausaldajate võrdse kohtlemise universaalset õigusprintsiipi. Teistele peale kahe kõige „võrdsema" jäid sertifikaadid.

Et pankade reorganiseerimine ja fondi loomine toimus kiiresti nagu taskuvargus trammis, siis ei jõudnud oma rahast ilma jäänud ja selle asemele mingeid sertifikaate peos hoidvate hoiustajateni, miks ei võiks nad ikka edasi oma raha nõuda sellesama panga käest, kelle kätte

nad oma vara olid algselt usaldanud. Kummalisel kombel ei ole paljud neist, lisaks ka mitmed kohtuinstantsid (!) seda taibanud nüüdki, 10 aastat hiljem. Juriidiliselt võttes oli Riigikogu toonane otsus pehmelt öeldes seaduslikkuse ülivaba käsitlus. Sertifikaadid, kui igasugune katteta dokumendid ei kujutanud endast isegi väärtpabereid, mistõttu õiguslikult olid need samaväärsed miilitsa tõendiga summa kohta, mille röövlid on omastanud."

Samuti nagu **Siim Kallas**, leiab ka **Villu Zimask**, et õiguslikust küljest oli lahendus väga küsitav. Hea ja konkreetse võrdluse on toimunu kohta esitanud **Aavo Kokk** (Eesti Ekspress, 22.04.1999):

„Uue aja Eesti üks suuremaid pangaafääre oli pankrotistunud Põhja-Eesti Aktsiapanga ja Balti Ühispanga (UBB) pankroti tagajärjel VEB-Fondi moodustamine. Mõlemad pangad olid hoidnud suurt osa oma klientide rahast NLiidu Välismajanduspanga kontodel. Ühel heal päeval venelased aga külmutasid raha ja Eesti pangad sattusid ületamatutesse makseraskustesse.

Mõlemad pangad likvideeriti ning nende varemetele moodustati Põhja-Eesti Pank, mille täisomanikuks sai valitsus. Kummalisel kombel aga ei jäänud Moskvasse külmunud raha mitte panga kohustuseks oma klientide ees, vaid klientide enda mureks. Moodustati VEB-Fond, mille haldajaks sai Eesti Pank. (...)

Majanduslikult on tegemist täieliku absurdiga. Sisuliselt on see sama, kui Hansapank teataks täna mõnele oma kliendile, et tolle hoiustatud raha laenati välja ettevõttele, mis ei taha raha tagasi maksta. Ja kuna Hansapank ei suuda raha tagasi saada, siis peaks klient sellega ise tegelema. Hansapank ei võta endale mingit vastutust. Ometi see enam kui 700 miljonit krooni just sellises staatuses täna on.

Vahepeal on ajaloo prügikasti kadunud ka Põhja-Eesti Pank, mille õigusjärglane on nüüd Eesti Ühispank, kes kadunukese endaga liitis."

Enamikul tollastel Riigikogu liikmetel ei olnud küll asjast mingit aimu, kuid sellegipoolest on huvitav lugeda nende toimunu kohta antud kommentaare.

Kirjandusprofessorile omase kirglikkusega võttis rahvasaadik **Rein Veidemann** sõna ka panganduse valdkonnas toimunu kohta, ehkki praegu võiks ta toona öeldu kohta vist küll pisut piinlikkust tunda:

„Mulle tundus, et valitsuse võlakohustuste idee oli läbi mõeldud. Niisuguste otsuste poolt oleme olnud kogu aeg, kui meile tundub, et vajalikkus ja läbimõeldus ühinevad. Ei ole mingit kahtlust, et Eesti Panga otsused on usaldusväärsed!" (Äripäev, 21.01.1993.)

Aga alati tuleb ennast panna aega, milles Veidemanni paatoslik õhkamine on tehtud. Kroon oli käibele tulnud ja püsis – püsis tänu rahva usaldusele selle vastu. **Rein Otsasoni** jäärapäiselt aetud oma raha jonn ja šokiteraapia guru **Jeffrey Sachsi** Tallinna restoranis Submonte visandatud valuutakomitee projekt olid tõstnud Eesti Panga aupaiste teenimatult enneolematusse kõrgusse. Ning kaubamärki Eesti Pank usaldati tollal võib-olla isegi pimesi.

Ants Veetõusme järel Eesti Panga nõukogu esimeheks saanud **Uno Mereste** oli valitsuse võlakirjade turumajanduslike hoobade arengu suhtes eriti optimistlik:

„Obligatsioonidega mobiliseeritakse raha tekkiva valitsuspanga rekapitaliseerimiseks. Obligatsioonide ostjatele tähendab see väärtpaberituru tekkimist. Sellega lähenetakse normaalsele turumajandusele, kus toimivad kõik olulisemad turud."

Auväärse majandusprofessori ennustusel ei olegi mõtet pikemalt peatuda, see läks puusse ja täielikult. Nagu valitsuse võlakirjadele pühendatud peatükist varsti näeme, tehti nendega kõike muud, kui tekitati väärtpaberiturgu, ja annaks Jumal, et hämarad tehingud nendega ei jääks iseloomustama Eesti „normaalset turumajandust".

Ka **Siim Kallase** tulevane truu liitlane ja Reformierakonna rahaasjade ajaja **Heiki Kranich** kiitis toimunut:

„Ma ei näe praegu teist lahendust panganduskriisis. Obligatsioonide väljalaskmiseta seaksime ohtu mitmed edukad Eesti firmad. Arvan, et valitsus peab astuma samme, et kahe moratooriumipanga klientide raskused ei muutuks majandusraskusteks. UBB probleemtuleneb mingil määral Eesti-Vene suhetest ja miks ei võiks valitsus üritada päästa sel moel hätta sattunud panga kliente?"

Mis panga klientide päästmisest Kranich küll heietab! On see demagoogia või ei saanud Leningradi sideinstituudi lõpetanud Kranich tollal veel pangandusest ja majandusest nii palju aru, et Eesti Panga skeemi läbi näha, või on see mõlemad kokku, ei tea.

Alaliseks Riigikogu virisejaks ristitud maaliitlane **Arvo Sirendi** ütles:

„Riigikogu liikmete finantsalane haridus on väga madal. Kui me ei taha end lollina näida lasta, siis looburne isegi küsimustest. Tundub, et panganduseelnõud lähevad Riigikogus alati liiga kergelt läbi, sest vastuvaidlemiseks ei ole küllalt teadmisi."

Müts maha Sirendi ees, kes söancas välja öelda üpriski ebamugava tõe. Nagu VEB-Fondi arutelu näitas, oli Sirendil õigus.

VI KIRJAVAHETUS URMAS KAJUGA

„Härrased, meil pole üldse raha.
Me peame kasutama oma ajusid."
Inglise füüsik Ernest Rutherford
(1871–1937)

1

Urmas Kaju (UK): Hi there!
Võtsin end kokku ja kirjutan pikemalt.

Toomas Kümmel (TK): Aga küsimused olid sellised:

1. Miks üldse loodi Põhja-Eesti Aktsiapank (PEAP)? Eesti ettevõtete arved külmutati VEB-is 1992. aasta alguses, PEAP loodi Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsusest (EP VOV) alles suvel 1992, VEB-Fondi sünnitamine tipnes selle arutamise ja heakskiiduga Riigikogus 19.–20. jaanuaril 1993. Ei saa ju öelda, et kriisi hakati kohe energiliselt lahendama, tegelikult muneti aasta otsa, enne kui olukord ilmselt kontrolli alt väljus. Aga mille pooolest oli PEAP üleüldse parem kui EP VOV, mille arved tegelikult Moskvas külmutati? Sellest PEAP-i loomise mõttest on väga raske aru saada.

UK: Mis kuupäevadesse puutub, siis olen halb abimees – mu kõvaketas ju sai tolles avariis kõvasti põrutada. Aga sündmusi ja nende järjestust ikka mäletan, niivõrd kuivõrd... Ma olen tegelikult seda VEB Fondi lugu kahes kohas juba kirjeldanud, niihästi kui mäletan. Üks oli pikem lugu Eesti Päevalehes, teine: peatusin sellelgi natuke oma raamatus.

Aga jah – sinu arusaamatus PEAP (selle panga nime mõtles välja Urmas Kaju – TK) loomise ja kogu selle sousti üle on õige: kogu selle jama kavandas kuri geenius Kaju publikumi hämamiseks. Mis ju hiilgavalt

õnnestus – kümme aastat ei saanud keegi aru. Ütlesin selle ka Eesti Päevalehe loos välja – VEB Fondi asutamine Riigikogu otsusega oli küünilisel e baseaduslik samm, sest toona ei olnud lihtsalt raha. Vähemalt minu silmis oli see mõeldud ajutise hädalahendusena, kuniks tulekahju kustutatud. Idee oli mingisuguste valitsuse võlakirjadega vmt abil ekspropriieerimisest (sundvõõrandamisest – TK) tekkinud võla tagastamine ajatada jõukohasemale perioodile. Esialgu proovisime energiliselt venelastelt raha mingis vormis ikka tagasi saada. Seda ei juhtunud ning päras: vaatas Toompea, et keegi niiväga ei kisa ja unustas probleemi ära. Vambola Kolbakov Põlvast (AS Imbi) käib ainsana visalt PEP-i ja selle õigusjärglase Ühispangaga kohut ja nõuab oma raha tagasi.

TK: Miks ei võinud PEAP-i baasil teha VEB-Fondi? PEAP-i külmutatud kontod olid Moskvas ja külmutatud kontode omanikel oleks ju igal juhul olnud nende arvete omaniku kaudu palju lihtsam Moskvas asju ajada. VEB-Fond aga ei tekkinud kunagi sellisena, nagu Riigikogu otsustas. Fondist sai kinnine salaorganisatsioon, mis ei andnud tegelikul: selle liikmetele mingisugust informatsiooni asjade liikumisest. Aga muidugi need panganduse ja poliitika tipud, kes asjade sisu teadsid, kasutasid võimalust ise rahapaja ääres toimetada. Külmutatud kontode reaalsetel valdajatel oli see raske või peaaegu võimatu, sest Välismajanduspank (VEB) ei tunnistanud ju mingit VEB-Fondi, vaid kogu aeg ainult ammu likvideeritud PEAP-i kui külmutatud kontode omanikku.

UK: Oled asja olemuse ära tabanud. Panga korral oleks tekkinud reaalne ja avalikkusele arusaadav vastutaja, kellelt see raha olekski mingil hetkel välja nõutud. Mingi kummaline Fond oli aga nagu lutsukala – kui vaja, esines rahaasutusena (Moskvas), kui kreeditorid raha küsima tulid, mängis lolli (Eestis). Niimoodi kirjeldades näib kogu see jant valitsejate jõhkra pettusena. Aga nii see polnud mõeldud. Juttu oli just "ajutisest" hämast.

TK: See eelnev küsimine tulenes sellest, et kui VEB-Fondist tahtis keegi oma nõude väljavõtta ja seda Moskvasse ise ajama minna, siis pidi tal olema ikkagi kas konto omaniku (PEAP) või kõrgemal seisva organi (Eesti Pank) vastav paber näpus. See on kogu aeg olnud VEB-i seisukoht. Nemad said alles 2002. aastal teada, et mingit PEAP-i pole enam ammu olemas! Ise ei saanud midagi, nagu Eesti Pank ja VEB-Fondi juht Mihailov kogu aeg on korrutanud, see on täielik lapsejutt.

UK: Väga õige. Need olid kõik kiiruga ja ülejala tehtud asjad, milliste tegelikule tähendusele toona keegi ei mõelnud. Pärast aga sülitati, kuna keegi ei küsinud ka. Ega siiamaani ei küsita. Tolle aja tegude tausta mõistmiseks maksaks meenutada, et ca aasta otsa ei uskunud meist keegi, et see papp moskoviitide kätte jääbki, oli mitmeid märke ja toimusid igatsugu läbirääkimised. Kirjeldan neid põgusalt ka oma raamatus.

TK: Kui VEB-i Tallinna kontor läks üle Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuseks (EP VOV), sõlmiti VEB-i ja Eesti Panga vahel ka vastav leping nagu kord ja kohus. Eesti Pank kohustus VEB-ilt laenanud ettevõtteid raha tagasi maksma juba Eesti Panga kaudu ja Eesti Pank pidi hoolitsema ka tagasimaksete eest. Tundub, et tegelikult ei teinud Eesti Pank mitte midagi laenude tagasisaamiseks. Laenu saanud ettevõtted taipasid seda loomulikult kohe ja lõpetasid tagasimaksmise suvel 1991, Eesti Panga ja UBB arved külmutati aga Moskvas alles 1992. aasta alguses. Miks ei täitnud Eesti Pank lepingut? Huvitav on seegi, et ettevõtted lõpetasid laenude tagasimaksmise, kui Siim Kallas vahetas pangajuhi kohal välja Rein Otsasoni. Kas tõesti kellelgi ei olnud Eesti Pangas tahtmist ja viitsimist võlglastega tegeleda?

UK: Ei olnud vist jah viitsimist, kuna riigiasutuses puudus otsene maeriaalne huvi. Ja VEB-i võlgnikud olid ju puha omaaegsed suurettevõtted (näiteks Kunda tsemenditehas), kelle juhid tähtsad nomenklatuurakommunistid. Kes siis ja tänagi veel meie riigis ruulivad. See kõik oli jõhker poliitiline mäng. Ma ei usu, et kellelegi nende rahulejätmise

eest just maksti. Lihtsalt helistati ja räägiti, kellega vaja... See on Eesti värk ja stiil.

TK: Kuidas sattus Peeter Vähi pärast pangakriisi moodustatud Põhja-Eesti Panka juhtima?

UK: Peeter Vähi on puhtalt Kallase "kaader". Ei maksa unustada, et kõik tol ajal edutatud olid tema kunagised tuttavad. Kallas isegi oli ju omaaegne nomenklaturnik (Tartu Ülikooli komsomolikomitees, Rahandusministeeriumi partorg, Hoiukassade peavalitsus, EKP häälekandja Rahva Hääl, ametiühingud) ja eks see määras ka tema suhtlusringi. Vähi oli Eesti NSV päevil samuti sama ringi mees – "tähtsa" ühisettevõtte Belesta juht (Valgevene-Eesti ühisettevõte, mis müüs Belgiasse Vene Ladasid). Eks need vastutavad seltsimehed omavahel lävisid, lihtrahvaga ei suheldud.

2

UK: Näed seegi kiri tuli mulle kätte.

TK: Täpsustan veel neid kuupäevi, millal tehti olulisemaid sündmusi.

UK: Kuupäevaliste täpsustuste kohta ei tea midagi arvata: ma lihtsalt ei mäleta tollaseid aastaarvegi enam õigesti. Paistab, et empiiriliselt mäletan mõnda asja lausa totaalselt väärat. Ehkki olin ise ju siis "tegija": selle Fondi asutamise otsuste projektigi tegin mina. Ise samas teades hästi, et Riigikogu niisugust otsust tegema ei ole pädev. Õigemini klientide pankade kreeditoride nõuete "koondamine" mingisse fondi, s.t. sisuliselt pankade kui võlgnike amnesteerimine on absurdne. Aga just sellepärast ei saanud oma raha kaotanud hoiustajate hulgad sellest aru. Kõik ei saa siiamaani. Niisugune pull eeldaks vähemasti seaduse vastuvõtmist nt stiilis Lenini dekreet eksproprieerimisest.

TK: Ajaline järgnevus tollastel sündmustel oli selline:

1. Moskvas külmutati arved 01.01.1992.

2. Eesti Panga väitel teatati sellest ametlikult 24.03.1993.

3. Põhja-Eesti Aktsiapank (PEAP) registreeriti 27.05.1992 ja ta hakkas reaalselt tööle juuni lõpus 1992.

4. VEB-Fond asutati Riigikogu otsusega 20.01.1993.

Seega möödus külmutamisest teadasaamisest kuni VEB-Fondi moodustamiseni üheksa kuud. See oli pikk aeg. Esialgu mingit kriisi ei olnud, Kallas rahustas avalikkust. Möödus üheksa kuud ja korraga oli kriis. Mingit kriisi ei olnud ja siis tuli üleöö kriis! Kuidas seda mõista?

UK: Minu mäletamist mööda oli sündmuste järjekord niisugune: Moskvas külmutas VEB arved, kuid saatis sellest otsusest teate palju hiljem UBB-le ja EP-le. Need pangad tegid mitmeid kuid ülekandeid sisuliselt teiste klientide arvel, teadmata, et neil sellele katet pole. Kui teada saadi, oli sel moel nende bilansis mingi paarisaja miljoni või poole miljardine auk. Kübaratrikk seisnes selles, et liideti UBB ja EP VOV-i "auk" ja moodustati selle baasil tekkinud tühjast kohas: uus pank Põhja-Eesti Pank. See kapitaliseeriti valitsuse võlakirjadega. UBB ja EP VOVi kreeditorid aga kamandati VEB Fondi ukse taha. Loodud uuel pangal võlgu ei olnud. Sest tema võlad kohustus tollesama Riigikogu otsusega tasuma Riiklik VEB Fond. Küüniline oli ka sama otsuse punkt, mille kohaselt kreeditoride nõuded loetakse rahuldatuks neile Fondi "sertifikaadi" väljastamisega. Praktikas kujutas see Fondi õiendit konto väljavõttest, kui palju tolle hoiustaja raha Moskvas kaotsi läks. Kus juures seda raha polnud sinna viinud mitte hoiustaja, vaid pank (UBB, EP VOV), kuhu ta oma raha hoiule andis. See tükk oli sedavõrd jabur, et kõik jäidki seda siis uskuma! Ja siiamaani ei saa aru, kuidas neil nahk üle kõrvade tõmmati. Samas panen imeks, et keegi raha nõudlejatest pole suutnud seda ühelegi kohtuinstantsile selgeks teha!?

TK: Aga kas sellest õnnetust EP-VEB-i lepingust ja Eesti ettevõtete laenudest ka räägiti, probleemi arutati? Asi on ju selles, et ettevõtted lõpetasid võlgade tagasimaksmise pool aastat enne, kui meie kontod

Moskvas külmutati! Kui Sa oled pank ja Sulle keegi ei maksa võlga pool aastat tagasi, mis Sa siis tema kontoga teeksid?

UK: Vat seda asja kuulen esmakordselt. Ilmselt ei ole minu juures-olekul arutatud. On kõrvu jäänud, nagu Eesti mitmed ettevõtted saatsid võlausalda ja VEB-i puusse mingi vabadusvõitluse ajendiga: mis neile väga kasulik sel hetkel näis.

TK: Tean inimest, kes käis Kallase allkirjaga paberiga Moskvas ajamas VEB-i arvetelt raha lahtisulatamise võimalusi. Ja õnnestumise korral oleks ta saanud uskumatult suure protsendi sellest rahast enesele! Sellest ei tulnud midagi välja ja pärast nõudis pank, kelle ülesandel ta Moskvas käis, veel komandeeringuks antud raha kohtu kaudu tagasi!

UK: Konkreetsest episoodist ei tea, aga see näib tüüpiline. Toona vooris Teimanni uksest sisse-välja arvutul hulgal igasugu imepakkujaid – kõik nad tahtsid lahtikülmutatud rahast mingi komisjoni ka omale saada. Sinule teada inimene oli nende kõrval ilmselt väga aus. Nad olid arvatavalt kõik kas kelmid või õnneotsijad. Üksvahe pakkus oma teeneid ka "metallikuninganna" ja tema tiimis töötanud kagebiidid. Praegu mõtlen, et kui mõne taolise pakkumisega oleks õnneks läinud ja mingi osa rahast ohtra kalõmmi eest moskoviitidelt kätte saadud – siis oleksid Kaju ja Kallas tänaseks oma kümme aastat juba ära istunud ja väljas. Seda komisjoni lubamist ja maksmist oleks paragrahv käsitlenud riisumisena "raiskamise teel".

TK: Aga kas peale VEB-Fondi oli ka teisi projekte olukorra päästmiseks? Eks Sa ilmselt said ka mingid suunised, kuidas seda asja toimetada?

UK: Ei tea. See Fondi loominegi oli puhas minu fantaasia vili. Juhtkonnal olid siis püksid kõvasti täis ja näod valged. Mäletan ka Kaju põhjendust: kui raha ei ole, siis ei maksagi! Õigemini maksame VEB

Fondi sertifikaadiga. Sisuliselt oli see väärtusetu paberilipakas, ehkki kandis uhket finantsinstrumendi nimetust "sertifikaat". Sellega ei olnud kreeditoriel absoluutselt mitte midagi teha, kuna mingit rahalist kohustust ta ei kujuta. Sulle võib näida, et Kaju poosetab siin oma kelmusega, aga nii see ei olnud plaanitud. Käisin selle kaamete nägudega pankuritele välja kui ajutise ja lühiajalise hädalahenduse. Keegi ei uskunud siis, et hoiustajad õnnestubki tühja taskuga jätta. Tõsise nõude korral oleks Eesti Pank saanud oma VOV-is tekkinud võla ära maksta kasvõi kohe – raha oli küll, aga see oli krooni kattevara. See pabin siis oligi eeskätt keskpanga pankroti ja krooni pärast.

3

UK: Mulle ei anna rahu ja daatumite täpsuse asjus ei julge vaielda: ju sa neid kuskilt kontrollida oled saanud. Aga järjestuse osas usaldan oma empiirilist mälu küll raudkindlalt. Või olen ma siis oma kolu segi sõitnud. Aga võibolla me räägime teineteisest kuidagi mööda? Minu mäletamise järgi ja operatsiooni skeemi kohaselt selline (mille ju suures osas ise koostasin):

a) Tol hallil ajal said alguses välispankadega välisarveldada post-Eesti NSV-s kaks panka 1) Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsus (EP VOV) ja UBB. Mõlemal olid selleks kontod Vneshekonompangas (VEB-is) Moskvas. See oli privileeg: nõukogudele otsesuhteid välispankadega reeglina ei lubatud. Nende kontode kasutamist jätkasid paljud ka Eesti Vabariigi taastekkimise järel vanast harjumusest ja ehk ka mingitest isiklikest suhetest VEB-i ametimeestega. UBB ajas omale selle privileegi juba NLiidu ajal välja Porfirjevi isiklikke kanaleid pidi sahker-mahker. Eesti Pank sai välissuhtluseks kontod VEB-i Tallinna esinduse (Narva maantee kontor) liitmise järel Välisoperatsioonide Valitsuseks. Tegelikult olid Eesti Panga Välisarvelduste Osakonnal veel mingid korrespondentkontod välismaal, aga neid kasutas väga vähe kliente – kuna Eesti Pank kui keskpank ju äri ajada ei tohtinud. Need EP VOV-i Moskva kontod külmutaski VEB. Ma kuupäevi enam ei mäleta, aga see oli kuidagi seostatud Eesti osalemisega NLiidu välisvõla

tasumisel. No Eesti saatis nad kukele ja nemad tegid siis vist vastukäigu. Kas VEB teatas külmutamise otsusest suure hilinemisega või lootsid meie omad veel mõnda aega, et probleem laheneb: läbirääkimised selle välisvõla osas ju usinasti käisid. Kui ilmnes, et rahad läinud, siis oli jama majas – UBB ja EP VOV oli ju kogu selle aja teinud klientidele ülekandeid edasi, omamata tegelikult VEB-is hoitud kontode osas klientidele katet. Mõlemas pangas tekkis sellest lärakas puudujääk, sisuliselt oleks tulnud UBB lasta pankrotti ja kroon devalveerida kattevara vähendamise teel – EP VOV-i väljamaksed raha kaotanud kreeditoridele.

b) Kumbagi ei tehtud, EP VOV-i ja UBB bilansiaugud liideti ja neist moodustati Põhja-Eesti Pank (PEP). Põhja-Eesti Aktsiapangaks (PEAP) moondunud EP VOV-i nõude VEB-i vastu ostis ära Eesti Valitsus ja tasus selle eest võlakirjadega. See oli tegelikult kõva raha, kuna bondide intress oli hea ja stabiilselt tagatud. Võlakirjadest osa müüs vist vastsündinud äbarik PEP hea rahaga kohe kuhugi maha ja sai sellega töčks vajaliku likviidsuse. Ülejäänud nõuded "koondati" Riiklikku VEB Fondi ja kohustati Fondi neid võimaluste piires asuma rahuldama. Tegelikult ikka veel loodeti, et VEB Fond saab vähemalt mingi osa raha tagasi, aga pole tänaseni saanud. Et uus "rahaasutus" VEB Fond kohe lõhki ei läheks (mingit raha tal ju polnud), siis luges Fondi asutamise Riigikogu otsus nõuded rahuldatuks sellega, kui Fond väljastab hoiustajatele "VEB sertifikaadi" nõude summas. Sisuliselt kujunes selleks mingi kummaline õiend nõudeomaniku konto seisu kohta VEB-is raha külmutamise hetkel. Mingeid tõsisemaks võlanõudeks juriidiliselt korrektseid sertifikaate ei ole VEB Fond kunagi väljastanud. Ehkki vähemalt mina seda selliselt ei kavandanud. Pigem oli viga selles, et esialgne VEB Fondi juht oli kohakaasluse alusel asepresident Enn Teimann. Tema huvi ja energia kadusid, kui mingit kiiret raha ei paistnud. Peamise töö on seal ära teinud minu mulje kohaselt Mihailov, kes küll mitte särava visionäärina või tähtsa isikuna nokitses vaikselt ja suutis mingite imekombinatsioonide ja tasaarveldustega võimalike VEB nõuete mahtu oluliselt vähendada. Teda pidas üleval Eesti Pank ja ma pelgan, et VEB Fondi reaalse asutusena ei eksisteerinudki mujal kui paberil. VEB Fond oli miraaž, mida vilgutati janustele hoiustajatele. Ehkki raha kaotanud avalikkusel

alguses niisugune illusioon tekkis. Fondi õiendid ei kõlba millekski peale tualetis kasutamise.

TK: Missugused tegelased seal EP Välisoperatsioonide Valitsuses üldse askeldasid? Porfirjev läks ju UBB-d tegema, lootes ilmselt headele suhetele VEB-iga. Aga millele lootis EP VOV oma valuutat Moskvas hoides? Sel ajal ju ükski normaalne pank ei hoidnud enam oma kontosid Moskvas, vaid enamasti Rootsis.

UK: Kui seda nimetada lolluseks, ükskõiksuseks ja lihtsalt lohakuseks, ootaks ütlejat ilmselt heal juhul laimusüüdistus ja kopsakas tsiviilhagi, halvemal juhul keretäis, Venemaal saaks arvatavalt kohe kuuli. Aga jah, keskpanga kunagine entusiasm ol toona juba taandumas stagnaks, üha enam töötati mitte krooni-, vaid kroonuasutusena. Palgad olid head, elu oli niigi ilus – milleks rabeleda?

TK: Aga Urmas, kuidas on võimalik, et tagantjärele aetakse sellist kohtlast juttu – kontod külmutati Moskvas 01.01.1992, aga sellest teatati alles 24.03.1992 ja seetõttu selle ajavahemiku jooksul tehtud tehingud kasvatasid auku kahe panga bilansis? Kuidas on võimalik kolme kuu jooksul rahulikult valuutatehinguid edasi teha mitte märgates, et need on Moskvas külmutatud??? No nii lollid ei võinud need EP VOV-i omad ka olla!

UK: Näed on võimalik. Vene aega mäletad ju – lasti miljardid tuulde lihtsalt seetõttu, et kõigil oli kama. Mitte alati tingimata ei varastatud ära.

TK: Moskvas külmutati EP VOV-i kontod ja PEAP loodi alles hiljem, aga siis läks veel üle poole aasta, kuniks otsustati see õnnetu VEB-Fond luua. Selle ümber hämatakse siiani ja kanjuks on selle hämamise eesotsas EP „ametliku ajaloo" kirjutajad.

Aga minu küsimus ongi just see, miks ei o nud kriisi PEAP-i loomise ajal, kõik tuksus veel üle poole aasta rahulikult ja korraga tekkis kriis? Midagi siin ei klapi!

UK: Möönan, et kummaline näib jah. Usun, et paremini informeeritud mees on kindlasti Vahur Kraft, kes keskpanga tippjuhina kamandas kohalikku pangandust, tegeles pangainspektsiooni (Pilvia Nirgi) ja Eesti Panga rahaturu osakonna kamandamisega. Talle allus ka raamatupidamine keskpangas endas, mistõttu oli ta kindlasti kõige enam infot omav isik. Siim Kallas kui Suur Pealik kuulas loomulikult, mida asetäitjad talle rääkisid, ja langetas otsuseid selle põhjal. Nõunik teadis ainult nipalju, kui talle peeti vajalikuks rääkida, ja neid asju, mille lahendamisse teda kaasati. VEB-i lugu kuulsin mäletatavasti alles siis, kui pauk käinud, rahad kinni ja ülemused kaamete-virilate nägudega tulid head nõu küsima. Ka siis ei räägitud mulle ilmselt kõike. Kui see jama algas, siis nad käisid arvatavasti kusagil vaikselt kitsas ringis (Kallas-Kraft-Teimann) koos ja palusid taevaisa, et see ime läbi appi tuleks. Muul ajal liikusid nad äraseletatud nägudega ringi ja vähemalt mulle midagi ei rääkinud. Juhatuses, mille formaalne liige ka mina olin, seda asja üldse ei puudutatud!

TK: Kas siis VEB-i ja EP vaheline leping ei olegi Sinu tehtud?

UK: Ei ole minu tehtud ja ma vist pole seda üldse näinudki.

TK: Kas selle koostasid venelased? Ma e hakka lepingu punkte nüüd tsiteerima, aga selle mõte oli see, et Eesti Pank võttis enesele kohustuse garanteerida VEB-ist laenanud ettevõtete laenude tagasimaksmine. Ettevõtted ei maksnud laene tagasi mitte enam VEB-i, vaid Eesti Panka, kes pidi need omakorda Moskvasse edasi maksma. Kui ettevõtetelt laenude tagasimaksmist ei laeku, kohustus Eesti Pank külmutama nende arved! Ja see leping on jõus praeguseni, kuni viimane laenu saanud ettevõtte on oma võlad tagasi maksnud! Seega veel ka täna. Aga ettevõtted lõpetasid suvel 1991 tagasimaksmise ja Eesti Pank ei teinud midagi.

UK: Ma ei ole seda lepingut kunagi näinud – kes sellele alla kirjutas? Muidugi, asjaajamises valitses toona mingi isetegevuslik rõõmus korralagedus, isegi lepingute registreerimise kord sai minu kisa peale

tehtud kunagi hiljem. Tegelikult oligi nõuniku staatus niisugune olematu, minu viisat ei olnud kuhugi vaja. Võibolla nägi neid juriidiline osakond, mis toimetas siis omaette ja juhatajaks oli Urve Treisalt vist – kelle Kallas oli toonud kaasa ametiühingutest. Mina oma nina nende asjadesse püüdsin võimalikult vähe toppida, eks ma suhtusin tollal osakonnas valitsenud stiili üleolekuga ka.

TK: Või maksid ettevõtted veel mõni aeg võlgu tagasi Eesti Panka, kes lihtsalt „unustas" need VEB-i edasi kanda?

UK: Ei tea. Aga ilmselt nad üldse ei maksnudki. Seda soodustas ka keskpangale kui riigiasutusele ülesande üle jõu käimine: keskpank ei tegelenud kommertsoperatsioonidega ning seal puudus nii vastav struktuur ja kogenud laenuametnikud, kes oleksid suutnud võlgnikke pitsitada. Aga võib oletada, et ei viitsinud ka eriti.

TK: Kuidas on võimalik, et Eesti Pank selles lepingus kokkulepitu kohe pärast lepingu sõlmimist unustas?

UK: Ei tea.

TK: Kuidas ei tea Eesti Panga jurist midagi sellest lepingust?

UK: Eks mõni jurist ilmselt teadis, aga Kaju oli sel ajal mingi ebamäärase staatusega presidendi nõunik, kes nägi seda, mida talle näidati.

TK: Aga lähme edasi Põhja-Eesti Aktsiapanga (PEAP) asutamisest 1992. aasta suvel. Niisiis loodi PEAP, kanti sinna EP VOV külmutatud kontod ja kõik oli justkui korras, mingit kriisi ei olnud. Ja siis järsku 1993. aasta alguses märgatakse, et on kriis.

Otsustatakse liita PEAP ja UBB, luuakse VEB Fond, lastakse välja valitsuse võlakirjad.

Aga kas siis tõesti kellelegi ei tulnud pähe, et võlakirjade väljalaskmisega oleks võinud samahästi pika aja vältel kompenseerida

hoiustajate külmutatud arved, nii nagu tehti PEAP-i ja UBB külmutatud kontode päästmisega?

UK: Väga õige. Keegi ei ole nii loll, et seda alternatiivi poleks arvestanud. Aga ise oletan (tõsi, ei ole näinud arvutusi), et usutavasti kujunes pankade eelistamine teistele kreeditoridele toona odavamaks. Samuti loodeti PEP aja jooksul jalule aidata. Milleks tema tegevust soodustati igati ja talle käidi ette magusamaid tükke. Kõike ainult selleks, et ta VEB-i paugust saadud haavad parandaks ja kasumisse tõuseks. Aga ei tõusnud ja teatud eelisseisund panigi juhtkonna tundma ennast liiga turvaliselt.

TK: Miks tegelikult viimasel minutil PEAP-i ja UBB-d ei liidetud, nagu kõlasid eelnevad Eesti valitsuse ja Eesti Panga otsused? UBB müüdi lõpuks tervikvarana, miks?

UK: Ei tea, ei olnud rende otsuste tegemise juurde kutsutud. Surma hinda küsi surnutelt.

TK: Järsku otsustati tulevastele Raepanga omanikele Mart Opmanni lobitöö tulemusena väike teene teha?

UK: Ei tea. Kas see nii väga teenena tegijatele siis tunduski. Loodeti tekitada üks elujõuline suurpank turule. Ja kus see Raepank nüüd on!

TK: Kas Eesti Pangas ei olnud siis mitte ühtegi inimest, kes oleks mõelnud ka võimalikku väljapääsu, et kogu asi lahendada hätta sattunud pankade hoiustajate päästmise kaudu? Kas mitte ühtegi, kes vähemalt arglikult oleks öelnud, et kuulge, see pankade päästmise skeem on ju hullumeelsus?

UK: Mina see inimene kindlasti ei olnud. Ma arvan ka praegu tagantjärele, et skeem oli tollastes oludes ja võimaluste juures ratsionaalseim lahendus. Pankade jaoks ju lõppeski asi õnnelikult: nad said uue võimaluse ja miski ei takistanud neil jalule tõusmast. Teine asi on

VEB Fondi kreeditoridega. Olen veendunud, et kuna Moskvast vaatamata katsetele sinna VEB Fondi mingit raha tagasi ei saadud, siis oleks valitsus pidanud veel järelejäänud kreeditoride nõuded kas võlakirjade või mingil muul moel täielikult või vähemalt osaliselt rahuldama. Nii oleks juriidiliselt korrektne ja ka õiglane. Seda enam, et VEB Fondi kreeditoride arv ja nende nõute kogumaht on tänu Mihailovi usinale toimetamisele ikka drastiliselt vähenenud. No osa juriidilistest isikutest kreeditore on üldse kadunud, kas reorganiseerimise, likvideerimise või pankroti läbi. Seega usun, et kui täna avaldada VEB Fondi nõuete kogusumma, oleks see mingite valitsuse obligatsioonidega täiesti jõukohane kompenseerida. See oleks tühine summa võrreldes kasvõi mõne miljardi kuhugi Muhu väina uputamisega. Kusjuures see raha läheks kindlasti välismaale, sest Eestis niisuguse mammutprojekti tarvis kogenud investoreid ei ole. Võimalik, et see raha läheks lausa Rootsi, kuhu läks ka kogu selle kriisi lahendamise käigus sünnitatud Põhja-Eesti Panga omandiõigus – SEB!

4

TK: Sain Su vastused kätte, tänud. Lugesin Sinu kirjapandut varajaste hommikutundideni. Mõistsin ühtäkki, et Sulle tõesti vist paljut ei räägitud. Ikka siis, kui hädakell helises, oli Kaju vaja.

UK: Ega see meeldiv tunne just pole takkajärgi, aga siis ei teadnud paljutki. Ma tegelesin siis paljudes kohtades juristi-vabamehena ja ausalt öeldes mõttes saatsin need härrad... See võimaldas vaimset tasakaalu säilitada. Aga see on ju ebanormaalne olukord, kui pealiku nõunikku niimoodi ei usaldata. Tõele au andes Vahur Kraft lõpetas ignoreerimise, sest ta ei häbenenud otseselt valetada. Siim on niisugune häbelikum, ta lihtsalt peitis ennast ebamugavate asjade eest ära ja siis nõunikule kah lihtsalt ei rääkinud. No kui tõsine häda käes, siis oli salanõunik hea küll, kuna juriidilise osakonna daamidele ei juletud rääkida ja eks sealt oleks võinud jutt laiali minna. Ju ma siis niisuguse sulleri näoga olin, et mulle usaldati pahandustest rääkida. Samas olin nõuandjana kaunis ülbe ja andsin pealikutele tuima näoga teada, mis ma ühest või teisest

asjast arvan. Et minu asi polnud otsustamine (polnud volitusigi), siis tegin selle arvamuse tavaliselt lihtsalt teadmiseks: võtke või jätke. Pole minu asi. No eks poisid siis sagedasti jätsidki, aga seda jätmist püüdsid varjata ja häbenesid. Kallast selline rollijaotus täiesti rahuldas, aga tema järeltulija puhul sain natuke liiga hilja aru, et nõunikult oodatakse üksnes häid uudiseid ja takkakiitmist. Eks siis lõpuks halbade sõnumite tooja kinga saigi. Pealikul hakkas ilmselt kohe rahulikum.

TK: Mihailovist ja külmutatud kontodest nii palju, et valitsuse ja Eesti Panga nõuded VEB-i vastu läksid suhteliselt labaselt (EP sai 10% nende nominaalväärtusest) üle Ühispangale. Ja keegi on need Moskvas rahaks teinud. Suurim nõue, mis suudeti sealt välja tuua, oli 20 miljonit USA dollarit. Kellelgi peale Ühispanga lihtsalt ei olnud nii suurt kogumit nõudeid. Ja keegi peale Ühispanga ei pääsenud VEB Fondile ning külmutatud arvetele nii igi. Kuidas rahaks tegemine läbi Peterburi finantsfirma käis, see oli keeruline finantsskeem. Esmalt oli vaja need ümber vormistada Vene või Ukraina ettevõtte külmutatud arveks, siis need omakorda vahetada riigilaenu obligatsioonide vastu, mis praegu on juba väga tasuvad. Seega teeniti ühelt poolt korralikult. Aga teine pool – valitsuse ja Eesti Panga nõuded olid ju võlakirjade katteks. Mis välja tuleb – Ühispank sai nii osa võlakirju kui ka nõuded pärandusena PEP-ilt, selle alusel anti võlakirjad välja!

Teiseks on Moskvas VEB-is kaks kontot – külmutatud ja jooksev (avatud). Viimase peal on 19 miljonit krooni, aga keegi ei julge seda omaks tunnistada. Miks ei julge? Ei julge seetõttu, et VEB-is on külmutatud konto siiani PEAP-i nimel! VEB-i seisukoht – konto saab raha liigutada ainult kas omaniku (PEP) või kõrgemal seisva organi (Eesti Pank) korraldusel. Asi ju selles ongi, et kontodel tehti liigutusi PEP-i korraldustega pärast selle panga likvideerimist. Ja kontroll sai olla vaid Ühispanga käes, sest PEP-i allkirja ja pitsatit omavad inimesed olid ju Ühispanka üle läinud!

UK: Oled kõva researchi (uurimist – TK) teinud – mulle omalegi need detailid uudiseks. Ma ju VEB Fondi jamadega otseselt ei pidanud

tegelema, ainult kui kutsuti. Teimanni juhtimise ajal rohkem, Mihailovi ajal üldse mitte. Ta nokitses vaikselt nagu Colbert ja kellelegi eriti ei teatanud, mis värk tal käib. Ja ega keegi nii väga nende VEB-i asjadega tegeleda ei tahtnud, see ei tundunud nii moodne kui Washingtoni ja Hong Kongi külastamine.

TK: Urmas, miks mõned Eesti advokaadibürood meeleheitlikult püüdsid ära osta VEB-i nõudeid Eesti ettevõtete vastu, kes võla tagasi maksmata jätsid, või nende ettevõtete nõudeid, kelle raha Moskvas külmutati? Muuseas, selliste ettepanekutega käis firmades ringi ka Mihailov ise.

UK: Sul on õnnestunud Mihailovi salaelust palju välja kaevata, usun, et keegi keskpanga tippudest sellest eriti midagi ei tea.

TK: Mina küll ei usu. Võimalused VEB-ist reaalset raha kätte saada koondusid väga väikese ringi inimeste kätte. See oli VEB-Fondi loomise reaalne tulem.

UK: Reaalne tulem oli nutune: eks seal, kus lohakus, ebakompetentsus ja minnalaskmine, seal leiutab ikka mõni kavalpea, kuidas lolle ignorante lüpsta. Sellegipoolest pean selle VEB kriisi makrotulemust heaks, selle fonditrikiga ju vabastati uppuvad pangad (k.a. EP ja krooni kattevara) neile toona mittejõukohaste nõuete täitmisest. Iseasi, kuidas edasi toimetati. Või kas üldse. Kui ühed ei tee, siis tulevad teised.

5

Meenutuseks Sulle, mida rääkis Siim Kallas Riigikogu ees 19. jaanuaril VEB-Fondi otsuse põhjendamiseks.

Kuna rahandusminister Üürikesele rahvasaadikutel küsimusi ei olnud, astus kõnepulti Eesti Panga president Siim Kallas. Väljavõtteid tema ettekandest: „Ülemöödunud aastal külmutati Eesti pankade hoiused Moskvas endise N Liidu Vnešekonompangas (VEB)."

„Eesti pankadel, täpsemalt öeldes, kahel pangal on Moskvas kinnikülmutatud raha kokku 890 miljoni Eesti krooni eest ..."

UK: Hädasolnud pankade "päästmine" (ingl. k. "bailing out") oleks tähendanud IMF-iga tülli minekut, kuna selline mitteturumajanduslik tegevus oleks vastuolus range monetaarpoliitikaga, mida Eesti Pank ja valitsus olid ühismemorandumiga IMF-ile lubanud. "Tüli" tagajärg on tavaliselt IMF-i avaliku toetuse kaotamine, mis sisuliselt oleks tähendanud suure tõenäosusega selle riigi ja tema keskpanga rahapoliitika ja rahaühiku ebausaldusväärseks tunnistamist. Välisinvesteeringute jaoks oleks tähendanud see katastroofi, välislaenude intresside kasvu jne jne. Sõnaga – paha-paha ja vastuvõtmatu variant.

Teiseks, puhtjuriidiliselt pidanuks EP vähemalt keskpanga enda VOV-i kaudu kaotsi läinud raha kreeditoridele igal juhul täielikult kompenseerima – tol hetkel mängis ju VOV neid hoiuseid pidades ja edasi hoiustades ise kommertspanka ja kandis täit vastutust oma tegevuse eest. **Siin ongi uba:** asudes päästma niisugusel segasel ja komplitseeritud teel ka UBB-d (VEB Fond + uue panga PEP moodustamine), peideti sinna segadikku ära ka keskpanga oma vastutus! Tola ei ole loll, ta on tsirkuse kuningas. Et asi õnnestus, kinnitab seegi, et isegi kuni viimase ajani norivad kreeditorid kaotatud raha pärast tüli ja on käinud kohut üksnes PEP-i, Ühispanga, VEB Fondi või valitsusega. **Keskpanga vastu pole keegi üritanud nõuet esitadagi!** Kõlab küüniliselt, aga krooni seisukohalt pean seda häma õigustatuks: krooni kattevara kallale minek olnuks kogu riigi makromajanduslikult suurte probleemideni viinud. Õige: valetada ei ole ilus. Aga poliitikute töö ongi illusiooni müümine ja vajadusel ka valetamine. Absoluutselt väär ja ebamoraalne on, et kriisi möödumise järel avameelselt tõtt pole räägitud ja õiglasi lahendusi valitsuse obligatsioonide kaudu pole püütudki leida! Selle asemel vassitakse edasi.

TK: Ma jätkan nüüd sealt Kallase tähelepanuväärsest kõnest Riigikogu ees:

„Nüüd on küsimus selles, et need kaks panka, kes on selle ohvriks langenud, külmutasid aprillikuus nende klientide arved, kelle rahad olid teistpidi tulnud Moskvasse. Sellega külmutasid nad kinni 533 miljonit krooni. Et sellest olukorrast välja tulla, on meil tarvis leida mingisugune lahendus. Väga lihtne oleks, kui Eesti Vabariigis oleks see 890 miljonit krooni, siis me lihtsalt võiksime selle asja välja osta ettevõtete ja pankade käest ja majandus läheks edasi. Sellist raha meil ei ole ja seetõttu on pakutud välja terve lahenduskäik, mille esimene osa on külmutatud Vnešekonompanga (VEB) arvete koondamine ühtekokku nn VEB-fondi."

„See peaks olema optimaalne variant, mis vastab kõikide nende arvete omanike ja ka pankade huvidele, st me korjaksime seadusandliku organi otsusega pankadest ära selle külmutatud arve, nii aktiva kui passiva poolelt."

UK: Sa võid nende üksikväidete ebaõigsust ja "eksimusi" vaevarikkalt ja detailselt analüüsima ja ära seletama hakata (kui meeldib), aga sellest ei saaks lugejatest suur osa aru ja ega viitsitaks tutvudagi – sõnum jääb segaseks. Mulle näib, et sinu poolt oleks peamine vähemalt kohe alguses toimunu võimalikult lühidalt, arusaadavalt ja lihtsalt kokku võtta ja soovi korral lisada selles situatsioonis asjaomaste tegelaste käitumise iseloomustamiseks neid detailirohkeid näiteid. Kusjuures, kui saad oma uurimistöös kindel olla, võid lisada mingite kõnede, avalduste ja dokumentide juurde oma lühikese selge kommentaari (näiteks: "Kallas valetas/vassis", 'Valitsus eksis tahtlikult" jne, jne.)

Ma ise võtaksin toimunu põhimomendid skemaatiliselt kokku nii:

a. Pankade klientide seaduslike rahaliste nõuete "koondamine" kõigest Riigikogu otsusega (jamitte seadusega) mingisse "riiklikku fondi" oli ebaseaduslik, kuna sellega vabastati pangad (keskpank ja UBB) alusetult tsiviilõiguslikust vastutusest nende kätte oma raha usa danud (hoiustanud) kreeditoride ees ja seaduslikust võlgniku kohustusest võlausaldajale kohustis täita (st võlg tagastada). Võlasuhe on kahepoolne lepinguline eraõiguslik kohustis, millesse kolmas osapool (antud juhul riik) sekkuda ei või.

b. Juba "koondatud nõuete" vastu väljastas Fond UBB ja EP VOV riismetele loodud uuele pangale PEP miljonite kroonide nominaal-

summas "sertifikaate", samuti väljastas samasuguseid "sertifikaate" ka kõigile mittepankadest üksiknõudjatele (ettevõtted, eraisikud) teoreetiliselt kogu summas, milles nende raha Moskvasse paigutanud pangad seal ära kaotasid. **Õiglase kompensatsiooni sertifikaatide nominaalsummas sai üksnes too uus pank PEP, kelle käest valitsus praktiliselt kohe kõik sertifikaadid võlakirjade eest ära ostis. Selle keerulise kombinatsiooniga on varjatud fakti, et rikuti järnedalt võlausaldajate võrdse kohtlemise universaalset juriidilist printsiipi – kaotatud raha hüvitati üksnes ühele võlausaldajale PEP-le, keegi teine kreeditoridest ei saanud hüvitust mitte sentigi!** Kui tekkinud kriisi saaks tol hetkel juriidiliselt defineerida ka hädaseisundina ja eelnimetatud rikkumisi pidada lubatavaks tegevuseks, mis pidi hoidma ära suurema kahju tekkimise (üleriiklik raha ja pangakriis), siis e ole võimalik mitte millegagi õigustada seda, et mitte midagi pole ette võetud kreeditoride õiglaste ja seaduslike nõuete rahuldamiseks ka üle kümne aasta hiljem – mil kriis on ammu möödas ja "hädaseisund" asendunud eduka majandusarengu ja süstemaatiliste ülelaekumistega riigieelarvesse. **Neid ülejääke on valitsus jaganud kõikjale mujale, aga ei sentigi ornaaegse võla tasumiseks VEB Fondi seadusevälise loomisega eksproprieeritud pankade kreeditoridele.**

TK: See oli nüüd küll väga mõjuv, Kajus hakkas mässama jurist! Sain just me li Eesti Panga pressiesindajalt Janno Tootsilt, kes kutsus mind homme kohtumisele, et koos üle vaadata minu Vahur Kraftile esitatud küsimuste vastused. Nad on seda vastamist üle poolteise kuu veeretanud ja ega ma sealt suurt midagi looda. Kui VEB Fondi peale jutt läheb, on nende meeste suud alati lukus olnud.

Kui esimest korda kokku saime ja minu küsimusi vaatasime, sain hinnanguks, et küsimused on esitatud valest ideoloogiast lähtuvalt! Mis ideoloogia, ainult ebamugavad küsimused, millele Kraft ilmselt ausalt vastata ei saa!

Huvitav, kas nad püüavad mind milleski veenda või mõjutada?

UK: Muidugi püüavad. Tervita neid ka Kaju poolt!

TK: Tingimata, kindlasti nad rõõmustavad väga...

UK: Kirjuta siis mulle, kuidas Sul läks. Mind huvitab ka.

6

TK: Läks, nagu arvata oligi. Janno Toots ulatas mulle lehekese, kus mõlemal poolel olid väljavõtted Eesti Panga ametlikust versioonist VEB Fondiga seonduva kohta. See on nende kodulehelgi üleval. Ikka vanad vassimised ja valed. Aga ma esitasin Kraftile üle 30 põhjaliku küsimuse!!!

Janno sõnul oli selle koostanud vist keskpanga juriidiline osakond! Kahe minuti tööd pidin siis ootama üle poolteise kuu! Teeb ikka hinge täis küll. Janno ütles, et pangas olevat koguni kostnud hääli, et mulle üldse mitte vastata.

Tulen nüüd ikka oma vana joru juurde tagasi. Vahepalaks, et on higla hulk dokumente, kus nende tegelik sisu ja pangahärrade jutt on erinevad nagu öö ja päev.

UK: Niisugustes asjades saabki aluseks võtta ainult amet ikud kirjalikud dokumendid, kus allkiri all ja kuupäev korralikult peal. No ja vajadusel siis allkirja omanikult üle küsida: millest siin niisugune vastuolu? Ja siis saad lisada juurde oma kommentaari: näiteks – Kallas selgitab seda "meeltesegadusega" (tema lemmikpõhjendus, kasutatud ka juba varem probleemsete allkirjade puhul) või näiteks – Kraft seletas, et "olin sel päeval juba hommikust peale purjus ja midagi ei mäleta." Või – "Et võibolla viisid rotid Kolbakovi saapanööbid minema?"

TK: Aga kuidagi pidid ju EP VOV-ist inkameeritud PEAP ja UBB pärast kontode külmutamist Moskvas hakkama saama sügiseni 1992. Kuidas?

UK: See seletub pankade töö eripäraga: kadunud oli ju ainult osa rahast, seni hoiti vajalikku likviidsust ülekannete tegemiseks panga muude (sisuliselt teiste kreeditoride, ka pankadevaheliselt laenuturult võetud krediitide) varade arvelt. Nii kasvaski "auk" lõpuks niisuguseks, et see oleks paratamatult kasvanud üle püsivaks maksejõuetuseks e

pankrotiks. Viimasel minutil panigi keskpanga juhitud operatsioon neile käealla. **NBI Erivoolne detail: asudes justnagu erakordsete meetoditega üksikuid panku päästma ja põhjendades seda avalikkusele kõrgelennuliselt "süsteemse pangakriisi äraholdmise" vajadusega, päästis keskpank valkselt tegelikult ka iseennast ja varjas lollust ja lohakust Eesti Panga VOV-i tegevuses.**

TK: Ja jälle, miks aprillis 1992 kriisi ei olnud ja lahendus leiti PEAP-i tekitamise näol. Jaanuariks 1993 tekkis aga järsku ületamatu kriis. Mu vaist ütleb, et siin on midagi peidus, millest ma aru ei saa. Sest esimene käik oli ikkagi PEAP-i tekitamine ja alles siis 8 kuud hiljem kogu see VEB-Fond ja muu mustkunst.

UK: Ainult mälule toetuces ei oska mingit seletust anda. Ilmselt ma polnudki kõigest nii täpselt informeeritud. Minu tollase nägemuse kohaselt oli kogu see asi üks ja sama pikem protsess: operatsioon toimus ju mitmes etapis. Oletan, et Fond kui äärmuslik (selgelt ebaseaduslik) käik võeti appi viimasel minutil, kui püksid juba põlesid: ehk kui oli näha, et PEAP ei vea selle suure auguga ikka majanduslikult välja. **Fondi loomine tähendaski ju sisuliselt panga maksevõime jätkuvaks tagamiseks lihtsalt osade kohustuste täitmisest vabastamist. Ehk valiti välja grupp hoiustajaid, kellele pank ei pidanud raha tagastama.** Pangast võis neid siis mingisse müütilisse fondi saata.

TK: Järsku oli asi UBB-st ja EP VOV-ist laenu võtnud isikute ja ettevõtete taustas? Turgatas selline mõte pähe.

UK: See võib nii olla, aga ei pea olema. Eks segane olukord võimaldas tippudel teha ka neile meelepäraseid omavolilisi otsuseid. See mäng käis üle nõuniku pea.

TK: Millal Sul paluti hakata välja mõtlema mustkunsti, mis viis VEB-Fondi ja valitsuse võlakirjadeni? Ega ometi aprillis 1992 ja sa mõtlesid seda jaanuarini 1993?

UK: Vot täpseid daatumeid tõesti ei mäleta Olen seda oma raamatus niipalju kirjeldanud, kui mäletan. Pigem on see impressioon. Minu dirigeerimisel pandi kokku n-ö makrolahencus, arve ja detaile lisasid ja arutasid minu kabinetis toimunud hädanõupidamisel vastava ala spetsialistid: Järvan (KPPO juhataja ja juhatuse liige), Pilvia Nirgi (pangainspektsiooni juhataja) ja vist episoodiliselt ka pearaamatupidaja Andres Penjam. No perioodiliselt käisid hädiste nägudega läbi ka keskpanga tipud: Kallas, Kraft ja Teimann. Aga nende panus piirdus enamasti küsimusega "kas on valmis?"

TK: Kui suur on see inimeste ring, kes teadsid 10 miljoni meelehea liikumisest SEB-i arvete kaudu ja kas keegi neist hoiab mõnda dokumenti nii ,,igaks juhuks veel alles"? Mul on selline tunne, et keegi võib hoida. Olen palju mõelnud, miks Siim Kallas Edgar Savisaarel nii tugevalt pihus on.

UK: Siin ma vaikin nagu partisan. Mulle on oma tühine elu endiselt mõneti armas. Aga noh: oletusi teha ju saab ja fantaseerida võib. Kui see meelehea liikus, siis isikute ring sai olla väga kitsas: Kallas ja mingid tema erilised usaldusisikud, kelle hulka ma paraku ei kuulunud. Muu-seas: kõik, mis toimub läbi pankade, on väga täpselt dokumenteeritud ja neid dokumente hoitakse pikka aega alles. Kust see SEB versioon tulnud on, ei oskagi öelda enam, aga kuulnud seda kusagilt olen juba ammu ja ka hüpoteesi, et selle kaudu olid ja on kogu Eesti Vabariigi rahanduseliit just rootslaste, mitte Savisaare pihus.

Teine asi, et olen kuulnud ka fantastilist (?) hüpoteesi, et kogu see Šveitsi operatsioon kavandati ja provotseeriti hoopis FSB seltsimeeste poolt ja selle kohaselt on lisakomplekt dokumente kusagil Moskva seifis. Mingi loogika ju võib olla. Olen kunagi näinud ka seda versiooni justnagu kinnitava dokumendi koopiat, aga see võis vabalt olla ka võ tsing. Tunnistan, et teooria on liiga "ilus", et mitte olla paranoiline. FSB ongi pigem liiga kõrge lend, aga mingi toimik on Savisaarel ,,peaorava" kohta kindlasti olemas. Muidu nii julge Siim lausa kardab teda, et mitte öelda lipitseb. No aga Kraftil ei ole liigseid emotsioone – tema kuulab peaorava sõna. Võiks arvata ka, et nad ongi ühe ja sama nööri otsas.

TK: Leidsin oma igapäevast tööd tehes – lõpufult vanu lehti sirvides – ühe huvitava Kallase pressikonverentsi ülevaate „Tartu Kommertspanga tegevus lõpetatakse UBB ja Põhja-Eesti Aktsiapank ühinevad".

Sisu selline: „TALLINN, 18. detsember, BNS – Eesti Panga Nõukogu otsustas täna Tartu Kommertspanga suhtes kasutada sundlikvideerimist, lõpetades panga tegevuslitsentsi kehtivuse alates 19. detsembrist. Ülejäänud kahele moratooriumi all olevale pangale – Balti Ühispangale ja Põhja-Eesti Aktsiapangale – antiaga nõusolek ühinemiseks uue nime – Põhja-Eesti Ühispank – all. Materjalid Tartu Kommertspanga, Balti Ühispanga ja Põhja-Eesti Aktsiapanga endise juhtkonna kohta antakse üle prokuratuurile ..."

UK: Millisele järeldusele jõudis prokuratuur ja kas üldse jõudis, oleks tänuväärne kusagilt autentselt teada saada. Eriti, mis puudutab UBB-d ja Põhja-Eesti Aktsiapanka (?!!!). Kusagil peab ju olema mingisugune määrus või seisukohavõtt, prokuratuur ei saa ju saadetud "materjali" lihtsalt ära visata. Mis Tartu Kommertspangast ja Kaareperest sai, seda enam-vähem teame: pärast pikka solgutamist kolis Rein taevasesse pangandusmaailma. Aga mis neist kahest teisest "materjalist" sai? Pole kuulnudki.

TK: Uudis jätkub: „Põhja-Eesti Aktsiapanga (PEAP) ja Balti Ühispanga (UBB) moratoorium lõpetatakse 18. jaanuarist ning selleks päevaks peaks olema moodustatud ka Põhja-Eesti Ühispank (Allied Nordic Bank).

UK: See Allied Nordic selle nime all ei sündinudki – ehkki totaka nime autor olen mina (eeskujuks mingi lirimaa pank).

TK: Ja edasi: „Pankade ühinemiseks on nõusoleku andnud nii PEAP-i juhatus, UBB üldkoosolek kui ka Eesti Panga nõukogu. Eesti Panga president Siim Kallas sai volitused vastavate läbirääkimiste pidamiseks. Alates 18. jaanuarist peaksid olema kasutatavad kõik vahendid, mis olid moratooriumi ajal külmutatud PEAP ja UBB klientide arvetel, ütles Kallas. See aga ei kehti N Liidu Välismajanduspangas (VEB) külmutatud

kontode omanike suhtes. EP presidendile anti volitused korraldada 18. jaanuarist Põhja-Eesti Ühispangale üle läinud vastukülmutatud VEB kontode leppehinnaga kokkuostu. EP president võib kokkuostetud nõudeõigusi realiseerida (müüa, krediidina kasutada jmt.). Vastukülmutatud kontode valdajad, kes 15. veebruariks pole neid kehtestatud tingimustel Eesti Pangale müünud, saavad uue panga nimel tähtajatu volikirja nõude esitamiseks N. Liidu Välismajanduspangale. Pressikonverentsil öeldi, et varem välja pakutud võimalus külmutatud arvete kompenseerimiseks riigi võlatähtedega ei leidnud valitsuse toetust. Loodav Põhja-Eesti Ühispank on aktsiapank, millest osa (endine PEAP) kuulub Eesti Pangale, osa UBB praegustele omanikele, seega nii erakapitalile kui ka riigifirmadele. Kallas kinnitas, et Eesti Pank tahab oma osa maha müüa, kuid "erilist ostjate tunglemist pole seni märganud". Kallas on teinud ettepanekuid PEAP müügiks nii Soome kui ka Saksa ärimeestele, kuid need on ideesse esialgu üsna reserveeritult suhtunud."

UK: Ma arvan, et see jutt on esialgne blah-blah. Tegelik elu käis teistsugust rada, lennukad plaanid täpselt niisugusel kujul ei realiseerunud. Pärast läks kiireks ja muudatustest ei peetud vajalikuks avalikkust teavitada. Ja keegi ei küsinud ju ka!

TK: Siis oli veel kõik teistmoodi kavas, kui hiljem tuli.

1. VEB-Fondi asemel kavatses EP nõuded leppehinnaga kokku osta!!!

2. Kallase järgi lükkas valitsus IMF-i päästeoperatsiooni tagasi!

3. Kallas räägib veel UBB ja PEAP-iliitmisest. Tegelikult ju UBB osteti lõpuks tervikvaraga, mis lihtsalt liideti PEP-iga!

4. Kaju vist alles haudus sel ajal oma kurje plaane hoiustajatele dünamo tegemiseks, kui Kallas mingeid visioone avalikkusele esitas?

UK: See jutt näikse kõik olema Vabatahtliku Tuletõrjeühingu auesimehe briifing kabinetist, samal ajal kui komando kusagil tulega võitles. Loomulikult ei tea auesimees mitte midagi sellest, mis sündmuskohal toimub!

VII MIKS MUUTUS VEB-FOND MÜSTILISEKS SALAÜHINGUKS EHK KAS VAHUR KRAFT ON JUMAL

„Eesti Pank lähtub avatuse ja võrdsuse printsiibist ning hindab iga oluline osaluse taotlejat individuaalselt."
(Vahur Kraft.
Pressikonverents 09.11.1999. Teesid)

20. jaanuaril 1993 võttis Riigikogu vastu otsuse „NLiidu Välismajanduspangas Vene Föderatsiooni poolt külmutatud Eesti Vabariigi pankade kontode kohta". Otsuse 6. punkt ütles: „Määrata Eesti Pank Riikliku VEB-Fondi haldajaks Eesti Vabariigi nimel. Riiklikul VEB-Fondil kutsuda 6 kuu jooksul kokku fondi kreeditoride (sertifikaadi omanike) üldkoosolek fondi juhatuse valimiseks. Kuni juhatuse valimiseni volitada Eesti Panga nõukogu kooskõlastatult Vabariigi Valitsusega otsustama fondi koondatud nõuete realiseerimisega seotud küsimusi." Selge ja arusaadav. Ainult et Riigikogu otsust ei täitnud Eesti Pank mitte kunagi ja ilmselt ei kavatsenudki seda kunagi täitma hakata. Kui **Draakula** nimetada ajutiselt verepanga juhatajaks, ei tasu loota, et ta iialgi kavatseks vere üle teostatavat kontrolli jagada doonoritega. Seadused peaks olema täitmiseks, aga missugust õiguskuulekust võib loota, kui keskpank Riigikogu otsusele lihtsalt vilistab?

Just Riigikogu otsuse täitmata jätmisest lõi Eesti Pank VEB-Fondi ümber salastatuse õhkkonna, mis on avalikes sõnavõttudes ja ajakirjanduses fondile pookinud juurde epiteedi „müstiline VEB-Fond". Ei pea olema silmamoondaja või selgeltnägija, et aru saada: kui midagi püütakse muuta nii väga salajaseks, siis peab selleks olema mõjuv põhjus.

Tasub lähemalt vaadata, missuguste võtetega on Eesti Panga õnnestunud VEB-Fondist kujundada salaühingulaadne müstiline moodustis.

20. mail 1997 arutas VEB-Fondi probleeme Eesti Panga nõukogu. Pärast VEB-Fondi nõuete müümise arutelu pidi **Ardo Hansson** tõdema:

„Kui Eesti Pank koos Valitsusega midagi otsustab, siis järgneb kohe populistlik vasturünnak. Kreeditorid tahaks ise otsustada."

Talle sekundeeris **Ants Erm**:

„Võimalik on üks käik: Riigikogu otsuse punkt 6 ellu viia, kutsuda kokku kreeditoride üldkoosolek. Siis nad ise otsustavad, mida tahavad."

Kuid Eesti Panga president **Vahur Kraft** oli Riigikogu otsuses ette nähtud fondi kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumise vastu, sest siis oleks võinud kontroll „verepanga" üle Draakula käest ära minna:

„Advokaadibüroo Heta on aga seisukohal, et seni kuni pole päris selge, mida teha, ei ole ka mõtet üldkoosolekut kokku kutsuda."

Kena lugu küll, Eesti Panga presidendi arvates peab seadust edasi rikkuma, sest seda arvab kurikuulus advokaadibüroo. Kentsakas mõtlemine esipankuri ja esiadvokaadibüroo poolt igatahes!

Panga nõukogu liige **Ardo Hansson** ajas aga ikka oma joru:

„Komistuskivi on ikka see, et ei ole kokku kutsutud üldkoosolekut, varem või hiljem tuleb seda ikka teha."

Välismaal kasvanud ja kujunenud **Ardo Hansson** ei kujutanud muidugi ette, et seadust võib eirata lõpmatuseni, aga ta eksis: seadust eirati lõpmatuseni.

Arutelu lõpul pani Eesti Panga nõukogu esimees **Uno Mereste** hääletusele kaks alternatiivset varianti otsuse kohta, missuguses suunas peaks VEB-Fond jätkama:

1. Töötada välja konkreetne müügistrateegia.

2. Valmistada ette kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumine VEB-Fondi edasise tegevuse kavandamiseks.

Esimese variandi poolt hääletas 2 nõukogu liiget ja teise ehk seaduse täitmise poolt 8 nõukogu liiget. Seega oli VEB-Fondi kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumise vastu ainult üks nõukogu liige, ja kes muu see sai olla kui Eesti Panga president **Vahur Kraft**.

Kuid mis on Kraftile üks Eesti Panga nõukogu otsus – puhas õhk.

Juba kaks nädalat hiljem, 4. juunil arutas sama küsimust ka Eesti Panga juhatus. Mida kujutas endast Eesti Panga juhatus, seda on väga ilmekalt kirjeldanud oma raamatus endine keskpanga nõunik **Urmas Kaju**:

„See võib tunduda üllatav, aga tõsi see oli: Eesti panga juhatuses mitte ühegi otsuse tegemisel ei hääletatud! Mida hääletada? Päevakorraküsimustes ei olnud isegi otsuse projekte!

Vähemalt toona ei teinud Eesti Panga juhatus enamasti üldse mingeid sisulisi otsuseid. Tõsi, korduvalt arutati tuliselt nii palku, ametiautosid, telefone jm ametialaseid privileege. Aga ainult arutati. Administratiivse lahenduse andis ikka presidendi või asepresidendi käskkiri." (Kaju, 2003, lk 8.)

Kaju meenutab oma töötamisest Krafti aja alguses sedagi, et ainult üks kord juhatuses otsustamisel ka hääletati. Millega see lõppes?

„Naerlõppes, kui selgusid hääletuse tulemused. Vaidlusalune mugav tööruum eraldati juristidele. Mäletan arvatava soosiku etteheitvat pilku Kraftile („no me ju leppisime kokku..."). Teinud hääletusest ebameeldiva kokkuvõtte, käskis president juhatuse otsusesse protokollida, et see onesimene ja viimane kord, kui koosolekul niisugust „tsirkust" lubatakse. Protokollijaks oli siis juba tema assistent. Seegi otsus tehti hääletamata." (Kaju, 2003, seals)

Tuleme tagasi Eesti Panga juhatuse 4. juuni koosoleku juurde, seal arutati VEB-Fondi direktori Vladimir Mihailovi ülevaadet ja Eesti Panga edasist tegevust seoses fondiga ning otsustati esitada Eesti Panga nõukogule järgmised seisukohad:

1) kui mõni VEB-Fondi kreeditor tahab oma osa fondis maha müüa, siis ei tohiks selleks olla mingeid vastuväiteid;

2) mitte toetada VEB-Fondi üldkoosoleku kokkukutsumist.

Seega eiras Eesti Panga juhatus ehk Vahur Kraft Eesti Panga nõukogu seisukohti täielikult ning otsustas kõik asjad täpselt risti vastupidi! Eks see kõnekas episood näita ka tervikuna, missugune mõju on olnud Eesti Panga nõukogul keskpanga ja tema presidendi sisulistele otsustele. Toodud näite puhul ümmargune null. Teisiti võttes otsustas Vahur Kraft mitte toetada Riigikogu 1993. aasta 20. jaanuari otsust VEB-

Fondi kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumiseks kuue kuu jooksul! Raha, võim, naised ja viin pidid olema ainult tugevate meeste jaoks, nõrkadele pidid need ruttu pähe hakkama. Ma ei tea, kuidas on Kraftil raha, naiste ja viinaga, aga võimuga on küll lood pahad, väga pahad.

2

Niisiis, Eesti Panga presidendile ei tähendanud midagi seaduste täitmine, ei Riigikogu otsus ega ka Eesti Panga nõukogu otsus. Aga võib-olla tähendas Kraftile midagi Riigikontrolli või kohtu otsus? Eksite! Nagu kohe näeme, ei tähendanud ka need otsused Eesti Panga presidendi jaoks mitte midagi. Kas üldse on Eesti Vabariigis või planeedil Maa kedagi või midagi, kelle otsused seadust järgida tähendavad **Vahur Krafti** jaoks midagi? Siiani ei ole veel leitud. Kui nii, siis on ju **Vahur Kraft** Jumal või vähemalt tema asemik maa peal. Muud seletust lihtsalt ei ole. Sest ei saa ju ometi ühes kaasaja Euroopa demokraatlikus riigis leiduda riigiametnikku, kes ei täida seadust ja kellele ükski sellekohane otsus midagi ei tähenda! Selline inimene saab olla ainult Jumal!

Riigikontrolli peakontrolöri otsusest VEB-Fondi kontrollimise kohta ajavahemikus 09.10.1995 kuni 22.12.1995 loeme: „Kontrollimisel ilmnes, et fondi nõukogu ei ole tööle asunud. Vastavat Riigikogu otsust ja fondi põhikirja ei täideta.

Riigikogu 20. jaanuari 1993 otsuse rikkumisena fond ei ole kokku kutsunud kreeditoride üldkoosolekut ning fondi juhatus on valimata. Fondi tegevuse kohta aruandeid Eesti Pangale ja kreeditoridele esitatud ei ole. Põhikiri näeb ette nimetatud aruannete esitamist üks kord aastat. Fondi kontrollitud ja revideeritud ei ole. Põhikirja järgi peab seda tegema Eesti Pank."

Ning peakontrolör tuleb järeldusele:

„Asuda seisukohale, et fondi tegevus on olnud ebarahuldav, mille tulemusena on täitmata vastav Riigikogu otsus, fondi põhikirja nõuded ja tema tegevust reguleerivad Eesti Panga käskkirjad, läbirääkimised VEB-iga on seiskunud. Sellise olukorra tekkimise on põhjustanud fondi juhtkonna ja Eesti Panga ebarahuldav töö fondi haldamisel."

Vigu annab alati parandada, eriti kui need puudutavad seaduste täitmist. Võtame ette järgmise VEB-Fondi tegevust kontrollinud Riigikontrolli peakontrolöri otsuse (3. jaanuaril 1998). Kontrollitud ajavahemik oli 01.01.1996 – 01.10.1997. Ning mida me loeme? Peakontrolöri otsuse punkt 2.1. nendib:

„Riigikogu 20. jaanuari 1993 otsuse täitmiseks kutsuda kokku kreeditoride üldkoosolek ja korraldada fondi juhtorganite valimised või teha Riigikogule argumenteeritud ettepanek selle otsuse muutmiseks."

Veel loeme peakontrolöri otsusest:

„Fondi põhikiri on kinnitatud Eesti Panga presidendi 21.01.1993. aasta käskkirjaga nr 11 ja selle muudatused tema 28.08.1996. aasta käskkirjaga nr 101. Vastavalt põhikirjale on fond riiklik organisatsioon ning teda haldab Eesti Pank. Muudatuse kohaselt on fond oma vara omanik. Varem oli sätestatud, et fondi vara (vahendite) omanik on Eesti Vabariik. Põhikirja täiendati sättega, et fond peab leidma võimalusi VEB-i nõuetega tasaarvestada Eesti Vabariigi juriidiliste isikute nõuded, kelle vastu VEB-il on laenulepingutest tulenevad nõuded.

Sellisena ei ole fondi põhikiri kooskõlas Riigikogu 20.01.1993. aasta otsusega, mille punkt 6 kohaselt peaks fondi juhtorgan olema sertifikaatide omanike valitav juhatus. Kuna juhatuse valimiseni peaks Eesti Panga nõukogu kooskõlastatult Vabariigi Valitsusega otsustama fondi koondatud nõuete realiseerimise küsimusi. Vastavalt põhikirja punktile 15 juhib fondi igapäevast tegevust fondi nõukogu, kuhu kuuluvad rahandusminister ja Eesti Panga president ametikoha järgi ning nende poolt nimetatud fondi tegevdirektor. Nõukogu otsusega võib volitada tegevdirektori esindama fondi kindlaksmääratud õigustoimingutes. Juhatust ei ole põhikirjas üldse mainitud. Kreeditoride üldkoosolek on seni kokku kutsumata. Praegusel hetkel ei oma kreeditoride üldkoosolek vastavalt põhikirjale mingit tähtsust."

Kes siis on kõigi nende aastate jooksul olnud vastutavad seaduse mittetäitmise eest? Eesti Panga presidendid **Siim Kallas** ja **Vahur Kraft**, kõik rahandusministrid – **Madis Üürike**, **Heiki Kranich**, **Andres Lipstok**, **Mart Opmann**, **Siim Kallas**, **Harri Õunapuu**, **Tõnis Palts**, **Taavi Veskimägi**, samuti fondi juhtinud **Enn Teimann**, **Vladimir Mihailov** ja **Aili Lindpere**.

Riigikontrolli kahe külaskäigu vahel ei olnud mitte midagi muutunud! Nagu selgub, ei olnudki võimalik Eesti Panga koostatud põhikirja järgi Riigikogu otsust täita! Kuid mis on Vahur Kraftile üks või kaks või enamatki Riigikontrolli peakontrolöri otsust – tema suhtes ei näi parlamendi otsused kehtivat!

3

Pikapeale hakkasid oma õigust nõudma ka VEB-Fondi kreeditorid, kelle jaoks **Vahur Kraft** polnud sugugi Jumal. 1996. aasta lõpul oli toimunud veel üks väga oluline muutus, Eesti Panga asepresidendi ja VEB-Fondi juhi **Enn Teimannl** lahkumise järel asus fondi juhtima **Vladimir Mihailov**.

Enn Teimann paistis silma sellega, et oli absoluutselt silmapaistmatu, kuid ta oli endise Eesti Panga presidendi **Siim Kallase** usaldusisik. Endise Eesti Panga nõuniku **Urmas Kaju** sõnul oli Teimanni hüüdnimeks pangas „Siimu kodukratt" ...

Anname taas sõna Kajule, kes kahtlemata tunneb Eesti Panga sisemisi ressursse peensusteni.

„Rahareformiaegne kibe organiseerimistöö oli kaheldamatult üks tema elu tähetunde: Enn oli omas elemendis – organiseeris, kamandas, kärkis, moosis. Kiitis ja karistas. Kroonikülv möödus, saadeti tema Rahareformi Komitee Büroo nimeline sovhoos aga laiali ja Teimann naasis endisesse, just nagu palju väärikamasse ametisse – Eesti Panga asepresidendi postile tagasi.

Asepresident Enn Teimannile anti küll järgmine direktori ametikoht – ta pandi asepresidendi töö kõrvalt „kohakaaslasena" olematu kapitaliga VEB-Fondi direktoriks.

Möödusid nädalad, siis kuud, siis aastad. Raha kusagilt ei paistnud ja energiline Teimann tüdis ära. Ka taipas ta isegi, et teda lastakse publikumi rahustamiseks lihtsalt peaga vastu seina joosta." (Kaju, 2003, lk 96–97.)

Pärast raamatu edu, kuid praktiliselt olematut vastukaja raamatu peategelastelt endilt, usaldas Kaju ka otsesemaid väljendeid toimunu kohta:

„Pigem oli viga selles, et esialgne VEB-Fondi juht oli kohakaasluse alusel asepresident **Enn Teimann**. Tema huvi ja energia kadusid, kui mingit kiiret raha ei paistnud."

Kallas ei jätnud Viimsis Eesti Panga ridaelamus elavat majanaabrit ja ustavat satelliiti hätta ka pärast seda, kui **Vahur Kraft** Teimanni Eesti Pangast välja oli söönud. Eesti Pangast lahkumise järel proovis Teimann küll mõni aeg kätt autoäris, aga ilmselt ei olnud sissetulekud võrreldavad riigitöö võimalustega ja omaaegne kogemus Tallinnas Järve autoteeninduses ei kõlvanud Volvode ja Renault´de jaoks. Niipea kui **Siim Kallasest** sai **Mart Laari** teise valitsuse rahandusminister, oli juhi kõrval ka tema truu kaaslane: Kallas on aumees, ta ei unusta talle isiklikku truudust pakkunud ja hüvesid koju tassinud inimest. **Enn Teimann** maandus Rahandusministeeriumi asekantsleri mugavas toolis. Sinna juurde kuulusid loomulikult vastutusevabad palgalised ametikohad riigiettevõtete nõukogus. Kui aga Kallas lahkus ministri ametist, oli Teimanni jaoks valmis sepitsetud rahulikku äraelamist garanteeriv superprojekt – Riigi Kinnisvara ning loomulikult selle juhataja ametikoht. Mõnus!

Vladimir Mihailovi näol leidis **Vahur Kraft** kind a inimese, kes kedagi kreeditoridest VEB-Fondile lähedalegi ei lasknud ning kõik hämarad toimetamised saladuses suutis hoida. Et Mihailov samuti kõigile seadustele vilistas, on vist siinkohal isegi liiast mainida. „Verepank" oli saanud valvajaks Draakula tasemel asendaja, kes varsti vereülekannete tegemise oskuselt Draakulast enesest osavamaks muutus!

Mihailov on hoopis teisest puust mees kui Teimann. Vaikselt omaette nohistades ja vajalikke liine oskuslikult üheks vajalikuks kõieks kokku sõlmides suutis ta kasutada VEB-Fondi võimalusi tegeliku raha juurde pääsemiseks. Mihailov ei häbenenud kunagi VEB-Fondi kohta pärijatele näkku valetada või musta valgeks rääkida ning omasoodu edasi toimetada. Enne VEB-Fondi juhtimise ülevõtmist oli Mihailov Eesti Panga Arveldusvalitsuse juhataja, kes oli keskpanka üle tulnud NSV Liidu Riigipanga Eesti osakonnast. Võib-olla sealt võttis Mihailov kaasa vajalikud Venemaa-sidemed.

Mihailov sattus VEB-Fondi direktoriks õnnelikul ajal. Mitte midagi tegemisega silma paistnud Teimanni taustal asus energiline Mihailov

fondis mingitki korda looma ja selgitama, kelle raha ja kui palju üldse VEB-Fondi loomisega õhku on hajunud. Enne seda polnud VEB-Fondis nõuete omanikest üldse mingit ülevaadet. Kuid seda ülevaadet oli vaja ka Mihailovile enesele, sest see, kellel oli informatsiooni, võis ka Moskvas rahakraanide juures tegutseda. Teiseks langes Mihailovi saamine fondi direktoriks sellesse aega, kui 1997. aasta alguses Ühispank liitis enesega Põhja-Eesti Panga. Enne seda oli Ühispank suutnud ära moosida nii Eesti Panga kui ka **Tiit Vähi** valitsuse, nii et need kõik PEP-i kahjumid kinni maksid. PEP-ist sai Ühispank pärandusena kaasa ka Eesti riigi (243,9 miljoni krooni väärtuses) ja Eesti Panga VEB-i-nõuded (103 miljoni krooni väärtuses). Loomulikult oli Ühispank PEP-i õigusjärglasena huvitatud nende nõuete rahaks muutmisest. Kuna VEB-is asuv külmutatud arve oli siis ja on praeguseni PEP-i nimel, oli Ühispangal mugav temaga liidetud panga või selle õigusjärgsuse nimel arve omanikuna toimetada. Ühispangal oli vaja VEB-Fondi direktorit ja Eesti Panga toetust, Mihailovil Ühispanga näol n-ö legaalset kanalit, mille kaudu nõudeid rahaks pöörata. Kui edukas oli tandemi Mihailov–Ühispank koostöö, võib kaudselt hinnata sellegi järgi, et pärast VEB-Fondi direktori kohalt ja Eesti Pangast lahkumist 2003. aasta suvel sai tema uueks töökohaks Ühispanga idasuhete osakonna juhataja.

4

Vaatame esmalt Mihailovi põhjendusi, miks ei saa täita Riigikogu otsust kutsuda kokku fondi kreeditoride (sertifikaadi omanike) üldkoosolek fondi juhatuse valimiseks. Nagu juba eespool kirjeldasime, jõudis Eesti Panga nõukogu 1997. aasta 20. mai istungil järeldusele, et siiski tuleb täita Riigikogu otsust ja kreeditoride üldkoosolek kokku kutsuda. Istungile oli lisatud tollal värske fondi direktori Mihailovi seletuskiri.

„1992. aastast alates toimusid igakuised Eesti-Vene läbirääkimised riiklike delegatsioonide tasemel. Eesti pool lootis nende läbirääkimiste tulemusel saavutada külmutatud kontode taasavamist. Seega peeti olulisemaks raha „lahtikülmutamist" ning kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumine jäi tahaplaanile," teatas Mihailov Eesti Panga nõukogule.

Üllatus, üllatus – PEP-i külmutatud kontolt rahalahtisulatamise lootus segas Riigikogu otsuse täitmist – kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumist! Püha Jumal, sa nägid, aga ei teinud midagi! Nii lolli põhjenduse peale andis ikka tulla, kuid võib-olla ei osanud Mihailov tollal veel värske fondi juhina nii rafineeritult valetada, nagu ta seda hiljem tegema õppis. Riigikogu otsuses oligi märgitud fondi põhiülesandena kreeditoride Eesti Panka ja UBB-sse jäänud raha lahtisulatamine. Eesti Panga huvisid teeninud omaalgatuslik täiendus, et fond peab leidma võimalusi VEB-i nõuetega tasaarvestada Eesti Vabariigi juriidiliste isikute nõuded, kelle vastu VEB-il on laenulepingutest tulenevad nõuded, tehti alles hiljem. Ilmselt meenus keskpangale VEB-iga sõlmitud leping, millega ta oli võtnud kohustuse aidata kaasa Eesti ettevõtete VEB-ist võetud laenude tagasimaksmisel, aga ta ei teinud seda. Kuid fondi kreeditoride huvisid ei puudutanud Eesti Panga mure vähimalgi määral.

2. juulil 1997 Eesti Panga nõukogule kirjutatud seletuskirjas oli Mihailov juba targem ja avameelsem. Seletuskirja kirjutamiseks kasutatud printeri tahm on kulunud põhiliselt veenmisele, et kreeditoride üldkoosolekut ei tohiks kokku kutsuda:

„Kui seada prioriteetseksteeks üldkoosoleku kokkukutsumine, tuleb arvesse võtta järgmisi tehiolusid ja protsesside läbimise vajadust, mida ei saa eirata kvaliteetse (otsusteks võimelise) kvoorumi kokkukutsumisel:

· valitseb sertifikaate omavate kreeditoride paljusus (314), kellest ainult teatud hulgal on olnud senini mingigi side fondiga ning kellede võimalikud suundumused on fondile faktiliselt teada.

Näiteks kuuluvad sertifikaadiomanike ringi mitteresidentidest (Läti, Ukraina, Venemaa) juriidilised isikud, kellest ja kelle suundumustest ei ole olnud teavet, kuid kes peaksid olema esindatud koosolekul nõuetega kogusummas ca 16,7 miljonit USD ja see osakaal ei olegi väike vältimaks, et nende isikute poolt ei oleks võimalik otsuste suunamine selliselt, et nõuete rahuldamist nõutakse Eesti Vabariigi või Ühispanga või Eesti Panga arvelt; (...)

· üldkoosoleku kokkukutsumisega ja selle mistahes otsuse läbi ei ole võimalik lahendada Majandusministeeriumi 06.06.1997 aasta pöördumises esitatud ettepanekut. VEB-Fondile ei lähtu ei Riigikogu

antud delegatsioonist ega põhikirjalistest ülesannetest õigust ja võimalust sekkuda oma võimalike otsustega seadusega sätestatud erastamisprotsessi ja selle tehingutesse. Kaudselt on ettepanekus väljendatud mõtet kasutada külmutatud nõuet kui maksevahendit. VEB-Fond saab antud küsimuses vaid fikseerida, kas nõue VEB-Fondis eksisteerib või mitte, sisulise otsuse vastuvõtmiseks selles küsimuses saavad olla riigi poolt selleks volitatud ja seaduse alusel selleks õigustatud asutused. Ning peale selle sõltub küsimus paljuski sellest, kas erastamistehinguga läksid või ei läinud ettevõtte vara hulka nõuded, mis on väljendatud VEB-Fondi sertifikaatidega. Kui tehakse otsus need vara hulgast välja arvata või omandab riik need tehingulisel teel, saab VEB-Fond siin olla vaid fikseerijaks, kellele nõudeõigus VEB-Fondis kuulub või on siis sellisest õigusest loobutud; (...)"

Mida siis Mihailov öelda tahtis? Aga seda, et üldkoosoleku kokkutulemisel võivad asjace üle hakata otsustama need, kelle nõuded koondati fondi. See aga oleks tähendanud seda, et absoluutne kontroll fondi üle libiseb Eesti Panga käest ära. Kõige rohkem kartis Mihailov Ukraina, Läti ja Venemaa fondi kreeditore, kes olid (ja on) esindatud suurte nõuetega. Mihailovi paanilise hirmu põhjuseks võis olla suur saladus, mille juurde me veel jõuame: Ukraina, Läti ja Venemaa ettevõtete raha ei külmunudki kunagi VEB-is EP VOV-i ja UBB kontodel, see läks nimetatud pankade kaudu teistele hoiustajatele. Ukraina, Läti ja Venemaa ettevõtetele teatati aga, et nende vahendid külmutati VEB-is pankade korrespondentarvetel. Sel moel sattus nende ettevõtete raha hoopiski mingisse arusaamatusse väga kinnisesse fondi nõudena VEB-i vastu. Kui Eesti Panga käest oleks fond libisenud nende kätte, kelle reaalsed nõudec sinna koondatud olid ja kes pidid Riigikogu 20. jaanuari 1993 otsuse alusel juba 4 aastat enne seda kogunema üldkoosolekule, et endi seast fondi juhatus valida, siis oleks võinud see suur ja jube saladus ilmsiks tulla. Muidugi tuli iga hinna eest seda takistada.

Järgmisena muretses Mihailov nii väga erastamise pärast. Tema esialgu keerukatena tunduvate lausete taga on peidus lihtne mõte. Eesti ettevõtted, kelle raha külmutati EP VOV-is ja UBB-s vastukaaluks nende pankade korrespondentarvete külmutamisele VEB-is, olid enamuses

riigiettevõtted, kes tasapisi läksid erastamisele. Nende ettevõtete bilansis kajastusid aga ka nende pankade vastu esitatavad nõuded. VEB-Fond kui nende nõuete esindaja Eesti Panga haldamisel jäi ebamugavasse olukorda, kuna uutel omanikel oleks võinud tekkida tahtmine neid nõudeid järsku kohtu kaudu sisse nõuda. VEB-Fond ja Eesti Pank teadsid väga hästi VEB-Fondi moodustamise ja nõuete koondamisega seotud suuri juriidilisi küsitavusi. Rääkides Ukraina, Läti ja Venemaa ettevõtete Eesti pankades külmutatud rahast, mainib Mihailov otsesõnu ohtu, et need võivad pöörata nõuded Eesti Panga või EP VOV-i ja UBB õigusjärglase Ühispanga vastu. Seda ohtu ei maini Mihailov targu erastamisele minevate Eesti riigiettevõtete puhul, kuna nende mõjutamiseks ja nõuete bilansist väljaviskamiseks oli Eesti valitsusel, Erastamisagentuuril ja Eesti Pangal mõjutusvahendeid, mida Ukraina, Läti ja Venemaa ettevõtete suhtes ei olnud. Seetõttu kasutab Mihailov nende kohta demagoogilist terminit „kelle suundumustest ei olnud teavet". Teiste sõnadega, neid kreeditore oli raske mõjutada ja neid eisaanudnii lihtsalt allutada fondi ja Eesti Panga tahtmistele, nad segasid Eesti Panga ainukontrolli fondi üle. Kuid oli ka teine probleem. Need suured riigiettevõtted, kes VEB-ist valuutalaene said ja selle tagasi maksmata jätsid, läksid erastamisele. Kuid õnnetuseks olid nende bilansis kajastatud ka tasumata võlad, mis tegi nende müümise raskemaks. Pealegi oleks erastamise käigus hakatud nende võlgade kohta küsimusi esitama.

Kuldraamidesse võiks aga raamida Mihailovi järelduse:

„Koosoleku läbiviimine võib kujuneda vaid Riigikogu otsuse – kutsuda kokku üldkoosolek – formaalseks täitmiseks, ilma, et selle läbi tekiks juurde reaalseid lahendusvariante VEB-Fondi nõuete probleemile." See on muidugi pärl, kuidas üks riigiametnik suhtub Riigikogu otsustesse! Tahame, täidame, ei taha, ei täida Riigikogu otsust! Samas on hilisem Eesti Panga nõukogu liige **Kalle Jürgenson**, kes võib-olla ainsana Eesti Panga järelevalve organiks kinnitatud kogu liikmetest on püüdnud tunda lähemat huvi fondi tegeliku asjaajamise kohta, öelnud, et kahtlemata oli VEB-Fondi õigusliku staatuse konkreetne määratlemine tagantjärele tarkusena Riigikogu 20. jaanuari otsuse nõrgim külg. Aga

Riigikogule surus selle otsuse peale ei keegi muu kui Eesti Pank ise. Sogases vees on aga kala püüda alati parem!

5

Nagu olete juba veendunud, ei tähendanud Eesti Pangale midagi Riigikogu otsused, Riigikontrolli aktid ega panganõukogu arvamused. Aga võib-olla oli Eesti Vabariigi kohus see, kes suutis Eesti Panka ja VEB-Fondi korrale kutsuda? Kui te nii arvate, siis eksite!

Mitmed raha kaotanud firmajuhid ei kavatsenud leppida olukorraga, et fond, mis kondas nende rahalisi nõudeid, muudeti ligipääsmatuks kindluseks, kust mingitki teavet saada osutus praktiliselt võimatuks ja kust nõuete omanikele näidati vaid tööst, kui need nõuete omanikud ei olnud just valtsus, Eesti Pank või Ühispank.

Asjaajamise võttis enda kanda vandeadvokaat **Leon Glikman** ning mitu nõuete omanikku asus VEB-Fondi vastu kohtuteele, et see täidaks Riigikogu otsust ja kutsuks kokku kreeditoride üldkoosoleku. 1995. aastal esitasid AS Akke, AS Saare Kalur, AS IMBI, AS Pärnu Kalur Holding ja ÜE Sovinterfrans Tallinna Linnakohtule hagiavaldused Riikliku VEB-Fondi ja Eesti Panga vastu kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumiseks ja sertifikaatide väljaandmiseks.

Üpris avameelselt tunnistasid oma hirmu Eesti Panka ja VEB-Fondi esindanud HETA advokaadibüroo advokaat **Üllar Talviste** ja tollane fondi juht **Enn Teimann** (Äripäev, 20.03.1996):

„Talviste sõnul on selle taga (hagiavalduse – TK) soov saada VEB-Fond oma kontrolli alla. Kui ühele seltskonnale mängitakse kätte võimalus valida VEB-Fondile meelepärane juhatus, saab legaalselt vallutada kogu fondi."

Enn Teimann tunnistas aga koguni üles Eesti Panga kõige suurema salahirmu:

„Seltskond kreeditore tahab seda raha Eesti riigilt kätte saada ja nad kasutavad selleks kõikvõimalikke vahendeid. Võibolla juhtumisi õnnestub neil saavutada, et Riigikogu otsus VEB-Fondi moodustamise kohta on vähe vildakas ja riigil tuleb 700 miljonit ära maksta."

Teimanni maailmapildis on siis kreeditoride seaduslike õiguste tegelik elluviimine kohtu kaudu „kõikvõimalike vahendite" kasutamine! Niimoodi sai asjadest aru endine fondi juht. Teimanni avameelsuspuhang Riigikogu vildaka otsuse kohta VEB-Fondi loomisel ning arusaam, et järsku peab riik kreeditoridele 700 miljonit välja laduma, jäi VEB-Fondi juhi kohal talle ilmselt viimaseks. 1997. aasta alguses sai Kraft temast lahti ning fondi asus kamandama hoopis rafineeritum **Vladimir Mihailov**.

Esimeseks taktikaks valis selline „soliidne" asutus nagu Eesti Pank kohtusse mitte kohaleilmumise ja kohtulikult esitatud nõudmise tõendite esitamiseks täieliku ignoreerimise. 29. mail 1996 trahvis Tallinna Linnakohus Eesti Panka ja VEB-Fondi venitamise ja tõendite esitamata jätmise eest rahatrahviga 100 päevapalga ulatuses. Eesti Pangal ja VEB-Fondil tuli mõlemal maksta trahvi 2270 krooni! Kohtu määruses tõdeti:

„Kostjad (Eesti Pank ja VEB-Fond – TK) ei ole aasta jooksul esitanud hageja (hagi esitanud fondi kreeditorid – TK) poolt nõutud, kostja valduses olevaid tõendeid. (...) Kohus tõkestab protsessiõiguste kuritarvitamise, mis venitavad protsessi. Tsiviilkoodeksi § 66 lõige 1 alusel võib poolt, kes pahatahtlikult takistas asja kiiret ja õiget läbivaatamist, trahvida."

Tallinna Linnakohtu otsuse jättis jõusse ka Ringkonnakohus. Ju ei suutnud Eesti Pank ja VEB-Fond aasta jooksul välja mõelda, missugusel ettekäändel salastamist, varjamist ja Riigikogu otsuse täitmise ignoreerimist jätkata. Loomulikult oli see raske ülesanne, mille Eesti Pank talle omasel viisil ikkagi lõppude lõpuks enese kasuks lahendas, ehkki detsembris 1999 jõustunud kohtuotsus kohustas VEB-Fondi ja Eesti Panka juhatuse valimiseks kokku kutsuma fondi kreeditoride üldkoosolekut.

Siiski pidi VEB-Fond Tallinna Linnakohtu 06.11.1997 otsuse täitmiseks trükkima nõuetekohased sertifikaadid, mis väljastati kõigile hagejatele. Niisiis, vähemalt nõuetekohased sertifikaadid suudeti 5 aastat pärast fondi moodustamist trükkida, aga pange tähele, ainult neile, kes fondi ja Eesti Panga vastu kohtutee ette võtsid! Missugune kokkuhoid, missugune koonerdamine seaduse täitmisel!

Kreeditoride üldkoosoleku kokkukutsumiseni siiski jõuti, aga alles juunis 2000! Sellest üritusest tegi fond muidugi talle omase tavapärase palagani, mida võib sisuliselt pidada kõigi kreeditoride mõnitamiseks. Üldkoosolek kutsuti kokku kõige palavamal puhkuste ajal, reede õhtul, Saaremaal! Kuressaarde, Eesti Panga puhkemajja, kogunes fondi 136-st kreeditorist 6. Saare Kaluri esindaja **Peeter Jalakas** meenutas autorile seda Mihailovi ühemehetsirkust niimoodi:

„See asi oli juba väga pikalt veninud ning lõpuks toimus 16. juunil 2000 Saaremaal tegelikult juba sihtasutuse VEB soodustatud isikute (kreeditoride) üldkoosolek. Meid esindas seal Glikmani advokaadibüroo jurist **Prilt Lätt**. Mina olin ka kohal ja mäletan, et ta püüdis seal vaidlustada mitmeid, sh ka protseduurilisi asju, aga koosoleku läbiviija advokaadibüroo HETA esindaja **Üllar Talviste** pareeris need kõik külmavereliselt ja kindla häälteenamusega tehti kõik neile vajalikud otsused ära. Kohal oli tõesti ka keegi lätlaste esindaja, keegi oli kellelegi volitusi andnud jne. Üheks peamiseks probleemiks oli see, et kohtuotsust tuli kuidagimoodi täita, aga Riiklikku VEB-Fondi enam ju ei olnud, oli sihtasutus. Minule jäi küll kogu üritusest kindel mulje, et oli formaalne koosolek, millega oleks nagu täidetud kohtuotsust ja samas midagi ei muutunud. Kuidas HETA need hääled kätte sai, ei oska ma öelda. Me naiivselt lootsime, et kõigil kokkutulnud kreeditoridel peaks olema ühine huvi."

Pärast jaanipäevaeelsel nädalavahetusel Saaremaal toimunud palagani kadus lõplikult ka advokaat Glikmani huvi asja vastu. Võib-olla ka seetõttu, et raha ei paistnud kusagilt, aga võib-olla ka mõnel muul põhjusel. Järgmise etteaste tegi Glikman hoopis vastaspoolel. Kunda Tehastelt VEB-ile tagasimaksmata jäetud valuutalaenu nõudega kohtuteed käiva **Dimitri Nikolajevi** firma vastu esindab Glikman suure honorari eest juba riiki. Rahaliselt igati soodne pooltevahetus ja Glikman on ju tark advokaat.

Otse loomulikult oli Saaremaa koosolek täiesti mõttetu üritus, sest vahepeal oli Riiklik VEB-Fond vaikselt ümber kujundatud Sihtasutuseks VEB. Selle otsuse kohtulikuks vaidlustamiseks Glikmanil enam motvatsiooni ei olnud. Kaval Mihailov oli Eesti Panga mahitusel osava trikiga jälle fondi kreeditorid eemale peletanud. Mihailov esitas oma seletused Eesti Panga nõukogule Sihtasutuse VEB töö (01.01.1997 – 01.01.2000) aruandes 06.06.2000.

Selleks, et mitte lasta end kanda sundlikvideeritud asutuste nimekirja, pidi ka VEB-Fond 1. oktoobriks 1998 määratlema, millise juriidilise isiku vormis ta edaspidi tegutsema hakkab. Mihailov kirjutab nõukogule:

„Riikliku VEB-Fondi moodustanud Riigikogu otsuse:

1. Punkti 1 järgi moodustati Eesti Panga juures endises NLiidu Välismajanduspangas külmutatud Eesti pankade summadest Eesti Vabariigi nõuetefond nimetusega Riiklik VEB-Fond. Siit järeldus, et fondi asutaja on Eesti Vabariik. Muid liikmeid sellel fondil ei ole.

2. Punkti 5 alusel määrati fondi põhiülesandeks lahenduste leidmine Eesti pankade, teiste juriidiliste ja füüsiliste isikute nõuete rahuldamiseks endises NLiidu Välismajanduspangas külmutatud kontode suhtes.

3. Punkti 6 järgi nimetatakse külmutatud vahendite omanikke sertifikaatide omanikeks (mitte fondi liikmeteks).

Võttes arvesse ülaltoodut, vastas Riiklik VEB-Fond kõige enam sihtasutuse määratlusele. Sihtasutuste seaduse § 1 lõige 1 järgi on sihtasutus eraõiguslik juriidiline isik, millel ei ole liikmeid ning mis on loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks."

Mis siis toimus? **Riiklik fond muudeti ümber eraõiguslikuks juriidiliseks isikuks ehk eraettevõtteks!** Täiesti arusaamatu, miks seda olulist muutust ei ole märgatud ega lamenti löödud. Eraettevõtte tegevusvabadus on hoopis midagi muud kui riiklikul asutusel. Eraettevõte ei pea vastama teabenõuetele, ei pea kartma, et Riigikogu liikmed hakkavad selle nõukogusse nimetama liikmeid, ei pea riigiorganitele oma tegevuse kohta aru andma ega kartma Riigikontrolli. Ning muidugi, mis kõige tähtsam, ühe hetkega olid uue eraettevõtte nõukogu liikmed muutunud

sisuliselt sihtasutuse vara valitsejateks ja kasutajateks. Kogu Sihtasutuse VEB vara seisab aga teatavasti bilansivälisel arvel ning kuulub nõudeõigusena VEB-i vastu Eesti ettevõtetele ja organisatsioonidele, kelle vara külmutati Moskvas VEB-is kahe Eesti panga korrespondentarvetel. VEB-Fondi kreeditoridelt võeti sihtasutuse moodustamisega igaveseks igasugune sõnaõigus oma raha üle otsustamisel. Ei, selline asi ei toimunud revolutsioonijärgsel Venemaal ega isegi mitte Valgevenes või Kuubal. Selline asi viidi pealtvaatajate eest varjates läbi Eestis aastal 1998!

Kes siis viisid läbi selle hiiliva erastamise ehk riikliku fondi kreeditoride suhtes sigaduse? Siin on nende inimeste nimed: **Vahur Kraft, Mart Opman, Aili Lindpere, Vladimir Mihailov**. 29. septembril 1998 otsustas Riikliku VEB-Fondi nõukogu, mille oli Eesti Pank ametisse määranud Riigikogu 20. jaanuari 1993 otsust ignoreerides, fondi sundlõpetamise vältimiseks selle ümber registreerida Sihtasutuseks VEB.

„Riikliku VEB-Fondi nõukogu kui juhatust asendav organ Sihtasutuse seaduse mõttes otsustab:

1. Olemasolev Riiklik VEB-Fond, mis on registreeritud Eesti Vabariigi ettevõttereg stris nr 01207192 all, registreeritakse kui Sihtasutus VEB Eesti Vabariigi mittetulundusühingute ja sihtasutuste registris.

2. Kinnitada Sihtasutuse VEB põhikiri.

3. Sihtasutuse VEB asukoht on Tallinn, Eesti Vabariik. Sihtasutuse VEB aadress on Estonia pst 13, Tallinn EE0001, Eesti Vabariik.

4. Sihtasutuse VEB nõukogu koosneb kolmest liikmest. Nõukogu liikmeteks on:

- Hr Mart Opmann (isikukood ja elukoha aadress)
- Hr Vahur Kraft (isikukood ja elukoha aadress)
- Pr Aili Lindpere (isikukood ja elukoha aadress)

5. Sihtasutuse VEB juhatus koosneb ühest liikmest. Juhatusse valitakse:

- Hr Vladimir Mihailov (isikukood ja elukoha aadress)..."

Kust Eesti Pank koos VEB-Fondiga üle on käinud, sinna on ka küüneviha maha jäänud. Hetketi tundub lausa uskumatuna, missuguse lohakuse, räpakuse ja kirjaoskamatusega on kõik need aastad asju aetud. Aga nii on saanud ja midagi ei ole ju juhtunud, keegi pole näpuga

näidanud. Ja kui ongi, siis on näitaja tuimalt kukele saadetud. Nõukogu otsusele on alla kirjutanud VEB-Fondi nõukogu liikmed **Mart Opmann**, **Vahur Kraft** ja **Vladimir Mihailov**.

Kas siis tõesti mitte keegi seatutest ja kutsututest peale mõne advokaadi ja fondi kreeditori ei protestinud, ei tirinud küsimusi VEB-Fondi ja Eesti Panga omavolist? Juhtus ka seda, kuid need kõik olid pigem arglikud erandid, puudus tahe, lihtsam oli mööda vaadata ja käega lüüa. Selline nõukogude inimesele omane osavõtmatus, mille arme endiselt peame tunnistama.

1995. aasta 9. juunil pöördus VEB-Fondi endine juht **Enn Teimann** kirjaga Riigikogu asejuhataja **Arvo Junti** ja rahandusminister **Mart Opmanni** poole. Ettepanekud sisaldasid nõudeõiguse üleandmist valitsusele. VEB-i valuutalaenud soovitati koondada valitsuse kätte. Teimanni ettepanek oli, et eraettevõtete ja Eesti Panga nõudeõigus oleks jäänud fondile ning fond oleks viidud rahandusministeeriumi haldusalasse. Kas Teimanni suhteliselt tooreid ja arusaamatuid ideid ka kusagil üldse arutati, pole teada.

Tõsisem üritus oli 1995. aastal Riigikogu saadiku **Aino Runge** koostatud Riigikogu otsuse projekt „Riikliku VEB-Fondi reorganiseerimisest". Projekti seletuskirjas tõdes Runge:

„Tänaseks on Riikliku VEB-Fondi investeeritud Eesti riiklikke rahalisi vahendeid 463,0 miljoni krooni ulatuses. Vaatamata sellele ei ole Riiklik VEB-Fond Eesti Panga halduses sisuliselt tööle hakanud. Eesti Pank on osutunud ebaefektiivseks peremeheks.

20. jaanuari 1993. aasta Riigikogu otsus „NLiidu Välismajanduspangas külmutatud Eesti pankade kontod" punkt 6 kohustab Eesti Panka kuue kuu jooksul kutsuma kokku fondi kreeditoride (sertifikaadi omanike) üldkoosolek fondi juhatuse valimiseks ning fondi juhtimise üleandmiseks. Eesti Pank ei ole senini (so kahe aasta jooksul) Riigikogu otsust täitnud.

Seoses sellega on vaja:

1. Muuta Riiklik VEB-Fond mitteriiklikuks, jättes Venemaa pankadest rahaliste vahendite lahtikülmutamise põhirisk kreeditoridele enestele.

2. Viia fondi haldamine välja Eesti Panga pädevusest ning loobuda sisuliselt vastutusest NLiidu välisvõla eest.

3. Jätta fondi kreeditoridele kõik fondi rahalised vahendid, õigused ja kohustused."

Ehkki Runge arusaamad võivad tunduda kohati asjatundmatud, kindlasti ka tänu sellele demagoogiale, mida Eesti Pank ametlikult fondi ümber veeretas, oli Runge soov kahtlemata kantud siirast tahtmisest. Aastaid hiljem ei taha Runge oma projekti meenutadagi, sest seda ei hakatud arutama isegi Riigikogu rahanduskomisjonis.

Ka advokaat Glikman pöördus kreeditoride huve esindades 1995. aastal Riigikogu asespiikri **Arvo Juntl** poole, et ta selgitaks Riigikogu võimalusi „NLiidu Välismajanduspangas külmutatud Eesti pankade kontod" punkt 6 reaalseks täitmiseks. Ei midagi.

Endine Eesti Panga nõukogu liige **Kalle Jürgenson** meenutab, kuidas ta püüdis 2000. aastal pääseda Sihtasutuse (SA) VEB arhiivi juurde:

„Korra väitis **Vladimir Mihailov**, et kusagil on terve peotäis igasuguseid lepinguid. Kas see pidigi siis olema SA VEB arhiiv, ei tea? Hiljem küsisin nõukogu koosolekul arhiivi kohta. Minu küsimusele vastas Mihailov nagu varemgi, et ega eriti midagi ei olegi, on lihtsalt peotäis igasuguseid lepinguid ja muid pabereid, kust on raske midagi kätte leida ja aru saada. Ei ole raske arvata, et minul sinna arhiivi pääseda ei õnnestunud."

VIII MIKS EESTI ETTEVÕTTED VÕLGU TAGASI EI MAKSNUD

Eesti vanasõna
„Võlg on võõra oma!"

See, mida venelased meilt VEB-is külmutatud kahe panga arvete eest vastu nõuavad, sai juba selgeks – NSV Liidu sisemise valuutavõla tunnistamist ja Eesti ettevõtetele valuutalaenude tagasimaksmist. Ei midagi vähemat ega enamat. Neid kahte VEB-i-poolset nõudmist on Eesti Pangal olnud kõige raskem tunnistada ja ega ta seda ei olegi tunnistatud. Selle asemel on 11 aastat otsesõnu valetatud ja süüdistatud Venemaad sajas surmapatus. Aga kõik kipuvad seda ka uskuma, sest isegi halb lim ei saa tulla mujalt kui ikka ainult idast. See Eesti Panga juhtide päästerõngas – venelased võtsid meie raha ära – on töötanud harukordse eduga. Ning proovige sellele vastu vaielda, kohe saab teid tembeldada Eesti huvide reeturiks või venelaste käsilaseks. Iseasi, mis on sellise mängu hind lõppkokkuvõttes. Arvestades, missuguse enesekindlusega on Eesti Panga juhid valetanud, peavad nad olema üpris kindlad, et nende valedele ei esitata kunagi lõpparvet ja kõik kaob aegade hämarusse. Kuid kõik sulitembud tulevad kunagi välja. Tänu ajaloolasele **Jaak Valgele** oleme teada saanud **Konstantin Pätsi** ja **Johan Laidoneri** mustast pangaärist eelmise vabariigi algusaastatel. Kuid **Siim Kallase**, **Vahur Krafti** ja nende klubikaaslaste afääride avalikustamisel ei pea me õnneks 80 aastat ootama.

VEB tegi ettepareku, et blokeeritud summade suhtes, mis laekusid Eesti Panga ja UBB korrespondentkontodele enne 31. detsembrit 1992, peaks Eesti valitsus ise leidma vahendid Eesti firmadele valuuta tagastamiseks. Sellist „VEB-i ülbust" ei jätnud Eesti Panga ja VEB-Fondi juhid muidugi kasutamata, et täiest kõrist pasundada: vaadake, mida nad teevad, võtavad meie raha ära ja siis ütlevad veel, et makske ise oma ettevõtetele raha välja!

VEB põhjendas seda sellega, et kui me kõik veel NSV Liidus olime, kasutas **Edgar Savisaare** valitsus nagu kõik teised liiduvabariigid seda valuutat samuti üleliidulise tähtsusega makseteks. Selle eest osteti

toiduaineid, ravimeid ja muud esmatähtsat, mida kasutasid ka kõik Eesti elanikud. Venemaa andmetel oleks Eesti pidanud nende esmatarbekaupade eest kandma üleliidulisse valuutafondi 21,7 miljonit USA dollarit, kuid jättis selle tegemata. Seetõttu teeb VEB järelduse, et Eestil pidi üle jääma vaba raha, millega oleks saanud ettevõtete ees olevad kohustused osaliselt enese kanda võtta. Viimast soovitust tuleb muidugi võtta väikese nükkena Eesti pihta, umbes nii – sõin ja jõin seal minagi, valuutat ei maksnud midagi.

Aga vaatame seda asja hoopis teise pilgu alt. Eestis oli enne NSV Liidu lagunemist tuhandeid suhkruhaigeid, tuhandeid neeruhaigeid jne, kes kõik vajasid hinges püsimiseks preparaate, mida tuli valuuta eest importida. Eestis oli ka palju ettevõtteid, kelle toodang olenes samuti otseselt imporditavast toorainest. Kas Kalev oleks näiteks ilma kakaota saanud komme ja šokolaadi toota? Kas te arvate, et Venemaa seda ei teadnud? Muidugi teadis, kuid ei keeranud valuutakraani Eesti jaoks kinni. Aga kui oleks keeranud, mis oleks juhtunud? Kümned tuhanded kroonilised haiged oleks nädalaga surnud, paljud ettevõtted ja ka kommivabrik Kalev oleksid seisma jäänud sama kiiresti. Aga Venemaa seda ei teinud, ehkki „vabadusvõitluse" käigus unustas Savisaare valitsus selle eest maksta. Või oligi kogu sellise „vabadusvõitluse" eesmärk Venemaale dünamo tegemine? Kuid kelle tasku läksid sel juhul sellise „vabadusvõitluse" õied ja viljad, kelle pea kohale tekkis vabadusvõitluse oreool? Selle kõige üle võiks praegu juba kainelt mõelda, aega on mööda läinud piisavalt ja tagajärgi on võimalik hinnata.

Miks ei maksnud Eesti ettevõtted tagasi oma valuutalaene, mida nad võtsid NSV Liidu aja lõpul Moskvast NSV Liidu Välismajanduspangast? Sellele küsimusele ei ole lihtne vastata, ehkki siingi armastatakse viidata eespool kirjeldatud „vabadusvõitlusele" ja Venemaale dünamo tegemisele. Aga kui vaadata lähemalt, milleks need laenud enamasti üldse läksid, siis üks on selge – enamasti mitte laenu võtnud ettevõtte arendamiseks. Kõige rohkem kasutati tollal hinnalisi valuutalaene uute era- ja ühisettevõtete rajamiseks, kus tavaliselt aktiivseks osapooleks oli valuutalaenu saanud riikliku „emaettevõtte" juhtkond ise. Mitte kõigil riiklikel ettevõtetel ei olnud võimalik Moskvast valuutalaene saada. Neid said suuremad ettevõtted, kelle toodangut müüdi valuuta

eest välismaale ja kes suutsid tõestada oma valuutatulusid. Niisiis mitte kõigil ei olnud võimalik sel raskel ajal saada valuutat. Enamasti garanteerisid neid laene Eesti NSV kõrgemad võimuorganid. Kui lagunes NSV Liit ja Eesti taastas iseseisvuse, lõpetasid ettevõtted üldjuhul ka laenude tagasimaksmise. Loogika oli lihtne, pole enam Eesti NSV-d ja NSV Liitu, ei pea ka laene tagasi maksma. Ilmselt usuti, et üleüldises segaduses kaob raskesse finantsseisu sattunud NSV Liidu Välismajanduspank ja kõik unustatakse. Aga ei unustatud ja VEB tegutseb siiani ning nõuab Eesti ettevõtetele antud laene tagasi. Autori kirjavahetus näitab ainult üht: VEB on täis otsustavust viia laenuküsimus Euroopa õigusemõistmise tasandile. Väga raske on leida põhjust, miks Euroopa kohtuinstantsid peaksid tulema järeldusele, et seoses Eesti iseseisvumisega NSV Liidu ajal võetud võlgu tagasi maksma ei pea. Aga just sellise põhjuse laenude tagasimaksmise lõpetamise kohta tõi ühe VEB-ist valuutalaene saanud Eesti ettevõtte pearaamatupidaja! Sama jabur põhjendus kumab läbi veel mitme Eesti ettevõtte põhjendustest, miks NSV Liidu ajal saadud laene pole vaja tagasi maksta. Üle nelja aasta kestnud kohtuasi, kus VEB-ist Kunda Tehaste vastu võlanõude omandanud firma kohut käib, on jõudnud lausa absurdi. Kaks korda Riigikohtusse jõudnud kohtuasi on kõrgemalt kohtuvõimult saanud ilmselgelt põikleva otsuse: asi tuleb enda kaelast kuidagimoodi ära veeretada. Ja nii see veereb endiselt alamastme kohtute vahel, kus praeguseks on jõutud aruteluni, et laenude asjas tuleb aluseks võtta NSV Liidu seadused! Iga ülikooli esimese kursuse juris: vist karjataks seda kuuldes, et see ei ole võimalik! On küll, Eesti kohtusüsteemis aastal 2004. Ainult kuidas kavatsetakse NSV Liidu seaduste järgi kohtumõistmist põhjendada Euroopa kohtutes nii, et ei oleks piinlik kogu protsessitud aastate pärast ja ei muututaks vana kontinendi naerualuseks?

1995. aasta lõpul kontrollis Riigikontroll Riikliku VEB-Fondi tegevust. Kontrollimisele kuulus fondi tegevus alates jaanuarist 1995 kuni 1. detsembrini 1995. 18. märtsil 1996 esitati kontrolli tulemuste kohta peakontrolöri otsus. Muuhulgas puudutas Riigikontroll ka VEB-is valuutalaene võtnud Eesti ettevõtteid:

„Fondi põhikiri ei kohusta fondi tegelema VEB-ist võetud laenudega. Eesti Pangal ja Vabariigi Valitsusel puudub seisukoht nende laenude suhtes. Eesti Pank ei ole pidanud seni võimalikuks siduda VEB-ist Eesti ettevõtetele antud laenude tagasinõudmist samas pangas külmutatud Põhja-Eesti Panga (PEP) valuutakontode avamise nõudega (kiri Riigikontrollile nr 1-4/1313 30. detsembrist 1994). Täpne ülevaade nende laenude kasutamise ja tagastamise ning tagastajate kohta puudub. Mõningatel juhtudel on rakendatud VEB-ist laenusaajate suhtes valuuta sundkandmist vabariigi valuutaarvele. Osaliselt on laene tagastatud Põhja-Eesti Pangale. Mõningal juhul toimub laenu tagastamine VEB-ile."

Mida me siis võlgnike kohta teada saame? Esiteks, et mõned VEB-ist valuutat laenanud ettevõtted on pidanud sundkorras loovutama oma rahalisi vahendeid riigi eelarvesse, aga mitte VEB-i, kust tegelikult raha laenati. Teiseks, et osa ettevõtteid on oma laene tagasi maksnud hoopis PEP-i. Pole aga mitte ainsatki vihjet, et PEP võis neid summasid edasi kanda VEB-i. Kolmandaks nendib Riigikontroll, et mõned ettevõtted võisid laene tagasi maksta ka otse VEB-ile, kust need laenud olid võetud. Kuid ka viimase väite kinnituseks ei ole tuua mitte ühtegi fakti, ehkki selleks on nähtud päris palju vaeva. Siit tekib paratamatult küsimus, kui usaldusväärsed Riigikontrolli väited on. Mitte eriti, kui üldse. Seda tunnistab ka Riigikontrolli peakontrolöri 5. jaanuari 1998 otsus VEB-Fondi kontrollimise kohta. Seal öeldakse Eesti ettevõtete VEB-i valuutalaenude kohta:

„Eesti ettevõtete tegelikku täpset võlgnevust ja tagastatud summat VEB-ile käesoleval ajal fond ei oma. Näiteks maksis RAS Kunda Tehased laenu tagasi kuni raha külmutamiseni. Sama tegid ka mõned teised ettevõtted. Mitu laenuvõtjat on vahepeal pankrotistunud: Tallinna Paberi-

ja Tselluloosikombinaat, Eesti Fosforiit, Eesti Kalatööstus. VEB aga arvutab laenude intresse ja viiviseid. Lähtudes VEB-i 12.06.1993. aasta teatest on laenuvõlg seisuga 01.05.1993. aastal 29 miljonit USA dollarit."

Kontrollaktis tunnistatakse, et täpne ülevaade laenude suhtes puudub. Seetõttu kasutatakse VEB-Fondi juhtide ütlusi ja muud kaudset teavet. Kui palju on väärt VEB-Fondi juhtinud **Enn Teimanni** või **Vladimir Mihailovi** seletused ja ülevaated asjade seisust, on meile juba teada – praktiliselt mitte midagi. VEB-Fondi tegevuse aruandes Eesti Panga nõukogule 6. juunil 2000 selgitab fondi juht Mihailov:

„Praeguse Eesti Vabariigi ettevõtted võtsid rublaaja lõpul laenu NLiidu Välismajanduspangast. Pärast arvete blokeerimist nimetatud pangas lõpetasid nad laenu tasumise pangale."

Nagu tavaliselt, valetab Mihailov Eesti Panga nõukogul suud ja silmad täis. Eesti ettevõtted lõpetasid enamikus laenude tagasimaksmise „Eesti iseseisvumisega" augustis 1991. VEB-is blokeeriti Eesti Panga ja UBB korrespondentkontodel vahendid, mis olid sinna laekunud kuni 31. detsembrini 1991. Muidugi, Mihailov tahab jätta muljet, et VEB blokeeris Eesti ettevõtete raha ja mis neil vaesekestel muud teha jäi kui laenude tagasimaksmine lõpetada. Aga laenu võtnud ettevõtete enamikul ei blokeeritud VEB-is mingeid rahalisi vahendeid, sest neil neid lihtsalt ei olnud seal. Ja kui nüüd tagasi pöörduda laenude tagasimaksmise lepingu juurde, mis sõlmiti Eesti Panga ja VEB-i vahel 23. jaanuaril 1991, siis peab imestama, et venelased nii kannatlikud olid. Võttis ju Eesti Pank selle lepinguga kohustuseks laenude tagasimaksmisele igati kaasa aidata ja võlglastele konkreetsete meetmetega survet avaldada, kui nad laenude tagasimaksmisega viivitavad või seda ei tee. Muidugi on see Eesti Pangale äärmiselt ebameeldiv fakt, ja nagu ikka, leiab Mihailov geniaalse lahenduse – tuleb valetada ja näidata sündmusi nii, nagu on kasulik.

Seetõttu on Riigikontrolli milleski süüdistada ülekohtune. Nad uskusid fondi juhi selgitusi, sest kõik tõde päevavalgele toovad dokumendid on ju teiste silmade alt hoolikalt ära peidetud või maha salatud. Riigikontroll tegi vägagi tõhusat tööd võlgnike väljaselgitamisel ja võlanõuete päevakorras hoidmisel. Lausa ime, et Eesti Pank ei süüdistanud Riigikontrolli Venemaa luure käepikenduses või rahvuslike huvide

reetmises. Aga nagu me juba mitmel korral oleme tõdenud, Riigikontrolli otsused ja järeldused võisid olla kui tahes karmid, mitte keegi neile tavaliselt ei reageerinud.

2

Kuni tänase päevani pole võimalik saada täpset ülevaadet, kuidas ja missuguses osas Eesti ettevõtted oma võlgu VEB-i tagasi maksid ja kes olid need üksikud, kes ei pidanud Eesti iseseisvumist „jumalikuks signaaliks", et venelastele võlgade tagasimaksmine lõpetada. Mäletatavasti pidid laenu saanud ettevõtted VEB-i ja Eesti Panga vahel 23. jaanuaril 1991 sõlmitud lepingu kohaselt kandma tagasimaksed Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse arvetele. Leping sõlmitigi seoses VEB-i Tallinna osakonna ülevõtmisega Eesti Panga poolt. VEB-ist saabunud kinnitusel ei ole Eesti Pank 1992. aastal enam Moskvasse VEB-i üle kandnud mitte ühtegi laenusummat. Siit võime jõuda masendava tõdemuseni: mõned Eesti ettevõtted kandsid küll korralikult edasi oma laenumakseid Eesti Pangale ja selle taskupangale PEAP-ile, kuid sealt edasi VEB-i neid summasid ei kantud! Selline võimalus vajab kinnitust, aga kaua aega ei leidunud sellekohta ühtegi dokumentaalset viidet. Ühel hetkel ilmus aga välja dokument, mis seda kinnitab!

1992. aasta mais saatis Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsus VEB-ist laene saanud ettevõtetele laiali järgmise sisuga kirja:

„Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsus palub:

1) teatada 01.05.1992. aastal Teie poolt Moskva Välismajanduspangale seni veel kustutamata laenu jäägid valuutade lõikes

2) kanda nimetatud laenude katteks välispankade (v.a. Moskva Välismajanduspank) kaudu summas Eesti Panga VOV arvele 076598081

3) juhul, kui Teil ei ole avatud Eesti Panga VOV valuutaarvet, palume teatada, millistes pankades need on avatud (arve rekvisiidid näidata)."

Kirjale on alla kirjutanud Eesti Panga VOV juhataja **Ennu Reitsnik**.

Kõikidest VEB-Fondi ametlikest aruannetest saab välja lugeda vaid üht, et selliseid ettevõtteid, kes oma laene veel 1992. aastal tagasi maksid siiski oli. Ja mida tegi Eesti Pank? Pani VEB-ile kuuluva raha rahulikult enda tasku, rikkus järnedalt VEB-iga 23. jaanuaril 1991 sõlmitud

lepingut ning kisas pärast sellist röövimist 11 aastat avalikult: vaadake, mis venelased tegid, võtsid meie ettevõtete raha ära. Kus on Eesti Panga künismi piirid, kui neid üldse olemas on? See kõik meenutab vägisi taskuvaraste nippi, kui nad trollis teolt tabatakse. Nende esimeseks kätteõpitud reaktsiooniks on ikka esimesena hoopis ise kisama kukkuda – võtke varas kinni! Kas ei ole hämmastav sarnasus Eesti Panga käitumisega?

See kiri tõestab ka seda, et Eesti Pank pidi saama ülevaate sellest, kuidas Eesti ettevõtted VEB-ile võlgu tagasi maksid, kellel kui palju maksmata jäi. Aga arvate, et Eesti Pank on neid andmeid kusagil demonstreerinud? Ei, selle asemel räägitakse, kui segane kõik on, et kellelgi pole täpset ülevaadet jne.

Selge on ka see, et ettevõtete võlgade probleem on tegelikult kogu aeg erutanud nii VEB-Fondi, Eesti Panka kui ka valitsusi. Üks omapärane sebimine, mille tagamaad on küllalt ähmased siiani, algas tegelikult juba 1993. aastal. Põhiline aktiivne tegutseja oli Rahandusministeeriumi tollane kantsler ja hilisem Ühispanga suurim sõber ja äripartner **Enn Pant**. Tollase Rahandusministeeriumi rahanduspoliitika talituse juhataja ja hilisema pankuri **Raivo Pavlovi** seletuskirjast loeme:

„Olukorras, kus Eesti Vabariigi ettevõtete raha on ühepoolselt külmutatud ja ka väljaantud laenude nõudeõigus on välisriigi panga käes, tuleks need küsimused lahendada poliitilise otsusega, et kompenseerida raha külmutamisest tekkinud kahju.

Nõudeõiguse üleandmisel Riiklikule VEB-Fondile saab alustada ettevõtetele antud valuutalaenude tagasinõudmist ning ühtlasi ka leida VEB-Fondi sertifikaatidele reaalne kattevara."

VEB-Fondi esimene juht ja Eesti Panga asepresident **Enn Teimann** kiitis otsuse eelnõu heaks. Otsuse projekt ise oli lakooniline. Selles öeldi, et VEB-i valuutakrediitide nõudeõigus kuulub nüüd Eesti Vabariigile, kes volitab VEB-Fondi esindama riiki nende nõudeõiguste küsimustes. Pange tähele, otsuse projektis pole sõnagi fondi sertifikaatidele reaalse kattevara tekitamisest. Ja vaevalt see eesmärk oligi. Lihtsalt ripakil oli võimalus raha välja pumbata ja seda üritati kasutada. VEB-Fond oli ju täielikult Eesti Panga kontrolli all ja kindlasti oleks ta oma äranägemise järgi ka seda raha kasutanud. Miks seda otsust ei võetud sisse sama

aasta jaanuaris, kui Riigikogu otsusega VEB-Fond moodustati ja selle ülesanded määrati? Sest selline teguviis on karjuvas vastuolus igasuguse elementaarsegi õigusprintsiibiga. VEB-ilt saadud laenud tagasi maksta Eesti riigile! Ei pea olema juuraharidust, et sellest aru saada. Kuid otsuse projektiga kaasnenud Pavovi seletuskirjas ongi viidatud ju poliitilisele otsusele, mitte õiguslikule. Ja lõppude lõpuks ei saa ju Eesti riik selliseid „poliitilisi" otsuseid vastu võtta ühepoolses korras, ilma küsimata, kas VEB on sellega nõus!

Kõigile neile karjuvatele vastuoludele juhiti tähelepanu Justiitsministeeriumi vastuses, millele olid alla kirjutanud minister **Kaldo Kama** ja asekantsler **Juhan Parts**. Tänu sellele jäi üks suur rumalus tegemata ja Eesti Pangal veel üks kerge teenimisvõimalus saamata.

Nagu me eelmistest peatükkidest nägime, üritasid VEB-Fond ja Eesti Pank veel igasuguste trikkide abil võlaküsimust tõstatada, et mingite kavalate mehhanismide abil oma kitsaid huvisid realiseerida, kuid saavutamata need eesmärgid jäidki.

Praegu oleme olukorras, kus VEB-i kontol, mis on ikka veel PEP-i nimel, pole enam suurt midagi järel, aga ettevõtete võlanõue on kasvanud koos intressidega astronoomiliseks. Alguses olid Eesti ettevõtted VEB-ile võlgu ligi 22 miljonit USA dollarit, ent 2002. aasta alguseks oli see peaaegu kahekordistunud. Ja kas Eesti Pangas või keskpanga nõukogus on tõesti mõni selline inimene, kes siiralt usub, et Venemaa unustab Eesti vastu nõude 44 miljonit USA dollarit? Ja kas on kedagi, kes usub, et Euroopa kohtutes räägime samuti, kuidas vabadusvõitluse tuhinas seoses Eesti iseseisvumisega lõpetasime jumalikule õigusele toetudes võlgade tagasimaksmise ning saavutasime hiilgava võidu? Loll olla on üks asi, lammas aga hoopis teine.

3

Kogu see VEB-i laenude tagasimaksmise lõpetamise tsirkus on kõige paremini esitatav Kunda Tehaste näitel. Põhjus selleks on lihtne. VEB-ilt Kunda Tehaste vastu võlanõude ostnud firma käib juba pikka aega kohut ja paksudesse kohtutoimikutesse on ladestunud paljugi huvipakkuvat. Eesti kohtusüsteemi tegevuse kirjeldus ja hinnang sellele

ei mahu sellesse raamatusse, sest selleks oleks vaja kirjutada eraldi raamat.

Sellel aastal Viru Ringkonnakohtus toimunud järjekordsel kohtuprotsessil oli kõige tähelepanuväärsem Kunda Tehaste endise direktori **Ain Välba** VEB-i laenude kohta vande all antud tunnistus. Ehkki kolmveerand segasest tunnistusest koosnes põhiliselt väidetest, nagu ei tea ja ei mäleta, on selles ka midagi tähelepanuväärset, kui mitte arvestada seda, et Välba veeretas kogu vastutuse laenulepingu sõlminud, praeguseks juba manalamehe, endise Kunda Tehaste direktori **Raua** kaela. Ometi ei takistanud see kohtul tuginemast Välba tunnistusele, mis põhines surnud inimese ütluste tõlgendamisel! See selleks ja raamat Eesti kohtusüsteemist ootab veel kirjutamist. Välba rääkis protsessi käigus korduvalt et riikliku ettevõttena küsisid nad ka Eesti Pangast **Siim Kallaselt**, mida VEB-i võlaga peale hakata, ning Välba sõnul sai ta vastuseks, et see pole teie asi ja küsimus lahendatakse kõrgemal pool. Vande all antud nn tunnistuses Välba kordas seda väidet:

„Seoses Kunda Tsemendi tootmise ümberkorraldamise ja ühisettevõtte loomisega leidis Riigikontroll, et see bilansist väljatõstmine oli vale. Oli viie osapoolega ühisettevõte välisfirmade osavõtul. Siit tekkis kirjavahetus, millele hageja osutab, s.o. Rahandusministeeriumile. Raud pöördus Eesti Panga presidendi **Siim Kallase** poole, vastati, et asi lahendatakse riikidevahelise kokkuleppega."

Kunda Tehaste juhtum annab vastuse salapärasele küsimusele, miks need ettevõtted, kelle raha Eesti Panga ja UBB kontodel VEB-is külmutati, kogu selle aja põhiliselt vait on olnud. Aga sellepärast, et valdavas enamuses olid nad riigiettevõtted ning neile öeldi veel vana nõukogoliku harjumuse järgi ülevaltpoolt ette, mida teha. Öeldi, et vait olla, see pole teie asi. Paljud riigiettevõtted läksid kiiresti pankrotti ja muutusid imeodavateks erastamisobjektideks. Erastasid aga need, kellel iseseisvuse algaastatel juba raha oli tekkinud. Kuidas see tekkimine ka nendessamades VEB-i mängudes käis, on selles raamatus juba küllaga kirjeldatud. Hoopis keerulisem oli aga nende ettevõtetega, kes VEB-ile võlgade tagasimaksmise lõpetasid. Ka neid oli vaja erastada, aga VEB-i võlg bilansis segas seda protsessi tuntavalt. Kunda Tehaste puhul leidis minister **Andres Lipstok** juba kirjeldatud tee, kuidas Merelaevan-

duselt *off-shore*-firmade kaudu tekitati justkui vastunõue VEB-ile. 3. jaanuaril 1997 kirjutas Riigikontrolli peakontrolör Olav Lüüs Erastamisagentuuri peadirektorile Väino Sarnetile:

„Teen Teile ettepaneku – kui RAS Kunda Tehased aktsiate võõrandamisel selgub, et tehase võlgnevus NLiidu Välismajanduspangale võib vähendada aktsiate müügiväärtust, tõstatage küsimus tehase tegevjuhtkonna ja juhatuse vastutusest tehase poolt antud laenudega seotud küsimuste halva käsitlemise eest. Vajadusel võin Teile selles küsimuses anda lisainformatsiooni. Loodan, et informeerite Riigikontrolli käesolevas kirjas tõstatatud küsimuse lahendamisest."

Aga **Ain Välba** lalin kohtusaalis, isegi vande all antud ja isegi surnud inimesele sõnu suhu pannes, ei ole väärt mitte punast krossigi, sest autori käsutuses oleval Kunda Tehaste VEB-is koostatud võla- ja tagasimaksete graafikul on must valgel kirjas, et viimati maksti laenujääki tagasi 5. juulil 1991 439 595,19 Saksa marka. Eesti taasiseseisvumiseni oli jäänud 46 päeva. Ometi oli vabadusvõitlus mõjunud ka Kunda Tehaste raamatupidajale **Krista Vulpile** niivõrd, et 21. novembril 1995 koostatud õiendis on kirjas:

„RAS Kunda Tehased ei ole raha laenu lühendamiseks Moskvasse edasi kandnud, põhjuseks Eesti Vabariigi taasiseseisvumine.'

12.03.2002 oli Kunda Tehaste võlg VEB-i ees kasvanud 6 107 300,28 Saksa margani.

4

Tartu Ülikool sai NSV Liidu Välismajanduspangast (VEB) aastatel 1988–1989 kolm valuutalaenu: 25. novembril 1988 ja 8. veebruaril 1989 summas 500 000 rubla valuutat ning 13. novembril 1989 386 600 Saksa marka. Ülikooli poolt allkirjastas laenulepingu tollane rektor **Jüri Kärner**.

Kahjuks puuduvad andmed, mida Tartu Ülikool tegi kahe esimese VEB-ist saadud valuutalaenuga, küll aga õnnestus selgitada kolmanda, Saksa marga laenu kasutamise tagamaad. Selle 386 600 Saksa marga kasutamise kohta algatas Taru Politseiprefektuur 3. märtsil 1994 kriminaalasja ametiseisundi kuritarvitamises ja laenusumma u atuses ülikoolile kahju tekitamises. 25. septembril 1995 kirjutas aga Tartu

politseiprefekt **Aleks Uibo** kriminaalasja lõpetamise määruse. Laenuks saadud Saksa markade eest osteti Saksamaalt tööpinke, mis aga ei jõudnud sugugi ülikooli kasutusse, ja sisuliselt tuli nii Saksa margad kui ka tööpingid korstnasse kirjutada. Uibo kriminaalasja lõpetamise määruse kokkuvõttes seisavad suurepärased read:

„Nagu teatab 21.09.1995 meile saadetud kirjas **Jaak Aaviksoo**, toimub käesoleval ajal nimetatud tööpinkide ülevõtmine Tartu Ülikooli poolt. Siiani ei ole Tartu Ülikool suutnud hinnata neile tekitatud kahju, kuigi meie nõudsime seda ülikoolilt juba 16. detsembril 1993.

Seega **Ants Kallikorm**i käitumises ei esine Krk § 161 järgi kvalifitseeritava kuriteo koosseis ja menetlust antud kriminaalasjas ei ole otstarbekas jätkata. Valuutalaenu eest ostetud tööpinkidega seotud segadused on tingitud ebakorrektsest asjaajamisest ega ole tingitud mõne asjaosalise kriminaalsest käitumisest."

Niisiis, kuna Tartu Ülikool ei suutnud kahe aasta jooksul kindlaks määrata talle tööpinkide ostmisega tekitatud kahju, siis olid segadused tingitud ebakorrektsest asjaajamisest. Või kuidas teisiti hinnata Tartu politseiprefekti kummalist põhjendust kriminaalasja lõpetamise kohta. Tegelikult paistab muidugi kogu loost läbi vaid üks motiiv, keegi ei soovinudki Saksa markade ja tööpinkide lugu eriti uurida.

Tööpinkide tragikoomiline lugu ise aga on Eesti uuele iseseisvusajale iseloomulik lugu, lugu kapitalistideks pürgijatest ja võõra raha kasutamisest. Kriminaalasja materjalide põhjal kulgesid asjad nii.

17. juulil 1989 sõlmisid Tartu Ülikooli prorektor **Ants Kallikorm** ja Saksamaa firma Trade Consult ärijuht **Andres Bergmann** lepingu, mille kohaselt pidi Saksa firma tarnima ülikoolile kaks etteantud parameetritega programmjuhtimisega tööpinki. VEB-ist laenatud summa vastas enam-vähem kahe firma MAHO tööpingi maksumusele. Kallikormi ja Bergmanni politseile antud ütluste järgi sõlmiti vastav leping Münchenis, kuhu sõitis ülikooli delegatsioon. Nende sõnul sõlmiti leping eeldusel, et kohapealsel firmal (Bergmanni esindatud Trade Consult – TK) on tunduvalt paremad võimalused tutvuda ja pidada läbirääkimisi selliseid tööpinke tootvate firmadega. Bergmanni vahendustegevuse kasutamist põhjendasid asjaosalised ka sellega, et keelebarjääri tõttu oli ka oluline

Andres Bergmanni rahvus – eestlane, kes oli Tartus sündinud, aga elas tollal Saksamaal.

18. detsembril 1990 sõlmitud protokolli järgi maksid tööpingid 339 600 Saksa marka, tekkinud laenusumma ja tööpinkide ostmiseks kulutatud raha ülejäägist sai 50% Trade Consult, ülejäänud 23 200 marga eest osteti ülikoolile kemikaale, kirjandust ja muud vajalikku. 1995. aasta septembris politseile saadetud kirjas väidab ülikooli rektor Jaak Aaviksoo, et selle 23 200 marga kasutamise kohta kalkulatsiooni esitada enam võimalik ei ole. Tööpinkide hinda ei suutnud Tartu politsei teiste allikate järgi kontrollida ega kinnitada. Samuti ei suutnud politsei kindlaks teha tööpinkide Tartusse saabumise täpset aega! Jääb vaid loota, et kirjeldatud sündmustest möödunud aja jooksul on tartlased saanud politsei, kes juba suudab vähemalt kõige algelisemaid asju välja uurida.

Kriminaalasja materjalidest loeme, et Kallikormi ütluste järgi sai saatuslikuks tööpinkide arvutite mälumaht, mille tõttu neile kehtis NSV Liitu sissetoomise embargo ja neid hoiti piiril pool aastat kinni! Kui tööpingid lõpuks Tartusse saabusid, anti üks neist ülikooli tootmisbaasi ja teine hoopis tehasele Estre. Kallikormi sõnul oli nii kokku lepitud juba laenu võtmisel tollaste ministrite kokkuleppe alusel. Samuti rääkis Kallikorm, et ajaks, mil tööpingid ükskord Tartusse jõudsid, arvatavalt sügisel 1990, oli NSV Liidu majanduskriisi tõttu ära langenud võimalus eksperimentaaltootmisbaasi ehitamiseks ning ühele tööpingile hakati palavikuliselt uut rakendusvõimalust otsima. See kõik on selline lapsejutt, mida ühe väärika ülikooli prorektori suust on imelik kuulata. Kuid võib-olla oli kogu asja mõte järgnevas.

Rakenduseta jäänud tööpink suunati Kallikormi jutu järgi mitterahalise sissemaksena 24.10.1990 asutatud aktsiaseltsi TVT. Põhikirja järgi asutasid TVT ja said selle omanikeks Tartu Ülikool, Valga maavalitsus ja tööstusühistu M. A. T. I. Tartu politseiuurijad pidid tollase oskustepagasi taset arvestades tõdema, et Ants Kallikormi ütlusi teiste asjaosaliste ütlustega kinnitada ei õnnestunud. Samuti nendib politsei, et rektor Aaviksoo kirja väitel ei ole ülikooli teadusosakonna nõukogu protokollides märget AS TVT asutamise kohta. Tartu politsei uurimisstiili näiteks toome kokkuvõtte tööpinkide saagast:

„Ülikooli praktika seisukohalt loob ja likvideerib ettevõtte Tartu Ülikooli nõukogu. Kas seda praktikat rakendati ka 1990. aastal, ei ole õnnestunud selgitada. AS TVT likvideeriti 30. oktoobril 1992 ning tööpink anti üle Tartu Ülikooli ÜMPI-le. Tunnistajate ütluste kohaselt tööpinki AS TVT-s ei kasutatud, s t ei tõmmunud ka tema vananemist töötamise läbi. Kuna teist tööpinki hallanud tehas Estre ei olnud võimeline seda ära ostma, siis anti ka see ÜMPI-le. 6.05.1993 sõlmitud lepinguga andis ÜMPI labori juhataja nimetatud tööpingid vastastikuse abistamise korras kasutaca AS Optecile."

Tööpingid tööpinkideks, see on ülikooli probleem, aga võlad tuleb tagasi maksta. Kus sa sellega ja nii kogub Tartu Ülikooli tagasimaksmata laenusumma VEB-is trahviprotsente. Politsei andmetel 1995. aastal üksi kolmest valuutalaenust ülikooli bilansis arvel ei olnud. Tolleaegse ülikooli pearaamatupidaja **Eve Finki** sõnul ei võetud neid laene arvele seetõttu, et VEB-i laene ei kantud ülikooli arveldusarvetele, vaid arveldati otse välisfirmadega Estimpexi või VEB-i kaudu. Põhjendus või asi, mille eest siis ülikooli delegatsioon Saksamaalt kemikaale ja raamatuid ostis? Või kandsid tollased ülikooli juhid Saksa marku sularahana taskus? Ja ega ka sularaha ametiisiku taskus pole põhjus, miks seda ei peaks kajastama asutuse bilansis.

Et raamatupidaja Finki seletused ei olnud ega saanudki olla tõsiseltvõetavad ja VEB-ist laekusid üha uued teatised kasvavate numbritega võlanõude kohta, pöördus 1997. aasta märtsis selle küsimusega **Tiit Vähi** valitsuse rahandusministri **Mart Opmanni** poole tollane Tartu Ülikooli prorektor **Toivo Maimets**. Maimetsa pahandas, et VEB saadab perioodiliselt ülikoolile meeldetuletusi, võlg tuleb tagasi maksta. Meelepaha põhjendab Maimets:

„Nimetatud summasid ei kantud TRÜ arveldusarvetele. TRÜ-l oli valuuta kasutamise õigus ja makseid teostas pank otse saajale. Olgu märgitud, et 13. novembri 1989. aasta kokkuleppel nr 34 oli Eesti NSV Ministrite Nõukogu garantii.

Tartu Ülikool sai iseseisvaks õigussubjektiks alles 12. jaanuaril 1995. aastal vastuvõetud ülikooliseaduse alusel. Tartu Ülikooli kui avalik-õigusliku juriidilise isiku põhimõtet korrati vastava eriseaduse – Tartu Ülikooli seadusega.

Seega käsitleb Tartu Ülikool aastatel 1988–1989 allakirjutatud krediidi kokkuleppeid kui Eesti NSV nimel sõlmitud lepinguid (Eesti NSV Ministrite Nõukogu garantii).

Eeltoodu alusel ei saa Tartu Ülikool olla finantsiliselt vastutav nimetatud kokkulepete eest. Käsitletav küsimus tuleks lahendada kohaste riikidevaheliste kokkulepetega."

Mida sellisest põhjendusest arvata? Nukrus tuleb hinge, kui meenutan kas või oma õpinguaastaid ülikoolis. See aeg sattus ka ülikooli 350. aastapäeva juubelipidustuste tähistamise ajale 1982. aastal. Tuleb välja, et tollane tõrvikutega rongkäik ja nõukogude oludes tavatu tundepuhang oli kõik butafooria. Ülikoolil pole mingit kuulsusrikast ajalugu! Ülikooli ajalugu algab alles aastal 1995, nagu **Toivo Maimetsa** kirjast selgub. Kõik eelnenu on olematuja sellest ei taha me midagi teada, seda justkui pole olnud. Ei olnud ülikooli Eesti NSV ajal, ei natsi-Saksamaa okupatsiooni ajal, ei Eesti Vabariigi ajal, ei Tsaari-Venemaa ajal, ei Rootsi ajal. Kuid miks me siis hoiame ülikooli peahoonetaga mingit Rootsi kuningale pühendatud mälestusmärki, miks me nõuame Venemaalt tagasi sinna viidud ülikooli kunstimuuseumi varasid, miks me arutame nõukogude ajal ülikooli lõpetanute akadeemilise staatuse määratlemist praeguse kraadisüsteemi taustal? Miks, seda kõike pole ju olnud, selle kõige eest me ei vastuta! Maimetsa loogika ütleb sedagi, et ülikool pole kunagi olnud rahvuskultuuri kants, mille tähendus on jäänud läbi ajaloo rippumatuks sellest, kes meid parajasti valitses ja missugust ideoloogiat meile peale suruti. Kuid isegi siis ei suutnud ülikool toimida ilma rahata, olgu selleks rahaks siis Rootsi kroonid, tsaarirublad, ostmargad või Lenini pildiga rublad. Selles võib Maimets küll kindel olla!

Mitmed pangad kasutavad isikliku elamu remontimiseks, rekonstrueerimiseks või poolelijäänud ehituse lõpetamiseks võetud laenu väljastamist nii, et laenaja ei saa seda raha mitte korraga oma arvele, vaid esitab näiteks ehitusfirmale tööde teostamiseks vajamineva summa kalkulatsiooni. Pank maksab laenatava summa seejärel otse ehitusfirma arvele. Või maksab pank näiteks otse kinni ehitustarvete kaubamajast ostetud materjalid nii, et jällegi ei laeku pangast võetud summa laenaja arvele otse. Kas siis kõik sellised laenajad võivad rahumeeli pangalaenu jätta tagasi maksmata põhjendusega, et nende arvele ju ei laekunud

mingit raha? Ütlete, et rumalus. Muidugi on rumalus. Aga ometi tuuakse selliseid rumalaid põhjendusi, kui jutt on VEB-ist laenatud rahast.

5

1999. aastal esitas AS Audit EA audiitori järeldusotsuse AS Eesti Fosforiidi aktsionäridele. Märkusena on audiitor lisanud:

„Bilansis on kohustusena kajastamata võlgnevus Moskva Välismajanduspangale kahe dollarites saadud laenu eest teise poole saldokinnituse kohaselt summas koos intressidega 3,4 miljonit dollarit ehk bilansipäeva vääringus 42,05 miljonit krooni. Meie arvates on tõenäosus väike, et Moskva Välismajanduspangale tuleb tasuda lepingujärgne summa, kuid seda ei saa välistada."

Mõelge viivuks selle viimase lause üle. Kas näiteks tuhanded Ühispangast kodu soetamiseks laenu võtnud noored perekonnad võiksid unistada, et saavad kunagi, mingite sündmuste järel öelda – meie arvates on tõenäosus väike, et Ühispangale tuleb tasuda lepingujärgne summa, kuid seda ei saa välistada. Kümneteks aastateks püksirihma pingutamise raskele režiimile asunud noored perekonnapead ei julge ju isegi salajastes fantaasiates millestki säärasest unistada, kartes, et ainuüksi sellise mõtte tekkimine võib tähendada tõsist kontrolli psühhoneuroloogia kliinikus. Aga Eesti Fosforiidi jaoks pole selles midagi imelikku. Mõelge selle üle!

Eesti Fosforiit laenas 1990. aastal 1,3 miljonit USA dollarit, millest VEB kandis üle Maardusse rajatud tseoliiditehase sisseseade tarnijale Suurbritannia firmale BSE – Genex Company Ltd. Kuna Eesti Fosforiit ja tema uued omanikud ei ole suvatsenud võlga tagasi maksta, on võlasumma koos intressidega kasvanud ligi 4 miljoni dollari suuruseks. Neli aastat tagasi "Äripäeva" ajakirjanikule **Andrus Reimerile** antud kommentaarides olid Eesti Fosforiidi uued omanikud veelgi jõulisemalt konkreetsed:

„Kristine Centeri käsutuses pole dokumente, mis tõestaksid, et VEB-ist laenatud summa oleks Eesti Fosforiidile laekunud, ütles ettevõtte juhatuse esimees **Aare Kilp**.

„Viimase viie aasta jooksul pole meile laekunud arvet kõnealuse nõude tasumiseks," rääkis Kilp. „Me ei näe, et VEB-i poolt vaadates oleks sellise nõude esitamisel suurt perspektiivi."

VEB-i nõue on riikidevaheline probleem, mille peab lahendama valitsus, sest Venemaa pangason külmutatud Eesti ettevõtete vahendid, ütles Kristine Centeri nõukogu esimees **Margus Reinsalu**."

Hakka või uskuma, et väsimatu **Vladimir Mihailov** käis ringi mööda võlgade tagasimaksmisest loobunud ettevõtteid ja instrueeris neid põhjalikult, kuidas nad peavad VEB-i võlgadegaseotud ebameeldivatele küsimustele vastama. Või kuulasid ettevõtete juhid VEB-Fondi juhtide ja Eesti Panga juhtide seletusi ja avastasid, et nende valed sobivad ka neile?

Üks suurimaid võlglasi on salapärase nimega kooperatiivne ettevõte Alt. Kes siis peitub VEB-i e ilma intresse arvestamata 5,3 miljonit Saksa marka võlgu jäänud ettevõtte taga? Krediidilepingutest võime lugeda, et VEB laenas 1989. aastal mitmel korral kooperatiivile Alt, mis ol registreeritud Tallinna aadressil Olevimägi 12/14, kus „juhuslikult" asus ka Eesti Kultuurifond. Ning üllatus, üllatus, krediidilepingule ongi alla kirjutanud tollane Kultuurifondi esimehe esimene asetäitja **Kalle Liiv**. Laen oli ette nähtud kontserditegevuseks vajalike heli- ja valgustus-seadmete muretsemiseks, samuti elektroonika- ja transpordivahendite soetamiseks. Hilisemates lepingute täiendustes esineb allakirjutanu rollis ka kooperatiivi Alt juhataja **J. Altov**.

Otsustades laenusummade kõrvutamise järgi, jõudis Kultuurifondi hõlma all tegutsenud Alt väga vähe oma miljonitest laenuks võetud Saksa markadest tagasi maksta, enne kui seoses Eesti iseseisvumisega tagasimaksmine „võimatuks" muutus. Omanimelise õigusbüroo omanik ja Tallinna Linnavalitsuse õigusnõunik **Kalle Liiv** võiks aga sama juriidilist nõksu kasutada ka Tallinna raske finantsseisu leevendamiseks. Iseseis-vat poliitikat ajav Tallinna linnavalitsus võiks ennast iseseisvaks kuulutada ja siis seoses sellega kõigi laenude tagasimaksmise lõpetada. Raske finantsseis oleks hoobilt ületatud. Või on siiski ajad teised?

VEB-i VALUUTALAENUD TAGASI MAKSMATA JÄTNUD ETTEVÕTTED

	Laenusaaja ettevõte	Laenuvaluuta	Võlgnevus 1.04.1993
1	Tootmiskoondis Tootsi	SEK	1 106 820
2	Tallinna Tselluloosi- ja Paberikombinaat	DEM	2 809 420
3	Tootmiskoondis Eesti Fosforiit	DEM	1 701 300
4	Eesti NSV Autotransporti ja Maanteede Ministeerium	DEM	202 250
5	Viljandi Metsamajand	DEM	1 501 190
6	Kombinaat Järvakandi Tehased	DEM	1 157 870
7	Tootmiskoondis Eesti Kalatööstus	DEM	10 245 550
8	Avinurme kolhoos	SEK	634 390
9	Audru Karusloomakasvatus	DEM	145 140
10	Rakvere Tärklise- ja Siirupikombinaat	NLG	4 300 870
11	Raku Tõukarusloomakasvatuse sovhoos	DEM	4 278 260
12	Salutaguse sovhoos	DEM	3 097 280
13	Järva-Jaani kolhoos	DEM	826 170
14	Tartu Riiklik Ülikool	DEM	525 340
15	Tartu Riiklik Ülikool	DEM	340 490
16	Tartu Riiklik Ülikool	DEM	1 338 300
17	Tootmiskoondis Eesti Tsement	DEM	2 599 100
18	Tootmiskoondis Eesti Tsement	DEM	1 513 520
19	Tootmiskoondis Eesti Tsement	DEM	50 060
20	Kooperatiivne ettevõte Alt	DEM	5 270 300
	KOKKU	**USD**	**24 500 000**

IX KES TEENISID KASU RIIGI VÕLAKIRJADEST

Sven Potapov, Riigikontrolli peakontrolör
„Korraldada valitsuse võlakirjadega riigile ebasoodsatel tingimustel tehtud tehingute põhjuste, tekitatud võimaliku kahju ja selles süüdiolevate isikute väljaselgitamine ning vajadusel esitada vastavad materjalid uurimisorganitele kriminaalasja algatamise otsustamiseks!"
(Riigikontrolli peakontrolöriotsus, 18.03.1996 nr 30-13/27)

1992. aasta pangakriisi suur päästeoperatsioon lõppes kõige õnnelikumalt Eesti Panga taskupangale PEAP-ile. UBB osteti tervikvarana ja liideti PEAP põhjal moodustatud uue pangaga – Põhja-Eesti Pangaga (PEP). Õnnetult lõppes päästeoperatsioon PEAP-i ja UBB hoiustajatele, ehkki **Siim Kallas** ja **Heiki Kranich** tegid Riigikogus suuri sõnu ja esitasid kogu päästeoperatsiooni hoiustajate eest seismisena. Nende kahe panga hoiustajad, kelle raha külmus VEB-is nende pankade korrespondentkontodel, pidid oma nõuetega kolima ebamäärasesse VEB-Fondi. Niisiis pankade enda VEB-i külmutatud kontodele jäänud raha maksti Eesti riigi poolt heldelt kinni, vaesed hoiustajad jäeti saatuse hooleks.

PEP sai VEB-is kinni jäänud raha eest 300 miljoni krooni väärtuses 10% kasumlikkusega võlakirju. Aastaks 2007 tuleb riigil võlakirjade lunastamiseks kukrut kergendada koguni 585 miljoni krooni võrra. 1997. aastal läks PEP hingusele, kadunukese varad, mis mingit väärtust omasid, rändasid koos riigi ohtrate kingitustega Ühispanka. Algselt riigile kuulunud PEP-i likviidsuse tagamiseks väljaantud võlakirjad teenivad stabiilset kasumit hoopis kellegi teise jaoks. Lisaks on hämaraid teid pidi riigilt minema rännanud võlakirjade eest omandatud PEAP-i ja UBB VEB-Fondi sertifikaadid ise! Kes siis on teeninud VEB-is külmunud raha eest antud valitsuse võlakirjade ja nende eest omandatud VEB-Fondi sertifikaatide pealt?

Valitsuse tähtajalised 10%-lised võlakirjad emiteeriti vastavalt Riigikogu 1993. aasta 19. jaanuari otsusele ja valitsuse 1993. aasta 22. jaanuari määrusele nr 26. Võlakohustuste eesmärgiks ei olnud tulu saamine, vaid need emiteeriti PEP-i maksevõime ja likviidsuse tagamiseks. Riigieelarve tulude osas võlakirjad seetõttu ei kajastu. Miks? Sest võlakohustuste vastu saadi PEAP-i ja UBB VEB-i jäänud külmutatud raha, mis moondati Eesti Panga mustkunsti trikiga VEB-Fondi sertifikaadiks ehk VEB-is külmutatud raha nõudeks. Kui riik teatas kohe alguses, et ta ei taotlegi mitte kunagi VEB-Fondi sertifikaatide eest mingit tulu, siis teatas ta tegelikult, et need nn sertifikaadid on väärtusetud paberilipakad ja mingeid lootusi raha tagasisaamiseks VEB-i külmutatud kontodelt riigil ei ole. Samal ajal kinnitas Eesti Pank õnnetutele hoiustajatele, kes võlakohustustest ilma jäeti ja kelle nõuded VEB-Fondi koondati, et kõike on tehtud hoiustajate nimel. Missugune silmakirjalikkus. Kui riigil ehk valitsusel oli selge, et VEB-Fondi sertifikaadid kujutasid enesest midagi sarnast lasteraamatus „Totu Kuul" kirjeldatud hiidtaimede aktsiatega, mis pidid kaaluta olekus paisuma erakordselt suureks, siis missugune motivatsioon oli valitsusel õnnetute hoiustajate VEB-i jäänud raha pärast midagi üldse ette võtta? Ega ei olnudki.

Kuna Eesti riik võlakirjade vastu mitte mingit materiaalset väärtust ei saanud ega taotlenudki, siis on need võlakirjad kindlasti ühed maailma unikaalseimad. Näiteks 2002. aastal emiteeris valitsus samuti riigi võlakirju, et tasuda võlakohustuste müügist saadud rahaga kaugseire radarisüsteemi, piirivalve mereseireradarite ja nende positsioonide ehituse, politsei erivahendite ostu eest ning et tagasi maksta samuti varem riigile võetud laenud. Kõik on selge ja arusaadav.

Nagu öeldud, on igal võlakohustusel ka teine pool ehk see, mida kohustuse eest saadi. Nende võlakirjade puhul kogunesid siis valitsuse arvele VEB-Fondi sertifikaadid. Kuid võlakirjade eest antud PEAP-i ja UBB nn VEB-Fondi sertifikaadid ei olnud mitte kusagil arvel! Vähemalt ei suudetud selgitada, kus nad arvel on! Need oleksid pidanud arvel olema Rahandusministeeriumis, kes oli riigi varade hoidja. 19. jaanuaril 1996 Riigikontrollile saadetud kirjas teatas tollane Rahandusminis-

teeriumi kantsler **Enn Pant**, et vastavalt ministeeriumile kuuluvate riigi omanduses olevate aktsiate koodile on raamatupidamises arvele võetud aktsiad summas 277 872 200 krooni. Järgmine kantsler **Ago Lellep** teatas aga Riigikontrolli peakontrolörile suuliselt, et fondi sertifi-kaadid on ministeeriumis arvele võtmata.

Võlakirjade nominaalväärtuseks on 100 000 krooni ja need emiteeriti kümne seeriana, igas seerias 300 võlakirja. Võlakirjade lunastamine toimub vastavalt seeriatele, lunastamistähtaeg on 01.01.1998 – 01.01.2007. Selle aja jooksul lunastab Eesti riik võlakirjad välja, makstes nende eest kokku 585 miljonit krooni. Intressideks ja võlakirjade kustutamiseks vajalik summa tuleb riigieelarvest. Võlakirja intressiks on 10% aastas. Alguses määrati võlakirjade makseagendiks PEP ning Rahandusministeerium pidi talle maksma iga aasta agenditasu 0,1% aastas ehk 30 000 krooni. 1999. aasta rahandusminister **Siim Kallase** määrusest nr 30 selgub, et ka pärast PEP-i kuulsusetut lõppu ja liitmist Ühispangaga maksti agenditasu 30 000 krooni edasi! Saajaks ei saa olla keegi teine kui Ühispank. Nagu sellest oleks veel vähe, maksti samal aastal rahandusminister Kallase määrusega nr 51 veel ka võlakirjade hooldustasu 84 000 krooni. Jääb arusaamatuks, kellele ja miks.

Nagu öeldud, läks üks osa võlakirju pärast seda, kui Ühispank liitis enesega PEP-i, rändama, kuid mitte kõik. Õnnetu PEP oli suutnud mingi osa võlakirjadest küsitavate tehingute kaudu juba hakkama panna. Kuid kas need tehingud täitsid võlakirjade väljaandmise peamist ja tegelikult ainust eesmärki tagada 1992. aasta pangakriisi päästeoperatsiooni järel moodustatud PEP-i likviidsusprobleemideta stabiilne areng ja edu? Loomulikult mitte.

Pärast PEP-i kuulsusetut lõppu ning liitmist Ühispangaga avaldatud PEP-i bilansist leiame ka valitsuse võlakirjad. 31.12.1995 oli PEP-i bilansis võlakirju alles 138 miljoni krooni väärtuses, 31.12.1996 133 miljoni krooni väärtuses. Seega oli PEP oma lühikese, ent sündmusterikka ja tormilise eksistentsi jooksul suutnud realiseerida 167 miljoni krooni väärtuses valitsuse võlakirju. Need allesjäänud 133 miljonikrooni väärtuses võlakirju läksid aga „pärandusena" Ühispangale ja teenivad kuni aastani 2007 riigikassast pangale veel kümneid miljoneid kroone kasumit. Sellest Ühispanga pärandusest muidugi kõva häälega ei räägita.

Valitsuse võlakirjade ringlemise ja nendega tehtud tehingute kohta annab põhjaliku ülevaate Riigikontrolli peakontrolöri otsus 18. märtsil 1996. Tasub veel kord tsiteerida Riigikontrolli peakontrolöri **Sven Potapovi** järeldust, mis on tõstetud selle peatüki motoks:

„Korraldada valitsuse võlakirjadega riigile ebasoodsatel tingimustel tehtud tehingute põhjuste, tekitatud võimaliku kahju ja selles süüdiolevate isikute väljaselgitamine ning vajadusel esitada vastavad materjalid uurimisorganitele kriminaalasja algatamise otsustamiseks!"

Riigikontrolli otsus koostati kuues eksemplaris, mis lisaks Riigikontrollile saadeti PEP-i juhatusele, PEP-i järelvalvenõukogule, Eesti Panga nõukogule, Vabariigi Valitsusele ja Riigikogule. Ning nüüd arvake, kas keegi, kas või üks inimene sellest ringist, kusagil kas või korra vaevukuuldava häälega ja olgu isegi arglikult punastades julges avalikult öelda, et PEP-i tehingud valitsuse (loe riigi, maksumaksja raha) võlakirjadega on ju täiesti kriminaalse taustaga ja kui kaua me seda talume ning mitte midagi ette ei võta! Sellist inimest ei leidunud, mitte ühtegi, ei Eesti valitsuses, Riigikogus, Eesti Panga nõukogus ega PEP-i järelevalvenõukogus. Kas **Siim Kallase** hilisem ustav liitlane Reformierakonnas, 1994. aasta rahandusminister **Heiki Kranich** ei teadnud, mis toimub PEP-is, kui ta ministriks saades ühe esimese asjana asus ümber jagama riigi eelarvelisi vahendeid pankades PEP-i ja Ühispanga kasuks? Kuid 1994.-1995. aasta rahandusminister ja PEP-i järelevalvenõukogu esimees **Andres Lipstok**, tema ometi oleks pidanud ju olukorrale tähelepanu juhtima. Ei midagi säärast, **Siim Kallase** ja tema koolivenna, kunagise Olümpia keheri **Enn Teimanni** erakonnakaaslane Reformierakonnas ei teinud piiksugi!

Kuid kas Riigikogu otsuses esitatud materjalide põhjal võtsid midagi ette uurimisorganid, kas algatati kriminaalasi? Mitte midagi säärast! Kuidas see kõik võimalik on? Ei tea, ei saa aru, aga on! Tõe huvides peab muidugi lisama, et Riigikontrolli peakontrolöri konfidentsiaalseks ehk ametlikuks kasutamiseks mõeldud otsust ei ole võib-olla lugeda saanud kõik tollased Riigikogu ja valitsuse liikmed.

Ehkki Eesti Panga juhid kinnitasid mäletatavasti suure suuga, kuidas valitsuse võlakirjade baasil tekib väärtpaberiturg ja vabasse ringlusse minevad võlakirjad ergutavad meie finantssüsteemi, muutusid võlakirjad tegelikult väga suletud pankuriteklubi siseasjaks, millega hoogsalt spekuleeriti.

Korra **Andres Tarandi** „jõulurahu" valitsuse ajal esitas Riigikogu liige **Andra Veidemann** peaministrile küsimuse valitsuse võlakirjade kohta. Arupärimise mõte seisnes selles, et võlakirjade kiirema väljamaksmise korral peaks riik maksma nende pealt vähem intresse. Peaminister **Andres Tarand**, kes ilmselgelt ei olnud probleemiga kursis, oskas vaid vastata:

„Ma ei oska praegu öelda seda, kas oleks kasulikum hakata seda väärtpaberite võlga järgmistest eelarvetest vähendama, siis ka intressid väheneksid. See on nüüd järgmise rahandusministri ülesanne."

3

Aga ming em nüüd asja juurde, kuidas PEP kasutas talle usaldatud valitsuse võlakirju oma rahaliste raskuste lahendamiseks.

„Võlakirjade ringlemise tingimused on nende ostjatele ülisoodsad. Olenemata võlakirjade tegelikust omandamise ajast, loetakse omandamise aasta täisaastaks, mille eest tasutakse intresse.

PEP on sooritanud võlakirjadega tehinguid tähtajatute ostu-müügi ja tähtajaliste ostu- ja tagasimüügi lepingute alusel. Tähtajatu ostu-müügi lepingute puhul on võlakirjade omandiõigus läinud PEP-ilt üle ostjale. Ostu- ja tagasimüügi lepingud on sõlmitud väärtpaberite tagasiostu kohustusega. Viimaste tehingute puhul võlakirjade liikumine PEP-i aruandluses ei kajastu, ehkki lepingute tingimused näevad ette ka sel juhul võlakirjade omandiõiguse ülemineku ostjale.

Seisuga 1. detsember 1995 on PEP sooritanud valitsuse tähtajaliste võlakirjadega 63 tehingut, sealhulgas 56 tagasiostu kohustusega tehingut. Ehkki ringlemise tingimused ei kehtesta kinnist ostu-müüki, on võlakirjade ost-müük kinnine. Põhilisteks lepingupoolteks on Hoiupank ja Hansapank. Vaadeldaval perioodil on Hoiupangaga

sooritatud 51 tehingut ja Hansapangaga 7 tehingut. Veel on toimunud Hansapanga, Hoiupanga ja Sotsiaalameti omavahelised tehingud.

Ostu-müügi lepingutega on sooritatud Hoiupangaga 4 müügitehingut ja üks tagasiostu tehing ning Hansapangaga kaks müügitehingut. Nende tehingute puhul on võlakirjade omandiõigus PEP-ilt üle läinud. Kõigil juhtudel on võlakirjad müüdud aasta keskel.

Hoiupangale on PEP müünud võlakirju alla nende nominaalhinna 8,1 miljoni krooni väärtuses. Intresse tasutakse lähtudes võlakirjade nominaalväärtusest.

Lähtudes võlakirjade tegelikust ostu ajast ja tegelikust ostuhinnast on Hoiupank teeninud kuni 20,8% intresse aastas ja Hansapank kuni 17,6%.

Vastavalt võlakirjade ringlemise korrale sai PEP riigieelarvest 1993. aasta eest intresse 30 000 000 krooni ja 1994. aasta eest 13 800 000 krooni. Hoiupangale on PEP kandnud 1994. aasta eest riigieelarve intresse 10 200 000 krooni ja Hansapangale 6 000 000 krooni.

Kontrollitaval perioodil on PEP sooritanud valitsuse võlakirjadega 56 ostu- ja tagasimüügi tehingut.

1993. aastal on sõlmitud 10 võlakirjade ostu- ja tagasimüügi lepingut 1980 võlakirja müügiks-ostuks. PEP on müünud võlakirju hinnaga 183 709 620,57 krooni ning ostnud tagasi hinnaga 198 000 000 krooni. Seega tekitasid võlakirjadega sooritatud tehingud pangale kulu 14 290 379,43 krooni.

Real juhtudel PEP on võlakirju tagasi ostes tasunud tehingutelt kõrgemat protsenti, kui saanud ise riigieelarvest. Eriti soodsad on olnud tehingud Hansapangale. Nii on müüdud 03.05.1993 Hansapangale 250 võlakirja hinnaga 22 865 853,66 krooni ning ostetud tagasi 03.12.1993 nominaalhinnaga 25 000 000 krooni. Seega tasus PEP võlakirju tagasi ostes Hansapangale 14,4% aastas, ise saades riigieelarvest 10%.

Lepinguga nr 23-2 3. maist 1993 ostis Hansapank 250 võlakirja 23 809 523,81 krooni eest ja müüs PEP-ile tagasi 03.09.1993 nominaalväärtusega 25 000 000 krooni, teenides nelja kuuga 1 190 476,19 krooni ehk 14,4% aastas.

Hoiupank on ostnud lepinguga nr 9 20.07.1993 võlakirju 13 500 000 krooni eest 150 tükki ning müünud tagasi 20.07.1994 nominaalhinnaga 15 000 000 krooni, saades tulu arvestusega 10% aastas.

1995. aastal sooritatud ostu- ja tagasimüügi tehingute puhul on aastaintress olnud 5,55 ja 8,7 vahel.

Kokku on Hoiupank 22.12.1995 aasta seisuga saanud tulu PEP-ilt valitsuse võlakirjade ostu- ja tagasimüügi tehingutelt 13 311 152,36 krooni. Peale selle on PEP kandnud Hoiupangale 1994. aasta eest riigieelarvest makstavat intressitulu 10 200 000 krooni. **Seega Hoiupanga tulu valitsuse võlakirjade PEP-igasõlmitud lepingutelt moodustab 24 050 152,36 krooni.**

Hansapank on saanud valitsuse võlakirjade tehingutelt PEP-ilt tulu 6 931 452,53 krooni ning riigieelarve intressidest 6 000 000 krooni, kokku 12 931 452,53.

Rahvapank on teeninud PEP-ilt 430 622 krooni, Maapank 31 845,60 krooni ning Hüvitusfond 271 258,80 krooni."

Õieti ei olegi midagi Riigikontrolli aruande kommentaariks öelda. PEP-i juhatuse esimehe **Peeter Vähi** enesehävitajalik instinkt rahaasjadega ümberkäimisel on küll midagi ebatavalist, aga me ei tea, kui „vabatahtlikult" kõik need tehingud on tegelikult toimunud. Kui meenutada Siim Kallase ajaloolist 10 miljoni dollari afääri keskpangaga, siis aeti ju kõik PEP-i kaela ja vagur **Peeter Vähi** ei püüdnudki midagi enda õigustamiseks öelda. Kuidega **Peeter Vähi** pidanud ka selliste tehingute eest vastutama, Riigikontroll korra haugatas, kõik unustati sealsamas ja riikliku panga raharalli võis jätkuda. Küll valitsus ja keskpank sajad miljonid kroonid kinni maksavad. Ja maksidki ja muudkui maksavad edasi, ehkki PEP on ammu minevik.

4

Aga võib-olla oli PEP-il vaatamata Eesti Panga suurejoonelisele päästeoperatsioonile, ikkagi kogu aeg kitsas käes ja ta lihtsalt pidi võlakirjadega ülikahjulikult kauplema? Ei pidanud, ütleb Riigikontroll:

„Tehingute sooritamine Hoiupangaga on pidev. PEP sooritab tehinguid ka siis, kui tema maksejõulisust arvestades täiendavate

vahendite kaasamine ei ole vajalik. Sellega suurenevad kulud ning väheneb riigieelarvest PEP-ile makstav valitsuse võlakirjade intressi osa."

Niisiis muutus üks riigipank teise Eesti Pangale kuulunud panga – Hoiupanga – suursponsoriks. Kaval **Olari Taal** võttis Hoiupangale sealt, kust võtta andis – riigilt. PEP-i lüpsilehma rolli iseloomustavad ka järgmised Riigikontrolli järeldused:

„Mõningatel juhtudel lepingute sõlmimisega tegelikku rahalist ülekannet ei ole toimunud, vaid on pikendatud eelmist ja tehtud tasaarveldus vastavalt lepingu tingimuste (protsentide) muutumisele. Neil juhtudel on tasutud võlakirjade tagasiostu ja uue müügihinna vahe. Selliseid juhuseid on hulgaliselt, kui lepingu lõppemise päeval sõlmitakse uus leping. Tagasiostu kohustusega tehingute puhul tasub PEP protsente igakuiselt.

Eesti Panga bülletäänide andmetel moodustas kommertspankade lühiajaliste laenude kaalutud keskmine intressimäär 1993. aastal 6,31-7,16, 1994. aastal 5,43-6,01 ja 1995. aastal 4,28-5,4%. Pankadevahelisel laenuturul on PEP üks suurimatest laenuandjatest. Lähtudes eeltoodust, valitsuse võlakirjade ostu- ja tagasimüügi lepingute sisu ja tehingute olemus ei ole kooskõlas. **Faktiliselt ei toimu võlakirjade ostu-müüki. Toimub nende pantimine tähtajaliste deposiitide tagatisena. Hoiupanga ja Hansapanga seisukohalt toimus nende pankade vabade vahendite tulus ja riskivaba paigutamine riiklikku panka riigi garantiiga.**"

Mida sai siis Riigikontroll järeldada **Siim Kallase** ja **Vahur Krafti** „geniaalse" pankade päästmise operatsiooni käigus tekitatud valitsuse võlakirjade otstarbest, Eesti väärtpaberituru arendamisest ja finantssüsteemi elavdamisest:

„Eeltoodust järeldub, et PEP ei ole talle likviidsusprobleemide lahendamiseks Vabariigi Valitsuse poolt antud võlakirju kasutanud otstarbekalt. Vaatamata panga pikaajalistele rasketele finantsprobleemidele ei ole võlakirjadega tehinguid sooritatud maksimaalse kasu saamise eesmärgil. Võlakirjade ost-müük on kinnine. Võlakirju müüakse tunduvalt alla nominaalväärtuse (omahinna – TK). Kahele ostjale tasutakse võlakirjade abil kaasatud vahendite eest põhjendamatult kõrget intressi. Samal ajal müüakse kaasatud vahendeid pankadevahelisel laenuturul edasi tunduvalt odavamalt. Kontrollimisel 1995.

aastal Imnes, et PEP-i peapanga poolt välja antud krediitidest ei too tulu u 60%.

Riikliku panga poolt on tehtud riigi varaga põhjendamatuid soodustusi kahele pangale – Hoiupangale ja Hansapangale.

Seega valitsuse võlakirjade emiteerimine ei ole andnud häid tulemusi. Valitsus tasub riigieelarvest võlakirjade intresse 30 miljonit krooni aastas ja PEP-ile makseagendi tasu 30 tuhat krooni. Sotsiaalkindlustuse eelarve vahendeid kasutab Hoiupank. Viimane ostab PEP-ilt valitsuse võlakirju ülisoodsatel tingimustel. PEP, saades Hoiupangalt vahendeid, müüs neid pankadevahelisel laenutusel odavamalt, kui Hoiupangalt ostis. PEP-i hava majandustegevuse kahjumi katavad valitsus ja Eesti Pank.

Valitsuse võlakirjade avaliku ostu-müügi puhul oleks PEP saanud tunduvalt suuremat tulu ja riigi kulutused panga halva majandustegevuse tulemusel tekkinud kahjumi katmiseks oleks olnud väiksemad."

RIIGI VÕLAKIRJAD (krooniides)

Aasta	Võlakirjade väärtus	Põhivõla tagasimaksmine	Võlakirjade intressid (10% aastas)	Riigi kohustus kokku
1993	300 000 000	0	0	0
1994	300 000 000	0	30 000 000	30 000 000
1995	300 000 000	0	30 000 000	30 000 000
1996	300 000 000	0	30 000 000	30 000 000
1997	300 000 000	0	30 000 000	30 000 000
1998	300 000 000	30 000 000	30 000 000	60 000 000
1999	270 000 000	30 000 000	27 000 000	57 000 000
2000	240 000 000	30 000 000	24 000 000	54 000 000
2001	210 000 000	30 000 000	21 000 000	51 000 000
2002	180 000 000	30 000 000	18 000 000	48 000 000
2003	150 000 000	30 000 000	15 000 000	45 000 000
2004	120 000 000	30 000 000	12 000 000	42 000 000
2005	90 000 000	30 000 000	9 000 000	39 000 000
2006	60 000 000	30 000 000	6 000 000	36 000 000
2007	30 000 000	30 000 000	3 000 000	33 000 000
KOKKU			285 000 000	585 000 000

X MIKS KÜLMUTATUD RAHA LIIKUMISE JA KOKKU-LIITMISEGA ON NII PALJU SEGADUST

Vahur Kraft
„Kui müüamaha ainult Eesti Panga ja Ühispanga osa? Ülejäänud võivad ele teha, mida tahavad."
(Eesti Panga nõukogu istung 20.05.1997)

Selles peatükis tuleb meil veidi arvutada. Ei ole segasemat asja kui VEB-Fondi nõuete struktuur – numbrid ei klapi algusest peale ja ei ole kunagi klappinudki. Ning sellise ükskõikse käegalöömisega pole kunagi keegi ka muretsenud, et rahaasjad klappida võiks. Ei klapi ja mis siis.

Kui võrdleme erinevaid bilansse, raha liikumist külmutatud kontodel, siis segadus, arusaamatus ja nõutus aina kasvab. Raha on hea kokku lugeda siis, kui teda on ja pangaarve näitab kasvu, kui aga raha ei ole, on lood muidugi halvad. VEB-Fondi puhul on raha lugemisel üks suur iseärasus. Mitte keegi pole mitte kunagi täpselt aru saanud, kui palju raha siis ikkagi Moskvas VEB-is külmutati ja kui palju sealt valuutakontolt vahepealsetel aastatel ära mujale on kantud, kui palju on nõudeid maha kantud, kui palju tegelikult mingis osas rahas välja tiritud.

Miks me peame üksteist aastat pärast VEB-Fondi moodustamist selliseid küsimusi esitama. Aga sellepärast, et neile pole siiani vastust ja võib vist öelda, et nii Eesti Panga presidendid **Siim Kallas** ja **Vahur Kraft** kui ka VEB-Fondi juhid **Enn Teimann** ja **Vladimir Mihailov** on teinud kõik selleks, et keegi ei saakski midagi täpselt teada. Võtame või 1994. aastal tollase fondi juhi Teimanni koostatud bilansi. Seda bilanssi võime imetleda Eesti Panga nõukogule tehtud esildises:

VEB-Fondi bilanss seisuga 01.01.1994 oli siis järgmine:

milj. EEK

Aktiva	Summa	Passiva	Summa
Moskva	878,9	Kliendi arvetel külmutatud:	878,9
Nostro		a/s UBB nõue	10,1
		Eesti Panga nõue	103,0
		Vabariigi Valitsuse nõue	243,9
Kokku	878,9	Kokku	878,9

Sellise tabeli pani siis kokku Eesti Panga asepresident, VEB-Fondi tegevdirektori kt, inimene, kelle juhitav fond käsutas 878,9 miljonit Eesti krooni – mis siis, et külmutatud arvetel.

Enn Teimann ei olnud rahandusspetsialist, Eesti Pangas jäi tema tähetunniks rahareformi korraldusliku poole läbiviimine. Eesti Panka sattus Teimann Lada teenindusest ja seal ehk ei olnud nõukogude ajal eriti vaja tal bilansse koostada.

1997. aastal lahkus Teimann Eesti Pangast ja VEB-Fondi juhtimise võttis üle keskpanga arveldusvalitsust juhatanud **Vladimir Mihailov**. Võtame siis ette Mihailovi esimesel töö-aastal, 1997 koostatud bilansi. Ei saa ju Eesti Panga arveldusvalitsust juhtinud inimest kahtlustada kuidagi selles, et ta rahanumbritest midagi ei jaga! Kas te arvate, et nüüd järgnevad mingid pikad ja põhjalikud tabelid täis arve, perioodil toimunud muutus , detailseid seletusi jne? Ei midagi sellist. Mihailovi aisaks suursaavutuseks võrreldes Teimanniga on Läti, Ukraina ja Vene nõuete omanike eraldi väljatoomine.

Kas VEB-Foncil olid üldse täpsed andmed kõigi nõuete omanike kohta? Pidid olema, kuna kontrolliti ju PEAP-i ja UBB arveid. Kas fondil oli ülevaade ka Moskvas VEB-is külmutatud arvel toimunud reaalsetest liikumistest? Pidi olema, sest VEB-ist saadeti regulaarselt kokkuvõtteid arve omanikule PEP-i ka siis veel, kui see riigile kuulunud pank oli kuulsusetult 1997. aastal tegevuse lõpetanud. Jaehk saadeti ülevaateid ka Eesti Pangale, kelle korraldusi on VEB tunnistanud külmutatud arvel kannete tegemiseks.

Tegelikult on asjad lihtsad nagu ikka. Kõik need aastad on tehtud kõik selleks, et keegi ei näeks mingeid täpseid arve VEB-Fondis toimunu kohta ega VEB-i külmutatud arvel toimunud liikumise ja summade kohta. Kui te ikka ei usu, siis minge Eesti Panka või VEB-Fondi ja küsige ise ning vaadake, mis teile sealt vastatakse. Muidugi, kui te VEB-Fondi üldse üles leiate ja selle uue juhataja **Aili Lindperega** jutule saate. Üheski Eestis välja antud telefoniraamatus näiteks VEB-Fondi või uuema ja peenema nimega sihtasutust VEB te ei leia.

1

1993. aasta jaanuaris Eesti Pangapresidendi **Siim Kallase** ja tollase rahandusministri **Madis Üürikese** Riigikogule esitatud seletuskirjas on Moskvas VEB-is külmutatud summa suuruseks nimetatud 890,5 miljonit krooni. See on tuttav arv ja me nägime seda juba **Urmas Kaju** ja **Aare Järvani** PEAP-i ja UBB bilansside liitmise ja VEB-Fondi moodustamise arvutustes, mis olid 1992. aasta pangakriisi päästmise operatsiooni projektis. Peamiselt VEB-Fondi enda ja Riigikontrolli aktidele tuginedes võime vaadelda fondi nõuete summa muutumist aastati. Juba enne aastatel 1998–1999 toimunud suurt vähenemist on fondi maht aastate lõikes suuresti kõikunud. Ning pange tähele, juba esimeste kokkuvõtete tegemisel pärast fondi moodustamist ei ole 890,5 miljonist enam jälgegi! Juba 25. jaanuaril 1993 on fondi nõuete ehk Moskvas VEB-is külmutatud raha summaks fikseeritud 853,3 miljonit krooni. 47,2 miljonit krooni kadusid hetkega kuhugi! Veelgi drastilisemad arvud esitas VEB-Fond Riigikontrollile aastatel 1995 ja 1996. Aasta lõpuks oli siis külmutatud raha hulk VEB-Fondis vähenenud vastavalt 713,4 ja 776,8 miljoni kroonini. Millega sellist kõikumist seletada, segase arvepidamisega, käegalöömisega külmutatud raha suhtes selguse saamise peale, ükskõiksusega selle vara vastu? Põhjused võivad olla hoopis sügavamal ja põhimõttelisemad kui lihtsalt Eesti Panga poolne igasuguse huvi puudumine külmutatud raha vastu ning VEB-Fondi juhtide ülimalt käpardlik asjaajamine, ehkki neid kaht tegurit ei tule samuti mitte mingil juhul välistada.

18. märtsil 1996 VEB-Fondi kontrolli tulemusena esitatud Riigikontrolli aktis tuuakse fondi nõuete suuruse muutumise põhjuseks ilmselt seletused, mida andis tollane fondi juht **Enn Teimann**:

„Muudatused fondi mahus on toimunud seoses täiendavate laekumistega, VEB-is leitud vigade parandusega, külmutatud summade kandmisega Venemaa pankade kontodele, komisjoni- ja intressitasudega ning valuutakursside muutusega."

Vaatame neid seletusi siis veidi lähemalt. Täiendavad laekumised külmutatud arvele saavad nõuete mahtu ainult suurendada ega tule seega kõne alla fondi nõuete vähenemisel. VEB-is leitud vigade parandused. Siin käib jutt NSV Liidu Välismajanduspanga kontodel olnud vahenditest, mitte parandustest fondi nõuete struktuuris. Missugustest parandustest küll juttu saab olla? Kuidas ette kujutada, et VEB teatas näiteks Eesti Pangale, et andke andeks, aga teie arvel on külmutatud vahenceid tegelikult 177,1 miljonit krooni vähem, kui me alguses teatasime. Absurd! Pidev vigade parandamine on toimunud küll fondi enda nõuete mahu arvestuses, aga arvata, et seda on teinud pank, on lihtsalt naeruväärne. Pealegi, 30. märtsil 1993 saatis Eesti Pank VEB-i asepresident **Vahur Krafti** poolt allkirjastatud memorandumi. Selles nõuti arve lahtisulatamist ning esitati ka külmutatud ja vaba arve seis, mis põhines Moskva andmetel. Seetõttu võib nendes numbrites kindel olla. Kahel, PEP-i ja UBB kontol oli sel hetkel vastavalt selle päeva kursiga 403 825 891 ja 422 361 772 Eesti krooni ehk kokku 826 187 633,26 krooni. Ning see on ikkagi Eesti Panga 1992. aasta pangakriisi päästmise operatsioonis näidatud 890 miljonist kroonist 64,3 miljonit krooni vähem!

Enn Teimanni järgmine põhjendus, et summa on muutunud seoses komisjoni- ja intressitasudega, sai jällegi seda summat ainult suurendada, mitte aga vähendada.

Ning viimane argument – dollari kursi muutumine. Külmutatud kontode vahenditest moodustavad tõepoolest valdava osa USA dollarid ning seetõttu annab just selle valuuta kursi muutumine end kõige rohkem tunda ka kogu summa muutumises. Andmete järgi otsustades saadi Eesti Panga taskupanga PEAP-i päästeoperatsiooni käigus külmutatud rahana esitatud 890,5 miljonit krooni 20. juuni 1992 valuutakursside arvestamisel. USA dollar maksis sel päeval 12,6 Eesti krooni. 1993.

aastal kõikus dollar sellest kõrgemal tasemel, 1994. aasta lõpuks langes küll korraks 12 kroonini, kuid ainult korraks. 1995. aasta oli dollari madalseisu aasta ja see langes kohati 11 krooni tasemele. 1996. aastal algas dollari uus tõus, kuid ta ei ületanud siiski 12,3 krooni piiri. 1997. aastal algas aga dollari hüppeline tõus ja selle kõrgeim kurss küündis koguni 15 krooni piirimaile. Sellises tempos jätkus dollari tõus kuni 2002. aastani, jõudes aastatel 2000–2001 koguni üle 18 krooni taseme. Mida me võime sellest pikaks kujunenud ekskursist dollari kursi lähiajalukku järeldada? Dollari kursi kõikumisega ei ole võimalik seletada VEB-Fondi nõuete summa pidevat vähenemist ning niivõrd suurt erinevust algselt Eesti Panga poolt ametlikult esitatud summast 890,5 miljonit krooni. Kuid pange tähele, VEB-Fond on alati esitanud oma nõuete mahtu Eesti kroonides, mitte välja tuues selle suurust eri valuutade lõikes! Miks? Aga ikka selleks, et asjast oleks võimalikult segane ülevaade ja fondi juhid saaksid läbi aastate tuua pideva nõuete vähenemise kohta rumalaid argumente, mida igal arvutada oskaval inimesel on kerge ümber lükata.

2

Me ei tohi unustada, et Riigikogu 20. jaanuari otsusega pidi VEB-Fond pidama ka kõigi nõuete omanike registrit. Tõepoolest on kogu selle aja mingisugune register eksisteerinud, kuid peale asjaosaliste Eesti Pangast ja VEB-Fondist sinna teisi ligi ei ole lastud. Ning põhjus saab kohe arusaadavaks, kui vaatame, mida leidis selle registri kohta Riigikontroll. Riikliku VEB-Fondi tegevuse kontrollimisel 18. märtsil 1996 valmrinud peakontrolöri otsuses öeldakse:

„Fondi registrit ei peeta Eesti Panga poolt kehtestatud nõuete kohaselt. Eraisikuid registrisse ei ole kantud. Register ei kanna koostamise kuupäeva. Kontrollimise käigus koostati 10. novembril 1995. aasta seisuga täpsustatud kreeditoride nimekiri. Võlausaldajate nimekirjas on 314 klienti ..."

Iseloomulik fondi asjaajamine. Aga see ei ole mõni hamburgeriputka, kus raamatupidamine ja ülevaade rahaasjadest on korrast ära, see on

Eesti keskpanga ainukontrolli all töötav riiklik fond, kes koondab rahalisi nõudeid ligemale miljardi krooni väärtuses!

Aga jätkem juba fondi kallal norimine, sest aitab korrutamisest – VEB-Fondi rahaasjade ülevaade pole mitte kunagi olnud läbipaistev ning see ongi olnud fondi kontrollivate inimeste eesmärk. Vaatame hoopis seda Riigikontrolli abiga korrastatud registrit. Katsume selle abil selgusele jõuda, kui palju siis fondil ikkagi VEB-i vastu nõudeid oli. Paar päeva arvutamist ja tulemus ongi käes. „Võõra silma eest" ülisalajas hoitud registris oli 10. novembril 1995 nõudeid 434 605 012,54 Eesti krooni. Ikkagi ei ole registris Eesti valitsuse, Eesti Panga ja UBB omanike nõuet! See moodustas Eesti Panga ametlikul kinnitusel aga tervelt 357 miljonit krooni! Seega on registrisse kantud nende nõuete omanikud, kelle nõuded Eesti Panga algandmete põhjal pidid olema 533 miljonit krooni. Jälle 100 miljonit krooni puudujääk. Pole meil seega mingit kasu ka fondi enda ametlikust võlausaldajate registrist. Ning otse loomulikult on registris kõik segi nagu puder ja kapsad. Registrist leiame ainult 7 erinevat valuutat. Samal ajal teame, et Eesti Panga (hiljem PEAP ja PEP) korrespondentarve nr 07350004 VEB-is avati 18.01.1991 39 liigile valuutale. UBB korrespondentkonto nr 07350011 VEB-is avati 11.03.1991 14 liigile valuutale. 30. märtsil 1992 jagati konto nr 07350004 kaheks – kontodeks nr 07350004 ja 07252004. Viimati nimetatud uus konto avati kui vaba konto, kuhu laekusid Eesti Panga korrespondentkontole pärast 01.01.1992 (pärast põhiarve külmutamist) laekunud summad. Samuti jagati samal põhimõttel kaheks UBB korrespondentkonto. VEB täitis ka Vahur Krafti memorandumis esitatud Eesti Panga palve ja ühendas 30.03.1993 Eesti Panga ja UBB külmutatud ja vabad arved. Seega jäid VEB-i kaks PEP-i nimele kinnitatud kontot – nr 07350004 ja 07352004. Viimasele vabale arvele on VEB-is arvestatud ka pidevalt intresse ning seetõttu on sellel olev summa aja jooksul pidevalt kasvanud.

Siinkohal tuleb veidi uttu teha NSV Liidus kasutatud kliiringrubladest ja mittekonverteeritavatest rubladest. 1995. aastal koostatud VEB-Fondi registris on selliseid surrogaatvaluutasid arvel 28,7 miljoni krooni väärtuses. Koos NSV Liidu lõppemisega kadus ka kliiringute ja konverteeritavate rublade kasutamine ja arvestus. Sellest andis VEB oma kirjas

12. juulil 1993 tollasele VEB-Fondi juhile **Enn Teimannile** ka teada. Kirjas rõhutati, et teoreetiliselt on võimalik kasutada NSV Liidu ja teiste riikide vahel sõlmitud kliiringarvestuse kokkuleppeid, mis edasi kestavad, kuid seda ei saa teha Eesti Panga kehtestatud kursi alusel. Oma aruandes, mis on fondi tegevuse kohta esitatud Eesti Panga nõukogule 6. juunil 2000, kirjutab 1997. aastal fondi juhtimise üle võtnud **Vladimir Mihailov**:

„Mittekonverteeritav valuuta moodustab arvestuslikult 4 miljonit krooni (1993. aastal Riikliku VEB-Fondi moodustamisel võrdsustati nad Vene rublaga ning näidati koondbilansis kursiga 10:1 krooni suhtes). Tegelik väärtus on nendel aga null, kuna NLiidu ajal kehtestatud arveldusühikuid keegi ei tunnista ning paljud riigid on kadunud maailma kaardilt kelledega nendes ühikutes arveldati. Seega on tarvis langetada otsus nende kustutamiseks sihtasutuse VEB registrist."

Selge ja arusaadav. Ning sellised nõuded ka kustutati fondi registrist. Seetõttu ei ole me üheski arvestuses neid kasutanud, ehkki nad figureerisid ebareaalse kursiga mingi ajani VEB-Fondi nõuete summa struktuuris.

Vaatamata sellele on fondiga seonduvas läbi aastate püütud nende konverteeritavate rubladega jätkuvalt spekuleerida ja puru silma ajada.

Nii või teisiti, Eesti ettevõtete reaalseid vahendeid ei ole VEB-i külmutatud arvetel mitte kunagi olnud selles summas, mida näitas Eesti Pank (890,5 miljonit krooni) VEB-Fondi moodustamise otsus: Riigikogule esitades. Ei ole mingi ime, et selles totaalses segaduses, mis valitses UBB ja PEAP-i asjaajamises ning Eesti Panga külmutatud vahendite arvestamises, kirjutati VEB-i arvele pankade mujale kaduma läinud raha. Hoopis iseasi on küsimus, missuguseid puudujääke venelaste kaela kirjutati. Selle väljaselgitamine tooks suure tõenäosusega es le juba väga inetuid lugusid raha kadumisest.

15. juunil 1995 eksperdina vandeadvokaat **Leon Glikmani** küsimustele vastanud endine Eesti Panga president **Rein Otsason** kirjutab:

„Kui UBB oleks kuulutatud pankrotistunuks, oleksid kõik tema võlausaldajad saanud mingisuguse võrdse kompensatsiooni. Antud juhul seda ei toimunud. Veelgi enam, ajalehtede teadetel üks võlausaldajatest – UBB in Riga – sai isegi pärast valitsuse otsust pangaoperatsioonide peatamise kohta võimaluse üle viia faktiliselt suletud pangast

3 miljonit USA dollarit oma arvele. Kui panka ei kuulutatud pankrotistunuks, ei ole kellelgi, rahvusvaheliste pangandustavade järgi, õigust kuulutada tühiseks panga ühte või teist kohustust. UBB põhikirja järgi – millest lähtudes kliendid ja teised pangad temaga suhtlesid – ei saanud sellist õigust olla ka riigil, selles mõttes riigivõimu otsus ei anna aust klientide vahendite külmutamiseks."

Nagu me teame, asutas endise UBB juhatuse esimees **Valentin Porfirjev** pärast tema juhitud pangale 1992. aasta novembris moratooriumi kuulutamist mõni aeg hiljem Riias uue panga!

3

Kui te arvate, et 1995. aastal pärast VEB-Fondi registri korrastamist said asjad enam-vähem selgeks, siis te eksite. Jätame praegu kõrvale külmutatud arvelt aastatel 1998-1999 salapäraselt teadmata kuhu haihtunud raha, millest tuleb põhjalikult juttu järgmistes peatükkides. Vaatame, mis toimus külmunud valuutaga VEB-i arvel kuni sinnani.

Me näeme üüratu suurt dollarite vähenemist ajavahemikus 1993-1998. Selle aja jooksul on haihtunud 14 352 309,4 USA dollarit! Kas kunagi on sellest räägitud, kas on fond või Eesti Pank püüdnud anda selle müstilise haihtumise kohta mingeid seletusi? Ei ole. Oleme aga nüüd kuulnud **Enn Teimanni**, **Vahur Krafti** ja **Vladimir Mihailovi** kinnitusi, et selle aja jooksul mingeid erilisi liikumisi ei toimunud. Kui eriline on kellegi jaoks 14 miljonit dollarit, on muidugi ka eriline küsimus. Lähtume siiski sellest, et 14 miljonit dollarit on suur raha, nii suur, et selle haihtumine võiks huvi pakkuda.

Kuni 1998. aastani püüdis Riigikontroll veel pilku heita VEB-Fondi tegemistele, hiljem muutus Eesti Pank aina „sõltumatumaks" ning eriti kellelgi enam keskpanga köögipoolele uudishimulikke pilke heita asja ei ole. Riigikontrolli ja fondi juhtide aruannete põhjal on võimalik välja tuua mõningat liikumist külmutatud arvel selle viie aasta jooksul.

Suurima vähenemise saab kanda eraisikute külmutatud vahendite väljamaksmisele, mis toimus Venemaa presidendi ukaasi alusel. Riigikontrolli andmetel maksti erisikutele selle ajavahemiku jooksul välja u 3,5 miljonit krooni. Mihailovi väitel soovisid mõned kreeditorid iseseisvalt

proovida Moskvast oma raha kätte saada. Ärme hakkame siinkohal arutama fondi ja Eesti Panga väljamõeldud põhjenduse „iseseisev nõudeõiguse teostamine VEB-is" sisu täielikku absurdsust. Igal juhul suudeti selle nipiga vähendada fondi nõudeid aastatel 1995-1998 u 4 miljoni dollari võrra. Me ei tea, kas need VEB-Fondis registreeritud võlausaldajad ka tõepoolest mingil moel suutsid VEB-ist oma raha kätte saada. Aga isegi, kui me oletame, et nad suutsid sealt midagi tagasi saada, puudub ikkagi veel 10 miljoni dollari haihtumise kohta seletus. Seda lihtsalt ei ole!

4

Üks asi on see, mida liitsid ja lahutasid siin VEB-Fondi ja Eesti Panga juhid, hoopis teine asi, mis tegelikult toimus Moskvas VEB-i arvetel. Eriti olulised on olukorra väljaselgitamiseks 1992. aasta alguses toimunud liikumised. Kuni praeguse hetkeni seletatakse ju pangakriisi teket sellega, et Eesti Pank, PEAP ja UBB ei teadnud kuude kaupa arvete külmutamisest midagi ja tegid nende blokeeritud vahendite arvelt arveldusi teistelt läänes asunud korrespondentarvetelt. Niimoodi kasvas puudujääk, mis viis kriisini. Nagu me juba isegi veendusime, on jutt igasugusest teadmatusest täielik jama.

Aga teeme nüüd nii, et usume, nagu oleks Eesti Pank, PEAP ja UBB tõepoolest alles märtsi lõpul 1992 teada saanud oma korrespondentarvete külmutamisest VEB-is ja enne seda olid pangad täielikus teadmatuses. Ja isegi UBB juhatuse esimees **Valentin Porfirjev**, kes oli endine VEB-i Tallinna osakonna juhataja ning võttis sealt kommertspanka asutades kaasa ka hulgaliselt kliente, ei teadnud midagi, mitte ühelegi endisele kolleegile Moskvas ta neljа kuu jooksul telefonikõnesid ei valinud, Moskvast laekumata jäänud kümned miljonid dollarid teda absoluutselt muretsema ei pannud. Oletame, et see kõik oli tõepoolest nii, ja meie kommertspanku juhtisid, andke andeks väljenduse eest, idioodid. Kuid isegi pärast seda ei kiirustanud pangad külmutamisest teatama oma klientidele. Alles aprillis 1992 vastukülmutasid PEAP ja ilmselt ka UBB oma klientide arved, kelle vahendeid nad liigutasid läbi VEB-i korrespondentkontode.

Kuid on ka teine seletus, miks Porfirjev kuni aprillini nii rahulik oli ja ühelegi endisele kolleegile Moskvasse ei helistanud. Aga tsiteerime nüüd ühte UBB kirja, mis on saadetud oma kliendile AS AKKE-le 31. detsembril 1992 ja millele on alla kirjutanud juhatuse esimehe esimene asetäitja **Peeter Luik**:

„Vnešekonompanga kaudu Teie kontole laekunud 2 150 052,16 USD-ist blokeeris Balti Ühispank 1 455 901,18 USD 13. aprillil 1992. aastal (s.o. summade osas mis laekusid peale 12. veebruari 1992. aastal meie Vnešekonompanga kontole Teie kasuks) vastavalt tolleaegse juhatuse esimehe asetäitja **I. Tkatšenko** korraldusele. Blokeeritud konto summat oli Teil võimalus osaliselt kasutada, mida Te ka tegite."

Kui AKKE otsis edasi õigust oma raha tagasisaamise kohta, vastati talle 24. märtsil 1993 Põhja-Eesti Aktsiapangast (PEAP) **Peeter Vähi** kirjaga. Meenutame, et selleks ajaks olid UBB ja PEAP tegelikult oma eksistentsi lõpetanud ja kõik riismed koondatud PEAP-i põhjal moodustatud uude panka, mille nimi oli Põhja-Eesti Pank (PEP). Millegipärast kasutati aga veel märtsis 1993 ikkagi nimetust PEAP.

„Vastuseks Teie kirjale teatame, et nagu on viidatud ka Teie kirjas, on külmutatud Vnešekonompanga kontodele kantud ettevõtete, organisatsioonide ja pankade valuuta, mis on laekunud enne 31.12.1991. aastal."

Tegelikult peitub nendes kahe lauses kogu 1992. aasta külmutamisest põhjustatud segaduste lahenduse võti. Kui me vaatame 30. märtsil 1993 Eesti Panga ja UBB nimele avatud nn vaba arvet, kuhu laekusid nende pankade klientide vahendid pärast 1992. aasta 1. jaanuari, torkab silma summade vähesus. Eesti Panga ja UBB vaba arve liitmisel üheks arveks pärast pangakriisi päästeoperatsiooni moodustatud PEP-i nimele oli seal 01.04.1993 vaid 730 985 USA dollari väärtuses vahendeid. Aga kus on siis need miljonid, mille külmutamisest pasundasid ja pasun-davad pangategelased tänase päevani? Neid 1992. aastal laekunud vahendite seas lihtsalt ei ole. Ei ole sellepärast, et neid kanti VEB-ist üle ja PEAP ning UBB maksid neid ka oma klientidele välja. Alles aprillis 1992 taipasid pangad, et mitte keegi ju ei saa aru, missugused vahendid täpselt on külmutatud, ning kasutasid situatsiooni suurepäraselt ära isiklikes huvides oma halva majandustegevuse põhjustatud aukude katmiseks. Kuid mitte ainult. Nüüd oli võimalus

pankadel otsustada, kelle vahendeid kuulutada külmutatuks ja kelle omasid mitte. Ning valitsenud salatsemises, segaduses ja teadmatuses õnnestus see suurepäraselt. See oli pankurite ja nende sõprade kuldne ajastu, omaaegne Eesti *belle époque*, kus võõra raha arvel sai rikastuda ise ja seda ka sõpradele jagada.

Tulles veel kord tagasi kirjeldatud AKKE juhtumi juurde, talitas UBB nagu mõni maanteerõõvel, mitte aga tsiviliseeritud ühiskonna rahaasutus. Kõik panganduse head tavad ja reeglid olid rahauimas pankuritel korraga ununenud. Saagihimu uinutas mõistuse.

02.04.1992 laekus AKKE arvele Skandinaviska Enskilda Bankenilt (SEB) UBB korrespondentarve kaudu 937 000 USA dollarit. 30. aprillil 1992 võttis UBB ootamatult selle summa tagasi, nimetades seda „ülekande tagasikutsumiseks"! Oma teguviisi põhjendas UBB sellega, et AKKE-l oli varem laekunud arvele valuutasummasid UBB VEB-i korrespondentarve kaudu! Rein Otsason nimetas sellist karjuva ülekohtu, et mitte öelda röövi järgi haisvat tegu täiesti subjektiivseks panga omavoliks, millel puudub igasugune juriidiline alus. Otsason tegi sellest juhtumist veelgi kaugemale ulatuva järelduse:

„Samal ajal on täiesti selged UBB omakasupüüdlikud motiivid: AS AKKE-lt omastatud raha saadi üle kanda teistele klientidele või viia pangast ebaseaduslikult välja pärast moratooriumi."

Kuid Otsason ei aima ühte olulist asja. Ka VEB-ist toimunud ülekanded olid täiesti reaalsed ja toimusid 1992. aasta alguses, pärast seda, kui VEB-is külmutati vahendid Eesti Panga ja UBB korrespondentarvetel, mis olid laekunud enne 01.01.1992. aastat. Aga sellisel juhul on tegelikult tegemist topeltrööviga. Kui palju selliseid juhtumeid veel oli, kus kellelegi VEB-ist 1992. aastal laekunud raha kellelegi teisele kanti ning kus kõike põhjendati rahade külmutamisega? Seda võib ainult oletada.

Kuid mida tegi Eesti Pank, kelle ülesanne oli valvata kommertspankade järele? Eesti Pank esitas kriisi sattunud pankade päästmise kava, mille eesmärk oli üks: kinni mässida PEAP-i ja UBB rahakantimine, paljaks röövitud hoiustajad oma probleemidega üksi jätta ning VEB-is külmutatud vahendite tegelike asjaolude kohta tõde varjata.

Samal ajal võisid tõepoolest veel 1992. aastal laekuda Eesti Panga ja UBB korrespondentkontodele vahendid, mille liikumise kohta olid ülekanded tehtud juba 1991. aastal ja mis seetõttu automaatselt külmutati.

Meil on kasutada PEAP-i VEB-i korrespondentkontole laekunud vahendite ülevaade 1992. aastal. Need VEB-i kontode andmed on esitatud kirjavahetuse põhjal (PEAP-i juhataja **Einu Reitsniku** kiri **Siim Kallasele** 19.08.1992, rahandusminister **Rein Milleri** kiri Venemaa Keskpanga esimehele **G. Matjuhhinile** ja Venemaa peaministrile **Jegor Gaidarile**, Eesti Panga presidendi **Siim Kallase** kiri Venemaa peaministrile **Jegor Gaidarile** 07.02.1992).

01.01.1992 oli nendel andmetel VEB-is külmutatud vahendeid Eesti Panga korrespondentkontol 14,4 miljonit USA dollarit ja UBB korrespondentkontol 16,5 miljonit USA dollarit. Pikema ülevaatliku rea korrespondentkonto seisust saame nende andmete põhjal kahjuks koostada vaid Eesti Panga korrespondentkonto kohta, mis suvel 1992 vormistati ümber keskpanga Välisoperatsioonide Valitsusest tehtud PEAP-i nimele.

Esimese iseärasusena torkab silma, et 1992. aasta jooksul lisandus sellele arvele paljude erinevate valuutade hulgast põhiliselt vaid USA dollareid. 9. aprilliks 1992 oli Eesti Panga arvele kantud lisaks ligemale 10 miljonit dollarit. Kui isegi uskuda, et teated kontol olevate vahendite külmutamisest jõudsid keskpanka alles märtsi lõpul ja 9. aprillil külmutas PEAP omakorda nende klientide arved, kelle raha ta hoidis oma korrespondentkontol VEB-is, on kõik edasine uskumatu.

Oletame, et Eestis oli ettevõtete juhte, kes jaanuarist aprillini ei lugenud ajalehti, ei vaadanud televiisorit, ei kuulanud raadiot ega suhelnud ühegi vähegi majandusasjadega kursis oleva inimesega. Kuid isegi sel juhul pidid nad aru saama, et midagi on nende rahadega väga viltu, kui PEAP 9. aprillil 1992 nende arved külmutas. Ka PEAP pidi aru saama, et VEB-i korrespondentkonto kaudu ei ole enam mõtet arveldada ja et see on tema klientide jaoks selge enesetapp. Kui võrrelda UBB seisu, siis tema VEB-i korrespondentarvele oli aprilliks külmunud raha juurdevool saavutanud selle summa, mis seal enam-vähem ka lõpuks

külmus (30,0 miljonit USA dollarit, 2 4 miljonit Inglise naela, 0,3 miljonit Saksa marka, 2,3 miljonit Prantsuse franki jne).

PEAP-i VEB-i korrespondentarvele lisandus aga aprillist augustini 1992 ei rohkem ega vähem kui veel 17 miljonit USA dollarit! Kuidas see on võimalik? On see sabotaaž, kuritahtlik PEAP-i tegevus või mis iganes, millele ei ole võimalik nime anda? Ja kui oma silmaga neid arve ei näeks, siis ei usuks mitte mingil juhul.

Edasi külmutatud vahendite liikumine PEAP-i korrespondentarvel augustist 1992 kuni märtsini 1993 ja uus šokk! Külmunud vahendid on arvel vähenenud 9 miljoni USA dollari võrra. Kuhu need kadusid? Külmutatud vahenditega ei saanud ju teha mitte mingeid tehinguid, nagu on **Siim Kallas**, **Vahur Kraft**, **Enn Telmann** ja **Vladimir Mihailov** meile kogu aeg vandunud. Nad on teinud seda nii enesekindlalt, et kui neil vist lasta seda praegu ja kohe siinsamas uuesti teha, käsi piiblil, selja taga lehvimas sini-must-valge lipp, vannuksid nad valet uuesti silmagi pilgutamata. Miks oli vaja nii kramplikult valetada? Ainus põhjus saab olla selles, et tegelikult need külmunud vahendid ei olnudki nii külmunud, kui meid uskuma tahetakse panna. Ja kõik neile arvetele laekunud vahendid ei laekunud sugugi veel 1991. aastal, vaid ka 1992. aastal, mis olid VEB-i ametlikus kirjalikus teates vabaks kasutamiseks. Me loeme siin erinevaid ettevõtteid, kelle 1992. aastal laekunud vahendid kuulutati PEAP-i ja UBB poolt külmunuks. Kelle jaoks siis VEB-is asunud raha ei olnud külmunud? See on tegelikult üks kõige olulisemaid küsimusi nende ja keskpanga juhtidele. Sellest vastusest selguks, missugustelt ettevõtetelt rööviti nende seaduslik raha ja kelle arvele see kanti. See võib olla uue Eesti üks kõige salajasemaid saladusi üldse. Kuid niiviisi kanditud rahaga pandi alus rikkusele, ettevõtete erastamisele, tõusule Eesti eliiti ja lõpuks ka poliitilisele mõjukusele.

VEB-FONDI NÕUETE STRUKTUUR JA SUURUS

nõuced VEB-i vastu miljonit EEK

	20.01.1993	25.01.1993	31.01.1994	31.12.1995	31.12.1996	30.09.1997	31.12.2000	31.12.2001
Klientide nõuded	533		521,9	356,4	419,8	383,1	273,1	279,1
sh:								
Läti residendid						87,4	102,9	108
Ukraina residendid						109,8	3,6	3,7
Venemaa residendid						9,8	9,9	10,4
Ülejäänud Eesti residendid						520,2	156,7	157
Fondist välja võetud nõudeõigused								
Klientide poolt loobutud või							49,5	52
identifitseerimata nõuded						6,6	7,7	8
USB nõue	10,1		10,1	10,1	10,1	10,1		
Eesti Panga nõue	103		103	103	103	103		
Eesti Valitsuse nõue	243,9		243,9	243,9	243,9	243,9		
Kokku	**890**	**853,2**	**878,9**	**713,4**	**776,8**	**848,7**	**330,3**	**341,2**
Ühispanga realiseeritud nõue								
(Eesti Panga + Eesti Valitsuse nõue)							356,9	356,9
Sovintertrans (Ukraina) realiseeritud nõue							117	117
Kokku							**804,2**	**818,1**

EESTI PANKADE SALDOJÄÄGID NLIIDU VÄLISMAJANDUSPANGA (VEB) KORRESPONDENTARVETEL

seisuga 30.03.1993

		PÕHJA EESTI AKTSIAPANK (PEAP)		BALTI ÜHISPANK (UBB)	
Valuuta		arve nr 07350004	arve nr 07352004	arve nr 07350011	arve nr 07352018
USA dollarid	USD	24 006 206,16	298728,75	27 798 753,48	425 786,67
Inglise naelad	GBP	1 670 625,34	5 599,27	2 410 617,96	
Hollandi kuldnad	NLG	579993,13			
Šveitsi frangid	CHF	297 956,96			
Rootsi kroonid	SEK	3 268 578,88	1 247 187,28	9 636,62	
Itaalia liirid	ITL	111 561 061,00			
Prantsuse frangid	FRF	499 745,23	14 386,24	2 298 843,95	568,87
Soome margad	FIM	1 130 646,54	16 883,25	85 697,36	
Norra kroonid	NOK	82 420,90			
Taani kroonid	DKK	1 056 414,34			
Kanada dollarid	CAD	191 698,63	8 040,83		
Jaapani jeenid	JPY	303 506,00			
Austria šillingid	ATS	159 397,71			
Austraalia dollarid	AUC	7 704,16	200,01	2 559,39	
Belgia frangid	BEC	3 206 214,65			5314,01
Saksa margad	DEM	3 178 911,50	12 677,30	289 610,15	1 305,36
Hispaania peseetad	BSP	3 425 823,52			
KOKKU	**USD**	**31 008 182,37**		**32 431 489,37**	
	EEK	**403 825 680,88**		**422 361 772,36**	

VEB-i KÜLMUTATUD KONTOL nr 07350004 TOIMUNUD MUUTUSED

		30.03.1993	25.06.1998	1.05.2000	31.12.2001	Muutus 1993-2001
USA dollarid	USD	51 806 959,64	37 454 650,24	9 626 701,94	9 626 701,94	-42 180 257,70
Inglise naelad	GBP	4 281 243,30	4 278 986,22	3 618 986,22	3 618 986,22	-662 257,08
Hollandi kuldnad	NLG	579 993,13	?	579 993,13	579 993,13	0
Šveitsi frangid	CHF	297 956,96	?	297 956,96	297 956,96	0
Rootsi krooonid	SEK	3 278 215,50	?	3 232 220,51	3 232 220,51	-45 994,99
Itaalia liirid	ITL	111 561 081,01	?	111 561 081,01	111 561 081,01	0
Prantsuse frangid	FRF	2 798 589,18	?	2 489 086,53	2 489 086,53	-309 502,65
Soome margad	FIM	1 216 333,90	?	1 194 564,08	1 194 564,08	-21 769,82
Norra krooonid	NOK	82 420,90	?	82 420,90	82 420,90	0
Taani krooonid	DKK	1 056 414,34	?	1 057 231,14	1 057 231,14	818,8
Kanada dollarid	CAD	191 698,63	?	191 698,63	191 698,63	0
Japani jeenid	JPY	303 506,01	?	303 506,01	303 506,01	0
Austria šillingid	ATS	159 397,71	?	143 335,71	143 335,71	-16 062,01
Austraalia dollarid	AUD	10 263,55	?	10 250,49	10 250,49	-13,06
Belgia frangid	BEC	3 206 214,65	?	3 206 215,01	3 206 215,01	-0,5
Saksa margad	DEM	3 468 521,65	?	3 468 331,35	3 468 331,35	-190,3
Hispaania peseetad	ESP	3 425 823,52	?	3 425 824,01	3 425 824,01	-0,48

Pärast 25.06.1998 toimunud kanded VEB-i külmutatud kontolt

20 500 000,01	USD	5.08.1998	Investeerimiskompanii AVK Venemaa Väliskaubanduspanga Peterburi osakonna korrespondentarvele
7 327 948,30	USD	30.03.1999	Ukraina Ukreksimbanki arvele
660 000,01	GBP	30.03.1999	Ukraina Ukreksimbanki arvele

Enne 25.06.1998 toimunud kanded VEB-i külmutatud kontolt

Eraisikud

486 807,50	EEK	18.11.1992- -31.12.1994	PEP maksis 476-le eraisikule välja VEB-is külmutatud raha Ei ole teada kas see väljamakstud raha ka VEB-is kontolt maha kanti
1 444 206,71	EEK	alates 01.07.1993	Venemaa presidendi ukaasiga külmutati VEB-is lahti eraisikute raha, välja maksti 12-le isikule (Riigikontrolli andmed)
248 685,86	USD		
4 518,08	GBP		31.03.1994 Vene presidendi ukaasiga kompensaeriti eraisikute raha külmutatud arvetelt Kokku u 3,5 miljonit EEK
15 389,83	SEK	1994	
10 970,27	FRF		
24 313,10	CAD		
1 543,41	DEM		
816,8	DKK	1995	Kahele eraisikust VEB-i kreeditorile laekus raha

Juriidilised isikud

2 200 390,12	USD	1995	Vladimir Mihailovi andmail iseseisvaks nõudeõiguse teostamiseks
305 730,49	FRF	1995	välja võetud
1 827 875	USD	1997	Vladimir Mihailovi andmail iseseisvaks nõudeõiguse teostamiseks välja võetud Venemaa Rahandusministeeriumi nõusolekul (kiri 28.07.1997) viis oma nõude VEB-i külmutatud kontolt välja TSL International
u 4 miljonit	USD	enne 1998. aastat	Riigikontrolli andmetel 1997. aastaks VEB-Fondistnõuete iseseisvaks teostamiseks välja võetud. Ei ole teada kas see summa ka VEB-i kontolt maha kanti

EESTI PANGA (EP VOV, PEAP) KÜLMUTATUD KORRESPONDENTKONTO NL VÄLISMAJANDUSPANGAS

ARVE nr 07350004

		1.01.1992	1.02.1992	9.04.1992	1.06.1992	30.03.1993
USA dollarid	USD	5 987 553,85	11 700 000	16 038 100,92	33 008 616,04	24 008 206,16
Inglise naelad	GBP	918 625,94	900 000	1 669 114,98	1 670 625,34	1 670 625,34
Hollandi kuldnad	NLG	517 652,61	500 000	?	579 993,13	579 993,13
Šveitsi frangid	CHF	241 052,60	200 000	?	295 176,96	297 956,96
Rootsi kroonid	SEK	2 408 713,12	2 300 000	3 250 189,52	3 268 037,38	3 268 578,88
Itaalia liirid	ITL	111 434 152,00	111 400 000	?	111 561 081,00	111 561 081,00
Prantsuse frangid	FRF	402 504,74	400 000	?	500 026,02	499 745,23
Soome margad	FIM	842932,89	900 000	?	942 263,21	1 130646,54
Norra kroonid	NOK	79611,91	79 000	?	82 420,90	82 420,90
Taani kroonid	DKK	1 008 154,99	?	?	1 056 414,34	1 056 414,34
Kanada dollarid	CAD	192 880,50	?	?	191 698,63	191 698,63
Jaapani jeenid	JPY	303 506,00	?	?	303 506,00	369 506,00
Austria šillingid	ATS	?	?	?	?	159 397,71
Austraalia dollarid	AUD	7 704,16	?	?	7 704,16	7 704,16
Belgia frangid	BEC	3 201 121,04	?	?	3 206 214,65	3 206 214,65
Saksa margad	DEM	2 305 109,36	?	?	3 191 669,49	3 178 911,50
Hispaania peseetad	ESP	3 425623,52	?	?	3 425 623,52	3 425 623,52

Muutused dollarite lõikes

01.01.1992-01.02.1992	5 700 000
01.02.1992-09.04.1992	4 300 000
09.04.1992-01.06.1992	17 000 000
01.06.1992-30.03.1993	-9 000 000

EESTI PANKADE VEB-is ASUVA VABAKONTO SALDO 1993-1999

Maksekorralduse kuupäev	Summa (USD)	UBB vaba konto VEB-is (liideti 04.1993 PEP-i vaba kontoga	Eesti pankade liidetud vaba konto
14.01.1993	301 525,71		
21.01.1993	301 624,61		
27.01.1993	301 823,91		
28.01.1993	296 752,91		
10.02.1993	297 672,75		
12.02.1993	297 828,75		
15.02.1993	297 728,75		
19.02.1993	296 228,75		
29.03.1993	297 728,75		
1.04.1993	297 728,75	+433 266,28	=730 985,03
16.04.1993			731 980,03
20.04.1993			731 936,03
17.06.1993			732 912,60
21.06.1993			743 473,97
10.08.1993			745 884,49
17.08.1993			743 473,97
19.08.1993			745 884,49

Edasi konto nr 07352004 saldo jääk vaikuliselt, mitte maksekorralduste kronoloogia järgi

17.11.1993			755 011,37
26.01.1994			760 032,59
9.03.1994		laekumine 67 520,29	827 552,88
1.09.1994			836 736,40
25.11.1994			843 534,57
6.02.1995			851 674,68
21.07.1995		laekumine 10 280,94	871 745,83
23.10.1995			881 696,15
23.01.1996			891 609,27
30.05.1996			899 434,53
15.10.1996			906 357,11
6.11.1997			933 785,72
20.01.1996			942 246,47
18.06.1996			956 730,01
1.12.1996			974 637,84
2.06.1999			990 444,75
4.10.1999			1 001 436,39

XI KUHU KADUSID „KÜLMUTATUD ARVELT“ 4,66 MILJONIT INGLISE NAELA

Vahur Kraft

„Mis puudutab nn VEB-Fondi, siis julgen arvata, et siin ei ole tõepoolest tegemist, nagu ajakirjanduses on väidetud, mingisuguse uskumatu segaduse või salapärasusega. Kui natukenegi soovida ja tahta sellesse küsimusse süüvida, siis on vastused väga lihtsad...“

(Riigikogus rahvasaadikute küsimustele vastates)

Ehkki Eesti Pank ja selle hõlma all tegutsev VEB-Fond on püüdnud salastada kõik, mis salastada annab, ja vaikida maha kõi, mis vaikida annab, on VEB-iga seotud laiahaardelised tehingud paratamatult jälgi maha jätnud. **Vahur Kraft** näikse tegutsevat nagu Siberis üks nõukogudeaegne vildivabriku direktor, kes tehase toodangu pihta pani. Kui kontrollid küsisid, miks vildid kadunud on, vastas direktor, et NSV Liidu strateegilistest huvidest lähtuvalt on kogu informatsioon viltide toodangu kohta salastatud ning salastatuse põhjus on ka salastatud.

Ühiskonnas tõstatatud küsimusi kiputakse salastama ja varjama ikka siis, kui on midagi ebameeldivat, mida ei taheta mitte mingi hinna eest avalikustada. Näiteks siis, kui on kõvasti raha pihta pandud või seda lihtsalt lohakusest ja rumalusest tuulde loobitud. Kui kõike seda püütakse aga aastaid varjata ilusate kõlavate loosungite taha, mis räägivad riiklikest huvidest, krooni püsimajäämisest ja pangasaladuste kaitsest, on juba kuri karjas.

Võtame vaatluse alla ühe hästi dokumenteeritud tehingu, kus osalesid Eesti Pank, PEAP, PEP ja VEB-Fond. Kogu ahelat seob Moskvas VEB-is külmutatud kontodele arvestatud raha müstiline kadumine, taas väljailmumine ja muud varimajanduse trikid. Kuid samas võimaldab kirjeldatud üle nelja ja poole miljoni Inglise naela salapärase liikumise lugu meil pilku heita kogu VEB-Fondi kattevarjus üles ehitatud hämaratele finantstehingutele. Vastused leiame ka paljudele mõistatuslikele

sündmustele, miks ühte või teist asja tehti ja miks kõike nii väga varjata püütakse. Nn Ukraina 4,66 miljoni suurune tehing võib avada väga suurte rahamahhinatsioonide tagamaad, mis ilmselt võivad sügavalt vapustada Eesti ühiskonda. Teisalt kujuneb pilt, kuidas teatud pankade „omapoiste poliitika" kaudu kujundati tulevast Eesti ärieliiti. Niisiis, Eesti Panga suur sulitemp Inglise naeltega.

1

18. veebruaril 1992 saatis Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsus (EP VOV) kirja Harkovisse Ukraina ühisettevõttele Sovinterfrans. Kirjas teatatakse, et Sovinterfransi vahendid kanti summades £660 000 ja £4 000 000 üle EP VOV arvele nr 967040961. Ülekanded ise toimusid 10. veebruaril 1992. Tegelikult tähendas see, et Ukraina ettevõtte Inglise naelad kanti EP VOV VEB-is olevale valuuta korrespondentkontole. Kirja teine pool pidi Ukraina ettevõtte Sovinterfrans juhtkonnale mõjuma šokina:

„Koos sellega teatame teile, et VEB Moskvas lõpetas välismaa korrespondentidele valuutavahendite liikumise kindlaks määramata ajaks. Seoses sellega teie korraldused teostada makseid teie välispartneritele ei ole täidetavad."

Saades teada valuuta laekumisest EP VOV arvetele, soovis Sovinterfrans teha ülekandeid oma välispartneritele valuutas. See tal ei õnnestunud, sest EP VOV väitel külmutas VEB panga valuutakontod, kuhu oli laekunud ka Ukraina ettevõtte raha.

Järgmise kirja sisu paneb juba tõsisemalt asja üle arutlema. 14. mail 1993 saadeti Sovinterfransile kiri Põhja-Eesti Pangast (PEP). Vahepeal olid mäletatavasti Eesti panganduses toimunud pöördelised sündmused. Esmalt moodustati 1992. aasta suvel EP VOV-i baasil Põhja-Eesti Aktsiapank (PEAP), millele juba sama aasta sügisel moratoorium kuulutati. 1993. aasta jaanuaris moodustati selle asemele PEP, kuhu liideti ka UBB tervikvara, mille valitsus oli ära ostnud. Samal ajal eemaldati PEP-i bilansist nende PEAP-i ja UBB hoiustajate arved, kelle valuuta jäi kahe moratooriumi alla läinud panga Moskvas VEB-is olevatele korrespondentarvetele. Seega sai Sovinterfransi külmutatud konto olla

vaid VEB-Fondi bilansis ja ei kusagil mujal. Kuid miks pidi PEP saatma kirja mingile Ukraina ettevõttele, kellega tal ei oleks pidanud mitte mingit pistmist olema? Kirja sisu aga rabab meid tõeliselt. Selles teatatakse pankades toimunud muudatustest alates EP VOV-ist kuni PEP-ini. Kirja lõpus aga teatatakse: „Sel moel läks teie arveldusarve automaatselt PEP-i käsutusse." Kirjale oli alla kirjutanud PEP-i juhataja asetäitja **Lembit Zemant**. Samuti teatati Sovinterfransile, et nende konto nr 036578235 krediidi jääk PEP-is on £ 4 802 890,51!

Kas PEP-is töötasid täielikud lollpead, kes vaatamata Riigikogu 20. jaanuari otsusele VEB-Fondi moodustamise kohta kajastasid selleks loodud fondi asemel oma bilansis 110 miljoni krooni suurust auku – igavest miinust panga bilansis! Või oli see mingi bilansiväline arve, kuid miks oli sel juhul neid Inglise naelu üldse vaja PEP-is üleval hoida? Täiesti arusaamatu

Samas oli VEB-Fondi nõuete omanike nimekirjas Ukraina ettevõte Sovinterfrans kenasti kirjas. Seda kinnitas VEB-Fondi tegevuse kohta 6. juunil 2000 koostatud kirjalikus ülevaates Eesti Panga nõukogule ka fondi tollane juht **Vladimir Mihailov**. Ülevaates teatas Mihailov, et Ukraina residentidest oli sertifikaatide omanike hulgas ainult üks firma (OÜ Sovinterfrans), kellel oli £4 803 890,51 suurune nõue. Tollase kursi järgi oli see u 110 miljonit Eesti krooni.

„Fondil õnnestus saada Ukrainast kahe maksekorralduse koopia, millest selgus, et OÜ Sovinterfrans kandis 1992. aastal oma NLiidu Välismajanduspanga Kiievi osakonnas asuvalt blokeeritud kontolt PEAP-i blokeeritud kontole selle edasikandmiseks OÜ Sovinterfrans kontole PEAP-i kokku £4 660 000." teatas Mihailov. Kas teadlikult või mitte, aga Mihailov hämab. Nagu eespool teada saime, kandis Sovinterfrans oma Inglise naelad 10. veebruaril EP VOV kontole, sest PEAP-i ei olnud siis lihtsalt veel olemas!

10. jaanuaril 1997 Sovinterfransile väljastatud VEB-Fondi sertifikaadist selgub samuti, et Ukraina ettevõtte vahendid olid sellel märgitud PEP-i arvele! Järelikult pidid need tõepoolest ka PEP-i eelkäija PEAP-i arvel olema! Tavaliselt märgitakse VEB-Fondis nõudeõigusi omanud firmade saldokinnitustes ehk kõlava nimega „VEB-Fondi sertifikaatides" kas UBB-s või PEAP-is olnud firma arve, millel nende raha külmutati. Kuidas

sai Sovinterfransi EP VOV-i ja selle õigusjärglase PEAP-i VEB-is külmutatud korrespondentarvel olnud raha asuda korraga arvel PEP-is ja nõudena VEB-i vastu VEB-Fondis ehksiis korraga PEP-i ja VEB-Fondi bilansis? Tõeline mõistatus! Ning see ei ole isegi mitte kellegi unenägu näiteks Zamunda Vabariigis toimunud 10 kuldmündi skandaalist. See on umbes samasugune mustkunstitrikk kui olla ühel ja samal ajal kahes erinevas kohas. Väga vähestel kuulsatel mustkunstnikel on see trikk õnnestunud.

2

Et seda mõistatust lahendada, tuleb veidi lähemalt vaadata EP VOV-i Moskvas VEB-is külmutatud kontode struktuuri.

30. märtsil 1992 jagati Eesti Panga VOV-i valuutakonto nr 07350004 kaheks kontoks – nr 07350004 ja nr 07352004. Esimene neist oli külmutatud arve, kuhu koondati vahendid, mis olid laekunud enne 1. jaanuari 1992. Teine oli nn vaba konto, kuhu laekusid vahendid pärast 1. jaanuari 1992. Siiani ei ole Eesti Panga ja VEB-Fondi juhid suutnud arusaadavalt selgitada, kas vabal arvel olnud vahendid olid täielikult kasutatavad või ei. Esimene sellekohase küsimusega Vahur Krafti VEB-i saadetud kiri, millele Eesti Pank viitab, läks teele alles 2000. aastal – seega 8 aastat pärast sündmuse haripunkti. Põhjendus, et VEB ei lasknud ka vaba arvet kasutada (VEB-i vastus Vahur Krafti kirjale 16.08.2000), ei vääriks ju Eesti Panga üldise häma taustal enamat iroonilisest muigest.

Kogu mõistatuse võti on peidus aga küsimuses, mis toimus nn VEB-i külmutatud arvel ajavahemikul 01.01.1992 – 30.03.1992, s.o pärast valuutavahendite ülekannete tegemise peatamist UBB ja EP VOV VEB-is olevatel korrespondentkontodel ning enne nende kontode kaheks eraldamist (blokeeritud vahendite konto ja vaba arvelduse konto) 30.03.1992. See kattub ajaga, mille Vene Föderatsiooni Ülemnõukogu Presiidiumi määrus nägi ette sisuliselt pankrot stunud VEB-i rekonstrueerimiseks. Eesti mõistes võiks siis võrrelda, et 1. jaanuaril 1992 kuulutati VEB-ile moratoorium, mis pidi lõppema 30. märtsil 1992 panga uutes funktsioonides uuesti tööle hakkamisega. Märtsi lõpul Eesti Panka ja

UBB-sse saabunud ametlik kiri Venemaa keskpanga esimehe **G. G. Matjuhhini** ja VEB-i tegevuse operatiivse juhtimise komitee esimehe **J. V. Ponomarjovi** allkirjadega ongi Eesti Panga legendi järgi selleks ametlikuks dokumendiks, millega esimest korda teatati meile EP VOV-i ja UBB korrespondentkontode külmutamisest. See Eesti Panga poolt ülitihti mainitud ametlik kiri kontode külmutamise kohta võib asju näidata sootuks teises valguses, kui siiani on räägitud, sest kirja sisu ei ole Eesti Pank kellelegi ju mitte kunagi lähemalt seletanud. Tegelikult leiame sellest „legendaarseks" muutunud kirjast ka vastuse meie mõistatusele.

Kirjas teatatakse „valuutavahendite kasutamise peatamisest arvetel", mis laekusid sinna kuni 31.12.1991. Olgem ausad, „valuutavahendite kasutamise peatamine arvetel" on teisiti tõlgendatav kui meil käibele lastud termin „arvete külmutamine" või „arvete blokeerimine". Kohe selgub ka, miks. Tsiteerime kirja:

„Vahendid, mis laekusid Vnešekonombanki alates 1. jaanuarist 1992. aastal klientide jooksvatele arvetele kandmiseks, on vabalt kasutatavad, kaasa arvatud ülekannete tegemiseks välismaale."

Tollane Eesti Panga president **Siim Kallas** ja UBB juhatuse esimees **Valentin Porfirjev** võisid seda ametlikku kirja lugeda ülevalt alla või alt üles, lugeda seda kümme korda, otsida ridade vahelt kõige varjatumaid mõtteid, aga ikka said nad jõuda ainult ühele arusaamisele – EP VOV ja UBB korrespondentkontodel VEB-is peatati kasutamiseks see raha välisva uutas, mis oli sinna laekunud kuni 31. detsembrini 1991, ja ülekandeid sai teha rahaga, mis oli sinna laekunud pärast 1. veebruari 1992. Ülekandeid sai teha ning ülekandeid ka tehti, näiteks kas või seesama Ukraina ühisfirma Sovinterfrans ülekanne 4,66 miljonit Inglise naela. Et see nii oli, kinnitab ka „tunnistaja", kelle sõnades ei tasu kahelda. EP VOV-ist 1992. aasta suvel ellu kutsutud Põhja-Eesti Aktsiapanga avamise puhul tegi sündmusest suure loo majandusleht Äripäev (02.07.1992). Uue kommertspanga juhataja **Einu Reitsnik** kommenteerib muuhulgas ka VEB-i korrespondentkontodelt tehtavaid ülekandeid:

„Kui alles hiljuti ubas Moskva Välismajanduspank Eesti Panga korrespondentarvetega teha ülekandeid endise NLiidu piires, siis täna pole ka see enam võimalik."

Kes sai selle raha Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsusest, on küsimus, mille teadmine olulisel määral selgitaks tol rahapõuasel ajal ettevõtteid privatiseerinud ja firmasid moodustanud seltskonda. Missugune osa oli sel moel äride alustamise strateegilisel kõrghetkel heal läbisaamisel ja tutvusel pankuritega, missugune pangalähedusel endal, jääb meile teadmata. Igal juhul paneb sügavalt mõtlema, kuidas kujunes Moskvas külmutatud raha põhjendusega hilissügisel 1992 moratooriumi alla läinud UBB kogu raha kaotanud omanike ja võtmeisikute käekäik edasi. UBB juhatuse esimees ja kunagine VEB-i Tallinna osakonna juhataja **Valentin Porfirjev** asutas Lätis uue s-lõpulise UBB, suuromanikud **Peeter Luik** ja **Sulo Muldia** tegid aga Raepanga. Aga jätame nüüd UBB-ga kogu raha kaotanud ja üleöö uuesti rikkaks saanud pankurid mälestusi heietama.

3

Saime siis selgeks, et pärast 1. jaanuari 1992 võis valuuta ülekandmine EP VOV ja UBB VEB-i korrespondentkontodelt jälle vabalt toimuda. Muidugi võisid suurte likviidsusprobleemidega maadelnud VEB-ist ülekanded viibida ja nendega võiolla probleeme. Saime selgeks sellegi, et ajavahemikus 01.01.1992 – 30.03.1992 VEB-i korrespondentkontodelt tehtud ülekanded ei läinud mitte neile, kellele see raha mõeldud oli, vaid pangaaukude täiteks, mis olid tekkinud kuni 31.12.1991 VEB-is seisma jäänud rahaga. Väidetavalt täitsid EP VOV ja UBB neid auke teistelt välismaal olnud korrespondentarvetelt tehtud ülekannetega. Nii on meile seda seletatud ja selle augu maksis Eesti riik ehk maksumaksja tegelikult Eesti Pangale hiljem ka kinni.

Aga tõestusmaterjali, et jaanuarist märtsini VEB-ist ülekandeid EP VOV-i ja UBB-sse tehti, on küllaga.

30. märtsil 1993 saatis tollane Eesti Panga asepresident Vahur Kraft VEB-i tuntuks saanud memorandumi, kus ta kategoorilises toonis süüdistas Vene poolt Eesti Panga ja VEB-i vahel korrespondentkonto avamise kohta 10. jaanuaril 1991 sõlmitud lepingu rikkumises. „Vene Föderatsiooni Ülemnõukogu Presiidiumi määrusega „N Liidu VEB-ist"

13.01.1992. aastast peatati korrespondentpankade valuutavahendite kasutamine, mis olid arvetele kantud kuni 31.12.1991. aastal," meenutas Kraft. Kuid pange tähele: pärast 1. jaanuari 1992 arvele kantud valuuta vabast kasutamisest ei räägi Kraft oma kirjas mitte sõnagi! Kui asjad oleks aga tõepoolest olnuc nii, nagu Eesti Pank meid kõik need aastad on veennud, et ka pärast 1. jaanuari 1992 VEB-i korrespondentarvetele laekunud valuuta oleks olnud blokeeritud, siis on ju võimatuette kujutada, et Kraft oleks sellise ülekohtu mainimata jätnud. Kuid kirjas pole vähimatki vihjet millelegi säärasele. Loomulikult ei saagi seda seal olla.

30. märtsil 1992 pärast „moratooriumi" lõppu jagati UBB ja EP VOV-i korrespondentkonto kaheks: blokeeritud arveks, kuhu oli raha laekunud enne 1992. aastat, ning vabaks arveks, kuhu laekusid valuutaülekanded pärast 1. jaanuari 1992. Kahjuks on meil vabade arvete ülevaade alles 30. märtsist 1993, kuid sellestki võib üht-teist välja lugeda. Vabal arvel olnud vahendid moodustasid külmutatud arvetele jäänud vahenditest vaid veidi üle 1 protsendi. Aga mida me oleme kuulnud Eesti Pangast? Korrutatud on, et 1992. aasta pangakriisi põhjuseid tuleb otsida ka sellest, et külmutatud arvetele laekus terve 1992. aasta valuutat muudkui juurde ja juurde ning pankade auk aina kasvas ja kasvas. Kus on siin terve mõistus?

Ilmselt takerdus ülekannete tegemine VEB-i vabalt korrespondentkontolt alles 1993. aastal. On kindlaid fakte, et sealt püüti ülekandeid teha. Kuid põhjus, miks vabalt arvelt ülekandmine seiskus, on kindlasti ka see, et sinna oli 1993. aastaks jäänud väga vähe raha ja huvi selle arve vastu oli lihtsalt selleks ajaks kadunud. Seda kinnitab ka tolleaegne VEB-Fondi juht ja Eesti Panga asepresident **Enn Teimann**, kes iseloomustas vaba arve olukorda nii: „... ka uut arvet (mõeldud on VEB-is avatud vaba arvet pärast 1. jaanuari 1992 laekunud valuuta jaoks – TK) ei olnud võimalik normaalselt kasutada. Mõned ülekanded tõesti toimusid, samalajal laekus mitmesuguste vanade lepingute põhjal uutele (ka PEAP-i ja UBB) arvetele pidevalt summasid isegi veel 1993. aastal."

Kuna Sovinterfrans kandis oma Inglise naelad EP VOV kontole 10. veebruaril, peame seda summat otsima nende klientide hulgast, kelle jaoks EP VOV VEB-is enne 1992. aastat laekunud valuuta oli muutunud „kasutuskõlbmatuks" ning kellele tehti väljamakseid teiste arvelt.

Kõige kangekaelsemat keelt pidavat rääkima arvud, laskem siis arvudel kõnelda.

01.08.1992 oli vabal arvel nr 07352004 VEB-is Inglise naelasid 5 603,17 väärtuses. Külmutatud arvetel oli naelasid summas 1 870 625,34. Seega ei saanud Sovinterfransi Inglise naela summasid VEB-i arvetel üldse olla, ei vabal arvel ega isegi külmutatud arvel ega ka kahel arvel kokku. Neid lihtsalt ei olnud seal! Aga järsku on VEB-is midagi väga kapitaalselt segi aetud ja Ukraina ettevõtte raha kandus kuidagi UBB külmutatud arvele? Ka seal seda ei ole (UBB-l oli naelasid arvel summas 2 410 617,96). Ükskõik, kust ka ei vaata ega otsi, Ukraina Sovinterfransi Inglise naelasid VEB-i arvetelt ei leia. Tänu **Paul Varulile** ja tema advokaadibüroole teame aga hoopis huvitavamat fakti. 3. mail 2001 Paul Varuli advokaadibüroo poolt VEB-i nõukogu esimehele Aleksei Kostinile saadetud kirjas tuntakse huvi, kuidas ja millistel tingimustel oleks võimalik külmutatud arvelt kanda kolmandatele isikutele RAS Kreenholmi Manufaktuuri külmutatud raha $ 170 005,53 ja £ 2 100 503,70. Niisiis jäi kindlasti VEB-i külmutatuks Kreenholmi Manufaktuuri suur summa Inglise naelasid. Naeltega lähevad lood üha halvemaks ja asjad klapivad veelgi vähem!

2000. aasta 1. mai seisu põhjal oli kahe Eesti panga külmutatud arvel Inglise naelu 3 618 986,22. Ikka ei ole Ukraina ettevõtte raha VEB-i arvetele kandunud ning loomulikult ei kandu kunagi.

Aga vaatame, kuidas on naelad kirjas VEB-Fondi nõudeid omavate firmade registris. VEB-Fondi kuupäevata koostatud registris, mida 1995. aastal Riigikontrolli nõudel täpsustati ja korraldati, on Inglise naelte summa nõuetena £ 6 913 651,60! Niisiis on Sovinterfransi naelad kirja pandud VEB-Fondi registris! Uskumatu, tahaks karjatada, aga ei karjata, sest kogu selle loo lähemal uurimisel peakski siis päev läbi karjatama. Säilitame rahu ja ärme imesta enam mitte millegi üle. Muidugi tuli Sovinterfransi Inglise naeltes laekunud summat VEB-Fondi registris kajastada, sest seda, et see summa polnud kunagi külmutatud, vaid kätte saadud ja ei tea kellele ammu välja makstud või ära kulutatud, pidi varjama. Kõige parem kate selleks oli olematu summa kandmine VEB-Fondi registrisse. Nii aeti asju VEB-Fondis.

See, kuidas 4,66 miljoni Inglise naela lugu edasi läheb, paneb igal juhul südame kiiremas rütmis tuksuma. Ning mis on Eesti Panga, VEB-Fondi ja taskupankade kattevarjus toimunud suurtehingute kõrval olnud rublamüügi tehing, 10 miljoni dollari skandaal või riigi viljareservi vargus!

Kuid jätkame 4,66 miljoni Inglise naela teekonna jälgimist. 2. juulil 1997 kirjutas VEB-Fondi juht **Vladimir Mihailov** Eesti Panga nõukogule seletuskirja, kus ta käsitles fondi võimalikku tegevuskava. Tema ettepanekud olid suunatud sellele, kuidas fondi tegevus lõpetada. Esimese otsusena selle eesmärgi realiseerimisel pakkus Mihailov välja, et „Eesti riik ei tegele mitteresidentide külmutatud summadega ning kooskõlastada see küsimus Läti, Ukraina ja Venemaaga".

Mihailov asus oma eesmärki usinalt ellu viima, või sundisid teda selleks väga mõjuvad põhjused, mis olid seotud just Sovinterfransiga? Selle Ukraina firma nelja omaniku leidmine ei olnud lihtne. Lisaks elab üks neist Kanadas, tema oli oma firma kaduma läinud raha otsinguil ka kõige aktiivsem. Tõna ei soovi Sovinterfransi omanikud Eesti Pangaga tehtud tehingust rääkida. Ju on mõjuvaid põhjuseid, kuid üht-teist on siiski õnnestunud teada saada. 1996. aastal kulutas Kanadas elav Sovinterfransi üks omanikke Eestis mitme tuntud advokaadibüroo uksi. Kindlasti mäetatakse teda veel. Kuid otsustav abi tuli siiski mehelt, keda ei oskakski asjasse segada – **Valentin Porfirjevilt**, endiselt UBB juhilt. Samasse aega langeb Porfirjevi minek USA-sse ja enne seda traagiline sündmus tema perekonnas. Kuidas asjad lahendati, jääb saladuseks, kuid üks juhuslikult pillatud lausejupp on ometi tähelepanu vääriv. Selle mõtte võiks eesti keelde sõnastada nii, et tuli kasutada ka küllalt jõulisi vahendeid ...

Kindel tagasilöök tuli Lätist. Juulis 1997 saadetud kirjas teatas Läti Rahandusministeerium Eesti Pangale, et ta ei anna nõusolekut külmutatud vahendite tagasikandmiseks. Sugugi paremini ei läinud Venemaa kontodega ja vaid Ukrainaga asi õnnestus, sest selle riigi ettevõtete nõudeid esindas VEB-Fondis ainult Sovinterfrans. Ettevõtte ülekannetest suudeti tuvastada £ 4 660 000. Kuna järelejäänud £ 143 890,51 osas puudusid VEB-Fondil andmed selle päritolu kohta, jäi see edasi Ukraina

residendi nõudeks. 1. detsembril 1998 saatis Eesti Pank VEB-i Vahur Krafti poolt allkirjastatud kirja, milles palutakse Eesti (tegelikult EP VOV ja UBB – TK) blokeeritud arvelt ära kanda meile juba tuttav summa £ 4 660 000 vastavale Ukraina blokeeritud arvele. Ilmselt nõudis VEB kooskõlastamist Ukraina poolega ja seda Kraft ka tegi.

16. jaanuaril 1999 sai Eesti Panga president Kraft Ukrainast kirja, milles Riiklik Ekspordi-Impordi Pank (Ukreksimpank) teatas, et tal ei ole midagi selle vastu, kui Eesti Pank kannab oma vahendeid külmutatud kontolt Ukrvnešekonombanki külmutatud kontole. „Arvestades, et teie poolt viidatud ülekanded sooritati veebruaris 1992, kui NLiidu VEB läks juba üle Vene Föderatsiooni jurisdiktsiooni alla, eeldame, et küsimus on vaja lahendada VEB-iga Moskvas," soovitati Ukraina pangast.

„Seoses sellega, et Ukraina Eksport-Importpank andis nõusoleku £ 4 660 000 tagasikandmiseks Ukraina blokeeritud kontole, kandis NLiidu Välismajaduspank nimetatud summa maha Eesti blokeeritud kontolt," teatas Mihailov edukast operatsioonist Eesti Panga nõukogule.

Läbirääkimised VEB-iga pidid lõppema edukalt, sest 30. märtsil 1999 kantigi Eesti Panga korraldusel Ukraina Sovinterfransi raha külmutatud kontolt Ukreksimbanki arvele. Raha kanti Ukraina panga arvele kahe ülekandena – £ 660 000 ja $ 7 327 948,30. Siinkohal stopp! Heidame pilgu ka maksekorraldusele, millega VEB kandis Eesti Panga korraldusel Ukreksimbankile üle raha Sovinterfransi kadunud summa ulatuses. Maksekorraldus sisaldab tegelikult kahte ülekannet – £ 660 000 ja $ 7 327 948,30. Muidugi ei olnud võimalik VEB-ist Ukrainasse kanda 4,66 miljonit Inglise naela, sest neid lihtsalt arvel ei olnud ja sellest millest ei oleks jätkunud ukrainlastele tagasimaksmiseks, kuulus veel 2 100 503,70 Kreenholmi Manufaktuurile. Kuid kelle rahast tegelikult see summa ukrainlastele tagasi maksti? Ei tea ja ilmselt ei saagi teada. Võib-olla oli see mõne sellise Eesti omaaegse riigifirma raha, mis on ammu pankrotti läinud ja kelle direktori abikaasa sellepärast maha jättis. Või hakkas selle pankrotti läinud ettevõtte direktor jooma ja sobrab nüüd prügikastides? Vastust teab vaid tuul ja mõned pangahärrad. Aga näpuga saab näidata VEB-i poole, sest venelased külmutasid ju meie raha ära.

Vägisi jääb mulje, et Sovinterfransi juhtum või „tööõnnetus" oli see liikumapanev jõud, mis Eesti Panga ja VEB-Fondi tegutsema pani. Tagantjärgi mõeldi välja suurejooneline operatsioon, mille koondnimetus oli mitteresidentide nõuete tagastamine ja eraldamine Eesti nõuete registrist. Suurejoonelisest operatsioonist ei tulnud muidugi mitte tuhkagi välja ja kas üldse pidigi tulema?

Vastates Riigikogu ees rahvasaadikute küsimustele Eesti Panga 1999. aasta aruande kinnitamise eelnõu arutamisel, peatus **Vahur Kraft** ka sellel sündmusel:

„Mitteresidentidele on tagastatud veidi üle seitsme miljoni USA dollari. Tegelikult, kui vaadata Riigikogu otsust 1993. aastast, siis see otsus lähtub sellest, et VEB-Fond peab tegelema Eesti residentidega. Kahjuks oli selles fondis umbes kolmandiku summa ulatuses mitteresidentide arveid, sest Vnešekonombanki Tallinna harukontori kaudu toimetasid makseid ka mitmed teised endised liiduvabariigid ja sellest tulenevalt on seal mitteresidentide nõudeid. Need on sealt osaliselt välja kantud, nagu ma ütlesin. Ka see on vähendanud VEB-Fondi varade mahtu."

Hiljem, Äripäeva ajakirjaniku **Andres Reimeri** kirjalikele küsimustele vastates oli Kraft juba enesekindlam ja jultunum:

„Mitteresidentide huvi VEB-Fondis osalemiseks tõstis ilmselt asjaolu, et muud endised liiduvabariigid ei võtnud oma VEB-nõuete kaitseks niigi palju ette kui eestlased. Osa nõudeid on üle kantud isegi pärast vahendite ametlikku külmutamist Vene Föderatsiooni poolt."

Hoopis jõulisemalt esines Riigikogu ees VEB-Fondi kohta tehtud arupärimisele vastates Eesti Panga nõukogu esimees **Mart Sõrg**:

„Nüüd veel sellest, milline liikumine on toimunud külmutatud kontodel. Nendel pidi peetama arvestust vahendite üle, mis laekusid kuni 1. jaanuarini 1992. Vaatamata sellele kandis Venemaa Välismajanduspank oma blokeeritud kontodelt UBB ja Põhja-Eesti Aktsiapanga kontodele veel 4,66 miljonit Inglise naela ja 9 miljonit USA dollarit, veeretades seega oma kohustusi teiste kaela."

Eesti Panga nõukogu esimees **Mart Sõrg** rääkis ainult seda, mida ta oli kuulnud VEB-Fondi juhilt ja Eesti Panga presidendilt. Kuid sel juhul

ei tasuks ikkagi nii enesekindlalt ja ülbelt rääkida asjadest, millest endal aimu ei ole ja mis pealegi on lausvale. Aga Sõrg luges samuti VEB-Fondi juhi **Vladimir Mihailovi** aruannet, mis oli esitatud Eesti Panga nõukogule 06.06.2000 fondi tegevusest 01.01.1997 – 01.01.2000. Mihailovi ettekanne toob meie ette veel terve reafirmasid, kellega käituti ilmselt samuti nagu Sovinterfransiga. Ja see on juba sensatsioon! Tuleb välja, et firmasid, kelle raha polegi kunagi külmutatud, kelle raha jagati segasel perioodil 01.01.1992 – 01.01.1993 lihtsalt kellelegi teisele laiali ning selle varjamiseks topiti nad VEB-Fondi nimekirja, võib olla märkimisväärne hulk. Kindlasti on sellised firmad Läti ettevõtted. Tekib vägisi kahtlus, et niisugust sulitempu harrastati eriti Eesti-väliste ettevõtetega, sest need olid kaugemal ja püüdku nad siit sotti saada, mis tegelikult toimub. Mihailov kirjutab ettekandes:

„Jääb arusaamatuks, miks NLiidu Välismajanduspank eiras Vene Ülemnõukogu Presiidiumi määrust kontode blokeerimise kohta ja miks UBB tollane juhtkond nõustus juba Lätis külmutatud rahade vastuvõtmisega."

Jutt käib Läti firmast Erker, kelle nõudeõiguse omandas hiljem Põlva ärimehe **Vambola Kolbakovi** firma A. O. Imbi. Mihailovi valetamismehhanismi on siin hea jälgida. VEB ei rikkunud Vene Ülemnõukogu Presiidiumi määrust kontode blokeerimise kohta, sest blokeerimine kehtis ainult kuni 31.12.1991 arvele kantud valuuta kohta. Alates 01.01.1992 laekunud raha oli vabalt kasutatav. Aga see on küll liig, et Mihailov UBB pankureid idiootideks peab. Kujutage ette, et te töötate pangas ja teie panka saabub ülekanne tolle aja mõistes väga suure summana. Te näete, et tegelikult raha ei olegi, sest see on ming virtuaalne – külmutatud – raha ning te lasete sellel rahumeeli sündida. Samal ajal muutub ülekanne pärast vastuvõtmist teie panga kohustuseks ja te peate selle summa välja maksma. Ei, selliseid idioote pangatöötajate seas ei leidu ja Mihailovi tees on solvav iga enesest vähegi lugu pidava pangatöötaja jaoks. Teisalt oleks võinud pangatöötaja, kes Mihailovi kirjeldatud asjaga hakkama sai, isegi 1992. aasta Eestis kriminaalsüüdistuse kaela saada.

Edasi kirjeldab Mihailov seoses Imbi kohtuasjaga Ühispanga vastu, kuidas „kontrollis fond kõikide Läti residentide blokeeritud vahendite

päritolu". „Laekumiste kontrollimisel selgus, et Läti firmad kantisid oma Lätis külmutatud vahendid Balti Ühispanga külmutatud kontodele 1992. aastal. Teatavasti Vene Föderatsiooni Ülemnõukogu Presiidiumi määrusega nr 2172-1 13.01.1992. aastal peatati määramata ajaks kõik ülekanded NLiidu Välismajanduspangas asuvatelt kontodelt alates 31.12.1991.a.," teatab Mihailov Eesti Panga nõukogu liikmetele. Kõik võivad nüüd ülalpool toodud originaaltekste võrrelda sellega, kuidas Mihailov neid võltsib. Mitte ei peatatud määramata ajaks kõik ülekanded VEB-is asuvatelt kontodelt **alates** 31.12.1991, vaid **kuni** 31.12.1991. Sellega muudab Mihailov tegelikkuse vastupidiseks! Aga hea, et vähemalt tagantjärele saavad Eest Panga nõukogu liikmed teada, kuidas VEB-Fondi juht neile lihtsalt tuimalt valetas, ja ega neil endil olnud aega näpuga originaaldokumentides järge ajada, nad kuulasid ja uskusid Mihailovit. Aga Mihailov püüdis valetamise hinnaga kinni mätsida fakti, et 1992. aastal tehti VEB-i kontodelt ülekandeid, pärast 01.01.1992 laekunud raha ei olnud blokeeritud, ainult raha omanikud nägid oma raha sama palju nagu oma kõrvu.

Siim Kallas, Vahur Kraft, Vladimir Mihailov, UBB, PEAP-i ja PEP-i juhid, öelge, kuhu kadusid 4,66 miljonit Inglise naela ehk u 110 miljonit Eesti krooni, kuhu kadus Läti firmade raha, kuhu kadus Eesti firmade raha, kelle ülekanded VEB-ist tehti 1992. aasta alguses? Kas me saame kunagi vastuse, kuhu kadusid u 110 miljonit Eesti krooni? Vastake, kui mehed olete!

6

Ei olnud kerge jõuda dokumentideni, mille põhjal taibata, mis tegelikult toimus. Aga see, mis toimus, oli tegelikult lihtne. Elus on ikka nii, algselt keerulisena tunduvad asjad võivad osutuda väga lihtsaks. Vaatamata sellele jäävad vastuseta järgmised küsimused.

- Kuidas sai Eesti Pank nõuda Sovinterfransi raha ülekandmist külmutatud kontolt, kui Ukraina ettevõtte raha laekus omaaegse Eesti Panga Välisoperatsioonide Valitsuse VEB-i kontole pärast 1. jaanuari? Järelikult võis Sovinterfransi raha olla pärast EP VOV konto kaheks tegemist ainult vabal kontol (nr 07352004), mitte külmutatud kontol (nr

07350004). Vaba konto tuksub VEB-is vaikselt edasi ning sinna on kogunenud protsentide näol praeguseks juba 20 miljonit Eesti krooni. Ainult et peale Vahur Krafti kirja selle kasutamise võimaluste uurimise kohta 2000. aastal pole keegi selle vastu viimase 9–10 aasta jooksul avalikku huvi ilmutanud.

- Miks pidi ülekanne külmutatud kontolt Ukraina panga külmutatud kontole minema kahes osas, millest üks osa maksti hoopis dollari-ekvivalendis, nagu Eesti Panga nõukogu esimees **Mart Sõrg** Riigikogu ees nii kaunilt sõnastas? Aga sellepärast, et nii suurt summat (4,66 miljonit) Inglise naelu külmutatud kontol lihtsalt ei olnud, ammugi mitte vabal kontol. Järelikult ei saanud seal olla ka Sovinterfransi raha.

- Kuhu kadus siis Sovinterfransi raha tegelikult? Missugusel etapil see haihtus? Kui arvestada, et see oli üleval veel PEP-i arvel, siis saigi see haihtuda Eesti Panga taskupangast PEP-ist või selle 1997. aasta alguses koos „suurte riikide kingitustega" üle võtnud Ühispangast. PEP-i käekäik oli kui Šveitsi juustu valmistamine, kus augud muutusid aina suuremaks ja suuremaks. Võib-olla kulus ukrainlaste raha marjaks ära mõne sellise augu täitmiseks? Aukude tekkele aitasid mäletatavasti jõudsalt kaasa Koit Kaaristu väetisemüügi projekt ja Siim Kallase keskpanga „laenuna" 10 miljoni USA dollari näol vormistatud investeerimisprojekt.

- Millal raha kõrvaldamise skeem välja mõeldi? Sellele küsimusele on vastus lihtne: 18. veebruaril 1992, kui EP VOV lähetas ukrainlastele kirja, kus ta teatas nende raha kinnikülmutamisest Moskvas VEB-is. Mingit külmutamist ju ei toimunud. Ei toimunud ka Läti firmade raha külmutamist ja ei toimunud ka mitmete Eesti firmade raha külmutamist. Ehk kasutaski ukrainlaste raha ära juba Eesti Pank tolle aja aukude täitmiseks? Nende aukude tekkimise põhjustest on meil infot muidugi olulisemalt vähem, kui üldse on? Seejärel oli võõra raha huugama panemist lihtsalt häbi üles tunnistada ja tekkinud auk läks EP VOV-ist loodud Eesti Panga taskupanka PEAP-i ja seejärel juba PEP-i bilanssi edasi. Nagu juba öeldud, maksis rik PEP-i suuremad ja väiksemad augud kinni, kui Ühispank ta 1997. aasta algul alla neelas.

- Kelle raha siis **Vahur Kraft** Moskvas külmutatud kontolt lasi ära kanda? Võimalusi oli palju. Paljud ettevõtted ja enamikus riigiettevõtted,

kellel olid valuutaarved EP VOV-is või UBB-s, jäid ilma suurtest summadest, kui nende kahe panga valuutakontod Moskvas VEB-is külmutati. Enamikhätta sattunud riigiettevõtteid lõpetas tegevuse, osa parseldati võileiva hinna eest edasi, osa privatiseeriti ilma VEB-Fondi bilansilise nõudeta. Ühesõnaga, võimalusi vastav summa külmutatud kontolt kätte saada oli piisavalt.

- Miks hakati ukrainlaste rahaga üldse mängima ja riskiti seda veel kord nõude VEB-Fondi toppimise kaudu külmutatud kontolt kuidagi kätte saada? Ega te kõike pärast seda usu, et **Vahur Kraft** ja **Vladimir Mihailov** innustusid ühel ja samal ajal heategevusest niivõrd, et hakkasid tegutsema ühe Ukraina ettevõtte külmutatud raha tagasisaamise nimel! Mina küll ei usu. Tahaks esitada palju küsimusi, kui oleks ainult vastajaid, aga ei ole. Kinclasti suudavad minust märgatavalt paremini küsimusi esitada juuraharidusega noormehed Kaitsepolitseist ja Keskkriminaalpolitseist.

XII 20,5 MILJONI DOLLARI AFÄÄR

Joseph Paul Goebbels
„Suurt valet ei usu keegi, väga suurt valet usuvad paljud."

Eesti taasiseseisvumise järgne elu tunneb skandaali, mis on ristitud 10 miljoni dollari afääriks ja mille peategelasteks olid Eesti Panga endine president **Siim Kallas**, tema nõunik, keskpanga varju jäänud juhtfiguurid, hämara taustaga Viru Aabrami tüüpi nn ärimehed, välismaised petised ning Eesti Panga taskupank Põhja-Eesti Pank (PEP).

20 miljoni afääri peategelasteks on jälle Eesti keskpank eesotsas **Vahur Krafti** ja „kavalaks kalavenelaseks" kutsutud VEB-Fondi endise juhi **Vladimir Mihailoviga**. Kuid seekord astuvad suurafääri teise osapoolena lavale Ühispank ja koguni endine **Tiit Vähi** valitsus ning selle rahandusminister **Mart Opmann**.

2000. aasta kevadel ilmusid selle suurafääri võimalikud piirjooned esimest korda ajakirjandusse, kuid jäid ilma vajaliku tähelepanuta. Üheks põhjuseks oli kindlasti see, et hoolikalt varjatud suurafääri kohta oli teavet napilt. Teiseks on Eesti Panga totaalne valede masin totaaselt lämmatanud ka kõik üritamised toimunu kohta midagi küsida. Sellele summutamisele on kahjuks kaasa aidanud ka mitmed Eesti Panga nõukogu inimesed, **Raimund Hagelberg**, **Mart Sõrg** jt. Erinevalt Eesti Pangast, kes on asja kohta esitanud silmapaistvaid valesid, on Ühispank vähemalt kiivalt vait olnud, kui mitte arvestada ühte väga rumalat ametlikku avaldust.

Eesti Panga käitumise motiivid on pikaajalise valetamise taustal muutunud läbipaisvaks – ajada kõike tagasi ja kõike eitada, teha sündmuste kirjeldused võimalikult segaseks, et keegi midagi taibata ei suudaks, jutustada sealjuures õilsatest eesmärkidest rigi huvide ja panganduse tugevuse kaitsmisel ning loota, et aja jooksul kõik unustatakse. Ei unustata! Ei unustata ka 20,5 miljoni USA dollari salapärast kadumist.

Pärast seda, kui suurte summade kadumise VEB-i külmutatud kontolt oli avastanud ajakirjandus, oli Eesti Pangal seda juba raske avalikkuse eest varjata. Esimene võimalus midagi raha kadumise kohta lähemalt teada saada avanes Riigikogus, kui 2000. aastal asuti arutama Eesti Panga 1999. aasta aruande kinnitamise otsuse eelnõu. Rahvasaadikute küsimustele asus vastama keskpanga president **Vahur Kraft**. Kõige ebamugavama küsimuse, raha kadumise kohta, esitas **Georg Pelisaar**:

„Teada on, et 1992. ja 1993. aastal jäi Venemaale suur osa ettevõtete raha. Hiljem moodustati sellest rahast VEB-Fond ja väidetavalt 64 miljonit USA collarit jäi Venemaale kinni. Nüüd väidetakse ajakirjanduses, et osa sellest rahast on fondist ära liikunud. Teie väitel pole liikunud mitte raha, vaid nõuded on justkui ära liikunud. Samas ei ole Eesti Panga ametnikud siiani kõike toimunut kommenteerinud. Ajakirjanduse väitel on aga vähemasti kahel korral sellest fondist raha välja kantud. Milline on Eesti Panga roll VEB-Fondi rahade liikumises ja kui suur siis ikkagi on praegu veel Eesti ettevõtete summa VEB-Fondis?"

Vahur Kraft asub vastama tavapärase paatosliku sissejuhatusega:

„Mis puudutab nn VEB-Fondi, siis julgen arvata, et siin ei ole tõepoolest tegemist, nagu ajakirjanduses on väidetud, mingisuguse uskumatu segaduse või salapärasusega. Kui natukenegi soovida ja tahta sellesse küsimusse süüvida, siis on vastused väga lihtsad ja ma kavatsen need teile siin ka ette kanda. Mulle tundub kahjuks, et ajakirjandus on sellest VEB-Fondist täiesti valesti aru saanud ja näinud võimalust mingisugune uus skandaal üles puhuda."

See tuleb ka raamatu autorile tuttav ette. Kui Eesti Pangale sai esitatud teabenõude korras üle kolmekümne detailse küsimuse VEB-Fondi kohta, läks keskpangal aega vastamiseks üle poolteise kuu! Ehkki küsimused olid esitatud Vahur Kraftile, tegeles asjaga keskpanga pressiesindaja Janno Toots. Ja lõpuks saabusvastus poolteisel lehel, mis kujutas endast Eesti panga tavapärast üldist demagoogiat VEB-Fondi ja külmutatud raha teemadel. Nn vastuses ei olnud tegelikult vastust mitte ühelegi, kordan, mitte ühelegi esitatud küsimusele! Eriti pidi aga küsija „meeli ülendama" ilmselt Tootsi toodud põhjendus, miks küsimustele on võimatu vastata:

„Küsimused on valest ideoloogiast lähtuvalt esitatud!"

Kogu „vale ideoloogia" seisnes selles, et küsimustele oleks Kraftil olnud võimatu vastata, kasutades kõigi nende aastate jooksul kasutatud valetamisskeemi. Kui ei saa valetada, järelikult vale ideoloogia. Nii peaks siis Kraftist aru saama. Järelikult saab kogu Krafti ideoloogia VEB-Fondis ja külmutatud arvetel toimunud uskumatute segaduste ja hämarate tehingute seletamisel olla valetamine. Nii see ka tundub olevat. Ainult et kui kaua peab taluma Eesti Panga eesotsas meest, kelle ideoloogia on valetamine? Aga see on juba küsimus poliitikutele, Riigikogule ja Eesti Panga nõukogule.

Ehkki Kraft lubas Riigikogu ees suure suuga lihtsad vastused ette kanda, loomulikult ta seda ei teinud, vaid valetas tuimalt nagu ikka VEB-ist rääkides. Aga kuulame ära Krafti seletuse Pelisaarele:

„Kui minna edasi, siis tuleb rääkida, et tänaseks päevaks (aastaks 2000 ja ka praegu – TK) on fondi varade hulgast iseseisvaks nõudeõiguse realiseerimiseks välja võetud fondi sertifikaate, mis on vabalt ostetavad-müüdavad, 34,5 miljoni dollari ulatuses. Mitteresidentidele on tagastatud veidi üle seitsme miljoni USA dollari. (...)

Praeguseks hetkeks on fondi jäänud ümmarguselt 20 miljonit USA dollarit. Ma tahaksin veel rõhutada, et siin ei ole saadud fondivarade lahendust selles mõttes, nagu seda loodeti saada, kõikide vahendite lahtikülmutamisega Vnešekonombank´ist riikidevaheliste läbirääkimiste teel. Kuid kõik need fondinõude omanikud – sest VEB-Fond on sisuliselt nõuete koondaja – on ise teostanud nõuete nn realiseerimist ja tänu sellele ongi nõuete, fondinõuete maht vähenenud."

Krafti järjekordsest valetamisest kooruvad välja need sõlmpunktid, milles hämamisega püütakse iga hinna eest varjata VEB-i külmutatud arvelt raha kadumise tõelisi asjaolusid. Kuidas siis asjad tegelikult välja nägid?

Kraft räägib mitteresidentidest ehk teiste riikide ettevõtetest, kellel oli samuti jäänud raha VEB-i külmutatud arvele ja kellele tema sõnul tagastati veidi üle 7 miljoni USA dollari mitmuse vormis. Kraft püüab jätta muljet, nagu oleks Eesti Pank mitmetele teiste riikide ettevõtetele nende Eesti Panga taskupanga PEAP-i ja UBB korrespondentkontodel asunud külmutatud raha saatnud nende asukohamaa pankade korres-

pondentarvetele. Nagu me eelmises peatükis teada saime, on tegelikult jutt ainult ühest ettevõttest – Ukraina ühisettevõttest Sovinterfrans. Näiteks Läti ettevõtted keeldusid Eesti Panga ettepanekust. Mitteametlikes vestlustes väitsid Läti firmade esindajad, et Vladimir Mihailov oli neile pakkunud nõuete loovutamist 10% hinnaga külmutatud raha kogusummast. Ja nii palju võiks isegi end vahest Jumalaks pidaval Eesti Panga presidendil Riigikogu vastu lugupidamist olla, et ta arvud pähe õpiks. Ukraina firma Sovinterfransi VEB-is külmutatud kontolt kanti Ukreksimbanki kontole kokku 8,4 miljonit dollarit selle päeva kursiga, mis on ju „veidi" enam kui veidi üle 7 miljoni dollari. Ukraina firma Sovinterfransi ja Eesti Panga skandaalsest tehingust mitte vähem skandaalne ei ole 20,5 miljoni dollari „haihtumine" VEB-i külmutatud kontolt.

2

Kuid veel enne Ukraina firma Sovinterfransi raha ülekandmist haihtus VEB-i külmutatud arvelt 20,5 miljonit USA dollarit! VEB-is külmutatud arve liikumise jälgimine sunnib rasvase punase pliiatsiga alla joonima kuupäeva 29. mai 1998. Sel päeval kanti VEB-i külmutatud arvelt ära 20,5 miljonit USA dollarit, mis selle päeva kursiga ümberarvestatult võrdus 292 535 000 Eesti krooniga. Kas see on eestlase silmis suur raha, aga Eesti Panga, VEB-Fondi, Ühispanga silmis? Vist ikka on, vähemalt piisavalt suur, et Eesti ühiskond ja Riigikogu liikmed oleksid pidanud kuulma Vahur Krafti suust sellise summa kadumise kohta selgitusi, mitte valetamist ja mahavaikimist. Kui Siim Kallas läheb ajalukku „10 miljoni dollari mehena", kas siis tema parem käsi ja järeltulija keskpanga president toolil Vahur Kraft läheb ajalukku 20 miljoni dollari mehena? Kas seda saavad teada alles meie lapsed?

Muidugi huvitab nüüd lugejat terve rida küsimusi: millisele arvele 20,5 miljonit dollarit VEB-i külmutatud arvelt edasi kanti ja mis sai sellest summast edasi, kuidas selline ülekanne võimalik oli, kes andis selleks korralduse ja lõppude lõpuks, kelle raha see üldse oli ja kes selle sai. Või kas üldse liikus reaalne raha? Kindlasti on lugeja nüüd ootusärevusest pingul – kas autor suudab neile küsimustele vastuseid tuua.

Või korrutab lihtsalt niisama, et raha kadus salapäraselt ja ongi kõik, Kraft võib aga jälle Riigikogu ette ilmuda ja midagi kokku valetada, niikuinii keegi selle 20,5 miljoni dollari jälile ei jõua.

Peab ausalt tunnistama, et neile küsimustele vastuste leidmine oli kogu selles raamatus esitatud sündmuste seast võib-olla kõige raskem. Ehkki kaugel sellest, et kogu 20,5 miljoni dollari afäär oleks lõpuni lahendatud, aga ometi on meil käes need vankumatud niidiotsad, mida mööda edasi minnes jõuame kindlasti sihini – tõeni ühe inetu tehingu kohta. Ainult lõpuni peavad selle lõngakera harutama hoopis teised inimesed ja hoopis suurem jõud, kui on ühe ajakirjaniku võimalused.

20,5 miljonit dollarit kanti VEB-i külmutatud arvelt Venemaa Väliskaubanduspanga Peterburi osakonna korrespondentarvele. Muuseas Moskvas on Välismajanduspank ja Väliskaubanduspank oma peakorteritega head naabrid.

Kellele kuulusid korrespondentarved? Peterburi tuntud investeerimiskompaniile AVK, mille täisnimetus on ALEKSANDR V. KOSTIKOV JA PARTNERID. Edasi kaovad jäljed *off-shore*-firmade rägastikku ja lihtsalt kaovad ka jäljed 20,5 miljoni dollari edasise saatuse kohta. Selge on see, et nn külmutatud raha kasutati Venemaa riigilaenuobligatsioonideks pööramiseks või mõneks muuks selliseks tehinguks. Kes sai lõpuks reaalse raha, kui palju teenis AVK keerulise operatsiooni vahendamise eest, seda võime ainult aimata kaudsetele faktidele toetudes. Kuid te võite olla täiesti kindel selles, et VEB-Fondi sertifikaati omavate firmade ja asutuste seas ei ole ega ole kunagi olnud ei Venemaa Väliskaubanduspanka ega investeerimisfirmat AVK. Või leidub ühtegi inimest, kes arvab, et keegi Eestist selle tehingu pealt ei teeninud? Kui on keegi selline, siis said Eesti Pank ja Ühispank olla ainult Venemaa investeerimiskompanii AVK kuldsponsorid! Aga sel juhul tuleks Vahur Kraft ja Ain Hanschmidt kiiresti ühiskonnast eemaldada ja ravile saata või KAPO-s üle kuulata!

Sest otsustage nüüd ise, kui olete teada saanud Peterburi investeerimiskompanii AVK tausta. Firma asutaja ja omanik **Igor Kostikov** on täiesti juhuslikult oma firma otsesest juhtimisest eemaldunud riigitööle, juhtides Venemaa väärtpaberite föderaalkomisjoni! Igor Vladimirovitš Kostikov on sündinud 1958. aastal Leningradis. Leningradi Ülikooli

poliitökonoomia eriala õhtuses osakonnas õppides innustus Kostikov komsomolitööst. Pärast aspirantuuri samas ülikoolis jäi teaduslik kraad küll kaitsmata, kuid algas komsomolijuhi karjäär. Ajal, mil Kostikov juhtis Leningradi Toljatti-nimelist inseneri-majandusinstituuti, luges seal loenguid noor dotsent **Anatoli Tšubais**. Töötades Moskvas NSV Liidu Noorsoo-organisatsioonide keskaparaadis, tegeles ta seal Lääne-Euroopa ning eelkõige Inglismaa noorsoo esindajatega. Inglismaal tutvusta lähemalt ka lääne investeerimiskompaniide tööga ja perestroika haripunktis lõi samasuguse firma ka Peterburis. 1993. aastaks oli sellest ärist välja kasvanud juba tõsine firma – investeerimiskompanii Aleksandr V. Kostikov ja Partnerid. Venemaa seadus keelas tollal nimetamast firmasid nende asutajate nimedega, seepärast ühendati uues kompaniis Kostikovi perekonnanimi ja isanime initsiaal endise äripartneri **Aleksandr Denissovi** eesnimega. Üle 90% firma aktsiatest kuulus siiski Kostikovile ja tema emale. Firma edu ei lasknud kaua oodata. Juba 1995. aastal valiti AVK Peterburi linnavalitsuse peamaakleriks! Just AVK-le usaldati linna lühiajaliste võlakirjadega kauplemine börsioksjonitel. On päevselge, et Kostikovil pidid olema linnavalitsuses väga mõjukad soosijad. Kui 1996. aastal sai Peterburi linnapeaks Vladimir Jakovlev, ei vahetanud ta välja peamaaklerit.

2000. aastal kutsuti Kostikov Moskvasse tähtsasse riigiametisse – Venemaa väärtpaberite föderaalse komitee esimeheks. Venemaal on selline asi võimalik, et era- ja riigihuvid nii üheselt kattuda saavad! Kostikovi peetakse Venemaa presidendi **Vladimir Putini** Peterburi ja KGB taustaga meeskonna liikmeks. Seega peaks olema selge, miks AVK taolisel firmal õnnestus isegi VEB-i külmutatud arvetelt raha välja õngitseda. Eesti Pangale, Ühispangale ja Eestis sellest rahast osa saanud inimestele oli AVK soodne äripartner, kes suutis seda, mida oleksid suutnud vähesed isegi Venemaal.

3

Kuid kelle nõue oli see 20,5 miljonit dollarit? Tuletame uuesti meelde, mida ütles Vahur Kraft selle kohta Riigikogu ees:

„Kuid kõik need fondinõude omanikud – sest VEB-Fond on sisuliselt nõuete koondaja – on ise teostanud nõuete nn realiseerimist ja tänu sellele ongi nõuete, fondinõuete maht vähenenud."

Jälle püüab Kraftjätta muljet, et kümned VEB-Fondi registrisse kantud nõudeõiguse omanikud tormasid Moskvasse VEB-i ise oma raha järele, said kõik seal ühel ja samal päeval VEB-i ukse taga kokku ja otsustasid oma nõuded üheks ühendada. Ning ennäe imet, VEB-ist kantakse kümnete külmutatud vahendite omanike summad kõik koos ühe ropsuga hr Kostikovi firma arvetele ja tema pöörab selle väärtpaberitehingutega reaalseks rahaks. Missugune fantaasiavaene jama. Aga miks püüab Kraft Riigikogu ees sellist jama väita? Sellepärast, et igal juhul varjata sellise nõude omanikku. Ainult väga vähestel võis olla nii suur nõue VEB-i vastu. Kes olid kolm suurimat nõudeomanikku? Eesti Valitsus (243,9 miljonit krooni ehk 20.06.1992 kursiga 19,4 miljonit USA dollarit), Eesti Pank (103,0 miljonit krooni, 8,2 miljonit dollarit) ja UBB (10,1 miljonit krooni, 0,8 miljonit dollarit). Need nõuded tekkisid mäletatavasti 1993. aastal Eesti Panga poolt pangakriisi ületamiseks mõeldud VEB-Fondi moodustamise käigus.

Oleks ju tore, kui me teaksime, et riik sai reaalsete võlakirjade vastu saadud nõude edukalt realiseeritud ja võlakirjade eest makstavast 585 miljonist kroonist maksumaksja rahast midagi tagasi. Aga nii see ei ole.

Tiit Vähi valitsus otsustas oma salajase korraldusega 31. detsembril 1996 loovutada VEB-i-nõude tasuta Eesti Pangale. Nõude tasuta loovutamise lepingule kirjutas alla rahandusminister **Mart Opmann**. Riigikontrolli aruandest saame teada üllatava tõsiasja, et Eesti Valitsuse nõuded VEB-i vastu ehk nn fondi sertifikaadid, mida oli 243,9 miljoni krooni väärtuses, ei olnud riigivarana mitte kusagil arvel! Tollane Rahandusministeeriumi kantsler Enn Pant teatas 1996. aasta alguses Riigikontrollile, et vastavalt ministeeriumile kuuluvate riigi omanduses olevate aktsiate koondile on Rahandusministeeriumi raamatupidamises 01.12.1995 arvele võetud aktsiaid summas 277 872 200 krooni. Järgmine kantsler Ago Lellep teatas aga Riigikontrolli peakontrolörile, et fondi sertifikaadid on ministeeriumis arvele võtmata. Aga see on juba tüüpiline riigiametnike häma, mis näitab vaid seda, kuidas riik suhtus

enda omanduses olevatesse VEB-Fondi sertifikaatidesse, mida Eesti Pank avalikkuse ees taevani on ülistanud. Kuid ega seda kingitust ei saanud Eesti Pank. See otsus sündis tegelikult PEP-i Ühispangaga ühendamise operatsiooni käigus, kus valitsus maksis kinni PEP-i sadade miljoniteni ulatunud kahjumeid. Aga sellest kõigest edaspidi täpsemalt.

Eesti valitsus loovutas oma VEB-i-nõude Eesti Pangale lepinguga, mis sõlmiti 27.03.1997. Lepingus oli mitmeid enneolematuid sätteid, mis vajavad lähemat tähelepanu. Nii oli lepingus kirjas, et nõue loovutatakse tingimusel, mille kohaselt Eesti Pank peab nõude omakorda viivitamatult loovutama 24 miljoni krooni eest Ühispangale!

Eesti Panga nõude Ühispangale loovutamise lepingus 24.04.1997 kohustub viimane keskpangale tasuma tingimusel, mille Ühispank saab nõudeõiguse realiseerimise või rahuldamise kaudu ja mis ületab kokkuleppe punktis 5.3 nimetatud summat – 34 miljonit krooni. Nõue loovutati vastavalt poolte vahel 5. jaanuaril 1997 sõlmitud kokkuleppele, kui Ühispank liitis enesega PEP-i ja seoses sellega võttis Eesti Pank endale Ühispanga ees suuri rahalisi kohustusi.

Eesti Panga 1998. aasta aruandest selgub, et vastavalt Eesti Panga ja Ühispanga kokkuleppele läks nõudeõigus VEB-i vastu 103 miljoni krooni väärtuses üle Ühispangale, kes maksis selle eest mais 1998 keskpangale 12,4 miljonit krooni. Kindlasti pani lugeja tähele, et Ühispank maksis Eesti pangale nõude eest mais 1998 ja 20,5 miljonit krooni haihtus VEB-i külmutatud kontolt 29. mail 1998. Milline imepärane kokkusattumus! Juba varem, 1994. aastal oli Eesti Pank selle nõude aga kahjumisse kandnud!

UBBomanike nõude saatusest ei ole praktiliselt midagi teada, kas eksisteerib see õhus praegugi, on loovutatud või edasi müüdud. Teoreetiliselt on aga veel üks võimalus, kuidas võidi VEB-i külmutatud arvelt raha ära kanda. Aga see võimalus on tõesti ainult teoreetiline. Samas ei tasu enam Eesti Panga VEB-iga seotud tehingutes imestada mitte millegi üle. Siin on kõik võimalik! Riigikontrolli aruanne VEB-Fondi kontrollimise tulemuste kohta 28. novembril 1997 märgib, et VEB-Fondi mahust moodustasid 1997. aastal 339,1 miljonit krooni niisugused nõuded, mille omanikud pole nelja aasta jooksul kordagi saatnud saldokinnitust oma arvete jääkide kohta.

Nüüd on üles loetletud kõik võimalikud nõuete omanikud, kelle vahendid VEB-i külmutatud kontodel võisid küündida 20,5 miljoni dollarini, sest suuruselt järgmiste nõuetega on VEB-Fondi registris esindatud Eesti Merelaevandus (7 miljonit dollarit) ja Kreenholmi Manufaktuur (3,5 miljonit dollarit). Eesti Merelaevandus erastati Ühispangaga seotud huvigrupile ning ka need nõuded võisid rännata Ühispangale, ehkki üle-eelmises peatükis saime teada Merelaevanduse nõude osalist kahtlast rändamist läbi mitme *off-shore*-firma. Kreenholmi Manufaktuuri nõuet esindab praegu **Tiit Vähi** valitsuse endise justiitsministri **Paul Varuli** advokaadibüroo, kuid seni on kuuldavasti katsed midagi Moskvast kätte saada lõppenud edutult.

Niisiis kõigist valikutest jäävad pinnale ainult Ühispanga nõuded. Aga nagu ikka VEB-i asjade puhul, summad ei taha kuidagi klappida. Kuid kui liita Eesti valitsuse Ühispangale loovutatud nõue ja UBB nõue, läheb kõik klappima! See nõue kokku oli 243,9 + 10,1 miljonit krooni, mis dollari kursi 12,4 juures teeks USA dollarites 20,5 miljonit.

4

Mida rääkisid asjaosalised toimunud tehingust ise? Hämasid ja valetasid nagu ikka, ehkki see väljend „nagu ikka" hakkab juba liialt palju korduma. Vahur Krafti seletusi Riigikogu ees te juba teate. Kuid mida rääkis keskpanga president Eesti Panga nõukogus?

„Teiselt poolt on tegemist probleemiga, kus kõik VEB-Fondi kreeditorid on kokku 4 aasta jooksul olnud õigustatud ja võimelised, kui neil on soovi, oma vahendeid VEB-Fondist välja võtma ja iseseisvalt tegutsema oma vahendite kättesaamisel. Paar klienti on seda ka teinud ja saanud oma nõuded rahuldatud." (Eesti Panga nõukogu istungi protokoll nr 7, 20.05.1997.)

Ühispanga juhatuse esimees Ain Hanschmidt korraldas pärast seda, kui 20,5 miljoni dollari haihtumine VEB-i kontolt ajakirjanduses vihjamist leidis, isegi ametliku avalduse Ühispanga rollist sündmustes:

„... nagu igasugune varaline nõudeõigus, nii on ka VEB Fondi koondatud nõuded tasu eest või tasuta loovutatavad. Selliseid tehinguid

on teinud paljud VEB Fondis registreeritud nõuete omanikud, sh ka Ühispank." (Ain Hanschmidt, 08.06.2000 – Ühispanga rollist VEB-Fondiga seonduvas. Ühispanga kommentaar Äripäeva artiklile 08.06.2000 „Miljonid dollarid kadunud".)

Endine sõjakas Eesti Panga avalike suhete osakonna juhataja **Kaja Kell**:

„Osa nõudeomanikke arvas, et saavad oma huvide esindamisega Moskvas ise paremini hakkama kui Eesti VEB-Fond. Nad kasutasid oma õigust loobuda sihtasutuse eestkostest. See tähendab täiendavat riski, kuid mõnel on kuuldavasti õnnestunud oma VEB nõuded teiste (samuti külmutatud) Vene võlapaberite vastu vahetada." (Äripäev, 13.03.2001.)

Ka Eesti Panga nõukogu esimees **Mart Sõrg** on pidanud seda teemat käsitlema Riigikogu ees järelepärimisele vastates. Autorile saadetud kirjas väitis Sõrg, et tema vastused Riigikogus tuginesid Eesti Panga nõukogus asja arutelul meelde jäänud ütlustele, mitte raha li kumise tabelitele. „Ilmselt need, kes raha said, on vait, aga need, kes ei saanud, kisavad," lisas Sõrg kommentaariks VEB-i külmutatud kontolt raha ärakandmise kohta. Kuid Riigikogus ütles Sõrg:

„Kui sertifikaadi omanik leiab, et tal endal õnnestub oma nõuet paremini teostada, kustutatakse ta pärast vastava taotluse esitamist sertifikaadiomanike nimekirjast ning ta võib ise Venemaa Välismajanduspangas asju ajada. Nimekirja tagasi tulla ei ole enam võimalik. Venemaa Välismajanduspank on ise oma kirjas 18. jaanuarist 1999 toonitanud, et klient peab pöörduma Vene Föderatsiooni valitsusorganite poole. Tavaliselt on kontolt mahakandmised, mitte lahtikülmutamised, toimunud Vene Föderatsiooni Rahandusministeeriumi korraldusel. Selliseid mahakandmisi on Venemaa Välismajanduspangas teostatud ligikaudu 34 miljoni USA dollari nominaalväärtuses. Kas see juures on saadud raha ka reaalselt, on meile teadmata. Kaudselt on teada, et Venemaal antakse külmutatud raha omanikele Vene sisevaluuta võlaobligatsioone. Kuid seda, kas need kunagi rahaks realiseeruvad, ei tea me samuti." (13.11.2000 Riigikogus arupärimisele vastamise stenogramm.)

Veb-Fondi juht aastatel 1993–1996 ja endine Eesti Panga asepresident Enn Teimann: „Mina ei usu, et sealt tegelikult keegi raha on saanud. Seal pole raha olnudki. Sellepärast need arved kinni külmutati, et raha kulutati Moskvas ära." (Kristel Raesaar. VEB-i vari käib üle Saaremaa. – Äripäev, 15.06.2000.)

VEB-Fondi juht aastatel 1997–2003, endine Eesti Panga Arveldusvalitsuse juhataja, praegu Ühispanga osakonnajuhataja idasuhete alal **Vladimir Mihailov** vastas talle ainucmasel viisil ajakirjaniku küsimusele, kas mõned ettevõtted on Moskvast Välismajanduspangast külmutatud arvetelt ka oma raha kätte saanud:

„Kust mina seda teada saan? Kui nad meilt ära lähevad, kuidas ma saan neilt küsida? Nad on ju iseseisvad äriühingud." (Kristel Raesaar. VEB-i vari käib üle Saaremaa. – Äripäev, 15.06.2000.)

Kolm aastat enne seda oli Mihailovi mälu hoopis värskem ja tema teadmisedki raha liikumisest VEB-i arvel hoopis konkreetsemad. Aga kõik me vananeme ükskord ja me ei tea, mis meie mäluga juhtuda võib. Igal juhul hindas Ühispank Mihailovit tööle võttes teda veel küllalt kõrgelt või oli vanaduspõlve kindlustamine korraliku töökoha näol vaid Hanschmidti tänu tehtu eest?

„Käskkirjaga nr. 15 25. jaanuarist 1993. a. kinnitas Eesti Pank Riikliku VEB-Fondi sertifikaatide tingimused ja väljaandmise korra. Fondi sertifikaadid on emiteeritud elektroonsel kujul. Sertifikaat on valdaja nõudel vahetatav VEB-Fondi volitustega nõude esitamiseks NSVL Välismajanduspangale sertifikaadi nominaalväärtuse ulatuses. Volitus ei ole tagasivahetatav sertifikaadi vastu. Üksikutel sertifikaadi omanikel on see nõue VEB-i vastu õnnestunud teostada." (VEB-Fondi seletuskiri Eesti Panga nõukogu istungile 20.05.1997.)

Siin lihtsalt ei ole mitte midagi lisada. Need inimesed räägivad lugejale, kes juba asjade tegelikke tagamaid teab, niigi kõik. Ühispanga nõude, 20,5 miljoni dollari haihtumisest VEB-i külmutatud arvelt eelistavad kõik asjaosalised vaikida viimase võimaluseni.

Vastuseks 8. augustil 2000 "Äripäevas" ilmunud kirjutisele tegi Ühispank seoses "Äripäevas" ilmunud artikliga VEB-i külmutatud kontolt raha haihtumise kohta juba mitmel korral nimetatud ametliku avalduse:

„VEB-Fondis registreeritud nõudeomanik võib soovi korral ühtlasi loobuda fondi vahendusest ehk välja astuda fondist ning omaenda riisikol püüda oma nõudele Moskva Välismajanduspangast hüvitust saada. Nagu Eesti Panga presidendi hr Vahur Krafti selgitusest nähtub, on osade mitteresidentide (välismaa ettevõtted, kelle nõudeõigus oli registreeritud VEB-Fondis – TK) nõuded üle antud nende asukohariikidele Äripäeva artiklis näidatud ulatuses."

"Äripäeva" artiklis viidatud summa vähenemine VEB-i kontol sisaldas ka kõnesolevad 20,5 miljonit dollarit. Seega labane vale ja veel labasem seletus Eesti suurpangalt, Rootsi SEB-ile kuuluvalt Ühispangalt!

Eesti Panga kõige vihatum vaenlane Janno Reiljan on keskpanka kritiseerinud igal võimalikul ja võimatul juhul. Kahjuks on see kriitika olnud lahmiv ja majandusprofessor pole suutnud ilmselt poliitilise hõivatuse kõrvalt asjadesse süveneda ning konkreetseid fakte välja uurida. Teiselt poolt pole see ka kuigi lihtne olnud. Kuid intuitsioon on Reiljanile ette öelnud, et asjad selle VEB-Fondi ümber pole kunagi olnud korras, ja ega ta pole ju eksinud. On küllaga teisigi, kes on väga hästi aru saanud, kui hämar tegelikult on olnud VEB-Fondi taust. Aga mitte keegi pole suutnud läbi murda sellest räpaseid asju varjavast ringkaitsest, mille on moodustanud Eesti Pank, Ühispank, advokaadid, kohtud ja teatud erakonda kuuluvad poliitikud. Kui täppi Reiljani sõnad on tegelikult läinud, võib igaüks ise otsustada tema Riigikogus 13.11.2000 tehtud sõnavõtu põhjal:

„Niisiis on VEB-Fond algusest peale olnud üles ehitatud korruptiivse süsteemi toetamiseks, mitte probleemide lahendamiseks. Seepärast loomulikult on ta perspektiivitu, tal ei ole mingit mõtet. Mõistagi kaob see korruptsiooniallikas siis, kui kaovad nõuded või nõudjad ära surevad. Ükskõik mis ka ei juhtuks, ei saa enne seda olla mingisugust olukorra normaliseerumist. VEB-Fond loodi korruptsioonipesana ja ta ei saanudki teistsugune olla. Ta funktsioneerib sellisena edasi ja loob üha uusi korruptsioonivõimalusi."

5

Vaatame lõpetuseks, missuguste protseduurireeglite järgi oli Ühis-

pangal üldse võimalik 20,5 miljonit dollarit VEB-i külmutatud kontolt välja õngitseda. Ärge ainult tõsimeeli arvake, et **Ain Hanschmidt** ja **Lembit Kitter**, käsi pikal, Moskvasse VEB-i ukse taha läksid ja seletasid:

„Meie oleme Eestist Ühispangast. PEP-i nimel oleval külmutatud kontol peaks olema osa rahast meie oma. Olge hea ja andke meile 20,5 miljonit dollarit tagasi ja kandke Peterburi investeerimiskompanii AVK korrespondentkontole Venemaa Väliskaubanduspanga Peterburi osakonda!"

Miste arvate, kui kiiresti Hanschmidtile ja Kitterile kiirabiauto sellise jutu peale kohale oleks jõudnud? Aga jus: sellise jutuga püüavad Eesti Pank, VEB-Fond ja Ühispank meid kõik need aastad veenda. Tegelikkuses ei ole Moskva pool mitte kunagi tunnustanud VEB-is asuva arve omanikuna ei VEB-Fondi ega reorganiseerimise tulemusena tekkinud Sihtasutust VEB. Keda siis peab VEB külmutatud arve ja vaba arve omanikuks? Vastust sellele küsimusele võime otsida näiteks Tallinna Postikeskusest. Väga lihtne, kellele laekuvad VEB-ist saadetavad ülevaated kontodel toimuva liikumise kohta, mil isele aadressile need Eestis edasi saadetakse? Ühispanka! Eesti Pank, Sihtasutus VEB ja Ühispank võivad meile rääkida mida tahes, veenda meid milles tahes, fakt jääb faktiks – VEB-is külmutatud arve omanikuks on PEP-i õigusjärglasena Ühispank.

30. märtsil 1992 teatas VEB, et UBB ja PEAP-i korrespondentkontod VEB-is on jagatud kaheks. Kahel arvel seisid vahendid, mis laekusid sinna enne 1. jaanuari 1992, ja nende vahendite kasutamine külmutati (PEAP-il arve nr 07350004 ja UBB-l arve nr 07350011). Nn vabadel arvetel seisid laekumised, mis tulid pärast 1. jaanuari 1992 (PEAP-il arve nr 07352004 ja UBB-l arve nr 07352011), ja VEB-i kinnitusel sai neid vahendeid vabalt kasutada. Vabadel arvetel seisvad vahendid teenisid (ja teenivad) ka protsente.

Märtsis 1993 saatis Eesti Pank VEB-i memorandumi, millele oli alla kirjutanud **Vahur Kraft**. Eesti Panga memorandumis teatas Kraft, et Eesti Riigikogu ja valitsuse otsusega ühendati PEAP ja UBB üheks Põhja-Eesti Pangaks (PEP). Seoses sellega, et PEP võttis üle nende kahe panga õigused ja kohustused, saatis Kraft VEB-i korralduse, et seal asuvad korrespondentkontod antaks PEP-i käsutusse. Seda VEB ka

tegi (arved nr 07350004 ja 07352004). Ühendati endise PEAP-i ja UBB külmutatud arve ja vaba arve.

Aga Vahur Kraft „unustas ühe väikese pisiasja". PEAP-i ja UBB ühendamine PEP-iks oli selle Riigikogu otsuse tagajärg, millega moodustati VEB-Fond. Mitte kordagi, mitte ühegi sõnaga ei maini Kraft memorandumis VEB-Fondi! Miks tuli VEB-il arved ümber vormistada PEP-ile, kui Riigikogu otsusega koondati Eesti ettevõtete PEAP-i (tegelikult Eesti Panga VOV) ja UBB korrespondentarvetele jäänud külmutatud raha VEB-Fondi? Kas Kraft võis lihtsalt unustada Riigikogu otsuse ja VEB-Fondi, mis tegutses Eesti Panga range kontrolli all? Muidugi mitte!

Kui nüüd Eesti Pank väidab, et ta tegi kõik, vormistamaks VEB-i arveid ümber VEB-Fondi nimele, siis on see puhas vale. VEB-Fond tuli Eesti Pangale meelde alles kolm aastat pärast VEB-Fondi moodustamist, 1996. aastal. 7. mail 1996 saatsid tollane VEB-Fondi juht ja Eesti Panga asepresident **Enn Teimann** ja PEP-i juhatuse esimees **Lembit Kitter** VEB-i kirja, milles palusid arved ümber vormistada VEB-Fondi nimele. See kiri jäi vastuseta. Eesti Panga andmetel saatis juba uus VEB-Fondi juht Vladimir Mihailov 1997. aastal uue kirja sama taotlusega. Seekord saabus VEB-ist 11. juunil 1996 ka vastus. Huvitav on seejuures see, et VEB-ist saadetud kiri saabus PEP-i ja selle endise juhataja **Peeter Vähi** nimele, kelle sellel kohal vahetas välja Ühispanga poolt ametisse pandud **Lembit Kitter**. Selleks ajaks oli PEP ühendatud juba Ühispangaga. Kirjas teatas A. V. Turkadze:

„Informatsiooni korras teatame, et vastavalt jõustunud normatiivsetele dokumentidele võib küsimusi, mis puudutavad blokeeritud arveid, vaadelda ainult valitsustevahelisel tasandil arvestades omavahelisi finantspretensioone Vene Föderatsiooni ja Eesti Vabariigi vahel."

Aga jällegi „unustasid" Eesti Pank, VEB-Fond ja Ühispank VEB-ile teatada ühest olulisest muudatusest: 5. jaanuaril 1997 liideti PEP Ühispangaga. Seetõttu ei ole midagi üllatavat, et ametlikult kinnitamata andmetel sai VEB alles 2001. aastal teada, et sellise nimega panka nagu PEP Eestis enam ei eksisteerigi. Arved on aga jätkuvalt olematu panga omad! Kentsakas situatsioon, aga kellelegi on selline asjade seis olnud ülimalt kasulik. Või nagu öeldakse, sogases vees on alati

kõige parem kalu püüda. Ja nagu me nüüd teame, oli ühe kala väärtus 20,5 miljonit dollarit!

6

Tuleme nüüd tagasi olukorra juurde, kus Ühispanga juhid **Ain Hanschmidt** ja **Lembit Kitter** koputavad Moskvas VEB-i ukse taga ja nõuavad olematu panga, PEP-i külmutatud arvelt raha. Meie mõistatada jäi, kui kiiresti oleks neile meestele kiirabi kohale tellitud. Kuid Hanschmidt ja Kitter olid võrreldes teiste VEB-Fondi sertifikaadi omanikega veel õnnelikus olukorras, kuna Ühispank on PEP-i õigusjärglane ja külmutatud arved kuuluvad olematule pangale PEP-ile.

Miks me naeruvääristame Hanschmidti ja Kitterit? Sellepärast, et me oleme VEB-i külmutatud arvelt raha haihtumise kohta kuulnud pidevalt ainult ühte juttu: kõigil nõudeomanikel oli võimalus iseseisvalt oma raha VEB-ist tagasi küsida. Missugune rumal jutt isegi pangandusest kaugete inimeste jaoks, aga ometi pole Eesti Pank ega Ühispank häbenenud seda korrutada nagu papagoid.

Nagu selgus, VEB-Fondi nimega Moskvas VEB-i ukse taga hõigelda mõtet ei ole, sest seda salapärast ja täiesti arusaamatut moodustist lihtsalt ei tunnistata. Külmutatud arve ja vaba arve on ametlikult PEP-i nimel, aga sellist panka ei eksisteeri enam alates 1997. aastast. Ning tõsiasi on seegi, et mitte ühelgi Eesti ettevõttel ei olnud Moskvas VEB-is oma valuutaarvet ning VEB-Fondi nn sertifikaadiga vehkimine Moskvas VEB-i ukse taga lõpeb kiiresti hullumajja sõidutamisega. Nüüd öelge, kuidas see Eesti Panga religiooniks muudetud jutlus nõude iseseisvast realiseerimisest ikkagi tegelikkuses välja näeb? Seda ei ole **Vahur Kraft** iialgi julenud öelda, isegi neljaks rebimisele eelistaks ta ilmselt vaikimist jubedast tõest, kuidas tehniliselt korraldati miljonite dollarite haihtumine VEB-i külmutatud kontodelt. Juba tsiteeritud Riigikogu istungil tuli **Vahur Kraftil** vastata **Georg Pelisaare** küsimusele:

„... eeldatavasti ei saa selliseid rahvusvahelisi ülekandeid ja arveldamisi, mis väidetavalt toimusid 1998. ja 1999. aastal VEB-Fondi ja Ühispanga vahel, teha Ühispank omaette. Kas need kanded toimusid või ei toimunud?"

Kraft vastas:

„Mis puudutab Ühispanga tehtud ülekandeid, siis traditsiooniliselt ja normaalselt saab ülekandeid teha kahel tingimusel: esiteks, kui arve või konto omanik annab selleks nõusoleku, ja teiseks, kui toimuvad mingisugused tehingud panga enda varadega ehk siis paigutustega. Ma arvan, et ükski pank ei saa ilma kliendi nõusolekuta teha mingisuguseid ülekandeid ega arveldusi. Ma ei tea neid detaile küll täpsemalt, kuid arvan, et ka Ühispank ei saa ilma klientide nõusolekuta mingisuguseid arveldusi teha."

Jah, Kraft eelistab pigem neljaks rebimist kui 20,5 miljoni dollari haihtumise kohta tõtt rääkida. Mida me siis Krafti vastusest teada saame? Mitte midagi! Külmutatud arve omanik oli PEP, selle õigusjärglane on Ühispank. Valitsuse VEB-i-nõue anti tasuta üle Eesti Pangale, kelle kohustus oli see edasi müüa Ühispangale. Järelikult, Ühispank oli külmutatud arve omaniku õigusjärglane ja tal oli ka nõue VEB-i vastu. Mõlemad Krafti nimetatud tingimused – konto omaniku nõusolek ja panga enda varadega tehtavad tehingud – olid täidetud.

Sihtasutuse VEB 2001. aasta aruandes konstateeritakse:

„Vastavalt Eesti Pangapoolt kinnitatud sertifikaadi tingimustele kuulub sertifikaadi omanikule õigus tagastada sertifikaat sertifikaadi väljastajale ja saada vastu volitus nõude iseseisvaks teostamiseks NLiidu Välismajanduspanga vastu."

Seega ilma Eesti Panga volituseta ei ole Moskvas midagi teha. Aga vahest ei olegi seda volitust nii lihtne saada? Seda on omal nahal pidanud tundma Paul Varul, kelle advokaadibüroo on pikemat aega püüdnud realiseerida RAS Kreenholmi Manufaktuuri nõuet. Aga ilmselt on ajakirjanduses tõusnud lärm ja ühemõttelised vihjed teinud Eesti Panga ettevaatlikuks.

VEB-i ametlik seisukoht on kogu aeg olnud, et täidetakse arve omaniku (PEP ja selle õigusjärglane Ühispank) ja venelaste terminoloogias "kõrgemal seisva organi" ehk siis Eesti Panga korraldusi. Punkt. Selge, lihtne ja arusaadav. VEB-i külmutatud kontodelt raha haihtumise loos on ainultüksainus tõde – mitte midagi ei ole saanud toimuda ilma Eesti Panga volituseta ja teadmiseta.

XIII KUIDAS EESTI PANK JA ÜHISPANK KRIMINAALSET TEHINGUT SOORITADA ÜRITASID

Ain Hanschmidt,
Ühispanga juhatuse esimees
„Kuivõrd nii UBB kui ka PEP nõudedkülmutatud vahendite osas viidi Riigikogu otsust täites üle Riikliku VEB-Fondi, ei ole Ühispank selles osas kunagi olnud nimetatud pankade õigusjärglane ega saanud ka opereerida külmutatud vahenditega. Samas peab silmas pidama, et nagu igasugune varaline nõudeõigus, nii on ka VEB-Fondi koondatud nõuded tasu eest või tasuta loovutatavad." (Ühispanga rollist VEB-Fondiga seonduvas. 08.06.2000)

Oleme külmutatud arvelt raha haihtumise ja kõigi nende segadustega jõudnud sinnani, et leida ometi see võimalik mehhanism, kuidas raha VEB-i arveltvälja võetti ehk – tegijateni. Selles peatükis on suurepärane võimalus demonstreerida dokumente, mis näitavad, kuidas Eesti Panga, VEB-Fondi ja Ühispanga ühistööna üritati sooritada VEB-i külmutatud arvelt tasaarveldustehing külmutatud raha ja Eesti ettevõtete VEB-ile tagasimaksmata võlgade vahel. Kõige põnevamad dokumendid selles ühisürituses on muidugi maksekorraldused ja allkirjad nende all. Sündmustest ette rutates saab seda tehinguüritust nimetada ainult ühe sõnaga – **kriminaalne**. Miks me räägime kogu aeg tehingust, mida ainult üritati teha? Sellepärast, et VEB ei läinud sellele tehingule ja saatis maksekorraldused täitmata Eesti Panka tagasi.

Üha enam lipsab sündmuste ja tegude kirjeldamisel sisse Ühispanga nimi. Pärast PEP-i allaneelamist sai VEB-is külmutatud arve tegelikuks omanikuks Ühispank. Ei tasu arvata, et see seal peituvate võimaluste suhtes ükskõikseks jäi.

2. detsembril 1997 saatis Eesti Panga president **Vahur Kraft** VEB-i juhataja **Aleksei Kostini** nimele kirja:

"Saadame Teile Rakvere Tärklise- ja Siirupitehase ja TK Esttsement (hiljem Painküla Tärklisetehas ja RAS Kunda Tehased – TK) laenude kustutamise maksekorraldused. Laenud kuuluvad kustutamisele vastavalt 23. jaanuaril 1991 NUidu Välismajanduspanga ja Eesti Panga vahel sõlmitud välisvaluuta laenude kustutamise kokkuleppele."

Vahur Krafti hoogsa allkirja all on alumises nurgas vaevumärgatavalt veel **Vladimir Mihailovi** nimi ja telefoninumber. Mis on siis selles kirjas tähelepanuväärset? Kraftile on korraga meelde tulnud Eesti Panga ja VEB-i vahel 23. jaanuaril 1991 sõlmitud leping! Muidu on Eesti Pank nii väga tahtnud seda lepingut unustada ja korraga selline mälu taastumine? Arusaamatu! Mäletatavasti reguleeris see leping endise VEB-i Tallinna osakonna ülevõtmist Eesti Panga poolt ja Välisoperatsioonide Valitsuse moodustamist. Lepinguga võttis Eesti Pank VEB-i ees kohustuse tagada Eesti ettevõtete VEB-ist saadud valuutalaenude tagasimaksmist. Krafti ja Mihailovi idee iva peitus selles, et kuus aastat hiljem maksta kahe ettevõtte võlad tagasi VEB-i külmutatud kontolt. Me ei tea sellele operatsioonile eelnenud kokuleppeid ja kirjavahetust, kuid võib oletada, et see toimus. Midagi läks aga viltu ja VEB tagastas maksekorraldused täitmata kujul.

Krafti kaaskiri järgnes kolmele 13. novembril 1997 tehtud maksekorraldusele ja nüüd lähebki lugu juba kriminaalseks. Esimene maksekorraldus oli 1 784 300 USA dollarit VEB-i külmutatud arvelt Rakvere Tärklise- ja Siirupitehase laenuvõla tagasimaksmiseks. Teine maksekorraldus oli tehtud sama tehase laenuvõla protsentide tagasimaksmiseks summas 354 281 USA dollarit. Kolmas maksekorraldus, 2 360 893 USA dollarit pidi minema Tootmiskoondis Eesti Tsemendi põhivõla ja laenuprotsentide tagasimaksmiseks VEB-i külmutatud arvelt.

Vaatame nüüd neid maksekorraldusi hoolikamalt. Maksekorraldused on Põhja-Eesti Panga (PEP) blanketil ja ülekannete teostajaks on külmutatud arve omanik PEP. Kuid kuupäev on 13. november 1997. PEP oli selleks ajaks juba liidetud (05.01.1997) Ühispangaga ning sellist

panka lihtsalt enam ei eksisteerinud. Ettevõtete äriregistrist selgub:

„Ühinemine on jõustunud 04.09.1997. aastal tehtud ühinemiskandega AS Eesti Ühispank (äriregistri kood 10004252) registrikaardle, Aktsiaselts Põhja-Eesti loetakse lõppenuks ja on Äriregistrist kustutatud."

Kui olematu panga nimel tehtud maksekorraldusi ja sellele veel saatekirja kaasanud keskpanga presidendi **Vahur Krafti** tegu ei saa nimetada kriminaalseks, siis mis üldse on Eesti Vabariigis kriminaalne! Aga maksekorraldused on PEP-i blanketil ja varustatud veel tagatipuks PEP-i pitseriga! Kuidas seda nimetada? See on võltsing, Eesti ajaloos legendaarsed vekslivõltsijad, kellest räägitakse siiani põlvest põlve lugusid, on saanud endale väärilised järeltulijad tänapäeva Eestis.

Maksekorraldustele on alla kirjutanud direktorina **Lembit Zernant** ja pearaamatupidajana **Kadri Metsla**. Kui teil oleks võimalus vaadata nende inimeste tööraamatusse, siis võite kindlad olla, et 1997. aasta 13. novembril ei olnud nad PEP-i töötajad, sest sellist panka enam ei eksisteerinud. Aga kes on **Lembit Zernant** ja **Kadri Metsla**, kas variisikud, tankistid või väljamõeldud nimed? Ei seda teist ega kolmandat. **Kadri Metsla** oli PEP-i raamatupidaja, aga pärast panga liitmist Ühispangaga sai temast Ühispanga raamatupidaja, kes muuseas suulise lepingu alusel tegi ka VEB-Fondi raamatupidamist!

Praegu juhib **Lembit Zernant** Sihtasutust Tallinna Eluasemefond. Autori kirjale vastas Zernant, et töötas 12.02.1993 – 21.04.1997 Põhja-Eesti Pangas juhatuse esimehe asetäitjana! Kuid härra Zernant ei ole ju mitte kunagi töötanud PEP-is direktorina! Jääb vaid mõistatada, kas maksekorraldusele kirjutas tõepoolest alla **Lembit Zernant** või tegi seda keegi teine tema eest?

Kadri Metsla roll selles kriminaalses võltsingus on vahest kõige meeliülendavam. Ta sai ju esineda Ühispanga raamatupidajana, kes ta ka tegelikult sel hetkel oli, aga lisaks veel PEP-i ja VEB-Fondi raamatupidajana! Milline mänguilu ja sullerdamistäius!

Kellel oli võimalik 13. novembril 1997 kasutada PEP-i blanketti ja pitsatit? Vastus on pikemalt mõtlemata – ainult Ühispangal. Miks siis **Ain Hanschmidt** ise maksekorraldustele alla ei kirjutanud? Võib-olla kartis vahele jääda ja miks ta pidigi seda tegema, kui selline suurepärane petuskeem oli välja mõelduc. Moskvas VEB-is teati ikka veel, et Eestis

on pank, mille nimi on Põhja-Eesti Pank, ja et sellel pangal on VEB-is kaks arvet, millest ühel asuvad külmutatud vahendid. Muidu nii agarad Eesti Panga ja VEB-Fondi juhid unustasid sellise pisiasja, et teatada Moskvasse arve omaniku vahetumisest. Ilmselt ei soovinud ka Ühispank liigselt afišeerida, et tegelikult muutus tema pärast PEP-i allaneelamist VEB-i külmutatud arve tegelikuks omanikuks. Ja sai ju olematu PEP-i nimel varjatult toimetada. On väga tõenäoline, et selliselt välja mõeldud skeemi võidi kasutada vabalt ka 20,5 USA dollari väljaõngitsemisel VEB-i külmutatud arvelt pool aastat hiljem, 1998. aastal.

Ahaa, veel üks asi ei anna rahu. Kui Ühispanga juht Ain Hanschmidt suutis toimetada „jälgi jätmata", siis miks pidi Eesti Panga president Vahur Kraft kirjutama maksekorraldustele üle kahe nädala hiljem veel oma saatekirja? Olgem ausad, arusaamatu! Ega ta vist väga tahtnudki, aga tuletame meelde VEB-i seisukohta, et külmutatud arvelt liigutuste tegemiseks aksepteerivad nad arve omaniku (PEP) ja kõrgemal seisva organi (Eesti Pank) korraldusi. Muidugi, venelased küsisid „igaks juhuks" ka Eesti Panga presidendi saatekirja. Ja seejärel saatsid kirja, et maksekorraldusi ei ole võimalik täita. Midagi selles arutelus ei klapi. Aga võib-olla oligi venelastel vaja ainult seda Krafti allkirjaga kriminaalset paberit. VEB-is teatakse ju suurepäraselt, kes kui palju ja millal on külmutatud arve kallal näkitsemas käinud. VEB on riiklik pank, kes korrapäraselt peab vastama Venemaa Rahandusministeeriumi järelepärimistele. Kuid mitte ainult seda, ta ei saa vastamata jätta ka presidendi kontori või FSB järelepärimisele, mida need eestlased jälle kombineerivad. Pidage meeles, et kui venelaste süüdistustelaviin VEB-i ümber toimunud mahhinatsioonidest peaks meie kaela valguma, ei saa süüdistada mitte Eesti riiki. Süüdistada saab konkreetseid inimesi, kes seda tegid. Sellega võtame me ka Venemaalt trumbid, millega Eestit rünnata. Kuid kas me võtame ka Venemaalt trumbid, mille abil manipuleerida nende inimestega, kelle tegude kohta neil täielik ülevaade on. Sellele tasub sügavamalt mõelda kui pelgalt mingit haiglast vandenõuteooriat üles puhuda.

Peaprokurör **Jüri Pihl**, Kaitsepolitsei peadirektor **Aldis Alus** ja Politsei peadirektor **Robert Antropov**, nüüd on teie kord kõigisse nendesse VEB-i külmutatud arvetelt raha haihtumise juhtudesse lähemat selgust tuua!

Enne kui me vaatame kogu seda VEB-Fondi nn tasaarvelduste ideoloogiat, üks kõrvalepõige Ühispanga tegutsemisstiili näitliku õppematerjali tarbeks.

Lõuna-Eesti ärimees **Vambola Kolbakov** on haruldase visadusega käinud kohtutes õigust nõudmas, et oma Moskvas VEB-is külmutatud raha tagasi saada. 1997. aasta kevadel ei olnud veel moodustunud Eesti Panga, Ühispanga ja kohtusüsteemi ühisrinnet ning Kolbakov küsis raha tagasi sealt, kuhu see tegelikult kinni jäi – PEAP-i ja UBB õigusjärglaselt Ühispangalt. Ei saa ju tõepoolest võtta tõsiselt kinnitusi, et külmutatud raha tuleb otsida juriidiliselt täiesti arusaamatust VEB-Fondist, keda pealegi pole mitte iiialgi tunnistanud teine pool, VEB. Kolbakov võitis kohtuprotsessi ja Ühispangal cli vesi ahjus. Aga siis tegi Kolbakov saatusliku vea, jäädes uskuma libakeelseid ühispankureid kohtuvälise hämara kokkuleppe asjus. Aga laskem Kolbakovil endal rääkida, kuidas Ühispank tal naha üle kõrvade tõmbas.

Toomas Kümmel: Omal ajal kirjutas "Eesti Ekspressis" (22.04.1999) Aavo Kokk, kuidas Ühispank teie firmale Imbi kohtuvälist lahendust ja tehingut pakkus, mille Sa ka vastu võtsid. Ühispanga asepresident Janek Mäggi kommenteeris samas kirjutises, et Vambola Kolbakov on olnud panga klient, kuid kinnitab, et Ühispank ühtegi aktsiaportfelli Kolbakovile teinud ei ole ja mingeid kohustusi Ühispank võtnud ei ole. Kuidas Sa suudad tõestada, et Mäggi valetas ja et teil aktsiaportfell kahes Ühispangaga seotud *off-shore*-firmas tõesti oli?

Vambola Kolbakov: Ega Mäggi otseselt ei valetagi, Kolbakovi enda nimel ei olnud tõepoolest investeerimisportfelle, olid selliste kõlavate nimedega firmad nagu Marvil Holdings S.A. ja Viktor Capital Investments. Raha liikus nende firmade kaudu ja loomulikult on mul nende firmade raha liikumise paberid osaliselt veel praegugi alles.

Ja nad tegid vähemalt korra sealt minu nimele väljamakse! Sellest loost teab kogu tõde Ühispanga endine töötaja **Aivo Kangus**. Nende tollane pressipealik **Janek Mäggi** aga ise koostas pressile Ühispanga ametliku avalduse meie kohtuvälise lahenduse saavutamisest!

EESTI PANK

Mr Aleksei Kostin
Governor
Vneshekonombank
Prospekt Akademika
Saharova 9
108810 Moscow
Russia

02. December 1997

Dear Mr Kostin

Enclosed please find payment orders to write off loans of Rakvere Starch and Syrup Factory and TK Estisement. The loans should be written off in accordance with the agreement on the procedure of foreign currency loans' write-offs signed between Vneshekonombank of the USSR and Eesti Pank on 23 January 1991.

Yours sincerely,

Vahur Kraft
President

Enclosures:
1. Copy of the agreement on 4 pages
2. Payment order of 13 Nov 1997 for USD 1,784,300 on 4 pages
3. Payment order of 13 Nov 1997 for USD 354,281 on 4 pages
4. Payment order of 13 Nov 1997 for USD 2,360,893 on 4 pages.

Vladimir Mihaikov
(372) 6310-735

АДМИНИСТРАТИВНО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ ДЕПАРТАМЕНТ
2.12.1997 44

PÕHJA-EESTI PANK
NORTH ESTONIAN BANK Ltd.

13 ноября 1997 г.

Payment order

Please pay without any charges to us

1.784.300.-	Val. USD

Ситтсу/Один миллион семьсот восемьдесят четыре тысячи триста американских долларов

By order of

Северо-Эстонский Банк

Order dated 13 ноября 1997 г.

Account 07350004/840

Details of payment

Возвращение кредита
Кредитовый договор № 14 24.05..
Дополнение 23.01.1991 г.
За Раквереский Крахмало-Паточ.
Комбинат

Beneficiary

Внешэкономбанк, г. Москва

In his account with

Внешэкономбанк, г. М.
кред./счет 78012723

Paying bank

Внешэкономбанк, г. Москва

Yours truly NORTH-ESTONIAN BANK, TALLINN

Лембит Цернант
Director:

Кадри Нетсла
Accountant General:

PÕHJA-EESTI PANK TALLINN

PÕHJA-EESTI PANK
NORTH ESTONIAN BANK Ltd.

13 ноября 1997 г.

Payment order

Please pay without any charges to us

Val.	USD
354.281.-	

Currency/ Триcто пятьдесят четыре тысячи двисти восемьдесят один американских долларов

By order of

Северо-Эстонский Банк

Order dated: 13 ноября 1997 г.

Account: 07350004/840

Details of payment

Выплата процентов
Процент по 23.03.1992 г.
Кредитовый договор № 14 24.05.89
Дополнение 23.01.1991 г.
За Раквереский Крахмало-Паточный Комбинат

Beneficiary

Внешэкономбанк, г. Москва

In his account with

Внешэкономбанк, г. Москва
кред./счет 78012723

Paying bank

Внешэкономбанк, г. Москва

Yours truly NORTH-ESTONIAN BANK, TALLINN

Лембит Цернант
Director:

Кадри Метсла
Accountant General:

PÕHJA-EESTI PANK
TALLINN
EESTI

PÕHJA-EESTI PANK
NORTH-ESTONIAN BANK Ltd.

13 ноября 1997 г.

Payment order

Please pay without any charge to us

2.360.893.-	Val USD

Сумму два миллиона три-
шестьдесят тысяч восемьсот
девяносто три долларов США

Yours truly NORTH-ESTONIAN BANK, TALLINN

Лембит Цернант
Director:

Кадри Метсла
Accountant General:

PÕHJA-EESTI PANK TALLINN EESTI

By order of

Северо-Эстонский Банк

Order dated	Account
13 ноября 1997 г.	0/350006/840

Details of payment Погашение кредита и начисленных процентов по дополнениям № 25, 26 и 3/2 от 31 января 1991 г. к кредитным соглашениям № 25, 26 и 13 по состоянию на 01 января 1993 г. в общей сумме 4037127 марок ФРГ (2360893 доллара США по курсу [illegible] по отн[illegible])

Beneficiary

Внешэкономбанк, г. Москва

In his account with Внешэкономбанк, г. Москва

счета №:	61962720	62012720
	61962721	61964721
	62012721	62012722

Paying bank

Внешэкономбанк, г. Москва

Saan aru, et Sa võtsid vastu Ühispanga ettepaneku sõlmida kohtuväline kokkulepe. Mis sellele eelnes ja kuidas ettepaneku vormistamine Ühispangaga käis?

Tegelikult oli alguses meil lihtne nõue, hagesime Ühispangas VEB-is külmutatud arve kasutamise õigust. Mais 1997 saime linnakohtu positiivse otsuse Ühispangas 20 000 krooni käsutamise õiguse kohta. Kohus ütles, et Ühispank peab maksma need 20 000 krooni Bachmani advokaadibüroole IMBI arvelt. Ringkonnakohtu istung selles asjas oli määratud 1997. aasta juuni lõppu. Ühispank ise kaebas linnakohtu otsuse edasi. Aga linnakohtu istungitele Ühispanga esindajad ei ilmunud ning otsus tehti tagaselja. Ootamatult tuli pärast jaanipäeva Ühispangast telefonikõne. Ühispanga teine mees **Lembit Kitter** tegi ettepaneku kokku saada.

Läksime hommikul kella 10 paiku panka, Kitter küsis ilma sissejuhatuseta, et miks me sõdime ja kui palju meil raha pärast Moskvas VEB-is Põhja-Eesti Aktsiapanga ja Balti Ühispanga valuutakontode külmutamist kinni jäi. Vastasin, et 60 miljonit krooni. Seepeale pakkus Kitter, et selle summa võiks ju sõdimise asemel aktsiaportfelli kaudu tagasi teenida. Sellel ajal aktsiate hinnad börsil tõusid meeletus tempos. Ning see 60 miljonit kavatsetigi hankida börsiinvesteeringute kaudu. Selleks moodustati pangaga seotud *off-shore*-firmades kaks aktsiaportfelli. Samas lepiti kokku, et meie panus koos äripartner **Veljo Ipitsaga** on 2 miljoni krooni eest aktsiaid ning Ühispank paneb juurde ülejäänu. Edasi pidi teenitud kasum investeeritama uuesti ning Ühispank lisanuks uuesti kasumijagu raha. Plaani järgi taheti kasum kasvatada sel moel 180 miljoni kroonini, millest 60 miljonit oleks saanud meie, 120 miljonit Ühispank.

Plaani arutelu kestis vaid ehk napid 15 minutit. Seejärel siirdusime teise ruumi ja meiega liitus Ühispanga president **Ain Hanschmidt**. Kitter tegi talle lühikese ettekande asjade seisust. Hanschmidt oli asjagapäri, kuid ilma mingit paberil sõlmitud kokkulepet tegemata. Ühispanga presidendi ausõnast pidi piisama. Siis kutsuti ruumi **Kangro**, kes sai vastavad korraldused, et lahendada tehnilised küsimused, ja juba mõne tunni pärast laenas pank kahte *off-shore*-firma aktsiaportfelli 8–9 miljonit krooni. Tollane Ühispanga pressipealik Mäggi kutsuti juurde alles siis,

kui tekkis küsimus avalduse tegemisest ringkonnakohtule hagist loobumise kohta ja kuidas sellest meediat teavitada.

Kokkuleppe ja selle vormistamise juures oli kogu aeg ka tollane Ühispanga nõukogu esimees **Aare Urm**. Võin küll tagantjärgi kinnitada, et Ühispangal oli asi väga hoolikalt ja hästi ette valmistatud. Ka kõik vajalikud inimesed tehingu sõlmimiseks ja vormistamiseks olid igal vajalikul hetkel kohe käepärast võtta.

Eesti Panga president on nimetanud Ühispanga kaotust esimese astme kohtus Vambola Kolbakovile lihtsalt panga lohakaks asjaajamiseks. Ajakirjanik Raivo Palmaru serveeris ajakirjas "Luup" (12.07.1999) sündmusi samuti umbes nii, et Ühispank võttis Kolbakovi lihtsalt liiga kergelt ja ei võtnud kohtuistungit tõsiselt, seetõttu kaotaski, aga hiljem ringkonnakohtus võeti asja tõsiselt ja asjad said ainuõige lahenduse – s.t Ühispank võitis Kolbakovi. „Tookord saavutas A. O. Imbi esimese astme kohtus endale soodsa lahenduse. Kuid see kohtuvõit tuli pigem Põhja-Eesti Panga (PEP) ebakorrektse asjaajamise tõttu. PEP-i õigusjärglane Ühispank esitas otsekohe põhjendatud apellatsioonikaebuse, mispeale A. O. Imbi loobus oma hagist juba enne ringkonnakohtu istungit. Imbi mõistab, et Ühispank ei kanna vastutust UBB ajal tekkinud ja riiklikku VEB-Fondi koondatud nõuete eest, ütles A. O. Imbi juhatuse esimees Veljo Ipits tookord Eesti Päevalehele," kirjutas Palmaru. Oli siis nii ja kuidas Sa kommenteerid Palmaru väiteid?

Kraft kas sogas meelega või ei saanud lihtsalt mitte midagi aru. Tegelikult ongi kõige koomilisem, et kaebuse ringkonnakohtule esitas ju Ühispank, tagasivõttis aga Imbi nimel koos vastava pressiavaldusega ja Bachmani advokaadibüroo kaaskirjaga **Veljo Ipits**. Kui väga tõsiselt asja käsitleda ja arvesse võtta, et Ühispank ise oma avaldust tagasi ei võtnud, siis peaks linnakohtu otsus praeguseni jõus olema. Me ei saanud ju tagasi võtta seda, mida me polnud esitanud. Loobuda linnakohtu otsusest samuti ei saa ja seda pole ka keegi nõudnud. Igal juhul oli tolle mälestusväärse päeva õhtuks glamuur täielik!

Esimesel korral mingit ringkonnakohtu istungit ei toimunudki, teisel korral aga kestis menetlus linnakohtus 1998. aasta maist kuni 30. septembrini 2000. Ühispank võttis meid väga tõsiselt, pakkas koguni kaks advokaadibürood end esindama: **Üllar Talviste** ja **Aare Raigi**. Seal

toimus ikka tõsine lahing. Tallinna ringkonnakohus tegi aga otsuse advokaat Raigi ütluste põhjal, et justkui oleks olemas mingi Eesti Panga käskkiri, millega keskpank võttis vastutuse VEB-is külmutatud arvete osasendale. Selle müstilise käskkirja numbrit ja väljaandmise kuupäeva küll keegi ei tea, aga ometi otsustas ringkonnakohus esimese astme kohtu otsuse täies ulatuses tühistada.

Sa võtsid pärast Ühispanga võitmist Tallinna linnakohtus tõepoolest hagi tagasi. Oli see tagantjärele viga või oli Sul tõesti usk Ühispanga sõnapidamisse?

Loomulikult uskusin ma juunis 1997 siiralt **Ain Hanschmidti** ja **Lembit Kitteri** lubadusi ja uskusin kindlalt, et panga presidendi sõnal on rohkem kaalu kui mis tahes paberil. Aeg oli selline.

Kuidas on võimalik, et soliidne pank - Ühispank - toimetas mingite poolsalajaste *off-shore*-firmadega?

Eelnimetatud kaks punalipulist firmat olid ostetud kurikuulsast „Karu kontorist". Mul ei olnud isegi volitust, aga ometi jagasin korraldusi nii et aitab! Mood oli selline ja see oli selle moe kõrghetk. Selliseid *off-shor*'e oli seal tuhandeid ja kõik askeldasid nende kaudu. Huvitav seik oli see, mil ma käskisin Vene positsioonid maha müüa ja seda ilma igasuguse seoseta mainitud *off-shor*'idega, volitust mul ju ei olnud. Nad täitsid korralduse päevapealt!

Kui asi börsikrahhi tõttu nässu läks, kuidas Ühispank sõna murdes käitus?

Kogu selle ürituse põhiline idee seisnes selle porfelli pidevas võimendamises, aktsiaturg kerkis nagu pärmi pealt: kui 2 miljonit krooni alla canna, teeb neljakordne võimendus juba 10 miljonit krooni, veel neli korda juba 50 miljonit krooni, siis veel kaks ja pool korda ja olekski 125 miljonit. Kuna aga kõik aktsiad tõusid kuni augustini umbes neli korda ja pank müüs odavaid aktsiaid, näiteks Ühispanga omasid 52 kroonieest, kuinende turuväärtus oli 120–150 krooni, oleks lihtne olnud lõpuks kõik maha müüa. Meie oleks saanud oma 60 miljonit ja ka pank oleks võinud veelgi edasi teenida.

Tegelikult aga hakkas see „võimendamisele" rajatud süsteem puksima kohe algusest saadik. Nad leidsid kõik võimalikke ettekäändeid – näteks juhatuse koosoleku edasilükkumine sõltumatutel asjaoludel

jne. Kui siis septembris 1997 see börsimull kokku kukus ja käis suur kärakas, tekkis pikk vaikus, mille kestel Kitter veel midagi lubaski. 1998. aasta märtsi alguses toimunud kohtumisel teatas ta meile aga külmalt, et tegelikult pole me mitte milleski mitte kunagi kokku leppinud ja kõik on olnud vaid kliendisuhe, ei enamat.

Ei ole mingit probleemi, et ära tõestada esimene neljakordne võimendus, millega nad juba julmalt seadust rikkusid, kui selleks peaks tarvidus tekkima. Siis tuli juba teistkordne hagi kohtusse jne.

3

Olles teada saanud Ühispanga tööstiili, tuleme tagasi VEB-Fondi ja selle energilise juhi **Vladimir Mihailovi** juurde. Võib näida, et just tema idee oli üritada teha tasaarveldus, kustutades VEB-ilt valuutat laenanud Eesti ettevõtete võlad sealtsamast VEB-ist külmutatud arvel oleva valuutaga. Tegelikult oli seegi hoopis laiaulatuslikum kava.

6. juunil 2000 Eesti Panga nõukogule koostatud aruandes kirjeldab Mihailov talle omaselt sündmusi nii, et tegelikest tagamaadest ei saa teada keegi:

„Ehkki Riiklik VEB-Fond ei tegele Eesti Vabariigi ettevõtete laenudega NLiidu Välismajanduspangast, pöördus fond vastastikuse tasaarveldamise ideega Majandusministeeriumi ja Erastamisagentuuri poole, kuna:

- osade ettevõtete laenude tagastamise garanteeris Eesti NSV valitsus või valitsusasutused;

- Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni läbirääkimisi korraldab Eesti Vabariigi Valitsus.

Oma vastustes Eesti Pangale nentisid mõlemad valitsusasutused tasaarvelduse idee mõttekust, kuid viitasid juriidilistele raskustele selle läbiviimisel. 09.01.1998. aastal arutati tasaarvelduste ideed VEB-Fondi nõukogu istungil, millest võtsid osa Eesti Erastamisagentuuri ja EV Majandusministeeriumi esindajad ning EV rahandusminister fondi nõukogu liikmena."

Pidi olema hirmus valu, mis sundis Mihailovit rabelema tasaarvelduse ideega, sest fondile sellist kohustust Riigikogu otsusega ei pandud.

Pealegi oli idee perspektiivitu, sest vähestel VEB-ist laenu saanud ja selle tagasi maksmata jätnud Eesti ettevõtetel oli samal ajal ka raha VEB-i külmutatud arvetel. Miks jätab ta mulje, nagu võiks VEB-Fond midagi selles vallas teha või otsutada? Olid ju Mihailovi nimi ja telefoninumber pisikeselt VEB-i saadetud maksekorralduste puhul ainult Krafti allkirjastatud kaaskirja alumises vasakus nurgas. Tegelikkuses toimetasid teised – Eesti Pank ja eksisteerimise lõpetanud PEP-i nimel Ühispank.

Või mida arvata Mihailovi Eesti Panga nõukogule esitatud aruandest, kus räägitakse tasaarvelduste idee arutamisest Erastamisagentuuri ja Majandusministeeriumi juhtidega 1998. aasta alguses. Täidetud maksekorraldused selle idee teostamiseks olid juba kaks kuud varem VEB-i suunas teele läinud ja mingi VEB-Fondi nõukogu otsused olid õhk. Milleks kõik see komejant ja Eesti Panga nõukogu liikmetele puru silma ajamine? Valetamine ja hämamine oligi **Vladimir Mihailovi** stiil, nagu me nüüd juba veenduda oleme jõudnud.

Mihailov oli VEB-Fondi kõlavat nime kilbina kasutades väike vahendaja suurtele kaladele. Ei põlanud energiline VEB-Fondi juht ka ise fondi nõuete omanike juures ringi käia ja pakkumisi teha – müüge nõuded 5–10% eest maha, niikuinii te seda raha kunagi ei näe, ja võtke see hea pakkumine vastu, saate midagigi tagasi. Sellist tehingut pakkus Mihailov ka Aktsiaseltsile AKKE. Nagu rääkisid firma omanikud, läks asi nii kaugele, et Mihailov jõudis AKKE juba fondi registrist nõude iseseisvaks teostamiseks välja kanda! AKKE omanike sõnul oli Mihailov vaid vahendaja, kes pakkus välja firma, keda nõude ostmine huvitas. Nagu selgub samast Eesti Pangale koostatud aruandest, AKKE omanikud pisut eksivad, Mihailov kasutas veelgi jõhkramat taktikat, teatades ametlikult:

„AS AKKE nõue 17,8 miljonit EEK. Vastavalt Ettevõtteregistri teatisele on AS AKKE sundlikvideeritud ning registrist kustutatud. Seega sellel summal nõudja puudub."

AS AKKE omanikud pidid hiljem nägema kurja vaeva, et registrisse tagasi saada ja tõestada, et Mihailovi sundlikvideerimise jutt on sulaselge väljamõeldis. Aga kui summal puudus nõudja, oli see ju suurepärane saak šaakalitele, kes mõtlesid välja ja viisid ellu VEB-i külmutatud kontolt raha raha väljaõngitsemise hämaraid skeeme.

AS Saare Kaluri raha külmutati samuti ja tema esindaja **Peeter Jalakas** meenutab:

„Veel pakuti mingi firma (H & N Finantseerimisgrupi AS) poolt võimalust nõue vahetada mingite obligatsioonide vastu või ka maha müüa umbes 5–10% hinnaga. Meil oli asi PEP-i vastu ka kohtus, kui nad mingil hetkel ei tahtnud üldse tunnistada meie nõuet, PEP-i juhataja **Peeter Vähi** asetäitja **Lembit Zernant** saatis meid sõna otseses mõttes pikalt. Pärast hagi esitamist oli aga kohe nõus meie nõude tunnistamise ja isegi kohtukulude tasumisega!"

H & N Finantseerimisgrupi AS on juba konkreetne vihje. Sellenimeline ettevõte likvideeriti 2003. aastal. Ehkki firma tegevusalaks oli märgitud finantsvahendus ja liising ja ta kuulus Küprose *off-shore*-firmale Hedging Trading Ltd., oli peidetud taustaga firma juhataja **Irina Kropova** ka mõnede allikate põhjal tegelik omanik. Edasi ajalugu uurides leiame jälje, et kurikuulsa Nowe Panga peakontori ruumid Tallinnas Toompuiesteel olid allrenditud samuti aktsiaseltsile H & N Finantseerimisgrupp. Sellise salapärase taustaga sobib Kropova firma igati Mihailovi vahendusskeemidesse.

4

Põnevamaks läheb taas siis, kui juba tsiteeritud aruandes jõuame sinnani, kus Mihailov kirjeldab tasaarveldamise idee realiseerimise katset RAS Kunda Tehaste ja Rakvere Tärklise- ja Siirupi Tehasega:

„29.04.1998. aastal teatas Eesti Vabariigi Välisministeerium Eesti Pangale, et 23.04.1998. aastal toimunud Eesti-Vene läbirääkimiste komisjoni kaubandus ja majanduse ning teaduse ja tehnika töögrupi kaasesimeeste kohtumisel Moskvas, Vene poole ettepanekul ei võetud läbirääkimiste kavasse NLiidu Välismajanduspangaga seonduvad küsimused. Kuna Vabariigi valitsusasutused ei näidanud üles küllaldast huvi ja aktiivsust vastastikuste nõuete tasaarvelduste läbiviimiseks NLiidu Välismajanduspangas riiklikul tasemel, siis hakkas Riiklik VEB-Fond otsima selle teostamiseks võimalusi laenud võtnud Eesti ettevõtete kaasamisel. Kokkulepe saavutati RAS Kunda Tehased ja Rakvere Tärklise ja Siirupi Tehasega. Mõlemal ettevõttel oli NLiidu Välismajandus-

pangas külmutatud summa. Laenu tasumiseks vormistati vastavad maksekorraldused ning saadeti Eesti Panga selgitava kaaskirjaga NLiidu Välismajanduspanka. See tagastas maksekorraldused täitmatult, mida põhjendati Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni Valitsuste vastavasisulise kokkuleppe puudumisega."

Mihailovi ettekande igast lausest, isegi igast sõnast õhkas ainult valet, valet ja veel kord valet. Aga Eesti Panga nõukogu istungitest võttis ju alati osa ka Eesti Panga president Vahur Kraft. Kui seda Mihailovi ettekannet VEB-Fondi saavutustest Eesti Panga nõukogu liikmetele tutvustati, kas siis asjadega kursis olnud Kraft tõusis püsti ja käratas: Mihailov, lõpeta valetamine, sa oled sündmuste kirjeldamisel nüüd ikka küll kohe kõvasti üle võlli pannud! Ei, **Vahur Kraft** ei teinud seda. Ta ei teinud seda isegi mitte leebelt naeratades ja rahulikul häälel vahele öeldes: Mihailov, sul on seal vist mingid ebatäpsused, kas see ikka oli päris niimooodi, nagu sa oma ettekandes kirjutad. Vahur Kraft kuulas seda kokkukäkerdatud valede oopust rahulikult pealt ja ei öelnud mitte sõnagi. Ta ei saanudki midagi öelda, sest oli ju ise kõigi nende käkerdamiste asjaosaline, mida nõukogu liikmete eest varjata tuli ja seetõttu Jumal teab mida kokku valetama pidi.

Mihailov leiab ettekandes oma valele lollikindla alibi, venelased ei tahtnud meiega VEB-i teemat läbirääkimiste kavva võtta. Mis siis, et läbirääkimised toimusid neli kuud hiljem, kui tehti võltsitud maksekorraldused tasaarveldusteks! Venelaste kaela saab alati kõike ajada!

Olgu kuidas oli Rakvere Tärklise- ja Siirupitehasel VEB-i-nõuetega, Kunda Tehastel neid ei olnud ning need tuli esmalt keeleltki omandada. Sellest ei kõssa Mihailov muidugi sõnagi. VEB-Fondi kontrollinud Riigikontrolli aktist (peakontrolöri otsus 05.01.1998 nr 30-13/119) saame selle tehingu kohta üht-teist huvitavat teada:

„Kooskõlas advokaadibüroo Lepik & Luhaäär teatisega 06.06.1996 loovutas Eesti Merelaevandus firmale Equation Investment Limited (Channel Islands) nõude summas 2 630 030 USA dollarit. Firma Equation Investment Limited loovutas selle nõude firmale Maxel Trading Limited (Channel Islands). Sama advokaadibüroo teatisega 12.06.1996 loovutas firma Maxel Trading Limited selle nõude Riiklikule AS-le Kunda Tehased. Viimane omandas nõude vastavalt ostu-müügi tehingule."

Kogu sellel tehingul on samuti oma eellugu ja tagamaa, mis ei lõhna just eriti hästi. Kunda Tehased jätsid tagasi maksmata VEB-ist võetud valuutalaenu, kuid kasutasid seda oma juhtkonna initsiatiivil ja osalusel loodud erafirmade AS Eska ja AS Est-Stein krediteerimiseks. Mis oli niimoodi viga 1980. aastate lõpul ja 1990. aastate alguses luua Venemaa rahaga eraettevõtteid! Loomulikult ei mõelnudki Est-Stein võla tagasimaksmisele, sest oli selle omakorda laenuks saanud riiklikult ettevõttelt Kunda Tehased. Kuid tänu Riigikontrolli ebamugavale tegevusele jäi võlg siiski päevakorda ja Kunda Tehastel ei õnnestunud seda lihtsalt bilansist minema visata. AS Est-Steini võla tagasimaksmise tähtaeg Kunda Tehastele saabus 01.01.1996. Vastuseks Riigikontrolli visale meeldetuletusele vastas tollane Reformierakonna majandusminister **Andres Lipstok** 1995. aasta lõpul: kui on selge, et Est-Stein ei hakka laenu tagasi maksma, rakendab tehas tema vastu seaduses ette nähtud sanktsioone, vajadusel taotledes isegi pankrotimenetlust.

Oma kirjas 18.04.1996 on aga minister Lipstok leidnud hoopis teise lahenduse:

„Majandusministeerium nõustub RAS Kunda Tehased juhatuse poolt 19. detsembril 1995 vastu võetud otsusega nõude loovutamise lepingu sõlmimiseks RAS Kunda Tehased 3 487 600 DEM suuruse nõude AS Est-Stein vastu loovutamiseks Maxel Trading Ltd-le järgmistel tingimustel:

1. Maxel Trading Ltd maksab RAS-ile Kunda Tehased 4 100 000 krooni;

2. Maxel Trading Ltd loovutab RAS-ile Kunda Tehased nõudeõiguse endise NLiidu Välismajanduspanga vastu summas 4 000 000 DEM.

Nõude loovutamise lepingule RAS Kunda Tehased poolt alla kirjutajaks määrata RAS Kunda Tehased peadirektor **Ain Välba**."

Kogu keeruline finantsskeem võeti tegelikult ette seetõttu, et Saksamaa suurkontsern Braas ostis 14. detsembril 1995 AS Est-Steini, kuid Braas ei olnud nõus koos põhivara ostmisega võtma enda peale võlakohustusi. Tehingu sooritamise käigus väidetakse kogu aeg, et Maxel Trading Ltd oli üks Est-Steini aktsionäre. Tollasest Est-Steini juhatuse liikmete nimekirjast leiame aga advokaat **Toomas Luhaäär**e nime, kellele täiesti juhuslikult kuulub ka osalus advokaadibüroos Lepik ja Luhaäär. Aga just viimane pöördus Maxel Trading Ltd nimel VEB-i poole. Lepik

ja Luhaäär omakorda omandasid nõudeõiguse VEB-i külmutatud vahendite kohta teise *off-shore*-firma kaudu Merelaevanduselt, mille erastamisel mängis pearolli Ühispank, kes sel ajal kontrollis juba täielikult PEP-i. Reformierakondlasest majandusminister **Andres Lipstok** oli aga kuni 1995. aasta lõpuni PEP-i nõukogu liige ja hiljem ka Ühispanga nõukogu liige.

Kunda Tehased said operatsiooni käigus 4,1 miljonit krooni, mis kanti Majandusministeeriumi eriarvele. Kuidas liikusid muud rahad ja nõuded ja kas üldse reaalset raha koguselles operatsioonis liikus, on muidugi iseasi. Kui kokku saavad ärimehed, kes ei taha võlgu tagasi maksta, poliitikud, advokaadid ja pangad, sünnivadki sellised imelised finantsoperatsioonid.

XIV KUIDAS RIIK SIIM KALLASELE JA ÜHISPANGALE KUNINGLIKU KINGITUSE TEGI

Kaido Kama
„Eesti Pank on nagu riik riigis ja teda vastandatakse tihtipeale riigile. Eesti Pangas olev krooni kattevara on samamoodi maksumaksja raha, nagu raha, mida jaotatakse riigieelarve kaudu."

Pankade päästmise operatsiooni käigus moodustatud riiklikule pangale Põhja-Eesti Pangale (PEP) pandi alguses suuri lootusi. Suure suuga rääkis Eesti Panga president **Siim Kallas** selle võimalikust müümisest välisinvestoritele. Tegelikkus kujunes selle panga jaoks kurvaks. PEP muutus sisuliselt Eesti Panga taskupangast prügikastipangaks, kuhu keskpank kõik oma suured ebaõnnestumised kokku kogus. Sinna jäid bilansiaukudena tolknema ka Kallase 10 miljoni dollari afääri tulemusena kaotatud 8 miljonit dollarit

1995. aastal võimule tõusnud **Tiit Vähi** valitsus lõi eeldused, et prügikastipangast kuidagi lahti saada. Vähi enda elukäik ilmestab ehk kõige paremini seda aega. Tagasihoidlikust Valga Autobaasi direktorist kahel korral peaministriks, valitsusjuhi ametis kiire rikastumine ja nüüd mõjukas ärimees. Selline tüüpiline Eesti muinasjutt.

Vähi valitsust võib tagantjärele nimetada ka vorst vorsti vastu valitsuseks. Igasugused tehingud olid teretulnud ja sellel ajal läks PEP märkamatult Ühispanga valdusse. Kõiki neid arusaamatuid ja kummalis tehinguid üles lugeda, mis selle liitumisega kaasnesid, ei olegi vist lõpuni võimalik. Igal juhul läks kontroll VEB-i kontodel külmunud valuutade üle Ühispangale, sest nimetatud konto omanik on siiani ajaloo prügikast mattunud PEP.

Peaküsimuseks kogu selles loos jääb tegelikult mõistatus, kui palju teadsid kõigist neist tehingutest ja finantsinetustest Rootsi pangandusringkonnad, kes alates 1998. aastast edukalt siinsed suuremad pangad omandasid. Kui palju mõjutasid rootslased ülevaatega hämarates:

tehingutest meie pangandusmaastiku kujunemist ja kas mitte see teadmine ei olnud selle surve taga, millega nad panganduses positsioone võitsid? See küsimus jääb püsima ja vastus sellele annaks hoopis uue aluse, kuidas mõtestada siinses panganduses toimunud pöördelisi sündmusi.

1

Kõik Eesti Panga, selle nõukogu ja VEB-Fondi juhid värisesid kohtuprotsesside ees, kus nn nõudeõigus VEB-i vastu pöörati nende reaalsete pankade õigusjärglase vastu, kelle raha Moskvas VEB-is tegelikult kümmutati, ehk Ühispanga vastu, või nõuti laenude tagasimaksmise lõpetanud Eesti ettevõtetelt neid sisse.

Vladimir Mihailov teeb VEB-Fondi tegevusest Eesti Panga nõukogule 06.06.2000 esitatud ülevaates ettepaneku Eesti Panga presidendile, SA VEB juhile:

„Eesti Pangas tuleks määrata inimene, kes:

- osaleb AS AO IMBI ja Eesti Ühispanga kohtuprotsessides asjatundjana, sest kui Eesti Ühispank kaotab selle kohtuprotsessi, siis pööratakse kõik nõuded Eesti Ühispanga vastu;

- nõustab neid ettevõtteid, kes on võtnud laenu NLiidu Välismajanduspangast ning kelledelt hakatakse laenu tagastamist nõudma kohtu teel."

Arupärimisel Riigikogus 13.11.2000 ütles Eesti Panga nõukogu esimees **Mart Sõrg** selgelt välja Eesti Panga hirmu: kohtuprotsessid VEB-i jäänud summade nõuetega võivad pöörata keskpanga ja riigi vastu:

„Meie VEB-Fondis olevad 9 miljonit dollarit on Läti organisatsioonide summad. Ma tean, et Lätis käib samasugune juriidiline protsess – kohtuvaidlus, milles üheks pooleks on isikud, kellel on summad Venemaa Välismajanduspanka kinni jäänud ja kes tahavad neid kätte saada. Nad pööravad oma nõuded keskpanga ja riigi vastu."

Ka Eesti ettevõtete VEB-ist võetud laenude tagasinõudmiseks toimuvate kohtuprotsesside kohta on **Mart Sõrg** öelnud oma seisukoha:

„Kui Eesti kohtud toimivad korrektselt Eesti seadusi ja rahvusvahelisi tavasid järgides, siis tundub, et peame maksma. Väljamakse pole tänavu (aastal 2000 – TK) siiski aktuaalne, sest edasikaebamise võimalusi arvestades võib kohus kesta veel paar aastat." (Äripäev, 16.11.2000.)

Aastast 2000 on vahepeal märkamatult saanud aasta 2004, aga Sõrgi poolt viidatud kohtuprotsess rullub ikka veel rahulikult Eesti õigusmaastikul ja lõppu sellele ei paista! Erinevad kohtuinstantsid veeretavad asja nagu kuuma kartulit, Riigikohtust on asi juba kaks korda läbi käinud, aga mida ei ole, see on otsus. Ning põhjus on lihtne, pärast Riigikohtu positiivset või negatiivset otsust avaneb võimalus vaidlusega edasi minna Euroopa kohtutesse. Just seda näib kohtuvõim kartvat nagu vanakurat välku.

Kui raamatu autor püüdis Eesti Panga Nõukogu esimehe **Mart Sõrgi** käest kõigile valusatele küsimustele vastust saada, järgnes ettevaatlik vastus stiilis ei tea, pole näinud ega kuulnud ehk mis nüüd mina:

„Ja ega ma ei oskagi vastata, sest olin just VEB-Fondi moodustamise ajal Eesti Panga Nõukogu tegevuses: eemal. Seetõttu ei pea ma ennast piisavalt informeerituks, et kompetentseid vastuseid anda. Hr **Mihailov** on kindlasti asjaga kursis."

Mitte miski ei takistanud Eesti Panga Nõukogu esimehel tulla Riigikogu ette ja öelda, et vabandage väga, aga ma ei tea VEB-Fondi kohta suurt midagi öelda, sest **Siim Kallas** ja **Vahur Kraft** pole mulle mitte midagi sellest rääkinud, ise ma ei taipa sellest mõhkugi ja küsida ka neilt ei julge. Seepeale oleks Sõrg viisakalt kummardanud ja kõnepuldist lahkunud. Aga ei, Eesti Panga Nõukogu esimees rääkis VEB-Fondistpikalt, kirus venelasi, kes meie raha ära on võtnud, ja vastas küsimustele Eesti Panga traditsioonilise demagoogiaga.

Sellelegi leidus Sõrgil ilus põhjendus:

„Eks minu vastusedki Riigikogus tuginesid Eesti Panga Nõukogus asja arutelus meelde jäänud ütlustele, mitte raha liikumise tabelite'e."

Aga kas Sõrg mainis seda Riigikogus? Ei maininud, et räägib Riigikogu liikmetele edasi kaudselt kuuldud arvamusi ja lausejuppe. Kallid sõbrad, miks me üldse valime Eesti Pangale nõukogu ja sellele nõukogule esimeest? Kas selleks, et saaks vahel käia Riigikogus kuulujutte edasi rääkimas? Võib-olla on see kõik ülepingutatult irooniline,

aga keskpanga nõukogu ja selle esimehe roll paneb igal juhul väga sügavalt mõtlema.

Mart Sõrg jättis igal pool ütlemata ka ühe pisikese detaili, mis ilmestab Eesti Panga asjameeste sügavat muret VEB-iga seotud kohtuprotsesside ja keskpanga ning riigi võimaliku kaotuse pärast. Selle detaili nimi on Ühispank. Kogu mure on Ühispangas, järsku jääb kaotajaks Ühispank, kes ilmtingimata pöörab oma kaotuse keskpanga ja riigi vastu? Kummaline mure, aga ometi nii suur.

Kogu selle mure sõnastas lausa keskpanga programmilise käitumisjuhisena endine nõukogu liige **Raimund Hagelberg** juba 1997. aastal. Edutult ka keskpanga nõukogu esimeheks pürginud Hagelbergi käitumisjuhisel on kindel koht Eesti Panga demagoogiaarsenalis kuni tänase päevani, kui jutt läheb VEB-iga seonduvale. **Siim Kallase** ülikooliaegne õppejõud, Eesti Pangas isiklikku kabinetti omanud **Raimund Hagelberg** õpetas Eesti Panka:

Punkt 4: „Panganduse korrastamise protsessis toimunud kohustuste ja nõuete ümberjaotumine, Põhja-Eesti Panga (PEP) kaudu Eesti Ühispanka (EÜP), ei muutnud VEB-Fondi koondatud nõudeid külmutatud kontode või sertifikaat de omanike ees EÜP kohustuseks. PEP varade ja kohustuste üleandmise protsessis EÜP-l kohustusi ei kujunenud ja kontoomanike nõuded ei kajastunud ega poleks tõtinudki kajastuda, sest nõuded olid eelnevalt üle antud VEB-Fondi. Kahjuks näitab EÜP ja IMBI (Kolbakov) vahelise kohtuvaidluse olemasolu niisuguse mõtteviisi, s.o. kohustuste EÜP-le ülemineku, olemasolu või isegi mingikujulist aktsepteerimist (?)."

Eelneva, 13. peatüki taustal tahaks populaarse poliitikute pilasaate „Pehmed ja karvased" tegelaskuju jänese kombel turtsatada: „Vastik, vastik, vastik!" Missugusest mõtteviisist Ühispanga puhul Hagelberg küll räägib, kui see pank otsis ise Põlva ärimehe **Vambola Kolbakoviga** kohtuvälist lahendust, et börsitõusu peapõõrituses talle VEB-i jäänud raha välja maksta.

Punkt 5: „VEB-Fondi peaülesandeks seati lahenduse leidmine külmutatud kontode lahtikülmutamiseks. Vene Föderatsiooni ja VEB-i poolt on see viidud poliitilisele tasandile, mis saab realiseeruda üksnes riikide (valitsuste) tasandil. Kahjuks on see toimunud meiepoolse vähese

initsiatiivi ja vastaspoole tõrjuva suhtumise tõttu tulemusteta ning tõenäoliselt ei vii kunagi vajaliku lahenduseni. VEB-Fond, nüüdne Sihtasutus VEB, on oma tegevuse ammendanud."

Hagelberg ei osanud 1997. aastal aimatagi, et Eesti Panga president **Vahur Kraft** ja PEP-i ülevõtnud Ühispank suudavad VEB-i kontol asuvad külmutatud vahendid veel tõeliseks kullaauguks muuta, kust ühistöö tulemusena sajad miljonid kroonid haihtuvad.

Punkt 6: „Kahepoolsed kohtuprotsessid EÜP ja IMBI vahel (EÜP nõue IMBI-le ja IMBI nõue EÜP-le külmutatud raha kättesaamiseks) võib IMBI nõude rahuldamine kutsuda esile uute nõuete ahela, s.o. teiste nõuete esitamise EÜP-le külmutatud raha kättesaamiseks. See võib meie panganduses tekitada keerulise situatsiooni. EÜP suuromanikud ei ole kindlasti nõus võtma kulusid enda kanda, vaid pööravad selle Eesti riigi (valitsus, keskpank) vastu."

Mõelgem siin nüüd hoopis laiemalt. Kellele on Hagelbergi õpetussõnad määratud? Kas Eesti Pangale? Vaevalt, sest **Vahur Kraft** teadis väga hästi, mis tegelikult on toimunud. Kas keskpanga nõukogu liikmetele? Samuti vaevalt, sest neile ei räägitud ju niikuinii mitte mingi tegelikult toimunust ja mingeid dokumente toimunu kohta neil leida ei olnud praktiliselt võimalik. Aga kellele siis need on mõeldud? Kohtutele, valitsusele. Sel juhul on Hagelbergi õpetussõnad arusaadavad.

Kuidas saab aga Ühispank pöörata nõuded, kohtulikult temalt välja mõistetud raha, keskpanga ja valitsuse vastu, kui viimased on teinud kõik hästi ja õigesti, nagu ka muuseas Hagelberg ise meile igal sammul teatas ja kirjutas? Täiesti arusaamatu!

Punkt 7: „Enne kohtulahendite selgumist (19. september 1997) tuleks vältida probleemi avalikku käsitlemist, sest igasugune meiepoolne signaal võib mõjutada kohtulahendite kujunemist Eesti riigi kahjuks."

Heldene aeg, Eesti Panga kordasaadetud saastast rääkimine kahjustab Eesti riigi huve, tõe rääkimine võib kohtuotsused Eesti Panga kahjuks kallutada! Mis jutt see üldse selline on, nagu kompartei keskkomitee büroo koosoleku otsused kusagilt režiimi aegadest! Ehk Hagelberg lihtsalt unustas korraks, et **Leonid Brežnev** on ammu surnud, tema ei pea Nõukogude Eesti akadeemikuna enam aru andma Eesti

VEB Fondi kohta

1. Kontode külmutamine Vene Föderatsiooni (VF) poolt oli ühepoolne lepinguid rikkuv poliitiline akt.

2. PEAP ja UBB klientide külmutatud kontod koondati Riigikogu (RK) otsuse kohaselt VEB Fondi (VEB F). Nad jäid sinna nõudeõigusena, sest alliknas nende väljamaksmiseks puudus. Omandisuhet (raha kuulumist kontoomanikule) see ei muutnud.

3. RK otsuse kohaselt otsustati PEAP ja UBB klientide nõuded kompenseerida vabalt ringlevate VEB F sertifikaatidega. Sertifikaatide ringlemise tulemusena on omanikud real juhtumitel vahetunud, mis on võimaldanud ka põhjendamata nõuete tekkimist.

4:Panganduse korrastamise protsessis toimunud kohustuste ja nõuete ümberjaotumine, Põhja - Eesti panga (PEP) kaudu Eesti Ühispanka (EÜP), ei muutnud VEB F-i koondatud nõudeid külmutatud kontode või sertifikaatide omanike ees EÜP kohustuseks. PEP varade ja kohustuste üleandmise protsessis EÜP-l kohustusi ei kujunenud ja kontoomanike nõuded ei kajastunud ega poleks tohtinudki kajastuda, sest nõuded olid eelnevalt üle kantud VEB F-i. Kahtluks näitab EÜB ja IMBI (Kolbakov) vahelise kohtuvaidluse olemasolu niisuguse mõtteviisi, s.o. kohustuste EÜP-le ülemineku, olemasolu või isegi mingikujulist aktsepteerimist (?).

5. VEB F peaülesandeks seati lahenduste leidmine külmutatud kontode lahtikülmutamiseks. VF ja VEB poolt on see viidud poliitilisele tasandile, mis saab realiseeruda üksnes riikide (valitsuste) tasandil. Kahjuks on see toimunud meiepoolse vähese initsiatiivi ja vastaspoole tõrjuva suhtumise tõttu tulemusteta ning tõenäoselt ei viiaki kunagi vajaliku lahenduseni. VEB F, nüüdne Sihtasutus VEB, on oma tegevuses ammendunud.

6. Kahepoolsed kohtuprotsessid EÜP ja IMBI vahel (EÜP nõue IMBI-le ja IMBI nõue EÜP-le külmutatud raha kättesaamiseks) võib IMBI nõude rahuldamine kutsuda esile uute nõuete ahela, s.o. teiste nõuete esitamise EÜP-le külmutatud raha kättesaamiseks. See võib meie panganduses tekitada keerulise situatsiooni. EÜP suuromanikud ei ole kindlasti nõus võtma kulusid enda kanda, vaid pöördvad selle Eesti riigi (valitsus, keskpank) vastu.

7. Enne kohtulahendite selgumist (19. sept) tuleks vältida probleemi avalikku käsitlemist, sest igasugune meiepoolne signaal võib mõjutada kohtulahendite kujunemist Eesti riigi kahjuks.

Kaimund Kaasik

NSV kompartei peasekretärile ning Eesti Panga ühel peahoone seinal ilutseb mälestustahvel Eesti Vabariigi väljakuulutamise meenutuseks.

2

Eesti Pank muretses nii väga Ühispanga pärast, ega viimati nende pankade õigusjärglane, kelle kontodel VEB-is külmutati sinna enne 1992. aastat laekunud valuuta, kohtus kaotajaks jää, kui talt seda raha nõutakse.

Kuid ka VEB-Fond ja Ühispank põimusid 1997. aasta pöördeliste sündmuste ajal nagu maod kevadiste pulmatantsude ajal. Te olete juba lugenud, et 1997. aastal VEB-Fondi juhtima asunud **Vladimir Mihailov** asus asja kallale erilise innuga. Kuid samal ajal ilmus VEB-Fondi ka PEP-ist Ühispanka siirdunud pearaamatupidaja **Kadri Metsla**, kes tegeles fondi raamatupidamisega suulise kokkuleppe alusel. Ka Eesti Pangast saadud ametlikus vastuses tunnistatakse:

„Mis puudutab Ühispanka, siis teenindab mainitud pank Sihtasutuse VEB raamatupidamist."

Mihailov on tänaseks siirdunud tööle Ühispanka ja peaks juhatama vägesid ida suunal. Kas vääriline tasu ja ametikoht tehtu eest? Kuid on ka teistsuguseid arvamusi. Ühispangas on Mihailov „suure venna" terase pilgu all, et ei paotuks suu ega vilaks silm. Teab ju Mihailov kõigist VEB-is külmunud raha sulatamistest peaaegu kõike. Aga kui peaks juhtuma see kõige halvem, ehk see, mis juhtub selle raamatu ilmumisega, ja asi hakkab avalikuks tulema, siis on vaja süüdlast. Umbes nii, nagu võis Eesti Panga endise nõuniku **Urmas Kaju** roll olla stsenaariumi järgi ette nähtud kurikuulsas 10 miljoni dollari loos.

Aga aastal 1995 ei olnud Ühispangal veel võib-olla aimugi sellest, missuguse kullaaugu Eesti Pank talle varsti kingib. Või mine tea, mis mõlkus meeles Rootsi pangandusringkondadel, kes Eestis juba plaane tegid. Ja mida ning kui palju teadsid Rootsi pangad kogu sellest VEB-i ümber toimunust.

Septembri alguses 1995 kirjutasid Eesti Panga president **Vahur Kraft** ja Ühispanga juhataja **Ain Hanschmidt** alla PEP-i aktsiate ostu-müügilepingule, millega Ühispank omandas kolmandiku Eesti Panga osalusest

PEP-is. Ühispank sai aktsiate ostu õiguse augustis 1995 toimunud piiratud osalusega pakkumiskonkursi võitjana. Tol ajal ajakirjanduses ilmunud materjalide põhjal otsustades osalesid selles protsessis aktiivselt **Tiit Vähi** valitsuse rahandusminister **Mart Opmann** ja PEP-i järelevalve nõukogu esimees **Andres Lipstok**. Nii jäi PEP-i aktsiatest pool valitsusele, kolmandik Eesti Pangale ja kuuendik Ühispangale. Kui suurt hinda maksis Ühispank PEP-i 10 miljoni aktsia ostmise eest, on siiani saladu-seks. 13.11.2000 Riigikogus arupärimisele vastates pidi ka tollane peaminister Mart Laar tõdema, et valitsusel see leping puudub ja müügihind ei kuulu avalikustamisele. **Mart Opmann** väitis autorile, et PEP-i ostu vastu ei ilmutanud mitte keegi peale Ühispanga lihtsalt huvi:

„Meenutan siinkohal, et pakuti mitmele, sealhulgas Hansapangale, kuid ainsana õnnestus tõsisemat ostuhuvi tekitada Ühispangale, teised lihtsalt selgesõnaliselt loobusid."

Päris nii see siiski vist ei ole, sest vähemalt Tallinna Pank ilmutas samuti huvi PEP-i aktsiate ostmiseks, kuid selle neelas hiljem samuti Ühispank. (Äripäev, 30.08.1996.)

Siiski võib arvata, et Ühispank sai aktsiad nominaalhinnaga. (Äripäev, 11.06.1996.) PEP-i omanikud garanteerisid pärast ostu-müügilepingu sõlmimist 150 miljoni krooni ulatuses panga bilansis olnud, kuid tegelikult olematuid varasid. Ilma selle garantiita ei oleks PEP olnud võimeline edasi tegutsema. Seega oli **Siim Kallase** 1992. aasta suur pankade päästmise operatsioon 1995. aastaks taas ummikusse jooksnud ja operatsiooni rudimendina tekkinud PEP hinge vaakumas. Ühispank tõi PEP-i oma Tartu meeskonna eesotsas **Lembit Kitteriga** ja asus õnnetus seisus olevat panka saneerima. Sisuliselt läks kogu PEP Ühispanga täieliku kontrolli alla ning ühispankuritel tuli tahes-tahtmata kokku puutuda ka VEB-i teemaga.

PEP-i juhataja toolile soovis väga istuda ka Rahandusministeeriumi kantsler **Enn Pant**, kuid talle oli Ühispank ette näinud hoopis suurema äri. (Äripäev, 30.08.1996.)

Juba 1996. aasta lõpuks oli Ühispangale ilmselt selgeks saanud, et PEP tuleb siiski enesega liita, kuid selleks oli enne vaja kasutada

ühispankurite häid sidemeid poliitikutega ning neile nii tüüpilist veenmisoskust riigilt rikkalike garantiide väljakauplemisel.

3

20. augustil 1996 arutas Tiit Vähi valitsus Rahandusministeeriumi valitsusalas oleva Tööstus-Ehituspanga peahoone tasuta võõrandamist Eesti Pangale. Arutelust võtsid osa **Mart Opmann, Vahur Kraft, Hindrek Meri, Villu Reiljan, Jaak Allik, Andres Lipstok, Riivo Sinijärv, Jaak Aaviksoo ja Paul Varul**. Ühel häälel otsustati Eesti Pangale võõrandada Tallinnas hooned Estonia pst 11 ja Suur-Karja 7, et tasaarveldada Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga vahelist võlakohustust. Vastava lepingu sõlmimine tehti ülesandeks rahandusministrile **Mart Opmannile** ja Eesti Panga presidendile **Vahur Kraftile**. Jääb arusaamatuks, missugusest valitsuse võlakohustusest Eesti panga ees on juttu. Ometi räägitakse Tööstus- ja Ehituspanga peahoone „kinkimiseks" toimunud läbirääkimistest Ühispanga delegatsiooni ja **Tiit Vähi** vahel väga pikantseid üksikasju peaministri soovide ja vaevatasu kohta. Kuid see ja **Tiit Vähi** järgnevad otsused olid vaid esimesed tehingud hoopis keerulisemas skeemis, millega Ühispank üle kullati.

Vana aasta viimasel päeval 1996 tuli Eesti valitsuselt korraldusi ridamisi. Sellel päeval mõtlevad inimesed juba vana aasta ärasaatmisele ja mis õigest töötujust enam juttu saab olla. Aga valitsuse korraldused kannavad kõik kuupäeva 31.12.1996. Ühestki avalikust allikast te neid korraldusi ei leia. Vana aasta viimase kuupäevaga märgitud valitsuse korraldused 1020-k – 1023-k on salajased. Ning tegelikult mõtlesid ka **Tiit Vähi** valitsuse liikmed vana aasta viimasel päeval juba kõigele muule kui PEP-ile ja Ühispangale. Need otsused olid tehtud varem, kuid mingi meile mõistetamatuks jääva konspiratsioonipuhangu tulemusel märgiti tagantjärele nende vastuvõtmise päevaks 1996. aasta viimane päev.

Korraldus 1020-k volitab rahandusminister **Mart Opmanni** hääletama Põhja-Eesti Panga (PEP) üldkoosolekul panga aktsiakapitali suurendamise ja uute aktsiate omandamise eesõigusest loobumise poolt ning

aktsiakapitali vähendamise poolt. Muidugi on raskesti mõistetav, kuidas saab korraga hääletada aktsiate suurendamise ning aktsiate vähendamise poolt! Tegelikult on selle segasevõitu volituse kogu sisu Ühispangale vaba tee andmine PEP-i täielikuks ülevõtmiseks.

Korraldus 1021-k käsib rahandusminister **Mart Opmannil** pantida Rahandusministeeriumi valitsemisel olevad riigile kuuluvad Eesti Ühispanga aktsiad Eesti Pangale tema poolt Vabariigi Valitsuse vastu esitatud osaühingu Tartoil võlanõude tagamiseks.

Korralduse 1022-k alusel võõrandati Eesti Pangale tasuta Teede- ja Sideministeeriumi valitsemisalas olev hoone Tallinnas Tartu maantee 13.

Korraldus 1023-k volitab rahandusminister **Mart Opmannil** Vabariigi Valitsuse nimel alla kirjutama valitsuse ja Eesti Panga vahel sõlmitavale lepingule, millega valitsus loovutab oma nõude 243 miljonit krooni VEB-i vastu.

5. jaanuaril 1997 teatas Ühispank PEP-i liitmisest. Eelnevad otsused olid selle liitumise eelmäng, millega kaeti Ühispangale PEP-i 238,57 miljoni kroonine kahjum.

4

Aasta 1997 on meie VEB-i loos justkui omasugune verstapost. Eelmistes peatükkides nägime, kuidas Ühispank meepoti juurde pääsenuna koos Eesti Pangaga Moskvas VEB-is külmunud rahade juurde pääses ja mis selle tagajärjel juhtus. Lõpetuseks vaatame, mida tegi Ühispank **Tiit Vähi** valitsuselt kingituseks saadud kinnisvaraga.

Kui rääkida PEP-i kahjumist, siis selle sees ei saa mööda vaadata ka **Siim Kallase** kurikuulsa 10 miljoni dollari afääri tagajärjel PEP-i bilanssi tekkinud 8 miljoni dollari suurusest august. Enne eelmisi valimisi meenutati 10 miljoni dollari lugu taas Reformierakonna kodulehel Siim Kallasele esitatud küsimustes. Vastus oli lakooniline: kuna Ühispank on Eesti Pangale need 8 miljonit dollarit tagasi maksnud, siis pole ka enam mitte mingisugust probleemi. Lihtne ja selge. Aga vaatame nüüd, mis sai Ühispangale ka selle 8 miljoni dollari suuruse augu katteks antud riigi varadest ja kui heaperemehelikult neid kasutati.

Niisiis pangahoone Tallinnas Suur-Karja 7, kus praegu asub esinduslik hotell Barons ja mis paistab hästi ka **Tiit Vähi** koduaknast.

15.10.1993 – **Mart Laari** valitsuse korraldusega nr 596-k kohustati Rahandusministeeriumi koostöös NSV Liidu Tööstus- ja Ehituspanga Eesti Vabariikliku Panga likvideerimiskomisjoniga kindlaks määrama Eesti Tööstuse ja Ehituse Kommertspanga kasutuses olnud riigivara (sealhulgas peahoone Suur-Karja 7) ja selle vara alusetust ja tasuta kasutamisest riigile tekkinud kahju suurust. Samuti kohustati Rahandusministeeriumi seda riigivara oma bilanssi võtma.

28.04.1995 – Tallinna linnavalitsuse korraldus Suur-Karja 7 asuva hoone teenindamiseks vajaliku maa määramise kohta, alla kirjutanud linnapea **Jaak Tamm**.

20.08.1996 – Valitsuse korraldusega nr 746-k otsustati Rahandusministeeriumi valitsemisalas olevad hooned Suur-Karja 7 ja Estonia pst 11 võõrandada tasuta Eesti Pangale. Valitsuse otsusele on alla kirjutanud justiitsminister **Paul Varul** peaministri ülesannetes!

23.08.1996 – Eesti Panga presidendi **Vahur Krafti** kiri Tallinna hooneregistrile palvega anda võõrandamislepingu sõlmimiseks vajalikud õiendid hoone Suur-Karja 7 omandiõiguse kohta.

16.09.1996 – Rahandusministeerium ja Eesti Pank sõlmisid Suur-Karja 7 asuva hoone tasuta võõrandamise lepingu. Lepingus on hoone maksumuseks näidatud **730 000 krooni**.

21.10.1996 – Tallinna linnakohtu kohtunik Taimi Kollom vaatas Tallinna Linnakohtu kinnistusametis läbi Rahandusministeeriumi 28. augusti 1996 kinnistamisavalduse maaüksuse Suur-Karja 7 kohta ning otsustas rahuldada Rahandusministeeriumi avalduse.

14.03.1997 – Suur-Karja 7 kinnistu omanikuna kanti kinnistusraamatusse Eesti Pank.

05.05.1997 – Eesti Pank ja Ühispank sõlmisid Suur-Karja 7 kinnistu ostu-müügi lepingu. Eesti Pank müüs kinnistu Ühispangale **40 miljoni krooniga**. Kinnistu hinda tasuti vastavalt lepingule Ühispanga vastunõude tasaarvestamisega. Ühispanga vastunõue tulenes Eesti Panga ja Põhja-Eesti Panga vahel 05.01.1997 sõlmitud lepingust. Tasaarvestamise tulemusel loeti Eesti Panga kohustus kinnistu hinna võrra vähenenuks ja Ühispanga tasumiskohustus täidetuks.

23.05.1997 – Suur-Karja 7 kinnistu omanikuna kanti kinnistusraamatusse Ühispank.

11.09.2001 – Ühispank ja OÜ Egico Trading Eesti **Hussein Maheri** isikus sõlmisid kinnistu Suur-Karja 7 ostu-müügi lepingu. Ühispank müüs kinnistu Suur-Karja 7 Egico Trading Eestile **30,5 miljoni krooni** eest. Müügihinnast oli Imperial Shipping Ltd (asukoht Suurbritannias) juba enne lepingu sõlmimist deponeerinud 15,5 miljonit krooni ostja kohustuse täitmise tagamiseks notar **Aivar Mesikäppa** Ühispangas olevale deposiitarvele.

Suur-Karja 7 omandi muutumise kronoloogia tekitab rohkem küsimusi, kui on vastuseid. Kuid miks Ühispanga juht **Ain Hanschmidt** ei vallandanud oma asetäitjat **Lembit Kitterit** päevapealt? Lepingu Tallinna kesklinnas asuva pangahoone ostmiseks Eest Pangalt 40 miljoni krooni eest oli Ühispanga nimel sõlminud **Lembit Kitter**. 25. mail 2000 esitas Kitter notarile tõestamiseks volikirja, millega Ühispanga nimel volitati kinnisvaratehinguid sõlmima **Leho Lugna**. Ning Suur-Karja 7 pangahoone 30,5 miljoni krooni eest müümise lepingu sõlmiski **Hussein Maheriga** Ühispanga nimel Kitteri volitatud Lugna. Missugune firmajuht jätab ametisse alluva, kes müüb firmale kuuluva hinnalise kinnisvara edasi ostuhinnast 10 miljonit krooni odavamalt! Otsige Eestist mõni selline firmajuht! Aga Hanschmidt jättis oma parema käe Kitteri ametisse edasi! Järeldus saab olla ainult üks: ei saanud ju **Ain Hanschmidt**, **Lembit Kitter** ja **Leho Lugna** korraga hulluks minna, Ühispanga juhid olid tehingust teadlikud ning kogu loo konks on hoopis kusagil mujal.

Hoopis salapärasem isik on aga egiptlane **Hussein Maher**, kes abiellumise teel sai Soome kodakondsuse. Soomes on Maheri ärid seotud ennekõike puidu ja ehitusmaterjalidega. Tähele on pandud ka tema initsiatiive araabia kogukonnas.

5

Valitsus võõrandas Eesti Pangale tasuta ka hoone Tallinnas Tartu mnt 13, kus omal ajal asus Transpordiministeerium ja mida tunti Logistika Majana.

02.07.1991 – Transpordi- ja Sideministeeriumi käskkiri Autotranspordi Arvutuskeskuse reorganiseerimiseks riiklikuks aktsiaseltsiks „Logistika Maja". Tartu mnt 13 asunud Logistika Maja juhatuse liikmeteks määrati ministeeriumi esindajatena minister **Tiit Vähi** esimene asetäitja **Enn Sarap** ja teadusuuringute büroo juhataja **Maire Sarap.**

04.01.1993 – Seoses RAS Logistika Maja ettevõtlusvormi muutmisega esimest tüüpi riiklikuks aktsiaseltsiks vastavalt valitsuse korraldusele nr 1-k andis Transpordi- ja Sideministeeriumi kantsler **Nathan Tõnisson** käskkirja, millega anti hooned Tartu mnt 13 ministeeriumi bilansist üle RAS Logistika Maja bilanssi 1. jaanuari 1993 seisuga.

24.10.1994 – RAS Logistika Maja direktori Maire Sarapi Tallinna Hooneregistri talitusele esitatud bilansiõiendi järgi oli Tartu mnt 13 bilansiliseks maksumuseks **5 021 051 krooni ja abihoone maksumuseks 62 329 krooni.**

03.07.1996 – Teede- ja sideministri **Kalev Kukke** käskkiri Tartu mnt 13 asuva hoone ja abihoone üleandmiseks RAS Logistika Maja bilansist ministeeriumi bilanssi. Logistika Maja pidi aktsiakapitali kattevarast eraldama hoonete ja platsi bilansilise maksumuse ning vähendama selle võrra aktsiakapitali suurust.

26.11.1996 – Teede- ja Sideministeeriumi kantsler **Ruth Martin** saatis Rahandusministeeriumile kirja palvega välja anda õiend Tartu mnt 13 administratiivhoone registreerimise kohta riigivara registris seoses hoonealuse maa ja teenindusmaa jätmisega riigi omandusse. Bilansitõendi järgi oli hoone maksumuseks **5 606 326 krooni.**

23.12.1996 – **Tiit Vähi** valitsuse istungil nõustuti põhimõtteliselt Rahandusministeeriumi esitatud ettepanekuga kooskõlastatult Teede- ja Sideministeeriumiga „võõrandada riigivaraseaduse vastavate sätete alusel" tasuta Eesti Pangale hoone Tartu mnt 13. Valitsuse istungi protokollis kandis see päevakorrapunkt nr 38 märget „Trükis mitte avaldada".

31.12.1996 – Valitsuse istungil otsustati valitsuse korraldusega nr 1022-k võõrandada tasuta Eesti Pangale hoone Tartu mnt 13. Istungi protokolli see päevakorrapunkt kandis märget „Trükis mitte avaldada".

03.01.1997 – Teede- ja Sideministeeriumi ja Eesti Panga vahel sõlmiti Tartu mnt 13 hoone tasuta võõrandamise leping. Ministeeriumi poolt

kirjutas lepingule alla minister **Raivo Vare** ja Eesti Panga poolt **Vahur Kraft.**

03.01.1997 – Hooned ja plats Tartu mnt 13 võeti Eesti Pangas arvele põhivarana, mille algväärtus on **6 914 320 krooni.**

05.05.1997 - Eesti Pank ja Ühispank sõlmisid Tartu mnt 13 hoonete ostu-müügi lepingu. Eesti Pank müüs hooned Ühispangale **34 miljoni krooniga**. Hoonete hinda tasuti vastavalt lepingule Ühispanga vastunõude tasaarvestamisega. Ühispanga vastunõue tulenes Eesti Panga ja Põhja-Eesti Panga vahel 05.01.1997 sõlmitud lepingust. Tasaarvestamise tulemusel loeti Eesti Panga kohustus kinnistu hinna võrra vähenenuks ja Ühispanga tasumiskohustus täidetuks. Lepingus kinnitas Ühispank, et on teadlik investeerimiskohustusest, mille järgi pidi ostja hooneid parendama vähemalt 30 miljoni krooni väärtuses ühe aasta jooksul alates lepingule allakirjutamisest. Ühispanga poolt kirjutas lepingule alla **Lembit Kitter**.

Ilmselt püüdis Ühispank Tartu mnt 13 kinnistut järgnevatel aastatel mitmel korral müüa, kuid edutult

6

Koos PEP-iga sai Ühispank kaasavaraks rea riiklikule pangale kuulunud esinduslikke hooneid paljudes Eesti linnades – Tallinnas, Tartus, Viljandis jne. Kuna PEP-i näol oli tegemist riikliku pangaga, siis paljud hooned omandas pank sisuliselt võileivahinna eest. Keegi ei ole uurinud, missuguse hinnaga omandas need hooned PEP ja missuguse bilansilise väärtusega need läksid liitumise käigus üle Ühispangale, kuid tasuks. Vaatame ainult PEP-i kunagise Tallinna peahoone, Pärnu mnt 12 saatust. Seda maja tuntakse rahva seas ka vana postimajana.

12.02.1993 – **Mart Laari** valitsuse määrusega nr 47 nõustuti Rahandusministeeriumi ja Eesti Panga ettepanekuga anda hoone Pärnu mnt 12 Teede- ja Sideministeeriumi bilansist Põhja-Eesti Panga (PEP) bilanssi kasutamiseks pangaruumidena.

01.06.1993 – PEP-i õiendi järgi oli hoone Pärnu mnt 12 üle võetud PEP-i bilanssi jääkmaksumusega 67 182 krooni.

04.04.1996 – AS Kalanduse Maja hagiavaldusest PEP-i vastu 2 320 000 krooni väljamõistmiseks pani Tallinna Linnakohus hoonele Pärnu mnt 12 hagi tagamiseks võõrandamiskeelu.

20.05.1996 – Tallinna Ringkonnakohtu Tsiviilkolleegium **Malle Seppiku** eesistumisel tühistas Tallinna Linnakohtu määruse hoonele Pärnu mnt 12 võõrandamiskeelu panemise kohta. Kohtumääruses märgiti, et PEP-i esitatud andmetel oli Pärnu mnt 12 asuva hoone maksumuseks 42,9 miljonit krooni.

11.03.1997 – Sõltumatu audiitori Deloitte & Touche aruandes, mis on esitatud Ühispanga ja PEP-i liitumise kohta, on mainitud: „Oleme kontrollinud liitumise osana lepingut PEP-ile üleantavate varade kohta. Need varad kajastuvad Eesti Ühispanga algsaldodes. Esineb ebakindlus mõnede varade täpse väärtuse suhtes ...“

12.04.1997 toimunud Ühispanga üldkoosolekul kiideti heaks 05.01.1997 sõlmitud leping, et liitutakse Põhja-Eesti Pangaga (PEP).

27.11.1997 – Tallinna hooneregistri teatise nr 8435 järgi oli hoone Pärnu mnt 12 omanikuks Ühispank, hoone „tegeliku väärtuse kohta andmed puudusid“.

07.02.2000 – Ühispanga teade Tallinna Hooneregistrile, selles teatab pank, et vastavalt 12.04 toimunud Ühispanga üldkoosolekule kiideti heaks 05.01.1997 sõlmitud liitumisleping, mille alusel Ühispank on ühendanud endaga PEP-i. „AS Eesti Ühispank oli ühendavaks ja AS Põhja-Eesti Pank oli ühendatavaks äriühinguks. AS Põhja-Eesti Pank loeti alates 12.04.1997 lõppenuks. Liitumislepingu alusel läksid kõik AS Põhja-Eesti Pank varad üle AS Ühispangale,“ teatas Ühispank.

29.02.2000 – Ühispanga kiri Tallinna Hooneregistrile, selles palub Ühispank vabastada ehitis Pärnu mnt 12 Tallinna Linnakohtu hagi tagamise määrusega 04.04.1996 pandud võõrandamiskeelu alt. Selleks esitas Ühispank Tallinna Ringkonnakohtu 20.05.1996 määruse Tallinna Linnakohtu hagi tagamise määruse tühistamise kohta.

22.08.2001 – Tallinna Linnavalitsuse korraldus, millega määrati Pärnu mnt 12 ehitiste teenindamiseks vajalik maa ostueesõigusega erastamiseks Ühispangale. Korraldusele kirjutas alla Tallinna linnapea **Tõnis Palts**.

07.09.2001 – Ühispank võttis vastu otsuse anda asutamisel olevale firmale Sigma Real Estate 25 miljonit krooni laenu.

10.09.2001 – Ühispank ja asutamisel olev firma Sigma Real Estate OÜ Kreeka kodaniku **Nikolaos Sarrose** isikus sõlmisid ostu-müügi lepingu Tartu mnt 12 hoone ja erastamisele kuuluva maa müügiks. Sigma Real Estate kohustus maksma Ühispangale 41,8 miljonit krooni.

19.12.2001 – Ostu-müügi leping riigi ja Ühispanga vahel, millega Ühispank ostis Pärnu mnt 12 maaüksuse riigilt 1 758 900 krooni eest.

Lõbus, aga samas tegelikult nukker kronoloogia, kuidas hinnaline hoone Tallinna kesklinnas riigilt tundmatule Kreeka firmale rändab. Aga kujutage ette, et teil tekib soov osta Kreeka pealinna Ateena südames esinduslik pangahoone. Raha teil ei ole, firmat ei ole ka veel ametlikult registreeritud – see on alles asutamisel. Marsite sisse hoonet omava panga peauksest ja teatate, et olete Eestist ja tahate seda maja ära osta. Ainsaks takistuseks on see, et firmat veel ei ole ja raha ka ei ole. Selle asemel, et teile kohe kiirabi kutsutaks, teatab pank rõõmsalt, et saame probleemidest üle – sõlmime ostu-müügi lepingu ja laename teile majaostuks tarviliku algsumma. Edaspidi aga teenite ju rentnikelt vajaliku raha, millega ülejäänud ostusumma ära maksta. Et asi veelgi kindlam oleks, sõlmib pank teiega veel rendilepingu, et võib oma kontorit 10 aasta jooksul teile müüdavas majas edasi pidada. Ei ole vaja piiramatut fantaasiat, ei ole vaja hullumajja minna, et midagi sellist välja mõelda, selliseid tehinguid sõlmitakse Eesti Vabariigis 21. sajandi algul!

Mis puutub segadustesse selles asjas, milline oli Pärnu mnt 12 tegelik maksumus PEP-i liitmisel Ühispangaga, siis tõenäoliselt läkski hoone Ühispangale üle bilansilise väärtusega 67 182 krooni.

Salapärane Kreeka ärimees **Nikolaos Sarros**, kellel on eestlannast abikaasa ja kes ostis siin esindusliku korteri Tallinnas Raekoja platsil, ilmus hiljuti avalikkuse ette Kreeka investorite grupis, kes ostis ära Preatoni Panga.

Mida öelda lõpetuseks? Ega ei olegi suurt midagi öelda. Ehk ainult seda, et kümned ja kümned tähtsad ja vähem tähtsad sündmused, mida on puudutatud selles raamatus, vääriksid edasiuurimist ja võib-olla uusi raamatuid.

2001–2004
Harjumaal, Pirita jõe ääres

755

Trükis mitte avaldada

VABARIIGI VALITSUS

KORRALDUS

Tallinn, Toompea

31. detsember 1996 nr 1022-

Teede- ja Sideministeeriumi valitsemisala oleva, Tallinnas Tartu mnt. 13 asuva hoone tasuta võõrandamine Eesti Pangale

Lähtudes riigivaraseaduse (RT I 1995, 22, 327; 1996, 36, 738; 40, 773; 48, 942; 81, 1446) paragrahvi 24 lõike 1 punktist 4 ja paragrahvi 27 alusel ning korraldus Vabariigi Valitsuse 1. augusti 1995.a. määrusega nr. 286 (RT I 1995, 67, 1137; 1996, 82, 1459) kinnitatud "Riigivara võõrandamise korraga" võõrandada tasuta Teede- ja Sideministeeriumi valitsemisalas olev, Tallinnas Tartu mnt. 13 asuv hoone Eesti Pangale ainult järgmistel tingimustel, sätestades:

1) Veeriende Ametil rendilepingu kehtivuse hoone ülevandmise ajal rendilepingus sätestatud tingimustel kuni lepingu tähtaja lõppemiseni;

2) Lennumetiga sõlmitud rendilepingu kehtivuse hoone ülevandmise ajal lepingus sätestatud tingimustel;

3) Eesti Kahurväeliste Autoveoühe Assotsiatsioonile rendilepingu alusel rendituid pinna ning sõlmitud kokkulepetest tulenevad täiendavad ruumid (kokku 590 m²);

4) informatsioonilise bülletääni "Transport ja Teed" toimetusele võimaluse kasutada oma töös vajalikke ruume, lähtudes sõlmitud koostöökokkulepetest;

5) Teede- ja Sideministeeriumile õiguse kasutada hoone suurt ja väikest saali vastavate kokkulepete alusel.

Tiit Vähi
Peaminister

Uno Veering
Riigisekretär

46602k

protl. nr. 83/41 nr 38

757

Trükis mitte avaldada

VABARIIGI VALITSUS

KORRALDUS

Tallinn, Toompea

31. detsember 1996 nr 1023-

Volituste andmine

Vabariigi Valitsuse seaduse (RT I 1995, 94, 1628; 1996, 49, 953; 88, 1560) paragrahvi 44 lõike 2 alusel volitada rahandusminister Mart Opmanni kirjutama Vabariigi Valitsuse nimel alla Vabariigi Valitsuse ja Eesti Panga vahel sõlmitavale Vabariigi Valitsuse eõude VEB Fondi vastu laovõtmise lepingule.

Tõit VEbi
Peamoldaat

Uno Veering
Riigisekretär

4658k

postitus PS postiga 37

93

Trükis mitte avaldada

VABARIIGI VALITSUS

KORRALDUS

Tallinn, Toompea

31. detsember 1996 nr 1021-k

Riigile kuuluvate Eesti Ühispanga aktsiate pantimine

1. Vastavalt riigivaraseaduse (RT I 1995, 22, 327; 1996, 36, 738; 40, 773; 48, 942; 81, 1446) paragrahvi 22 lõike 2 punktile 1 punktis Rahandusministeeriumi valitsemisel olevad riigile kuuluvad Eesti Ühispanga aktsiad Eesti Pangale tema poolt Vabariigi Valitsuse vasta esitatud osaühingu Tartoil võlanõude tagamiseks.

2. Rahandusminister Mart Opmannil sõlmida käesoleva korralduse punktis 1 nimetatud pandileping.

Tiit Vähi
Peaminister

Uno Veering
Riigisekretär

4659k

protl. nr. 83 p. nr. 35

УВЕДОМЛЕНИЕ № 41/600504
(кредитовое)
от 30 марта 1999 года

Банк отправитель: БАНК ВНЕШНЕЭКОНОМБАНК СССР ,МОСКВА

Банк получатель: УКРЭКСИМБАНК ,КИЕВ
252150, Киев-150, ул.Горького, 127

Мы произвели нижеследующую операцию по Вашему корреспондентскому счету у нас.

Статья экон.плана	Вид опер.	№	Дебет сметы	Кредит счета	Код вал.	Сумма инвалюте
				30112[illegible]7051321	7327946-30	EUR 661,38
				30112[illegible]7051321	6500040-00	USD 782,00

По поручению: EESTI-PANK ,TALLINN | В пользу: УКРЭКСИМБАНК ,КИЕВ
| 5938 38049
| сп. Совинтерфрахт
058073600

Содержание операции: Возврат средств согласно письму Эстонбанка и Укрэксимбанка(см.прил.)

Приложение: 3 листа

М.П. Подпись

Державний експортно-імпортний банк України 14048

13166 1.01

EESTI PANK

Госп. Алексей Костин
Председатель Правления
БАНКА ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СССР
Проспект Академика Сахарова 9.
108820 МОСКВА, РОССИЯ

Нр. 1525 01.02.1992

Постановлением Президиума Верховного Совета Российской Федерации "О Банке внешнеэкономической деятельности СССР" от 13 января 1992 года нр. 2472-1 было приостановлено использование валютных средств, поступивших во Внешэкономбанк СССР в пользу предприятий, организаций и учреждений, в том числе банков до 31 декабря 1992 года.

Несмотря на вышеупомянутое, на основании платежного поручения СП "Совинтерфранс" г.Харьков нр.231 от 10.02.92 года на сумму четыре миллиона фунтов стерлингов и платежного поручения нр.233 от 10.02.92 года на сумму шестьсот шестьдесят тысяч фунтов стерлингов, были вышеупомянутые средства списаны с блокированного счета Украины и перечислены на блокированный счет Эстонской Республики для последующего зачисления на счет СП "Совинтерфранс".

Просим списать с блокированного счета Эстонской Республики средства в общей сумме четыре миллиона шестьсот шестьдесят тысяч (4 660 000) фунтов стерлингов и перечислить на соответствующий счет Украины для зачисления на счет СП "Совинтерфранс", где они находились на момент вступления в силу Постановления Президиума Верховного Совета Российской Федерации нр.2472-1 от 13.01.92 года.

С уважением

К.Лийв
Президент